RPR

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAŢII
DIN
BUCUREŞTI

Cota: 52096 Dublet
Inv.: 73131

Inv. ..... No. .....

S. ..... D. ..... R. .....

MIHAIL DRAGOMIRESCU

DIALOGURI FILOSOFICE

INTEGRALISMUL

BUCUREȘTI
EDITURA INSTITUTULUI DE LITERATURA
1929

MIHAIL DRAGOMIRESCU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Inv. 80.851.

DIALOGURI FILOSOFICE

INTEGRALISMUL

PROLOG.-PRINCIPII.-LUMEA FIZICĂ.-LUMEA SUFLETEASCA

BIBLIOTECA REGELE CAROL

73131

Donația Profesorului Mircea Djuvara

BUCUREȘTI
EDITURA INSTITUTULUI DE LITERATURA
1929

BIBLIOTECA ... BUCUREȘTI
Cota 52096 Dublet
Inventar 73131

IN MEMORIA

LUI

TITU MAIORESCU

INTEGRALISMUL

PROLOG

Natura capodoperei literare

Ştiinţa Literaturii, prin metodologia ei integrală, cere ca să nu cercetăm şi să nu judecăm o capodoperă literară, pînă ce mai întîi nu o introducem *cu totul* în conştiinţa noastră.

Dacă o capodoperă literară se află introdusă în sufletul nostru, atunci analiza organelor sale, a elementelor acestor organe şi a caracterizărilor acestor elemente, o va face să crească mai viu, mai puternic şi mai adînc în sufletul nostru.

Prin analiză *se nimicesc* numai operele artistice şi literare de talent; capodoperele artistice şi literare *se îmbogăţesc.*

Invinovăţirea de pedanteriei, ce se face metodologiei integrale, este o operă a ignoranţei: diferitele organe, elemente şi caracterizări ale unei capodopere literare sînt tot *atîtea puncte de vedere din care o putem privi şi gusta.* Ele sînt ca faţetele unui briliant: *cu cît sînt mai multe, cu atît briliantul străluceşte mai frumos.*

IN DUMBRĂVILE ELIZEE

Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuţă, Chendi, Trivale.

INTEGRALISMUL

PROLOG

DIALOGUL I

Natura capodoperei literare

Chendi. — Mă primiţi şi pe mine la vorbă? V'am adus şi pe *Trivale* cel dintîi, în dată, discipol al „Ştiinţei Literaturii".

Caragiale. — Nu-mi mai vorbì de discipolii ştiinţei ăsteia. Ştiinţa asta naşte numai pui de năpîrcă.

Trivale.—Or fi şi de aceia. Şi chiar eu am fost cam aşa! Vezi că autorul ei are o apucătură ciudată: nu pune frîu nimănui. Lasă să se desvolte individualităţile cum vor: numai să crească, să nu rămînă pe loc, să nu fie luate de grijile nimicitoare ale vieţii. Şi, fireşte, dacă cresc, — cresc şi în lăturì, — cresc, de-l lovesc cu ramurile în ochi.

Chendi. — Şi el ce face?

Trivale. — Mai spune el cîte ceva; dar în gînd îşi zice: ale tale dintru ale-tale. Le-ai făcut să crească, acum rabdă.

Caragiale. — 'Păi, atunci dece se spune că spiritul „Ştiinţei Literaturii“ e ca patul lui *Procust?* Dacă le-ar tăia capul ori picioarele, ca să-i potrivească pe patul lui, cum făcea tîlharul ăla din vechime, cum ar mai creşte ei aşa de... îndrăsneţi ?.

Chendi. — Apoi asta e! Unde se lucrează, naşte mitologia.

Vlahuţă. — Ce vrei să zici?

Chendi. — Cresc basmele! Glasul necăjiţilor sînt tot atîtea prilejuri de „băsnit“, cum zice cronicarul. Lucrul stă cu *Procust*, ca şi cu „Metodologia“.

Trivale. — Şi mai cu seamă, ca şi cu „Ierarhizarea“.

Duiliu Zamfirescu. — Să discutăm cu ordine. Nu tocmai cu ordine de zi, ca la Camera Deputaţilor, dar cu oarecare ordine. Domnul *Chendi*, care zice că a devenit „integralist“, vroia să ne explice, de unde nebuna asta vrăjmăşie a unor ziare în contra iscoditorului acestei filosofii?

Şi voiam să ştiu ce e mai întîiu cu „Metodologia“ aceea?

Chendi. — Un lucru foarte simplu. Vă spuneam în rîndul trecut că autorul ei cere mai întîi de toate să cunoşti *bine* lucrul, despre care vorbeşti. O operă literară însă, zice el, n'o *cunoşti pînă ce nu o ai în suflet*. Opera nu e în afară, ci înnăuntru. De-acolo a eşit ea, ca şi Minerva din capul lui Jupiter, înarmată cu întreaga ei formă strălucitoare. Şi tot aşa, cititorul, care se laudă că o cunoaşte — necum criticul! — trebue s'o aibă şi s'o simtă în sufletul lui, ca şi poetul, cînd a creat-o.

Delavrancea. — Greu lucru în secolul radiotelefoniei.

Caragiale. — Adică a gramofonului la distanţă! Proşti sînt ăia de pe pămînt, frate! Asta le mai lipsea, ca să fie fericiţi!

Duiliu Zamfirescu. — Iar strici ordinea!

Caragiale. — Dacă zici tu — să reintrăm în ea..! Dar oricum, proşti sînt...

Vlahuţă. — Dar mai lasă-i, *Iancule*, că nici noi nu am fost mai breji. Nu ştii tu cu ce necaz îl criticai pe *Barbu* nostru, cînd a avut succes cu „Apus de soare?“ Şi eu, cu tot entusiasmul meu vizibil, crezi că nu mă durea în suflet, cînd trebuia să te laud şi să te pun în gînd mai presus de mine! Aşa sîntem noi, oamenii în viaţă, zic eu, slabi. Slabi, că alergăm după fericiri închipuite, slabi că ne doare fericirea altora...

Duiliu Zamfirescu. — Iar o luăm rasna! Spune mai departe domnule *Chendi*, fiindcă vorbeşti limpede.

Chendi. — Şi cum spuneam, asta e partea capitală a „Metodologiei“: nu ai dreptul să zici că cunoşti o capodoperă, decît dacă ţi-ai introdus-o în conştiinţă.

Delavrancea. — Dar ce este cu caracterizările?

Chendi. — Vin şi la ele acum; dar trebuia să stabilesc punctul de plecare. Capodopera introdusă în suflet e numai o materie — e drept: isvor de frumuseţe; — dar, totuşi, cît timp nu reflectezi asupra ei, e numai materie. Ca s'o înviezi, trebue s'o caracterizezi. Şi aici vine o puternică obiecţiune, cel puţin în aparenţă. Inchipuţi-vă că o capodoperă are trei organe, că fiecare dintre aceste trei organe are cîte trei elemente, şi fiecare dintre aceste trei elemente, cîte nouă caracterizări...., E un puhoiu de caracterizări.

Delavrancea. — Apăi atunci cei care o ocăresc au dreptate. Ori cum ai intoarce-o, autorul ei, dragă *Iancule*, e un pedant...

Caragiale. — Stai s'ascultăm pînă la sfîrşit. N'auzişi că obiecţiunea, pe care o faci şi tu, e puternică numai în aparenţă.

Trivale. — Şi chiar aşa şi e. Iartă-mă, dragă *Chendi*, că-ţi luaiu vorba din gură. Ai spus-o, de altminteri, şi tu : pentru ca să înviezi o capodoperă, ce ai în suflet, trebue s'o caracterizezi. Prin urmare: cu cît vei vrea s'o înviezi mai mult, cu atît trebue să ai la îndemînă mai multe caracterizări.

Vlahuţă. — Aceasta chiar că n'o pricep: cum o să m'apropiiu de fiinţa capodoperei cu atît mai mult, cu cît o voiu acoperì cu termeni tehnici?

Trivale. — Vezi că o capodoperă prin analiză şi prin caracterizări, *nu se nimiceşte, ci din contra se îmbogăţeşte, atît în volum cît şi în adîncime...*

Vlahuţă. — Nu prea înţeleg cum înmulţirea caracterizărilor tehnice ar putea să îmbogăţească o *operă*.

Trivale. — Nu o *operă*, ci o *capodoperă*. „Ştiinţa Literaturii“ în metodologia ei integrală face o distincţie radicală între *opere*, care pot fi *numai produsul inteligenţei*, şi între capodopere, care sînt produsul însăşi al naturii lucrînd prin instinctul genialităţii creatoare. Şi lucrul într'adevăr stă aşa: O operă de talent *se nimiceşte* prin analiză; — pe cînd o capodoperă *creşte*.

Chendi. — Teoria e ingenioasă şi adevărată. Fireşte, dacă întrebuinţezi termeni tehnici pentru ca să caracterizezi o operă, *ce se nimiceşte prin*

analiză, sau o capodoperă *nimicită gata*, — căci aşa trebue să considerăm o capodoperă cunoscută *numai cu mintea*, — atunci termenii tehnici apar ca ceva uscat sterp, nesuferit. Intocmai ca orice termen ştiinţific, ce nu-ţi trezeşte nimic în cap! Dar dacă, din contră, termenii tehnici îi aplici la ceva cunoscut, viu, precis, care cere numai cuvîntul, ca să fie desăvîrşit, atunci acei termeni ni se arată plini de viaţă, mustoşi, proaspeţi.

Caragiale. — Dar vezi, că mai toţi cîţi vorbesc de literatură, ori se gîndesc numai la operele slabe, ori numai la icoanele palide şi fără conţinut ale operelor bune... Şi, fireşte, atunci, în faţa tehnologiei integralismului, ignoranţii dau bir cu fugiţii.

Trivale (cald). — Dar cu atît mai mult se entusiasmează cunoscătorii! Şi, să-ţi spun drept, ultima lămurire a integralismului în privinţa felului cum trebue să înţelegem caracterizările tehnice faţă de capodoperă m'a uimit prin justeţea şi chiar frumuseţea ei.

Chendi. — Ce lămurire ?

Trivale. — Iat'o. El zice că toate organele pe care „Ştiinţa Literaturii“ le deosibeşte analizînd o capodoperă, — toate elementele, în care descompune aceste organe, — şi toate caracterizările acestor elemente — nu sînt decît tot atîtea *puncte de vedere de* RECOMPUNERE *a întregului capodoperei*. Aşa fiind, cu cît metodologia ne va pune la dispoziţie mai multe organe, elemente, caracterizări, cu atît vom avea *mai multe prilejuri de a pătrunde o capodoperă în frumuseţile ei*. Analiza în realitate este numai vestibulul sintezei. Analiza nu e decît mijlocul de a pătrunde

întregul capodoperei cît mai adînc, şi de a ne face să înţelegem cît mai bine adevărata ei fiinţă.

Delavrancea. — N'ar strica un exemplu.

Chendi. — Imi daţi voe, domnule *Delavrancea*, să dau unul chiar din drama „Apus de Soare" a dumitale, pe care am avut, pe vremuri, reaua inspiraţie s'o critic. Conflictul dintre sufletul sănătos şi întreg al lui Ştefan cel Mare şi dintre corpul său îmbătrînit şi doborît de suferinţe — cum ai arătat-o şi tu, *Trivale,* — este *sublim.* Dar nu pricepem de ce e sublim decît, punîndu-ne din punctul de vedere al *ideii şi cuprinzînd într'un gînd toată opera.* Caracterizarea de sublimă a ideii ne dă prilejul s'o privim în sufletul nostru întreagă şi să-i vedem *această* frumuseţe.

Dar în acelaş timp toată drama se petrece într'un mediu de *naivitate şi idilă.* Acesta e al doilea punct de vedere, din care punîndu-ne, iarăşi cuprindem cu o privire întreaga operă şi-i vedem mai viu figurile idilice, cum sînt aceea a Oanei şi aceea a lui Petru Rareş, precum şi întreaga atmosferă din scena cînd Ştefan îşi vede „sireacii" ostaşi, din galerie, împreună cu boerii cei bătrîni; cînd, apoi, îşi face judecăţile; cînd încoronează pe Bogdan, şi chiar cînd se pregăteşte de operaţie. Şi aşa mai departe. La fiecare dată, şi avînd capodopera în suflet, o nouă caracterizare ne dă prilejul să-i străbatem cu gîndul întregul organism şi să i-l pătrundem, cînd dintr'o parte, cînd dintr'alta.

Delavrancea. — E limpede.

Vlahuţă. — E frumos!

Caragiale. — Limpede, frumos şi adevărat!

Mai cu seamă adevărat. Capodopera scînteiază de frumuseţe, nu cînd o citeşti şi iei cunoştinţă

de ea, ci numai după ce ţi-ai sălăşluit-o în suflet. Cînd o ai acolo fireşte că ea nu poate să fie nouă şi să palpite de viaţă decît căutînd să-i prinzi toate nuanţele, toate adîncurile, toate tainele.

Duiliu Zamfirescu. — Aşa mi se pare că se explică faptul că operele mari sînt totdeauna tinere.

Chendi. — Da, — dacă mai adăogăm şi ideia că în orice capodoperă există totdeauna *o parte mistică şi inanalizabilă*, care dă o savoare specială fiecărei nuanţe, fiecărui punct de vedere din care o privim. Infinite sînt nuanţele, — infinit trebue să fie şi timpul în care să le poţi descoperi. Şi cele mai numeroase şi mai interesante nuanţe le au operele clasice.

Trivale. — Dar ce minunată este explicarea nuanţelor!

Duiliu Zamfirescu. — Cred că ne-am lămurit asupra „Metodologiei“; să lăsăm nuanţele, după ce vom vedea ce e cu „Hierarhizarea“.

Caragiale. — Frate, „Metodologia“ asta nu numai că nu e respingătoare, dar are într'însa ceva, ce nu se poate să nu atragă sufletele, care o cunosc. Şi, dacă-mi daţi voe să sfîrşesc eu conversaţia de astăzi cu una din comparaţiile mele, cu care vă luam minţile, pe cînd trăiam în viaţa cea proastă; — iacă ce spun: integralismul consideră capodopera ca pe un briliant a cărui strălucire e cu atît mai mare, cu cît faţetele lui sînt mai numeroase. Caracterizările metodice sînt cu faţetele briliantului. Cu deosebirea că faţetele pietrei scumpe strălucesc la fel, pe cînd faţetele capodoperei apar tot altfel, strălucind în alte nuanţe.

Vlahuţă. — Minunată comparaţie.

Delavrancea. — Bravo, *Iancule*. Acum cu adevărat că ne-am lămurit.

Duiliu Zamfirescu. — Eu nu spun vorbe tari. Dar, dacă literaţii de astăzi se sperie şi ocărăsc integralismul din pricina *acestei* „Metodologi“, apoi slabă speranţă pentru priceperea lor.

Trivale şi Chendi. — Dar cu „Hierarhizarea“ ce facem?

Caragiale. — Pe aceea s'o mai lăsăm. Ne-ajung atîtea metodologicale, pe ziua de azi. Haidi să vedem ce tot pun la cale sub copacul ăla de aur *Eminescu şi Creangă*.

Vlahuţă. — După cele ce am auzit, par'că briliantele lor strălucesc şi mai dumnezeeşte.

DIALOGUL II

Selecţiunea, hierarhizarea şi clasificarea capodoperelor.

Autorii se supără mai rău cînd le critici o operă pe care o ştiu ei înşişi slabă, decît se bucură cînd îi lauzi pentru o operă bună.

Adevărul integral cere ca să critici pozitiv sau negativ opera literară şi să laşi cu deosebire la o parte chestia dacă superi sau bucuri pe autor. Purtarea aceasta poate aduce neplăceri; dar e folositoare. *Goga* şi *Cerna*.

Capodoperele literare trebue mai întîi selecţionate dintre operele mediocre apoi, hierarhizate, şi în sfîrşit clasificate. Este noul fundament al studiului literaturii. El înlătură temeiul istoric şi admite pe cel filosofic. Necesitatea prezenţei lui *Titu Maiorescu*, marele profesor de filosofie.

IN DUMBRĂVILE ELIZEE

Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuţă Chendi, Trivale.

DIALOGUL II

Selecţiunea, hierarhizarea şi clasificarea capodoperelor.

Caragiale. — Aţi aflat?

Delavrancea, Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu. — Ce?

Caragiale. — Nu mai avem voe să convorbim între noi în coloanele *„Viitorului“*.

Delavrancea. — De ce?

Caragiale. — Auzi, că se opun familiile!

Vlahuţă. — Şi va să zică acum nu vom mai putea discuta nimic.

Caragiale. — Ba da; dar nu în *„Viitorul“*.

Duiliu Zamfirescu. — Eu ştiu că am vorbit totdeauna cu demnitate, şi demnitatea n'a devenit niciodată *ifos*.

Delavrancea. — Şi eu am vorbit totdeauna cu sufletul; la forme, ca totdeauna, n'am prea căutat.

Chendi. — Cu toate că aş fi putut face şi altfel, şi eu n'am vorbit decît cu sfială şi cu obiectivitate.

Caragiale. — Mie mi-a plăcut totdeauna libertatea! Şi dacă mi-am dat în petec cîteodată, e

că aşa *am vrut*... Ia să mă lase în pace familia! Familia să-şi vadă de treburile ei!

Vlahuţă. — E vorba, mai putem ori nu mai putem discuta între noi?

Delavrancea. — Dar nu-ţi spuse *Iancu?* Putem, dar — nu în „*Viitorul*".

Duiliu Zamfirescu. — Cu noutatea ta, *Iancule*, am pierdut un timp preţios... Ia spune, *Chendi*, ce e cu „Hierarhizarea"?

Chendi. — Iacă am adus iar pe *Trivale*. El e mai în curent. Şi apoi eu, cît am fost pe ţărîmurile cele grele ale pămîntului, tot mereu am imputat integralismului mania de a tot cîntări pe scriitori.

Trivale. — Integralismul nu cîntăreşte pe *scriitori*, ci *operele lor*. Dar scriitorii, fireşte, sensibili, — şi-o iau totdeauna asupră-le.

Caragiale. — Aşa am fost cu toţii, frate! Nu mai sîntem acum; dar, în viaţă, ne făceam foc şi pară, dacă auzeam că se scrie *rău* despre vreo lucrare, pe care o ştiam şi noi că e *proastă*. Numai decît: „Ne-a înjurat ăla!" „Ne-a ocărît celălalt", deşi nu era în joc decît *una* din operele noastre şi nu dintre cele bune.

Vlahuţă. — Ciudat în adevăr mai e şi sufletul omenesc. Ştii, în adîncul sufletului tău, că ai făcut o operă slabă. Tremuri însă ca nu cumva s'o simţă şi altul. Şi, cînd se întîmplă s'o vadă, — vina cade pe el!

Delavrancea. — Nu numai atît. Dar e adevărat şi contrariul. Cînd ştii că ai făcut un lucru mare şi frumos, criticele unora şi altora, în loc să te mîhnească, te bucură.

Caragiale. — Aşa e, ne durea, cînd eram ocă-

riţi pe drept şi ne bucuram că eram criticaţi pe nedrept. Din contră ne bucuram de lauda meritată mai puţin decît ocara nemeritată.

Duiliu Zamfirescu. — Aceasta însemnează că adevărata bucurie sau mîhnire nu vine *din afară;* ci tot *dinnăuntru.*

Caragiale. — Dar oricum ar fi fost, dinăuntru sau din afară, vorba e că ne supăram foc, cînd critica ne lovia — la călcîiul... lui *Ahile.*

Duiliu Zamfirescu. — Dar iar am pierdut şirul.

Caragiale. — Ei, hai, *Trivale,* deschideţi cioculeţul!

Trivale. — Sînt gata. Cum aţi spus şi d-voastră, scriitorii sînt foarte susceptibili; şi integralismul n'a ţinut niciodată seama — *din principiu* — de această susceptibilitate. Autorul lui ştia foarte bine că pe această meteahnă se poate zidi ceva: o gaşcă, un cerc, un grup, chiar un partid. Dar n'a vrut s'o facă, cu nici un preţ. El a avut totdeauna gîndul *adevărului:* N'a preţuit pe oameni — cum cred unii politiciani rătăciţi în literatură — *după relaţiile personale, ci după operele lor.* Şi de-aceea în *„Convorbirile critice“* veţi vedea laude la adresa unor adversari, care-l batjocoreau, şi critice, la adresa prietenilor, care-l ajutau. Adică, vorba vine, cînd spun adversarii şi prietenii; fiindcă, în realitate, niciodată acel om n'a atacat, n'a criticat sau n'a lăudat pe cutare sau pe cutare; ci numai lucrările lor. Dar totdeauna, omul şi-o ia, cum am mai zis, asupră-şi. Din princina aceasta, după un an — doi, toţi cei strînşi întru integralism cărora le scăpăra sufletul după o laudă şi n'o găsea la „Revista critică“ a *„Convorbirilor critice“*, au început să devină

furioşi cînd vedeau că laudele directorului se îndrepta către operele adversarilor.

Gîrleanu nu i-a ertat niciodată că n'a fost preţuit mai presus de *Sadoveanu*.

Lucrurile au ajuns atît de departe că după trei ani, au făcut un fel de conspiraţie înpotriva lui cu toţii. S'au înţeles cu *G. Vîlsan*, minunatul prozator dela Cluj, care, însă, pe atunci, după aprecierea lui *Maiorescu*, se credea mare poet, — şi mai învierşunat decît toţi în contra criticului care-l pusese mult mai pe jos decît *Cerna*, — a scos un întreg număr din „*Sămănătorul*", în care nu făcea decît să-l ocărască. Furia, cu care era scris, erà aşa de mare, că, fără să cerceteze cum stau lucrurile, învinuia pe acel critic tocmai de ceeace i-atrăsese conspiraţia prietenilor: *Vîlsan* îl invinuia, ca şi acum *D. Tomescu* dela „*Ramuri*", că laudă numai pe cei ce-l apropie şi critică doar pe cei ce se depărtează de dînsul. Negreşit, a fost uşor ca atacat cel să pună pe două coloane, faţă în faţă diferitele critice, ca să se vadă că toată acuzarea n'avea temeiu.

Delavrancea.—Păi, dacă *Vîlsan* erà într'adevăr poet, ba se credea mai mare poet decît colegul său *Cerna* (căci, aşa mi se pare, erau colegi), — de ce, în loc să atace pe critic, n'a mai produs opere mari şi frumoase, ca să-l dea de ruşine?

Trivale. — Se vede că furia a fost mai mare decît talentul. Şi furia aceasta se găseşte la toţi. Toate le-ar vrea scriitorii, numai nu *să nu-i hierarhizezi*. Dar, ce vă spun eu d-voastră...!

Duiliu Zamfirescu. — Fireşte, am recunoscut-o. Scriitorii se supără, întîi că nu li se laudă vre-o

operă; şi al doilea — şi mai cu seamă — cînd li se spune că e mai slabă decît a altuia.

Chendi. — In chestia asta am adus eu invinuiri directorului „Convorbirilor critice“, care compara pe *Goga* cu *Cerna* şi arăta că *Cerna* este superior lui *Goga*. El, ca s'o spun acum, avea dreptate, fiindcă *Goga* e mai înainte de toate *orator şi om politic*; dar eu, pe atunci, nu prea băgam de seamă lucrul.

Caragiale. — Ei, ia să lăsăm în pace pe *Goga!* Om mai discuta despre el, cînd vom vorbi despre relaţiile dintre literatură şi politică. Acum la chestie!

Duiliu Zamfirescu. — Ei da, la chestie! Imi pare bine, *Iancule*, că 'ncepi să vezi şi tu că ordinea e sufletul unei discuţii. Continuă, *Trivale*!

Trivale. — Iată cum stau lucrurile. Să le mai stabilim odată. „Metodogia literară“ se ocupă, întîi, nu cu *persoana* scriitorului, ci cu *operele* lui; al doilea, dintre aceste opere, *nu au valoare decît doar unele*; şi, în fine, scopul final al „Ştiinţei Literaturii“ este ca aceste rare opere să fie *clasificate* în aşa fel ca cele ce se aseamănă prin elementele lor esenţiale să fie puse la un loc, iar cele ce se deosebesc să fie puse în categorii deosebite. Dacă primim aceste principii metodologice, şi lăsăm la o parte orice susceptibilităţi personale, este evident că „Ştiinţa literaturii“ nu se poate face fără *selecţiune*, fără *hierarhizare*, şi, mai presus de toate, fără *comparaţiune*. Omul de ştiinţă literar trebue să *aleagă* (selecţiunea), trebue să *valorifice* (hierarhizarea), trebue *să compare* (clasificarea). Aşa se face în „Zoologie“ cu animalele; aşa se face în Botanică cu plantele; iar „Ştiinţa Literaturii“ nu e decît o „Zoologie“ şi o

PARTEA I

PRINCIPIILE INTEGRALISMULUI

DIALOGUL III

Capodoperele reprezintă simțirea obiectivată. Căci precum se obiectivează stările sufletului intelectuale în Știință așa se obiectivează în capodoperele Artei stările sufletești afective ca reprezentante ale întregului suflet.

Sub această formă obținem *adevărul simțirii* care presupune o știință a lui, o „Logică a simțirii".

Adevărul simțirii nu e altceva de cît *frumusețea*.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Vasile Conta, Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuță, Ilarie Chendi, Trivale.

PARTEA I

PRINCIPIILE INTEGRALISMULUI

DIALOGUL III

Sinceritatea simțirii și adevărul simțirii

TITU MAIORESCU. — E marele merit al lui *Delavrancea* de a mă fi adus în cele mai eterate regiuni ale Dumbrăviilor Elizee, unde nu se simte nici cea mai mică adiere de turburare și lucru pămîntesc. *Altfel*, cu greu aș fi putut prezida o reuniune așa de disparată (tineri și bătrîni, vorbăreți și ursuzi, prieteni și dușmani), fără ca să nu resimt ceva din mișcările materiale din vremurile de *acolo*.

CARAGIALE. — Firește, cu drept cuvînt n'ai fi vrut să fac parte și eu din această reuniune. Eu care am scris „Două note".

TITU MAIORESCU. — „Do-uă no-te" gre-lee.

CARAGIALE. — Marea greșeală a unei vieți.

DUILIU ZAMFIRESCU. — Neertabilă.

CARAGIALE. — Nu știu dacă a fost neertabilă, dar *neertată* a fost. Cînd s'a pus la cale „*Omagiul*" pentru sărbătorirea de 60 de ani a dumitale știi bine că am vrut să-ți cer ertare și să ne împăcăm. Și-am trimis, prin autorul „*Omagiului*" un tablou, pe care-l cumpărasem din biblioteca lui *Zizin* și la care știam că ții mult. Am făcut primul

pas spre d-ta; dar nu mi l-ai primit. Greşala n'a fost ertată.

Titu Maiorescu — Dacă ai fi vrut cu adevărat să ne împăcăm, *nu puneai condiţii.*

Caragiale. — E adevărat — altă greşală! Voiam să colaborez la acel „*Omagiu*“ *numai* în cazul cînd ne-am fi împăcat, eu care îţi datoream atîta! Dar eu cred că, chiar dacă aş fi colaborat fără condiţii — tot nu m'ai fi ertat!

Titu Maiorescu.— Ei, domnule *Caragiale,* sîntem aici pe culmile seninătăţii, şi izul supărărilor de *acolo* nu poate răsbate pînă acì. Şi eu simt bine *acum*, că, de n'ai fi pus condiţiuni colaborării dumitale, te-aş fi ertat, chiar dacă *Gi* n'ar fi vrut.

Trivale (încet). — Cine e *Gi*, domnule *Chendi?*

Chendi (tot aşa). — *Doamna Maiorescu.*

Delavrancea. — Şi pe mine — ca literat — a fost multă vreme supărat, domnule *Maiorescu.*

In 1897, pentrucă acelaş autor al „*Omagiului*“ în articolul „Direcţii literare“, mă lăudase şi pe mine, te supăraseşi rău pe el. Dar peste cinci ani, cînd, la o alegere, am mers împreună la Bîrlad, m'ai îmbrăţişat cu o căldură neobişnuită, pentru că, în discursul meu, ştiusem să bag viaţă în nişte termeni anoşti şi abstracţi.

Titu Maiorescu. — Vezi că aduceai ceva nou în limbă. Isbutiseşi să pui în abstracţiunile mele, viforul de foc al sufletului dumitale.

Duiliu Zamfirescu. — Ertaţi-mă, Domnule *Maiorescu,* dar pare-mi-se că noi ne-am adunat acì, nu ca sá răscolim patimi *vechi,* ci ca să aflăm idei *noi.* Zic şi eu: ca întroducere, e bine; dar nu vi se pare că e cam lungă?

Vasile Conta. — Par'că era vorba de expunerea

filosofică, a unui sistem literar, a unei ştiinţe sau a unei filosofii..

Trivale. — A unei filosofii, a unei ştiinţe şi a unui sistem critic. Toate se ţin una de alta.

Titu Maiorescu. — De asta, aşa e. Deşi nu prea mi-a plăcut să expun sistemele de gîndire romîneşti, iar, cînd am făcut-o, le-am răsturnat; de astădată, poate şi pentru că sîntem în aceste regiuni ale Empireului, — vom îndeplini dorinţa domniilor voastre, şi a domnului *Delavrancea* în special, şi vă voiu expune cu seninătate principiile „Filosofiei integrale“, pe care se întemeiază „Ştiinţa Literaturii“, care şi ea, la rîndul ei, întemeiază sistemul de critică al „Şcoalei nouă“, cu care se mîndreşte unul dintre foştii mei studenţi.

Trebue să vă spun, mai întîi că această „Filosofie integrală“, care, de prin 1895, s'a arătat sub forma unui curios articol în „*Convorbiri didatice*“, sub numele de „Filosofia adevărului“, îşi are rădăcinele în părerile mele din „*Critice*“. Dacă nu *altfel*, cel puţin *din punct de vedere sufletesc*. Eu pun acolo un *principiu critic* — ideia *adevărului*. Pe vremea mea — adică între 1865 şi 1874, se scriau atîtea nerozii literare — în cea mai mare parte poezii patriotice, goale de sensul profund al patriotismului, şi deci *false*, — că nici nu puteam găsi un alt fundament mai solid decît cerinţa *ca producţiile literare să fie adevărate*. Condus de acest principiu, am putut să fac mica antologie, în care, pe lîngă *Grigorie Alexandrescu* puneam pe *Alecsandri*.

Trivale. — Ertaţi-mă, Domnule *Maiorescu*, că vă întrerup. Dar, dumneavoastră aţi întrebuinţat cuvîntul de *adevăr* pentru toată producţiile fru-

moase ale spiritului omenesc, pe cînd acest cuvînt în filosofia curentă, nu se aplică decît la *adevărurile ştiinţei. Adevărul* — toată lumea o spune şi acum - numai *ştiinţa ni-l dă.*

Titu Maiorescu. — Apoi tocmai această întrebuinţare oarecum *literară* a cuvîntului „adevăr" a fost prilejul pentru „Filosofia integrală" să se înfiripeze.

Extinzîndu-l eu, *nu numai asupra adevărurilor ştiinţifice, ci şi asupra operelor literare,* fiindcă cele fără valoare străluceau prin *falsitate,* am sugerat fostului meu discipol extinderea lui asupra tuturor manifestărilor sufleteşti. Şi astfel el a ajuns: 1) să pună un preţ deosebit pe *adevăr,* ca fiind *elementul permanent în desvoltarea conştiinţei umane*; şi 2) să ajungă la afirmarea că nu e numai *un singur adevăr — acela al ştiinţei* — ci sînt *trei* adevăruri: adevărul *ştiinţific,* adevărul *artistic* şi adevărul *practic,* adică adevărul *minţii,* adevărul *simţirii* şi adevărul *voinţei.* Iar dacă sînt trei feluri de adevăr, atunci sînt şi *trei logice,* căci logica este ştiinţa care cuprinde principiile, după care se stabileşte adevărul sub orice formă ar apărea.

Vasile Conta. — Cu alte cuvinte, Domnule *Maiorescu,* acest discipol al dumitale a pornit dela o *neînţelegere,* pentru ca să ajungă la o *banalitate.* „Neînţelegerea" e că numeşte *adevăr,* după înţelesul *literar,* ce i-ai dat dumneata, nu numai *adevărul ştiinţific,* dar şi *binele* şi *frumosul.* „Banalitatea" e că printr'aceasta ajunge la arhicunoscuta tripartiţie a propedeuticei filosofice: „Logica", „Estetica", „Etica", pe care le botează pe toate cu numele de „Logică". Ce oare Frumosul

se preface în *altceva*, dacă îi zice Adevăr? Şi oare „Estetica“ se preface în altă ştiinţă dacă-i zice „Logica simţirii“? Şi Binele se schimbă dacă şi lui îi zice adevăr, şi „Etica“ devine *altă* ştiinţă, dacă îi pune numele „Logica voinţei“?

Titu Maiorescu. — Ai şi nu ai dreptate. In aparenţă da, în realitate nu. Discipolul meu m'a înţeles prea bine, cînd eu am vorbit de *adevărul simţirii*, dar *n'a admis* înţelesul meu. Căci este o radicală deosebire între adevărul simţirii, ca simţire *psihologică*, aşa cum l-am înţeles eu, şi între *adevărul simţirii estetice*, aşa cum îl înţelege el. Una e simţirea *brută*, *naturală*; cealaltă e simţirea *creată*, *transfigurată*. După teoria mea, or'cine are sinceritate în simţire — deci *adevăr*— este în acelaş timp şi poet. Şi cel mai sincer dintre toţi — să zicem *Stamatiad* — ar fi după această teorie cel mai mare poet, fiindcă el, mai mult decît toţi, pune înainte sinceritatea. După teoria „Filosofiei integrale“, adevărul simţirii, adică sinceritarea unui poet în producţiile sale, *nu are nicio valoare ca atare*. Filosofia integrală — la capitolul „Esteticei“, îşi dă cea mai mare silinţă,— şi pe drept — să facă pe poeţi să înţeleagă că în zadar se laudă cu sinceritatea, pe care eu le-o cer-eam. Ea e o simplă chestiune particulară, care poate avea o valoare *morală*, dar nu estetică. Ceeace interesează „Integralismul“ este *sinceritatea obiectivată* adică simţirea care s'a *desprins* din sufletul poetului şi are o existenţă *de sine stătătoare*, independentă de *persoana* poetului.

Ilarie Chendi. — Dacă mi-aţi da voe să mă amestec şi eu, aş vrea să fac o întrebare.

Titu Maiorescu. — Dar minunat că vrei s'o faci

Aci sîntem toţi egali, mai egali decît eram în „republica literelor“ din salonul meu albastru.

Ilarie Chendi. — Dumneavoastră, în discuţia cu *Dobrogeanu-Gherea*, aţi vorbit de simţire *impersonală*, şi tot dumneavoastră, cu toate acestea, le cereaţi poeţilor *sinceritatea în simţire*. Oare cine are *sinceritate* în simţire nu este *cît mai personal?* Şi atunci nu e oare contrazicere între a cere *sinceritate în simţire* şi între *impersonalitate?*

Titu Maiorescu. — Recunosc că întrebarea domnului *Chendi* poate încurca, dar e justă. Şi, de n'o făcea el, aveam datoria s'o fac eu. Da, într'adevăr sinceritatea implică personalismul; dar trebue să adaog: îl implică numai sinceritatea *psihologică* sau *subiectivă*. Impersonalismul, de altă parte, este implicat de *altă* sinceriate — de sinceritatea *obiectivată*, de sinceritatea estetică a „Filosofiei integrale“. Această sinceritate obiectivată este simţirea, care nu mai e a *persoanei* poetului; e simţirea, care, cum zice „Integralismul“, *s'a cristalizat de sine stătătoare*; e simţirea, care deşi străină de toţi oamenii (fiindcă e a poetului), se poate totuşi sălăşlui în sufletul tuturor, ca şi cînd ar fi a lor proprie. Aceasta e simţirea *impersonală*, de care am vorbit eu, şi recunosc că, *aşa* înţeleasă, nu este sinceritatea *simţirii omului poet*, ci sinceritatea *creatoare*, care, pe lîngă că e impersonală, este *obiectivă, eternă* şi *universală*. Şi astfel se vede că, într'adevăr, „Integralismul“ înţelege altceva prin adevărul simţirii, decît ce se înţelege de obiceiu. Ceva mai mult. Dacă prin adevărul simţirii înţelegem *simţirea obiectivată*, atunci trebue, Domnule *Vasilie Conta*, să revii şi asupra acuzării de banalitate, după care „Logica simţirii“ ar fi *tot una*

cu Estetica. In orice caz, trebue să convenim că este vorba cu desăvîrşire de altă estetică.

Vasile Conta. — Convin şi eu, fireşte. Numai că, pentru a evita confuziunea ar trebui să nu se zică „*Logica simţirii*", ci „Logica simţirii *obiectivate*".

Titu Maiorescu. — Nu e nici o nevoe. Dacă zicem „logică", recunoaştem, prin chiar aceasta, că e vorba de partea din simţire, ce se poate *obiectiva*, partea ce se *poate însuşi de sufletul tuturor*. Simţirea are o anume sferă; dar între simţirea obişnuită şi între logică nu e nici o legătură. Şi numai simţirea, care s'a putut cristaliza în copodoperă şi-a devenit *obiect de sine stătător*, şi deci, independentă de persoana poetului, a devenit impersonală, — numai ea poate intra în sfera „Logicei". Şi, deci iarăşi, prin „Logica simţirii", trebue să înţelegem *ştiinţa, ce garantează condiţiile simţirii obiectivate*.

Trivale. — Aş vrea şi eu să dau o lămurire.

Titu Maiorescu. — Bucuros.

Trivale. — Aş vrea să accentuez mai mult deosebirea dintre „Estetica" curentă şi „Estetica" integrală. Estetica obişnuită nu face deosebirea dintre simţirea subiectivă şi simţirea obiectivată. Estetica integrală o face, şi de aceea poate să-şi dea şi numele de *Logică a simţirii*. Dar, din momentul ce primim această distincţiune, trebue să mergem mai departe şi să recunoaştem că *adevărul simţirii* este însăşi *frumuseţea*, dar în alt înţeles decît cel obişnuit, înţeles ce se confundă cu *plăcutul* vederii, auzului, ideii...

Al. Vlahuţă (îl întrerupe). — Taci, că mă doare capul!

Caragiale. — Bine că te doare! Asta insemnează că-l ai; dar nici mie nu-mi merge mai bine...

Delavrancea. — Filosofia asta, or'cît de nouă şi romînească ar fi, ar trebui înfăţişată ceva mai pipăit.

Duiliu Zamfirescu. — E greu, cînd ai gîndit toată viaţa artă concretă, să faci deodată filosofie abstractă.

Titu Maiorescu. — Aveţi dreptate să-mi cereţi ca să luminez, prin exemple vii, abstracţiile acestea filosofice. Numai să vă intereseze.

Caragiale. — Părintele Integralismului mi-a fost prieten şi trebue să mă intereseze.

Vlahuţă. — Trebue să ne intereseze, fiindcă este o filosofie nouă romînească.

Titu Maiorescu. — Vom începe să facem cunoştinţă cu ea în şedinţa viitoare.

DIALOGUL IV

Talent și Genialitate creatoare.

„Logica" intelectuală (obișnuită) se ocupă cu *judecățile și raționamentele obiectivate.*

„Logica simțirii" se referă la *simțirile ce devin obiective.*

„Logica pragmatică" are în vedere *voința ce se obiectivează.*

Ceeace rămîne permanent, prin aplicarea acestor trei logice, constitue adevărul *judecății, simțirii* și *voinței* — ce constitue patrimoniul cunoștințelor umanității.

Dar judecata, simțirea și voința se unifică, în adîncurile sufletului, prin elementul *mistic.* Astfel unificate ele se obiectivează prin simțire în materie fizică și dă naștere la capodoperele literare și artistice.

Această unificare o poate face numai *genialitatea creatoare.*

Capodopera, obiectivîndu-se în *materie* — obiectivează întregul *suflet,* pe baza simțirii atît cu manifestările lui *analizabile* — intelect, sensibilitate, voință — cît și cu manifestările *inanalizabile,* sub care înțelegem elementul mistic.

In această obiectivare, materia fizică devine fond sufletesc și fondul sufletesc devine materie fizică.

Capodopera constitue astfel o nouă lume deosebită de cea fizică și sufletească: *lumea psihofizică.*

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Vasile Conta, Caragiale, Delavrancea Duiliu Zamfirescu, Vlahuță, Chendi, Trivale.

DIALOGUL IV

Talent şi Genialitate.

Titu Maiorescu. — Lui *Trivale*, rîndul trecut i-am făcut o nedreptate. L-am întrerupt tocmai cînd vrea să ne lămurească o latură a Integralismului. Dacă are vreun mijloc de aplicare concretă a abstracţiunilor, ce am vînturat atunci, ar fi bine să-l lăsăm să vorbească astăzi.

Trivale. — Cu voia dumneavoastră, eu sînt gata. Am vorbit rîndul trecut de „Logica simţirii", care se coordonează cu „Logica inteligenţei". Amîndouă au aceiaşi funcţiune: să ne dea legile, prin care *simţirea* şi *inteligenţa* pot dobîndi *valoarea obiectivă*...

Vasile Conta. — Înţeleg să vorbeşti de valoarea obiectivă a *simţirii*, dar inteligenţa e de la sine *obiectivată*. Pentru inteligenţa omenească lumea e *aceeaşi* pentru toţi.

Trivale. — După părerea Integralismului, cred că vă înşelaţi. E drept că noţiunile, judecăţile şi raţionamentele, care sînt de natură intelectuală, par deadreptul obiectivate; dar, în realitate, ele se obiectivează numai mai uşor, dar nu sînt astfel din capul locului. Proba e uşor de făcut: fiecare

avem ideia *noastră* despre tainele naturii, crezînd, fiecare dintre noi, că *adevărul ştiinţific* şi *obiectiv* este *acela, pe care-l credem noi.* Dar oare aşa să fie? Cu aceeaşi *logică a inteligenţei*, domnul *Vasile Conta* a ajuns la *concepţia materialistă* a lumii — care neagă lumea *spirituală*, din care acum facem parte; iar domnul *Maiorescu* a ajuns la concepţia kantiană, care nu e de loc incompatibilă cu această lume. Pe cine să credem — pe domnul *Conta* ori pe domnul *Maiorescu?* Dar nu e numai atît. Deşi Logica inteligenţei e *una*, lumea construită cu ea e *multiplă.* Cîte minţi, atîtea lumi! *Quot capita, tot sensus.* Noţiunile, judecăţile şi raţionamentele, pînă să se obiectiveze — pînă ajung *adevăr* — au şi ele ca şi simţirile o natură *individuală.* Logica fiecăruia e influenţată de mediu, de creştere, de instrucţie, într'un cuvînt de *idolii baconiani;* iar Ştiinţa nu e decît partea aceea din mintea oamenilor, care a *eşit de-asupra personalităţii lor,* care viează în acelaş fel pentru toţi, şi care *pentru toţi are o valoare obiectivă.* Ca să ajungă la această valoare, a trebuit o lucrare logică — lucrarea Logicei inteligenţei.

Vasile Conta. — Vorbeşti par'că ai fi fost profesor de filosofie. Şi, pusă chestiunea astfel, nu pot să nu zic că ai dreptate. Şi atunci, fireşte, se lămureşte şi mai bine sensul Logicii simţirii, coordonată cu sensul Logicei inteligenţei.

Titu Maiorescu. — In acelaş fel ese la iveală şi cea de-a treia logică, Logica pragmatică. Căci e evident că, precum nu toate judecăţile şi nu toate simţirile pot deveni obiective şi de sine stătătoare, tot aşa *nu toate faptele* omeneşti pot fi recunoscute de toţi, ci *numai acelea ce s'au ţesut*

în realitatea istorică. Numai faptele, care *s'au obiectivat* astfel, au îndeplinit condiţiile Logicei pragmatice şi-au fost scoase din noianul faptelor individuale. Deşi *Trivale* nu ne-a dat vreo imagine sezisantă, care să strălumineze şi în minţile nefilosofice, el totuşi ne-a dat prilej să clarificăm chestiunea celor trei logici ale Filosofiei integrale.

Ce zici, domnule *Vlahuţă?*

Vlahuţă. — Oricît de abstractă ar fi o teorie, dacă o iei pe firul ei, nu se poate să n'o înţelegi. Aşa şi cu Logica Integralismului. Sufletul este inteligenţă, sensibilitate şi voinţă. Dar în fiecare din ele, precum am înţeles, deosebim două părţi: una, care rămîne *subiectivă*, a noastră, a *individului*, şi care nu ne interesează decît *pe noi*, conştiinţa noastră pătrunsă *numai de noi înşine*; — alta, care se poate *obiectiva*, care poate fi *a tuturor*, care poate interesa *omenirea în genere*, şi care e ca un fel de *conştiinţă cristalizată şi pipăită*. Cea d'intîi e trecătoare şi variabilă; cea de-a doua este invariabilă, permanentă, eternă. Şi, precum s'a spus, cea care trebue să ne intereseze este tocmai această parte, care *constitue patrimoniul sufletesc, nu al unui individ, ci al omenirii.* Iar ca, din noianul de stări sufleteşti, ce mişună în sufletul nostru, să putem stabili pe cele invariabile şi eterne — adică pe cele *adevărate* — trebue să ne slujim de logică: de Logica propriu zisă, pentru stările sufleteşti intelectuale; de Logica simţirii, pentru stările sufleteşti afective; şi de Logica pragmatică pentru stările sufleteşti voliţionale...

Delavrancea. — Se cunoaşte că ai fost profesor de filosofie în tinereţe.

Trivale. — Filosofia trecută prin mintea unui poet străluceşte de lumină...

Caragiale. — *Alecule*, te-ai întrecut!

Duiliu Zamfirescu. — Lucrul, precum se vede, s'a priceput şi de minţile noastre, cari au cugetat toată viaţa cu impresii concrete. Dar nu trebue să uităm că punctul cel grav al teoriei erà tocmai acela, pe care începuse să-l desvolte *Trivale*, cînd l-a oprit *Alecu* cu durerea lui de cap.

Titu Maiorescu. — Are dreptate, *Duiliu*. Chestiunea cea mare e dacă Logica simţirii a Integralismului, pe care am admis-o cu toţii, este sau nu identică cu Estetica, obişnuită cum a pretins un moment domnul *Conta;* iar dacă nu e identică, atunci în ce se deosebeşte de ea? Nu cumva Logica simţirii este o *Estetică* cu adevărat *nouă*, care amendează sau chiar răstoarnă toate teoriile estetice de pînă acum?

Trivale. — Părerea mea e că, în înfăţişarea de astăzi a teoriei Integralismului estetic, dibuirile din ultimii zece-douăzeci de ani ce întrezărim în teoriile estetice şi literare din Occident, se luminează toate dintr'odată la raza Integralismului.

Delavrancea. — Aş vrea s'o văd şi pe-asta!

Caragiale. — Nu e de mirare din partea unei filosofii, care vede în opera mea ceva mai mult decît ceeace credeam eu însumi despre mine...

Vlahuţă. — Eu mă cam îndoesc. Prea ar fi frumos pentru gîndirea romînească!

Chendi. — Asta ar fi în filosofia romînească o adevărată creaţiune. Şi mă alătur şi eu la îndoiala domnului *Vlahuţă*... Şi totuşi, după unele perspective ce ni s'au dat în metodologie, scepticismul meu obişnuit se cam clatină.

Titu Maiorescu. — Se pare că, dacă lăsaţi scepticismul la o parte, nu faceţi rău. Şi să mă erte *Trivale*, care vrea să-şi dea drumul entusiasmului, că voiu căuta să explic *eu* această parte a teoriei, pe care o simt din ce în ce mai mult că-mi pătrunde sufletul. E o teorie în adevăr nouă, care decurge tocmai din teoria obiectivării simţirii. In adevăr, dacă admitem că se pot obiectiva toate *felurile* de stări sufleteşti, atunci trebue să admitem că se poate obiectiva şi *sinteza lor*, care e *sufletul nostru cu adîncurile lui*.

Vasile Conta. — Ce poate însemna „sufletul nostru cu adîncurile lui?“.

Titu Maiorescu. — Un lucru, care pare foarte obscur şi care totuşi este foarte clar. Să ne gîndim, spre pildă, numai la *deosebirea* ce există între stările sufleteşti intelectuale, afective şi volitive, şi în acelaş timp la *legătura* dintre ele. Nimeni desigur nu poate contesta că aceste trei feluri de stări sufleteşti sînt absolut deosebite unele de altele; inteligenţa e analitică, discursivă, noţională, simultană, rece; — simţirea (adică durerea, plăcerea şi seninătatea) este din contră sintetică, intuitivă, instinctivă, succesivă şi caldă; iar voinţa este amîndouă, fiind totuşi *altceva*: discursiv-intuitivă, analitic-sintetică, simultan-succesivă, stăpînită şi explosivă, în acelaş timp.

Vlahuţă. — Prea multă terminologie.

Titu Maiorescu. — S'o mai simplificăm: una e cînd vezi şi judeci o rază de soare; alta cînd o simţi mîngîindu-te, şi alta cînd alergi după ea. Sau invers, una e cînd vezi un loc noroios, alta e cînd îţi inspiră neplăcere şi alta cînd te fereşti de el... Dar, deşi sînt atît de deosebite unele de

altele, totuşi ele nu se pot despărţi una de alta. O sensaţie, care e intelectuală, are şi un ton afectiv şi un început de reacţiune volitivă.

Ei bine, aceasta însemnează că stările sufleteşti, oricît de deosebite ar fi între ele, formează o *unitate*, — unitate, pe care popular o numim *suflet*. Şi tot popular noi vorbim de „adîncul“ sufletului, ca de locul, unde inteligenţa, simţirea şi voinţa *nu se deosibesc una de alta*, unde noi simţim, înţelegem şi voim în acelaş timp, şi, de unde, ca dintr'o rădăcină, es cele trei trunchiuri atît de deosebite ale inteligenţei, simţirii şi voinţei. Iar ideia Integralismului este că, precum putem obiectiva fiecare dintre aceste manifestări în parte, tot aşa noi — sau mai bine *unii* dintre noi — pot obiectiva *întreg sufletul* cu cele trei ale lui manifestări împreună cu adîncul unde ele se leagă şi formează *unitatea* sufletească. Aceste obiectivări sînt ca nişte *suflete noi, ce scapă din sufletul individului şi au existenţă de sine stătătoare*, adică independentă de sufletul, din care au eşit.

Vasile Conta. — Dar aceste suflete noi, ce scapă din sufletul individului, cum se manifestă, pentru ca să ştim că în adevăr sînt suflete obiectivate?

Titu Maiorescu. — Vezi acì e frumuseţea teoriei. Aceste suflete noi nu se pot descătuşa de sufletul individului care le creiază, decît prinzînd ele însele un corp. Ele n'apucă să se deslipească din conştiinţa, ce le produce, că se şi *materializează*. In ce credeţi?

Caragiale. — Văd bine lucru: *în operele de artă*. Şi acì, domnule *Maiorescu*, să-mi dai voe să pun o parentesă. Ştiţi că şi eu am scris un opuscul de estetică „Cîteva păreri“. Autorul Integralismului

— exagerat, cum se zice că este — declară că e — nu cel mai veridic, dar *cel mai frumos studiu estetic din romîneşte*. Acolo eu, faţă de *Gherea*, care-i dă zor cu *arta cu tendinţă*, susţin că arta e mai înainte de toate *talent*, adică posibilitatea unuia sau altuia de a face ceva, *care-l prinde*. Deşi într'această teorie am pus toate resursele mele de comparaţie, ca să fac pipăită ideia, mărturisesc că erà prea intelectualistă şi nu se potrivea de loc *cu felul meu de a creia*. E adevărat că tot ce am scris eu *poartă pecetea talentului*, afară, fireşte, de prostiile, pe care *Octav Minar*, le-a publicat într'un volum ruşinos, scriind că le-am compus împreună cu el şi cu alţii. Dar, deşi tot ce scriam *făcea efect*, adică făceam pe ceilalţi să vadă că *mă prinde* cînd scriu, — totuşi *numai de cîteva ori am putut obiectiva suflete noi, aşa cum cere Integralismul*. Teoria mea despre talent erà prea intelectuală, prea supusă voinţei autorului şi se poate referì numai la însuşirea de *scriitor*, nu şi la cea de poet. Un asemenea talent e puţin lucru şi se poate găsi pe toate cărările...

Chendi. — Daţi-mi voe să vă întrerup, domnule *Caragiale*: Este adevărat că d-ta ai spus de nenumărate ori că nu d-ta ai compus capodoperele d-tale şi în special comediile, ci că numai le-ai *transcris*?

Caragiale. — Să mă erte domnul *Maiorescu* că lungesc prea mult parentesa, răspunzînd lui *Chendi*. Este adevărat. Că eu, deşi aveam tot scenariul (unde oare se va mai fi rătăcind?) şi deşi am schimbat trei-patru localităţi una după alta — ca să-mi găsesc inspiraţia adevărată, n'am putut totuşi să-mi scriu ultima mea comedie,

pentru că nu am isbutit să-mi aud personagiile. Altă dată, luam condeiul, mă aşezam dinaintea coalei albe şi aşteptam să aud ce-mi suflă la ureche Caţavencu, Coana Zoiţica, Trahanache, Farfuride şi toate sufleţelele, care acum circulă în lume şi nu mai vor să ştie de mine. Cînd nu mai auzeam nimic, mă rugam de ele în felul meu: „Haide, măi Michiduţă, vino şi mai spune ceva!“ Michiduţă erà ce erà pentru *Socrate* „demonul“, de care el tot vorbeşte în dialogurile lui *Platon.* Şi cînd Michiduţă se încăpăţîna şi eu vream neapărat să isprăvesc vre-o scenă, şi fără Michiduţă, — a doua zi rupeam tot. Era *inteligent* ce scrisesem — dar *fără potriveală.*

Titu Maiorescu. — Cele ce ne spune acum *Caragiale* — el de mine s'a ferit să mi-o spună cît a fost în viaţă...

Caragiale. — Nu m'am ferit, dar observaţiile acestea le-am făcut, după ce întrerupsesem relaţiile.

Titu Maiorescu. — Ei, da! — Dar să lăsăm acum pămînteştile ! Şi voiam să zic: cele ce ne spuseşi dumneata, *Caragiale,* cadrează de minune cu teoria Integralismului. Talentul e una: e obiectivarea, dacă vreţi, a unei părţi din suflet—a inteligenţei, voinţei, a simţirii. Genialitatea creatoare însă, pe care pune preţ Integralismul, este alta: *obiectivarea întregului suflet împreună cu adîncurile lui cu tot.*

Vasile Conta. — Cu alte cuvinte, operele de artă ar fi de două feluri: unele ce se datoresc talentului; şi altele ce se datoresc genialităţii creatoare. Cele de talent obiectează *numai în parte sufletul* şi rămîn adherente la personalitatea autorului. Cele cu genialitate creatoare obiectivează

întreg sufletul şi se desprind cu totul de personalitatea, formînd tot atîtea fiinţe independente.

Titu Maiorescu, — Mi-ai complinit admirabil ideia. Opera de artă sau mai bine] *capodopera* (fiindcă numai ea e produsul genialităţii creatoare), nu este altceva decît *un suflet nou obiectivat în materie.* Şi această teorie, îmi pare, cuprinde mult din teoriile anterioare, dar e cu totul altceva.

Chendi. — Nu cumva o fi vreun plagiat? Le-ar părea bine unora.

Titu Maiorescu. — N'ar fi bine, în Empireul, în care sîntem, să ne-apucăm de personalităţi. Cînd ne vom coborî pe marginile Stixului, unde vin vînturi pămîntene prin păpurişul de baltă de pe ţărmuri, ne vom ocupa poate şi cu aceia.

Trivale. — Aş putea da eu oarecare relaţii....

Duiliu Zamfirescu. — Să nu ne coborîm din înălţimile, în care plutim. Şi, deşi teoria Integralismului, pe mine are să mă cam scoboare — văd eu bine! — totuşi trebue să recunoaştem că această nouă teorie a artei cuprinde adevărul...

Trivale. — Dar n'aţi văzut nimic pînă acum. Ştiţi că această teorie stabileşte, pe lîngă lumea fizică şi cea sufletească, — *o nouă lume* — lumea *psihofizică?*

Vlahuţă. — Iar începe să mă doară capul!

Delavrancea. — Iar vrei să ne sperii, *Trivale!*

Vasile Conta. — Psihofizicul începea să fie cunoscut de pe vremea mea. Este hiperorganicul lui *Spencer.*

Titu Maiorescu. — Nu e tocmai aşa. Aceluia Integralismul îi zice *fizicopsihic şi nu e decît fizicul ce şi-are sub dependinţa sa psihicul,* sufletul,

conştiinţa. Sub numele de *psihofizic*, Integralismul înţelege altceva.

Delavrancea. — Grea, dar frumoasă şedinţă!

Caragiale. — Vrei să zici *fructuoasă*.

Delavrancea. — Şi-aşa e bine. Dar, domnule *Maiorescu*, despre psihofizicul acela, v'am ruga să ne vorbiţi, *nu acum*.

Vlahuţă. — Şi eu vă rog acelaş lucru.

Titu Maiorescu. — Cum bine voiţi.

Delavrancea. — Dar, altă dată, sigur!

Titu Maiorescu. — Sigur. Sîntem doar în Empireu.

Duiliu Zamfirescu. — Dar chestiunea deosebirii dintre Logica simţirii şi Esteticele curente?

Titu Maiorescu. — Se lămureşte şi ea tot atunci.

DIALOGUL V

Capodoperele fac parte din lumea psihofizică.

Capodopera este o ființă (prototipul unei specii) compusă din toate elementele analizabile și inanalizabile ale sufletului. E o ființă organică integrală.

Cu această constituție ea e un fătfrumos născut din îmbrățișarea Sufletului cu Natura.

Capodoperele sau lumea fătfrumoșilor artistici și literari constitue lumea psihofizică.

Lumea aceasta psihofizică nu e hiperorganicul lui *Spencer*, ci e o lume nouă în afară de fenomenele sociale ale acestui filosof.

Lumea fizică *nu* se schimbă prin cunoaștere; lumea sufletească *se schimbă* în mod necesar prin actul cunoașterii; lumea psihofizică prin cunoaștere rămîne *neschimbată* în formă, și *schimbată* în fond, lucru ce nu se găsește la fenomele hiperorganice spenceriane.

Lumea psihofizică e fizicul neschimbat și psihicul neschimbabil. Intr'insa fizicul se transformă în psihic și psihicul în fizic și dau naștere la o singură ființă organică: capodopera.

IM EMPIREU

Titu Maiorescu, Vasile Conta, Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuță, Trivale.

DIALOGUL V

Capodoperă reprezintă lumea psihofizică.

Delavrancea. — Domnule *Maiorescu*, noi sîntem gata !

Vlahuță. — La ce, *Barbule ?*

Delavrancea. — Ca să ascultăm mai departe teoriile Integralismului.

Caragiale. — Am fost noi poeți pe lumea cealaltă ; dar pe lumea asta ne-am făcut curat filosofi.

Duiliu Zamfirescu. — Apoi și pe lumea cealaltă am făcut din cînd în cînd filosofie... Știți, cînd nu ne prea da zor inspirația.

Titu Maiorescu. — Imi pare bine că vreți să ținem șirul. Dar eu, ca profesor ce-am fost — și aceasta a fost mîndria vieții mele — o să încep cu oarecare întrebări. Erau par'că două ori trei chestiuni care rămăseseră să fie limpezite. Ce zici, domnule *Conta ?*

Vasile Conta. — Pare-mi-se că una era, dacă Logica simțirii, așa cum o înțelege Integralismul nu este tot una cu Estetica obișnuită ; sau dacă, din contră, nu e o nouă Estetică ce, împrumutînd tot ce e bun din Estetica veche, răstoarnă pe de-a 'ntregul concepțiile de pînă acum. A doua

era în legătură cu hiperorganicul spencerian, — lumea psihofizică, dar nu prea văd în ce legătură poate fi această chestiune cu Estetica Integralismului.

Trivale. — Imi daţi voe, Domnule *Maiorescu?* Eu întîi am pomenit de *lumea psihofizică* a Integralismului, şi am pomenit-o, pentrucă că tocmai este într'o strînsă legătură cu Logica simţirii considerată ca o nouă Estetică.

Vasile Conta. — Aş vrea să văd şi eu, cum?

Trivale. — Imi daţi voe să continuu?

Titu Maiorescu. — Cu plăcere, mai cu seamă că dumneata ai supt învăţătura de la isvor!

Trivale. — Am văzut că Logica simţirii cuprinde principiile, după care se obiectează şi capătă fiinţă de sine stătoare *o parte* din sufletul nostru, avînd însă toate elementele lui *analizabile:* intelect, afectivitate şi energie, — şi pe cele *inanalizabile:* misticul, ce le unifică. Dar am zis rău: „principiile", pentrucă Integralismul nu recunoaşte decît unul: *unitatea organică.* Elementele din suflet, ce se obiectiveáză, trebue să aibă această unitate. Capodopera, rezultatul acestei obiectivări este un organism, o fiinţă nouă, sau şi mai bine, protipul unei specii nouă.

Caragiale. — Iar ne-ai luat cu repezeala.

Delavrancea. — Şi ce *hocus-pocus* este ăsta, de treci cu vorba dela capodoperă la unitatea organică, dela unitatea organică la fiinţa nouă şi dela fiinţa nouă, printr'un salt mortal, la prototipul unei specii nouă. Mi se pare că ai să rupi gîtul Integralismului.

Trivale. — Aceasta o vom vedea.

Titu Maiorescu. — Ai luat-o prea repede cu iden-

tificările. Ia s'o luăm mai cu binişorul. Şi, va să zică, o parte din suflet: intelect, afect şi voinţă, împreună cu rădăcina lor mistică, se obiectivează. Asta însemnează că se întrupează în material fizic, în aşa fel, că devine palpabilă pentru toată lumea. Devine, cum zicem noi, filosofii, universal obiectivă.

Vlahuţă. — Pînă acì, — şi aşa, — înţelegem şi noi foarte bine.

Maiorescu. — Acuma consecvenţa! Dacă, partea sufletului unificată, — hai să zicem mai bine, *armonizată* în diferitele ei elemente, — devine *corp material de sine stătător*, atunci, zice *Trivale*, acest corp apare ca ceva *organic*, ca o *fiinţă nouă*.

Vlahuţă. — Ca un lucru nou vreţi să ziceţi.

Titu Maiorescu. — Fie şi ca un lucru nou, dar, lucru ori fiinţă, tot una e, din momentul ce recunoaştem, că e ceva obiectivat, ceva deosebit şi de sine stătător, faţă de sufletul din care s'a născut.

Căragiale. — Vă rog, Domnule *Maiorescu*, să-mi daţi voe să vă întrerup. Imi vine în minte, cum mi-a venit mie de multe ori atîtea năsbîtii, una mare, care totuşi poate să nu fie năsbîtie de loc. Dumneata ziseşi că lucrul ori fiinţa aceea obiectivată, supusă Logicei simţirii, — *capodopera*, ca să-i zicem pe nume — *s'a născut* din sufletul poetului ori artistului. Dacă s'a născut, trebue să aibă tată şi mamă! Şi tare mă tem că Integralismul va trebui să-i dea acestui *fătfrumos* doi părinţi, pe care, fără greş, eu îi cred că sînt Natura, mama, şi Sufletul, tatăl. Din îmbrăţişarea Sufletului cu Natura trebue să răsară acea fiinţă nouă, capo-

dopera, şi să trăiască pe lume viaţa ei independentă de a părinţilor.

Titu Maiorescu. — Se prea poate ca ceeace numeşti dumneata năsbîtie să fie o adîncă gîndire. Dar urmărirea ei ne-ar rătăci din drumul pe care l-am apucat. E bine să reţinem, însă, din această observare a lui *Caragiale*, termenul de „fătfrumos“ dat capodoperei. Scăpăm şi de controversa cu „lucrul“ şi „fiinţa“ domnului *Vlahuţă*, Şi, deci, Logica simţirii garantează că „fătfrumosul“ eşit din sufletul poetului este viabil; iar nu imitaţie de „tinichea vopsită“.

Trivale. — Aceasta e expresia, cu care dumneavoastră aţi caracterizat operele de imitaţie, scoţînd în relief viabilitatea şi originalitatea comediilor domnului *Caragiale*.

Titu Maiorescu. — Aşa e, dar trebuia atunci să accentuez nu numai viabilitatea în legătură *cu moravurile de la noi*, de pe la 1883, ci şi pe cea în legătură cu *umanitatea*. Dar, deşi eram convis de genialitatea creaţiunilor lui *Caragiale*, — tactul, cu care trebuia să purced în critica de pe atunci, mă îndemna să-i recunosc doar *talentul*, atît de rar în Ţara romînească pe vremea aceea...

Duiliu Zamfirescu. — Ertaţi-mă, domnule *Maiorescu*, dar mi se pare că, cu amintirile din vremea pămîntească, iar ne-am depărtat de chestiune. Înţelesesem că o capodoperă este o fiinţă, un „fătfrumos“, cum s'a zis, născut din sufletul poetului; dar nu am înţeles de ce i-a zis *Trivale* prototipul unei specii, cum n'am înţeles nici cum stă lucrul cu *lumea psihofizică*, fără să mai vorbesc de legătura dintre Logica simţirii şi Estetica curentă...

Delavrancea. — E adevărat că ne învîrtim cam

de mult cu chestiile acestea. Şi de asta, dumneata, *Trivale*, eşti de vină. Eu zic să rugăm pe domnul *Maiorescu* să desfăşure şiretenia mai departe numai dumnealui.

Titu Maiorescu. — Numai eu singur n'o s'o pot face: una, că acì nu fac o lecţiune şi o să mă întrerupeţi cu libertatea, pe care o aveţi dela fiinţa noastră empireică: şi, al doilea, că ar fi cam monoton. Dar a avut dreptate *Duiliu* ca din nou să mă întrerupă. Şi deci voiu căuta să înnod firul. Capodopera sau fătfrumosul scăpat din sufletul poetului sau artistului are însuşirea de a fi suflet încorporat în materie fizică; dar, în constituţia capodoperei, materia fizică nu mai e fizică, fiind pătrunsă de suflet, nici stările sufleteşti nu sînt ma stări sufleşti, fiindcă nu pot fi pricepute decît prin materie fizică. Integralismul e în drept dar ca, pe lîngă lumea *fizică* şi pe lîngă *lumea sufletească*, să mai recunoască o a treia lume, *lumea psihofizică*. Şi atunci, fireşte, avem trei feluri de fiinţe sau lucruri: fiinţe fizice: un corp ceresc, un mineral, un stejar, un leu, un om; fiinţe sufleteşti: o gîndire, o pasiune, o impulsiune, o dorinţă. etc., şi fiinţe psihofizice: o statuă ca „Moise" de *Michel Angelo*, o epopee ca „Iliada" lui *Homer*, o operă dramatică cum e „O Scrisoare pierdută" a dumitale, domnule *Caragiale*.

Vasile Conta. — Impărţirea în trei lumi mi se pare arbitrară. Lumea psihofizică e, cum am zis, hiperorganicul lui Spencer, care însă nu e decît o dependenţă a lumii fizice. Orice nevoe în legătură cu conservarea existenţei fizice se traduce printr'o stare sufletească, dorinţă sau temere, care dă naştere la o mişcare fizică de apropiere sau

de respingere faţă de lucrul dorit sau temut. Aşa fiind, orice capodoperă nu e altceva decît o mişcare hiperorganică sau psihofizică în legătură cu nevoile artistului sau poetului. Şi de aci, invenţia aceasta cu a treia lume, mi se pare — cu voia dumneavoastră şi deşi sîntem în Empireu, — o mare moftologie.

Titu Maiorescu. — Te cam grăbeşti, şi devii şi pasionat, domnule *Conta*. Nu uita că trăeşti într'o lume, în care n'ai crezut şi pe care cu toate acestea cu raţionalismul dumitale rectiliniu, ai negat-o — deşi vezi că există. Şi acum să arăt de ce zic că ne grăbim, cînd identificăm mişcările fizice dictate de voinţă cu feţifrumoşii pe care-i numim capodopere artistice şi literare. Cele trei lumi pe care le deosibeşte Integralismul există, într'adevăr. Astfel lumea fizică e totalitatea fenomenelor *care, prin actul de cunoaştere, rămîn neschimbate*. Ori cît ne-am înmulţi cunoştinţele despre „soare", el tot „soare" rămîne, absolut neînfluenţat de cunoştinţele noastre despre dînsul. Aşa e, domnule *Conta?*

Vasile Conta. — Nu pot să tăgăduesc.

Titu Maiorescu. — Lumea sufletească cuprinde din contră, totalitatea fenomenelor *care, prin actul de cunoaştere, nu pot să nu se schimbe*. Ca să cunoşti o noţiune, o emoţiune, o hotărîre, trebue să-ţi îndrepţi atenţiunea asupra lor şi să le luminezi. De îndată însă ce le-ai luminat, le-ai şi schimbat. Integralismul arată că tot progresul omenesc se datoreşte tocmai acestei proprietăţi a fenomenelor sufleteşti, care au firea că nu pot să nu se schimbe, cînd vrem să le cunoaştem. Or'ce cunoaştere în lumea sufletească e o critică pozitivă

sau negativă; — şi or'ce critică e o îndrumare spre schimbare, spre progres. Cred că e destul de clar. Aşa e, domnule *Conta?*

Vasile Conta. — Şi, de-aş vrea s'o tăgăduesc, nu pot.

Titu Maiorescu. — Acum, ia băgaţi de seamă la fătfrumosul, pe care-l numim operă de artă şi vedeţi, dacă putem să-l introducem în una sau alta dintre aceste două lumi, precum am putut introduce mişcările provenite din voinţă în sfera lumii fizice. Să luăm, de pildă „O scrisoare pierdută“ a dumitale, domnule *Caragiale.* Ştiţi că acum toată lumea o spune: dintr'însa nu se poate schimba o virgulă, şi, cu o cît cunoaştem mai mult, cu atît vedem că şirul cuvintelor din diferitele replice, şirul replicelor din diferitele scene, şirul scenelor din diferitele acte, rămîne inalterabil şi *absolut neschimbabil.* Din ce lume putem zice, dar, că face parte înfăţişarea exterioară, *forma,* capodoperei „O scrisoare pierdută“?

Vasile Conta. — De sigur că din lumea fizică.

Titu Maiorescu. — Putem oare însă zice acelaş lucru şi de *fondul* ei? O înţelegem oare toţi la fel? Intru cît e capodoperă, în acelaş fel se proectează ea în sufletele tuturor? Sau, întrebînd pe chiar autorul ei: Spune drept, domnule *Caragiale,* dacă ţi-o aduci aminte *acum,* aşa cum ai făcut-o *atunci,* sau dacă în timpul vieţii dumitale ai avut aceeaşi idee în privinţa interpretării diferitelor dumitale personagii?

Caragiale. — Să vă spui numai una. Eram la Weimar şi am petrecut o noapte în aceeaş cameră cu autorul Integralismului. Ei bine, o seară întreagă — afurisitul, că, nu i-oiu zice altfel! — m'a necă-

jit să-i spun care e personagiul principal al comediei. I-am pomenit de Tipătescu, de Trahanache de coana Zoiţica, dar tocmai pe Caţavencu l-am uitat! Acum judecaţi şi dumneavoastră...

Titu Maiorescu. — Atunci, din ce lume poate să facă fondul unui capodopere, care, se schimbă dela, individ la individ, şi care, la acelaş individ şi chiar la individul care a creiat-o, se schimbă odată cu actul de cunoaştere?

Vasile Conta. — De bună seamă că face parte din lumea psihică.

Titu Maiorescu. — Va să zică: fătfrumosul nostru face parte şi din lumea fizică, şi din lumea sufletească. Aşa e, domnule *Conta?*

Vasile Conta. — Nu pot s'o neg: capodopera face parte din amîn.louă lumile. Dar e pretenţios să spui că e vorba, nici mai mult nici mai puţin, decît *de o a tre-ia lu-me!* Cel mult putem recunoaşte că mişcările exterioare dictate de voinţă prin dorinţele şi temerile noastre, sînt de două feluri: unele practice, pe care le putem numi fizico psihice...

Trivale. — Aşa le numeşte şi Integralismul.

Vasile Conta — Te rog, nu mă întrerupe! Şi zic: cel mult putem recunoaşte unele mişcări *practice fizicopsihice* şi altele, *teoretice* sau *ideale,* pe care le putem numi *psihofizice* şi care nu sînt decît capodoperele. Dar, teoretice ori ideale sau psihofizice, ele, ca şi celelalte, sînt *fizice,* ca unele ce au o formă în spaţiu şi în timp, pe care o putem măsura şi cîntări, ca pe orice element material.

Titu Maiorescu. — Aşa ar fi, dacă fătfrumosul

numit capodoperă şi-ar avea în adevăr existenţă în spaţiu şi timp, ca mişcările şi corpurile fizice.

Dar vezi că el nu există decît în aparenţă în spaţiu şi timp. *El trăeşte pe veşnicie numai şi numai în conştiinţa umană.* Capodopera nu există cum se pare, în afara noastră; ea nu poate exista decît *în conştiinţa noastră* şi numai atunci cînd, prin sîrguinţă şi capacitate, am putut-o introduce într'însa cu toate organele ei esenţiale. Căci aci nu e vorba numai de a o memora, precum presupune critica istorică. In orice caz, nu e vorba de a o memora numai intelectualiceşte. Poţi astfel memora o capodoperă, fără s'o pricepi şi deci fără s'o poţi introduce în conştiinţă. Capodopera nu există decît atunci, cînd toată substanţa ei sufletească, văzută prin formă şi armonie, se preface în substanţa sufletească în propria-ne conştiinţă integrală.

Capodopera e altceva decît lucrul fizic. Ea trăeşte în noi, deşi pare afară din noi. Şi, deşi existenţa ei este externă şi forma, neschimbată, fondul se schimbă, prin cunoaştere dela om la om, şi la fiecare om, dela act de cunoaştere la act de cunoaştere. Toate particularităţile formei fizice n'au nici un înţeles fizic, căci nu pot fi înţelese ele, prin ele, ci numai prin nuanţele sufleteşti ce ele ne pot deştepta în suflet. Este evident că psihicul se pierde în fizic şi fizicul se pierde în psihic, pentru ca să răsară amîndouă într'una, — cum s'a zis — ca un fătfrumos *dintr'altă* lume. Este vorba de lumea cea de-a treia — de lumea psihofizică.

Vasile Conta. — Văd că cu critica mea n'am nemerit-o.

Caragiale. — Mă rog, dar ce e cu *Chendi?*

Vlahuță. — A dispărut. La ședința de azi n'a luat parte.

Delavrancea. — Îi plac mai mult prietenii literari decît cei filosofici...

Duiliu Zamfirescu. — Dar noi putem continuà discuțiunea și fără el.

Vlahuță. — Va să zică asta a fost lumea noastră, a poeților...

Titu Maiorescu. — A dumneavoastră, da; dar numai cînd puteați creia capodopere.

Vlahuță. — Păcat. Noi, poeții, credem că tot ce compunem sînt capodopere — și de-aceea ziceam...

Delavrancea. — Teoria asta pare adevărată, dar grozav ne tae din ifosele, ce le-am avut în viață.

Duiliu Zamfirescu. — Pe mine, care am avut, mai înainte de toate, o conștiință prea artistică, aproape mă nimicește. Am văzut-o eu, din rîndul trecut; dar omul nu poate fi decît *ce e*, nu *ce crede* el despre sine.

Caragiale. — Mi se pare că teoria asta, mai mult lui *Creangă*, *Eminescu* și mie, ne convine. De ce n'aș crede că e și adevărată? Căci doar așa ne învață Pragmatismul!

Titu Maiorescu. — Pragmatismul confundă adevărul științific cu adevărul practic, logica intelectualului cu logica voinței. Dar asta pentru altă dată! Să lăsăm și această teorie, — ca și personalitățile! — și să conchidem. Capodoperele, născute din conștiință și peste conștiința poetului și artistului, nu pot trăi decît în conștiința omenirii: ea e atmosfera și cerul lor. Acolo ele trăesc ca *existențe* ale unei *noi* lumi, ale *lumii psi-*

hofizice, care, fizică şi sufletească în acelaş timp, este totuşi altceva decît psihicul şi fizicul. Această lume psihofizică este descoperirea Integralismului, şi trebue să ne mîndrim cu ea. Ea ne scapă de *vechiul idealism*, care plutea în norii nesiguranţei, şi ne dă un nou idealism, dar pipăit. Deşi nu pare mare lucru, această teorie este plină de consecvenţe neaşteptate.

Vasile Conta. — Această teorie răstoarnă în adevăr idealismul *nebulos* — acela pe care am vrut să-l răstorn şi eu cu materialismul meu *à outrance* — dar ea îl menţine dîndu-i un înţeles *tangibil şi controlabil*.

Duliu Zamfirescu. — Teoria e frumoasă şi lămurită. Şi aş vrea să fie tot aşa de lămurită şi concepţia capodoperei ca prototop al unei specii şi ca şi legătura dintre Logica simţirii şi Estetica curentă.

Trivale. — Aceste chestiuni acum se rezolvă *numaidecît*.

Maiorescu. — Numai decît, da; dar nu *acum*.

Vlahuţă. — Asta vream să zic şi eu.

Caragiale. — Eu, să spun drept, grozav aş fi vrut să aflu, o clipă mai curînd, *cum de-am născut eu protipuri de specii?*

Titu Maiorescu. — Nu ai nimic de pierdut aşteptînd, domnule *Caragiale!*

Caragiale. — Ce bine ar fi fost, domnule *Maiorescu*, ca noi să fi fost şi pe pămînt, cum sîntem acì în Empireu!

Titu Maiorescu. — Bine că sîntem aşa măcar acum.

DIALOGUL VI.

Logica simţirii şi Estetica obişnuită.

Capodopera e un concret psihofizic, care, obiectivîndu-se pe laturea simţirii, obiectivează întreg sufletul.

Ştiinţa, care ne face să înţelegem această obiectivare integrală este Logica simţirii sau Estetica integrală, deosebită de Logica inteligenţei care asigură obiectivarea gîndirii şi de Logica voinţei care asigură pe aceea a voinţei.

Deosebirea dintre această teorie şi teoria lui *Kant*.—*Kant* recunoştea numai obiectivarea judecăţii şi deci numai *un* adevăr. Integralismul recunoaşte şi obiectivarea simţirii şi voinţei, şi deci recunoaşte trei adevăruri. Prin obiectivarea simţirii ajungem la capodopere, literare şi artistice prin obiectivarea voinţei, la faptele istorice.

In locul frumuseţii ideale şi inaccesibile, se pune *Frumuseţea* pipăită a capodoperei.

In locul binelui obişnuit se pune fapta care provoacă admiraţia, *Fapta istorică*.

IN EMPIREU

Grigore Alexandrescu, Maiorescu, Vasile Conta, Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuţă, Trivale.

DIALOGUL VI

Logica simţirii şi Estetica.

Gr. Alexandrescu. — Şi iacă am venit şi eu printre d-voastră. Pe acolo prin preajma Stixului, am fost primit cu bine de mai marii antichităţii. Nu e puţin lucru să vorbeşti de la egal la egal — sau cum am zice pe grecească nouă : *ena mù che ena sù* — cu *Pericles* şi cu *Socrate*, cu *Platon* şi *Aristotel*. Dar am mai văzut pe-acolo şi vreo doi, pe *Tersit* şi pe *Timon*...

Duiliu Zamfirescu. — Domnul *Grigorie Alexandrescu* vine, în adevăr, din preajma Stixului. Aci sîntem însă în Empireu, unde nu domneşte decît inteligenţa pură. Şi par'că — să mă ertaţi că o spun — încep să simţ mirosul păpurişului de-acolo, dacă ne vom apucă să criticăm pe unul şi pe altul.

Gr. Alexandrescu. — Tînărul *Duiliu* are dreptate. Oricît te-ai desmaterializa, venind în înălţimile acestea, tot mai rămîne o fărîmă de materie.

Dar să tac acum despre rele; dar nu pot să nu mă rog ca să mă puneţi şi pe mine în curent cu ce vă îndeletniciţi în plaiurile acestea cereşti.

Vlahuţă. — O să fie cam greu. Sîntem la a şeasea adunare.

Gr. Alexandrescu. — Am auzit că e vorba de o filosofie nouă, romînească, clevetită de unii, care n'o înţeleg sau de alţii care ar putea-o înţelege, dar nu vor.

Vasile Conta. — E vorba de filosofia Intregralismului. Tînărul *Trivale*, care a cunoscut-o mai de aproape, ar putea să ne facă un rezumat. Ce zici, domnule *Maiorescu?*

Maiorescu. — Despre partea mea, eu cred că un tînăr poate face mai de grabă o expoziţiune excelentă, decît un rezumat bun. Cei bătrîni au mintea mai sintetică.

Vasile Conta. — Aveţi perfectă dreptate; dar *Trivale* a arătat că e tînăr la ani, dar bătrîn la minte.

Maiorescu. — Din acest punct de vedere, mă raliez şi eu la opinia dumitale. Ei, *Trivale*, ia să vedem, cum ştii să rezumi o teorie. Caută, în cît, mai puţine, să ne faci să înţelegem cît mai multe.

Vlahuţă. — Să spun drept, rezumatul acesta va fi bine venit şi pentru noi...

Trivale. — Iacă ce e. Filosofia aceasta nouă crede că a găsit esenţa Frumuseţii. Frumuseţea nu s'ar găsi cu adevărat decît în capodopere, care şi ele ar fi cu totul deosebite de operele de talent şi de virtuozitate...

Caragiale. — Ai luat-o bine, dar o spui prost. Vorbeşte, omule, în *pozitiv;* că o punem noi în *dubitativ*. E mult mai greu, vrei să ne faci dumneata, să trecem dela dubitativ la pozitiv.

Trivale. — Aveţi dreptate. Un singur Frumos *e:* cel din capodoperele literare şi artistice. Capodoperele nu s'ar putea socotì astfel, dacă n'ar fi frumoase. Capodopera însă reprezintă o fiinţă, care e deosebită prin natură, şi de fenomenele fizice, şi

de cele sufleteşti, ca unele ce se manifestă, toate în afară, şi anume în spaţiu, timp şi cauzalitate.

Delavrancea. — Ai început s'o încarci.

Vlahuţă. — *Trivale!* Lasă la o parte spaţiul, timpul şi cauzalitatea, că ne speriem.

Trivale. — *Domnul Delavrancea* are dreptate: dar pe ce vreţi să se cunoască tinereţea? — Şi aşa dar, *capodopera* este o fiinţă de sine stătătoare, care este fizică şi sufletească în acelaş timp şi nu e nici una nici alta: e o *fiinţă psihofizică* sau, şi mai bine, un *concret psihofizic*. Ea nu seamănă nici cu concretele fizice, cum sînt mineralele, vegetalele sau animalele. Nu e ca un om, un pom, o piatră. In acelaş timp nu seamănă nici cu concretele psihice. Nu e ca un gînd, o pasiune, o concepţiune, o hotărîre, un obiceiu. Capodopera e astfel constituită, că, fiind vorba de o capodoperă literară, niciun cuvinţel dintr'însa nu poate trăi fără înţelesul ce-l trage de la întregul ei, nici o imagine nu poate fi înţeleasă, — dacă nu-i exprimată printr'un anume cuvînt.

Gr. Alexandrescu. — Va să zică din fabula mea „*Gîsca, lişiţa şi....*"

Trivale. — Mă ertaţi, dar aceea nu e capodoperă.

Delavrancea. — Cucoane *Grigore*, dumneata, n'ai decît trei fabule capodopere: „Boul şi Viţelul", „Cîinele şi Căţelul" şi „Toporul şi Pădurea". Celelalte sînt doar opere de talent ori de virtuozitate şi nu trăesc decît fiindică sînt tîrîte la viaţă de calelalte... Să nu te superi.... Ştii doar ce-am scris despre dumneata şi cît te admir.

Gr. Alexandrescu. — Cum o să mă supăr? Sînt-m în Empireu!

Trivale. — Să-mi iau şirul. Cînd în „Boul şi

Viţelul“ dumneata ai scris „Un bou ca toţi boii“, ai accentuat par'că, pentru cititor, că nu întrebuinţezi cuvîntul „bou“ *decît în înţelesul din dicţionar*. Cu toate acestea, tocmai, prin expresia „ca toţii boii“, ai accentuat că „boul“ despre care vorbeşti e cel mai „bou“ din toţi „boii“. Acest „bou“ unic în felul său, îşi dobîndeşte nuanţa de la întregul din care face parte. Cuvîntul acesta, prin această relaţiune, este impregnat de substanţa sufletească, ce face din el o *imagine* unică; iar această imagine, cu acest înţeles, nu poate să-şi păstreze fiinţa, fără felul în care dumneata ai exprimat-o.

Titu Maiorescu. — Cu alte cuvinte, nu numai fiecare element sufletesc este pătruns de materie, dar fiecare element material este pătruns de suflet... Scuză-mă, că te-am întrerupt cu această preciziune.

Trivale. — Mi-aţi făcut un serviciu... Şi, astfel, filosofia integrală se mîndreşte cu descoperirea acestei de a treia lumi: *lumea psihofizică*, lumea capodopedrelor, care au altă viaţă, altă natură şi trebue studiate după altă metodă decît fenomenele din lumea fizică psihică şi fizică.

Vasile Conta. — Eu zic, că atît cît a spus *Trivale* e suficient, pentru ca să înţeleagă or'cine chestiunile care ne preocupă. Şi mai întîi: chestiunea dacă „Estetica“ e „Logica simţirii“, şi al doilea dacă Estetica integrală e tot una cu Estetica cunoscută.

Trivale. — Cred că mai e necesar ceva, şi anume chiar explicarea termenilor ce întrebuinţaţi acum.

Vasile Conta. — Ai dreptate, uitasem că avem printre noi un nou auditor.

Trivale. — Imi daţi voe, dar, să mai adaog

ceva. Capodoperele, ce formează lumea psihofizică, sînt constituite din *suflete de sine stătătoare şi integrale*, adică sînt un organism, în care intră elementele intelectuale, afective şi voluntare, conştiente şi analizabile, cum şi elementele mistice, care le leagă, conştiente şi acelea, dar inanalizabile.

Maiorescu. — Intri prea mult în amănunte abstracte. Ai putea zice mai strîns şi mai explicit: capodopera are un *suflet întreg*, care a eşit din sufletul poetului sau artistului creator şi a devenit *o fiinţă de sine stătătoare, încorporîndu-se în materie fizică*. Capodopera e un *suflet întreg obiectivat*.

Delavrancea. – Mi se pare că domnul *Maiorescu* a avut dreptate şi adineauri şi acum.. Dacă l-am ruga pe domnia sa să rezume mai departe?

Maiorescu. — Ar fi prea tîrziu, fiindcă domnul *Trivale* şi-a isprăvit aproape rezumatul pe care l-a făcut foarte bine. Continuă domnule *Trivale!*

Trivale — Vă mulţumesc. Capodopera, cum prea bine a zis domnul *Maiorescu*, este un suflet întreg cu toate adîncurile lui, care a eşit din conştiinţa omului înzestrat cu genialitate creatoare şi s'a obiectivat. Dar trebue se spun că acest suflet obiectivat nu e decît simţirea obiectivată care nu-şi poate dobîndi indepedenţa obiectivă, decît luînd cu ea tot sufletul!

Caragiale. — Aci ai adus-o bine, tinere!

Trivale. —Intelegenţa se obiectivează în ştiinţă, *singură* şi depedentă de obiect, fără pasiune şi fără voinţă.

Voinţa sa obiectivează cu pasiune şi cu inteligenţă, dar *singură*, dependentă de scop. Numai simţirea noastră nu se poate obiectiva fără să scoată

din adîncuri misticismul, iar de la suprafaţă, inteligenţa şi energia noastră sufletească.

Şi-acum vedeţi cum se luminează lucrul. Pentru ca să deosebim *gîndirile obiectivate* — ce sînt înţelese de toţi — de *gîndirile subiective* — înţelese numai de noi — avem ca instrument Logica inteligenţei, Logica cunoscută.

Pentru ca să deosebim *voinţa obiectivată, faptele istorice,* adică faptele recunoscute de conştiinţa umană, de faptele egoiste, subiective, ce privesc numai interesele noastre, noi trebue să avem o Logică a voinţei, pe care nu o poate înlocui Etica sau Morala obişnuită... Tot aşa pentru ca să deosebim *simţirile obiectivate* — capodoperele artistice şi literare — de *simţirile subiective,* trebue să avem o Logică a simţirii, care nu poate fi decît *Estetica integrală.*

Delavrancea. — Brava, *Trivale!* Cum văd, tu, nu numai ai rezumat, dar ai rezolvat una din chestiunile, care ne preocupă... Numai să vedem ce zice cuconul *Grigore?*

Titu Maiorescu. — Cu această rezervă, mă alătur şi eu la părerea domnului *Delavrancea*. Numai să vedem ce zice şi domnul *Grigorie Alexandrescu.*

Gr. Alexandrescu. — Frate dragă, voi care aţi trăit în vremile mai noi, sînteţi mai tari decît mine în treburile filosoficeşti. Dumneavoastră aţi făcut mai multă filosofie decît mine; dar par'că tot am înţeles şi eu ceva. Din învălmăşala sufletului fiecăruia, ese la faţă anume gîndiri, anume tendinţe, anume simţiri care pot fi *şi ale tuturor.*

Maiorescu. — Noi le zicem *universal obiective.*

Gr. Alexandrescu. — Adică, slobode de noi şi totuşi *ale tuturor*,.. Şi, aceste gîndiri tendinţe şi sim-

ţiri pot fi alese din noianul celorlalte, prin Logică sau Loghică, cum am învăţat-o eu, prin Logica voinţei şi prin Logica simţirii. Eu ştiam că adevărul e unul: acela, pe care ni-l arată Logica. Dar văd că Integralismul dumneavoastră mai scoate încă două.

Maiorescu. — E adevărat Integralismul zice: Adevărul are trei forme: *forma intelectuală* — a „Loghicei" dumitate şi a Logicei mele; forma *volitivă, practică* sau *voluntară* care însă nu e *binele*, obiectul Eticei, ci *fapta istorică;* şi forma afectivă, forma simţirii, care *nu* e frumosul, aşa cum îl înţelege Estetica curentă, *capodopera*. Cu alte cuvinte, Integralismul vrea să introducă două reforme, în contra lui *Kant*.

Intîia reformă *e să recunoască o universalitate obiectivă* nu numai a *adevărului ştiinţific*, intelectual, pe care-l regulează Logica, dar şi *adevărului practic* şi *adevărului simţirii*. A doua reformă e că, prin adevăr practic, el nu înţelege faptele, care în vechea Etică se numeau *bine*, ci acele fapte care provoacă admiraţiunea permanentă a tuturor oamenilor, faptele istorice, de care omenirea, în desfăşurarea ei trebue să ţină seama. Pentru a le deosebi de celalalte fapte fără interes istoric, integralismul are nevoe de o Logică a voinţei. Şi tot aşa prin *adevărul simţirii*, nu înţelege — cum se pare că crede tînărul — şi ce credea vechea Estetică, care are în vedere mai întîi de toate *Frumosul în natură*, — ci Logica simţirii care nu recunoaşte alt frumos decît cel cuprins în capodopere.

Vasile Conta. — Ciudate mai sînt consecvenţele unui pricipiu! Dar şi interesante. Va să zică, după Integralism *binele* şi *frumosul* sînt

îngropate fără doar şi poate; şi, în locul lor, vin fapta istorică şi capodopera. Cum rămîne însă chestia *Binelui şi Frumosului?* Cum poate trăi filosofia fără aceste concepte?

Titu Maiorescu. — Dumneata, în adevăr, ridici două puternice obiecţii. Dar cred că nici Binele, nici Frumosul nu sînt excluse din sfera filosofiei integrale; numai sînt mai sincer şi mai precis circumscrise de cum se face de obiceiu. O vom vedea aceasta într'o şedinţă viitoare. — Deocamdată, să-mi daţi voe, mie, să conchid cu privire la problemele ce am cercetat astăzi.

Logica simţirii, care ne arată condiţiile, sub care se obiectivează simţirea, ne arată în acelaş timp condiţiile capodoperei, în care se concretizează Frumosul. Deci Logica simţirii *nu* e Estetica veche. Estetica veche, în atîtea secole, n'a putut să stabilească un *frumos precis şi pipăit*, cum face Estetica integrală cu frumosul ei *psihofizic*, reprezentat prin capodoperă. Deci Estetica integrală este o estetică nouă.

Vasile Conta. — Va fi nouă ea, dar nici nu mi se pare aşa de precisă şi de pipăită; nici mai cu seamă, veridică. Ea, cum am spus, nu explică Frumosul în natură, iar capodoperele sînt lucruri discutabile.

Titu Maiorescu. — Se prea poate să ţi se pară astfel. Dar se prea poate şi să te înşeli.

Dar asta vom vedea-o altă dată.

DIALOGUL VII

Frumosul în natură nu există.

După integralism Frumosul nu se găseşte decît în operele artistice şi literare, pentrucă numai prin ele se poate obiectiva simţirea. Această obiectivare constitue „adevărul sensibilităţii“, iar acest adevăr nu e decît Frumuseţea.

Obiectivarea simţirii face ca obiectul în care s'a obiectivat să fie o fi nţă psihofizică concretă, de sine stătătoare, integrală. Acest obiect se impune contemplativităţii noastre prin faptul că are valoare simbolică, adică este astfel constituit, că prin fiecare particularitate fizică se străvede o stare sufletească, şi fiecare stare sufletească nu poate fi înţeleasă în integralitatea ei, fără materialul fizic în care s'a încorporat. Aceasta însuşire n'o are decît capodopera literară şi artistică. Nicio aşa zisă „frumuseţe“ din natură nu o are ; de acea zicem că ea es e numai o „plăcere dezinteresată în prezentare sau reprezentare“, dar nici de cum frumuseţea psihofizică şi simbolică, ce-o găsim în capodoperă. Numai în acest fel, frumuseţea, ca adevăr al simţirii, se poate coordona cu adevărul intelectual şi cu adevărul voinţei.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL VII

Frumosul în natură nu există.

Vasile Conta. — Şi, cum spuneam, ceeace mă supără în integralismul romîn este aerul lui prezumţios, aş zice: cu raju ui nebunesc. Căci e o *quasi*-nebunie să-ţi închipui că poţi răsturna şi isgoni din cugetarea filosofică, întocmai ca pe nişte vechituri netrebnice, concepte primite de cînd lumea de către toţi filosofii.

Caragiale. — Dar ce concepte ţi se pare că isgoneşte Integralismul din cugetarea filosofică?

Vasile Conta. — Conceptele *Frumosului în natură* şi al *Binelui*.

Titu Maiorescu. Conceptul Frumosului în natură a mai fost isgonit din filosofia estetică şi de către alţi filosofi. De exemplu, de *Hegel*.

Vasile Conta. — *Hegel*, din necesităţi metafizice, a pus accentul pe *Frumosul în artă*, de care s'a şi ocupat mai mult, arătînd transformările evolutive, ce a descoperit în conceptul său. Dar nu a isgonit Frumosul natural din estetică într'un mod atît de hotărît şi îndrăsneţ ca Integralismul.

Al. Vlahuţă. — Cum, frate, lucrurile, pe care

le-am descris eu în „Romînia pitorească“ nu sînt frumoase? Ţara noastră nu e frumoasă? N'a spus-o cu entusiasm *Bălcescu* despre Ardeal? N'a spus-o cu foc *Russo* despre plaiurile muntene şi moldovene?

Verzi sînt dealurile tale, frumoase sînt pădurile şi dumbrăvile spînzurate pe coastele tale; limpede şi dulce e cerul tău...

Caragiale. — Ai spus-o şi tu de multe ori, şi chiar cu genialitate creiatoare, *Alecule*. Dar Integralismul zice că nu *lucrurile* sînt frumoase, ci proza, versurile sau verseturile, în care le cîntăm noi, poeţii. Frumuseţea nu e în pajişte, ci colea, în cap!

Vasile Conta. — Nimeni nu contestă frumuseţea din conştiinţă; dar cum are îndrăsneala Integralismul să conteste frumuseţile din afară ale Naturii? Iacă, fără vers sau verset, zic: „Codrii noştri de brazi sînt frumoşi“. Nu e vorba de expresiune, ci de lucru: nu sînt codrii noştri frumoşi?

Caragiale. — Le zicem frumoşi, dar nu sînt frumoşi.

Titu Maiorescu. — Intregalismul într'adevăr exclude din Estetică cu desăvîrşire frumuseţea din natură. Şi nici nu se putea altfel, din momentul ce i-aţi primit *premisele*.

Al. Vlahuţă. — Ce premise?

Titu Maiorescu — Să ni le reamintească, dacă bine voeşte, domnul *Vasilie Conta*.

Vasile Conta. — Poate că le-am primit fără să le examinăm de aproape.

Titu Maiorescu. — Se prea poate; dar să ni le reamintim. Dacă îi e greu domnului *Conta* s'o facă, o fac eu, ca mai bătrîn.

Gr. Alexandrescu. — Dacă e vorba de bătrîneţe, ar trebui să o fac eu.

Titu Maiorescu. — Şi ai făcut-o foarte bine rîndul trecut. Dumneata ai zis în graiul dumitale bătrînesc:

„Din învălmăşala sufletului fiecăruia ese la faţă, anume gînduri, tendinţe şi simţiri, care pot fi şi ale *tuturor*... Şi aceste gîndiri, tendinţe şi simţiri, pot fi alese din noianul celorlalte — adică pot deveni, zic eu, *universal obiective* — prin Logica intelectului, prin Logica simţirii şi prin Logica voinţei.

Aşa e, domnule *Conta?*

Vasile Conta. — Aşa.

Titu Maiorescu. — Cînd zici „aşa", îmi afirmi că *acestea* sînt cuvintele, prin care s'ar fi exprimat veneratul nostru poet, *Grigorie Alexandrescu.* — Dar eu mai întreb: miezul gîndirii, spus astfel de domnia sa, este sau nu este adevărat?

Vasile Conta. — Este şi nu este. Este adevărat să spunem că din învălmăşala stărilor noastre sufleteşti se aleg unele care pot fi *universal obiective* — adică ale *tuturor.* Dar nu urmează de loc că aceste stări sufeteşti se obiectează *numai* în *capodopere* pentru *simţire* şi *numai* în *fapte istorice* pentru *voinţă.*

E adevărat că *legile ştiinţifice* sînt obiectivări ale inteligenţei; dar lucrul acesta l-a spus mai întîi *Kant.*

Titu Maiorescu. — Negreşit că şi termenul de *universalitate obiectivă* şi aplicaţiunea lui *numai* la legile *ştiinţifice* sînt ale lui *Kant.* Rămîne dar să examinăm *faptele istorice* şi mai cu seamă *capodoperele.* Să începem cu acestea din urmă, ca

fiind mai aproape de problema noastră... După cum văd, dumneata primeşti, ca şi Integralismul, *universalitatea obiectivă* a simţirii (lucru ce nu-l admitea *Kant)*, dar contestezi că ea ar fi obiectivată numai prin capodoperele literare şi artistice, şi crezi că mai poate fi obiectivată şi prin ceeace se numeşte „Frumosul în natură“ Aceasta este obiecţia şi rectificarea dumitale.

Vasile Conta. — Da.

Titu Maiorescu. — Ce ne-a făcut totuşi, nu numai pe mine, dar şi pe dumneata, să primim concluzia Integralismului? Iţi mai aduci aminte? Poate să ne-o amintească domnul *Trivale!*

Trivale. — Ceea ce cred că ne-a făcut pe toţi să admitem că *simţirea* se obiectivează *numai în capodopere* a fost constituţia particulară a acestora: Ele nu sînt nici fizice, nici psihice, ci au constituţia psihofizică.

Titu Maiorescu. — Dece adică constituţia psihofizică a capodoperelor le-ar indica *numai pe ele* ca obiectivări ale simţirii? Cred că nu acesta e adevărul.

Trivale. — Poate că aveţi dreptate, fiindcă eu am pus accentul pe un caracter mai puţin important, din punctul de vedere ce ne preocupă. Ar fi fost poate mai bine să zicem că numai obiectivările simţirii pot fi *de sine stătătoare* şi *integrale*. A obiectiva, înseamnă a face ca un lucru să fie singur, de sine stătător; iar obiectivarea simţirii nu se poate face decît *integral*, adică proectînd în afară *întreg* sufletul, atît cu partea lui analizabilă — sensibilitate, inteligenţă, voinţă — cît, şi mai cu seamă, cu partea lui

inanalizabilă — cu elementul mistic. Aceste caractere nu le are decît capodopera.

Titu Maiorescu. — La acestea trebue să mai adaogi şi faptul că obiectivarea este *concretizare*, cu *margini precise* şi *controlabile* pentru cei ce vor s'o cunoască, caracter, pe care capodopera, ca fiinţă psihofizică ce-ai spus că este, îl îndeplineşte prin partea ei formală. Ca să rezumăm, putem zice dar că obiectivarea simţirii nu poate fi redată decît printr'o capodoperă, fiinţă integrală, de sine stătătoare şi făcînd parte din lumea *concretelor* psihofizice.

Ce zici domnule *Conta ?*

Vasile Conta. — Zic că aceste caractere ar putea să le aibă şi Frumosul în natură. Un copil, un om, o femee sînt fiinţe de sine stătătoare, integrale şi psihofizice.

Titu Maiorescu. — *Par* că sînt. Analizează, ca să vedem, dacă ideia e şi reală.

Vasile Conta. — Mai întîi un om frumos, de pildă, e o fiinţă de sine stătătoare. Contestaţi ?

Titu Maiorescu şi Trivale. — Nu.

Vasile Conta. — In acelaş timp este înzestrat cu un corp şi cu un suflet. — Deci este *psihofizic*.

Titu Maiorescu. — Să zicem

Vasile Conta. — Şi, al treilea, sufletul său are elementele analizabile ale conştiinţei : inteligenţă, sensibilitate şi voinţă, precum şi pe cele inanalizabile : elementul mistic. Deci este şi integral !

Titu Maiorescu. — Fireşte, dacă un om ar fi aşa cum îl descrii dumneata, el ar fi *universal obiectiv*.

Dar ai trecut cu vederea un lucru. Omul frumos poate fi de sine stătător, psihofizic şi inte-

gral *numai dacă aceste calităţi se impun contemplativităţii noastre.* Un asemenea om, cunoscîndu-l cu tot sufletul nostru, trebue să-l vedem mai întîi în strălucirea lui de sine stătătoare, în aşa fel, că *întreg sufletul lui* — analizabil şi inanalizabil — să intre în sufletul nostru, ca un obiect strein de noi, care totuşi devine al nostru; şi al doilea, ca, în fiecare particularitate fizică a lui, să se străvadă o stare sufletească, prin care să dobîndească o *valoare simbolică.* Văzut-ai dumneata un asemenea om?

Vasile Conta. — Da: pe dumneata, cînd ţineai un discurs.

Titu Maiorescu. — Foarte măgulit! Dar, lăsînd la o parte modestia şi admiţînd că dumneata şi toţi auditorii aţi fi fost entusiasmaţi de mine, pecînd vorbeam, aşa încît vă păream *frumos*; — oare atunci era vorba de persoana mea, de *Titu Maiorescu,* profesor de universitate şi fost prim-ministru, ori erà vorba de altceva?

Vasile Conta. — Trebue să mărturisesc că nu era vorba de dumneata, cît de discursul dumitale, din care par'că făcea parte şi persoana dumitale.

Titu Maiorescu. — Va să zică, — iarăşi lăsînd modestia la o parte, — nu eu, persoana mea, făcînd parte din natura fizică, eram frumos, ci capodopera legată de personalitatea mea: discursul meu. Acest discurs, prin natura lui, putea fi în acelaş timp, şi fizic, şi psihic, — şi integral, şi de sine stătător, întrucît eu, transfigurîndu-mă, orice mişcare a muşchilor feţei, orice gest, orice atitudine se afla în legătură necesară cu cuvintele, ce pronunţam, şi formam împreună cu ele un tot unitar, întocmai, precum într'o capodoperă de reprezen-

taţie teatrală, miile de spectatori, împreună cu actorii, ce joacă, şi cu scenele, ce le joacă, fac una. In acelaş timp, pentruca să fi impresionat în acest fel publicul ascultător, sufletul meu întreg trebue să fi eşit, ca să zic aşa, la suprafaţă, atît ca sentiment, intelect şi energie, cît şi ca adîncime mistică, — trebue adică să se fi arătat în toată integralitatea sa.... Dumneata ce zici? Dar dumneavoastră?

Duiliu Zamfirescu. — Să mă erte domnul *Conta*, că iau eu cuvîntul înaintea dumnealui, dar lucrul mi se pare limpede. Ceeace admiram noi în domnul *Maiorescu*, cînd vorbea, nu erà omul, ci arta. Vorbirea domniei sale era o adevărată capodoperă, în contemplarea căreia te confundai, fără să mai ştii dacă faci parte din lumea cauzală, spaţială şi temporală. Corpul cu asperităţile lui (nu le mai enumăr, căci însuşi domnul *Maiorescu* îşi făcea cîteodată plăcerea să ni le arate) se confunda în intensitatea sufletului, iar sufletul întreg îşi găsea expresiune în mişcările ordonate şi măsurate ale corpului: avea valoare simbolică. Discursul şi omul erau una — fiinţă psihofizică, integrală şi de sine stătătoare.

Vasile Conta. — Acest exemplu e convingător. Nu se potriveşte cu ce-am vrut eu să dovedesc. Dar să luăm altul. De pildă priveliştea Oceanului sau a unui munte îmbrăcat în codri şi în plaiuri verzi: Oceanul, la Biarritz, — sau Coştila noastră cu valea Prahovei, la Buşteni.

Delavrancea. — Ertaţi-mă, domnule *Conta*, dar aceste privelişti îndeplinesc şi mai puţin condiţiile, ce le-am întîlnit în exemplu de adineauri. Fiziceşte, Oceanul ne răscoleşte, ba, prin nemărginirea zări-

lor, chiar ne atinge partea mistică a sufletului. Dar putem zice noi că valurile Oceanului au valoare simbolică — valoare psihofizică? Şi unde — în vizualitatea noastră — sînt marginile acestei existenţe, pentruca să putem spune că e o fiinţă de sine stătătoare?

Caragiale. — Foarte bine, *Barbule*. Şi ce-ai spus tu despre ocean, se poate spune şi despre munţi. Tot numai o plăcere fizică ne dau şi ei, oricît ne-ar răscoli simţirea cu intensitatea ei.

Titu Maiorescu. — Trebue să recunoaştem că numai capodoperele artistice şi poetice îndeplinesc condiţiunile de a fi integral psihofizice, şi de sine stătătoare. Numai ele sînt frumoase cu adevărat. Oricît de „frumoasă" ar fi natura, ea în realitate nu e frumoasă, ci *plăcută dezinteresat*, fie în *prezentarea* obiectelor, fie în *reamintirea* lor. Plăcutul, fie oricît de dezinteresat, nu are a face cîtuşi de puţin cu Frumosul, cu capodoperele, care ne dau emoţiunea estetică. Numai Frumosul, înţeles în acest fel, poate fi considerat ca *adevăr afectiv*, ce se coordonează cu *adevărul ştiinţific* sau *intelectual*, şi cu *adevărul pragmatic* sau *volitiv*. Numai el reprezintă simţirea obiectivată; numai el, sufletul capodoperelor, are universalitatea obiectivă deopotrivă cu universalitatea obiectivă a adevărului ştiinţific,

Vasile Conta. — Recunosc din toată nima că în adevăr „Frumosul în natură" e numai o interpertare — să-i zic neioplită — a simţului comun. Recunosc — acuma văd bine — că plăcutul mai cu seamă cel din *amintire*, pe care ni-l provoacă „frumuseţile" naturii, se confundă uşor cu *emoţiunea estetică*, ce ne-o dă Frumosul din capodopere.

Dar nu ştim dacă lucrurile stau tot astfel cu *Binele*, pe care integralismul vrea să-l înlocuiască cu *Faptul istoric*, rezultat din principiul *ordinei*.

Al. Vlahuţă. — Eu aş zice că această chestiune ar putea prea bine să facă obiectul unei şedinţe viitoare.

Caragiale. — *Alecu* are într'adevăr un admirabil spirit de oportunitate.

Al. Vlahuţă. — Mă sfichiueşti tu, *Iancule;* dar tot nu mă poţi face să mă supăr pe tine.

Caragiale. — Nu se poate, *Alecule :* sîntem în Empireu!

DIALOGUL VIII

Imperativul categoric al lui Kant.

Se constată că adevărații emineștiani sînt *Vlahuța*, *Delavrancea*, *Duiliu Zamfirescu*, care, avînd originalitatea lor, s'au folosit de bogățiile din terenurile desfundate de *Eminescu*, și se arată că și *Caragiale*, cu tot protestul lui că e de-ai lui *Anton Pann*, în spre sfîrșitul vieții, a căzut sub această influență. Se cercetează apoi conceptul Binelui, mai întîi după concepția lui *Kant*, al cărui „imperativ categoric" ar constitui esența acestui concept. In această cercetare se stabilește că „imperativul categoric," după care Binele ar fi tot ce poate deveni regulă universală de purtare, nu se poate aplica în toate cazurile, deși sistematizează și unifică admirabil preceptele decalogului. In acelaș timp se arată contradicțiile sufletești, în care cineva, servindu-se de această teorie, cade în fața realităților vieții. Obiectîndu-se la aceste contradicții că ele n'ar fi posibile într'o stare de „ pace universală," se răspunde arătîndu-se imposibilitatea acestei stări pe lume, în niciun timp și în niciun loc, și se stabilește astfel neputința efectivă a „imperativului categoric" de a conduce nu purtarea unui om transcendental, ci a unui om cu viață reală.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL VIII

Imperativul categoric al lui Kant.

TRIVALE. — Mult aş vrea să ştiu obiecţiile ce-aţi fi vrut să faceţi teoriei despre Bine a Integralismului.

VASILE CONTA. — O să le afli îndată, cînd ne-om strînge cu toţii. Ştii bine că faţă de *toţi* m'am legat să vorbesc despre îndrăsneala ce găsim în această teorie. Să-i aşteptăm!... Iată se arată dinspre răsărit domnul *Maiorescu*.

TRIVALE. — Şi, dinspre apus, cuconul *Grigore*...

VASILE CONTA. — Şi iată şi dinspre miazăzi plutind ceata întreagă a emineştianilor.

TRIVALE. — Imi daţi voe să vă întreb, de ce domnilor *Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu* şi *Vlahuţă* le ziceţi emineştiani. Sub numele acesta noi înţelegem altceva.

MAIORESCU (care sosise). — S'a putut înţelege cîtva timp, prin emineştiani, imitatorii, care văicăreau, în versurile lor, pesimismul lui *Eminescu;* dar acest înţeles nu putea să dureze. Căci cine, în bună istorie literară, poate ţine seama de asemenea infirmi literari? „Emineştiani" a trebuit să fie numiţi numai bunii scriitori şi poeţi, care, avînd originali-

tatea lor de fond, formă şi armonie, s'au folosit de perspectivele sufleteşti şi de comorile limbii descoperite de *Eminescu*. Iată pentru ce cred că domnul *Vasilie Conta* a numit „emineştiani" pe cei care se apropie de locul întîlnirii noastre.

Vasile Conta. — Aşa e.

Trivale. — Oare să fie bine că punem şi pe domnul *Caragiale* între emineştiani?

Vasile Conta. — Poate că da. Limba din ultimile lui poveşti mistice are o bogăţie care nu poate fi explicată decît prin influenţa lui *Eminescu*.

Caragiale (care a sosit împreună cu ceilalţi şi a auzit de ce e vorba). — Toţi ne folosim de la toţi. Dar eu nu sînt emineştian; eu sînt *Pannist*. Nu ştiţi ce osteneală mi-am dat să fac cercul *„Convorbirilor critice"* să admire pe *Anton Pann*?

Trivale. — Dar mi se pare că nu aţi isbutit.

Caragiale. — N'am isbutit; dar, cum am spus: eu sînt *Pannist*. Emineştiani (arătînd pe *Delavrancea*, *Duiliu Zamfirescu* şi *Vlahuţă*) sînt dumnealor.

Titu Maiorescu. — E drept că humorul incisiv, rece, şi totuşi expresiv şi firesc al domnului *Caragiale* este altul decît spiritul cald, plastic şi instrunat molatic al lui *Eminescu*. *Eminescu* e poet prin excelenţă *liric*; domnul *Caragiale* e *epic* şi *dramatic*.

Duiliu Zamfirescu. — Deşi sînt bucuros să ascult teorii şi categorisiri literare, — nu pentru ele am sosit noi din Dumbrăvile Elizee, în Empireu. Am venit să auzim pe Domnul *Conta* în chestia Binelui, pe care nu vrea să-l primească aşa cum îl înfăţişează Integralismul.

Titu Maiorescu. — In adevăr, multă vreme am stat şi eu la îndoială, dacă trebue să-l primesc. Din momentul ce însă am primit premisele, trebue

să primim şi concluzia. Capetele logice nici nu pot face altfel. Să vedem totuşi.

Vasile Conta. — Eu aş zice să lăsăm la o parte premisele şi să cercetăm chestiunea în sine. Putem noi să ne lipsim de conceptul Binelui în Etică?

Titu Maiorescu. — Să vedem ce zice cuconu *Grigorie*.

Gr. Alexandrescu. — Eu drept să spun, bucuros aş vrea să avem în „Iticaua“ cea veche sau în Etica aceasta nouă, ideia de Bine. Numai eu îmi tot învîrtesc cugetul de zeci şi zeci de ani să-i dau de rost şi nu pot. E adevărat în „Anul 1840‘, zic eu:

„Binele ades vine pe urmele mîhnirii“,

dar mai departe — şi fără să-mi dau seama tot acolo zic:

„Şi trăesc în durere ca'n elementul meu!“.

Dacă trăesc în *durere* ca'n elementul meu, însemnează că durerea, care e un rău recunoscut, poate să fie şi ea bună, cînd m'am deprins cu ea. Dar atunci, ce e Binele?

Vasile Conta. — Stai niţel, cucoane *Grigore*, să vedem ce zic asupra Binelui filosofii cei mari. Poate că atunci vei putea şi dumneata să rezolvi contradicţiile ce zici că ai pus în minunatul „Anul 1840“ al dumitale.

Gr. Alexandrescu. — Stau, dragul meu băiat. Eu ca mai bătrîn, trebue să învăţ dela voi, tinerii; căci aşa e legea progresului. Cînd sîntem mici, învăţăm dela cei bătrîni; dacă îmbătrînim, învăţăm de la cei tineri.

Trivale. — Cucoane *Grigore*, să nu te audă ti-

nerii neisprăviţi de astăzi, că or să pretindă să intrăm la şcoala lor.

Delavrancea. — Dar cuconul *Grigore* nu vorbeşte nici de scrîntiţi la minte, nici de betegi la suflet... Şi apoi, iar o dăm în literatură. Să rămînem la filosofie.

Caragiale. — Tu ce zici, *Alecule?*

Al. Vlaluţă. — Iar vrei să mă iei la vale. Zic şi eu ca voi — filosofia mai întîi, şi literatura altădată!

Vasile Conta. Zic, dar să întrebăm mai întîi pe filosofi, şi, dacă-mi daţi voe, vom începe cu *Kant*, în direcţia metafizică şi cu *Spencer* în cea ştiinţifică: *imperativul categoric* şi *utilitarismul raţional*. Celelalte categorii sînt mai slabe şi ne putem scuti de ele.

Mai întîi: imperativul categoric al lui *Kant*, putem să-l privim ca laturea *metafizică* a utilitarismului raţional al lui *Spencer*, ce reprezintă laturea *ştiinţifică* a imperativului categoric al lui *Kant*. E o singură concepţiune cu două aspecte.

Titu Maiorescu. — Observaţia dumitale, domnule *Conta*, este foarte interesantă. Dar dacă cele două teorii sînt feţele unei aceleaşi *idei*, care este această *idee?* Cu alte cuvinte dumneata, cu observaţia dumitale, care-şi poate avea locul mai pe urmă, complici prea mult cercetarea noastră. Eu zic să le luăm pe rînd.

Al. Vlahuţă. — Pe rînd, e mai bine.

Caragiale. — *Alecu* se teme totdeauna de complicaţii.

Delavrancea. — Şi are dreptate.

Duiliu Zamfirescu. — *Iancu* uită totdeauna că e în Empireu şi că lucru bun nu se începe repede. De aceea, cu voia domniilor voastre, eu aş ruga pe

domnul *Maiorescu* să ne vorbească, dumnealui, ca în vremile de dincolo, de *morala kantiană*, care lămureşte *Binele* prin imperativul categoric, iar, pe urmă, să rugăm pe domnul *Conta* să ne vorbească şi domnia sa despre *morala spenceriană*, care lămureşte Binele, prin utilitarismul raţional. N'aţi fi de părere?

Toţi. — Ba da, ba da.

Titu Maiorecu. — Fiindcă o doriţi, mă plec dorinţelor dumneavoastră; dar să nu s'aştepte, nici *Duiliu*, nici dumneavoastră la o prelegere ca în vremuri. Aci sîntem numai spirit, şi lipseşte elocvenţa gestului, scînteerea ochilor şi — vorba glumeaţă a domnului *Caragiale*, cînd nu eram şi eu de faţă: — mişcarea barbişonului. Şi apo vorba mai mult de discuţie: unul spune una; altul replică alta. Domnul *Caragiale* mai spune o glumă; *Duiliu* mai ne cheamă la ordine... Aşa dar încep şi intru deadreptul în inima chestiunii. Imperativul categoric sau, cum ar zice cuconul *Grigorie*, *porunca fără şovăire*, fundamentul filosofiei morale a lui *Kant*, este acesta: Să te porţi în lume în aşa fel, încît *purtarea ta să poată fi regulă universală*. Ii dau, cum vedeţi, o formă mai populară. Şi, astfel, fii cetăţean cum se cade, respectă viaţa şi bunul altuia, iubeşte-ţi părinţii, adoră pe Dumnezeu, fii cuviincios, grijeşte-ţi de familie, ai încredere în prieteni, cruţă pe vrăşmaşi, sînt tot atîtea regule de purtare, pe care toţi le credem bune şi care totuşi toate sînt deductibile din imperativul categoric al lui *Kant*. Şi zic că sînt toate deductibile din acest imperativ, pentrucă toate aceste reguli putem să le facem reguli universale pentru toţi. Cine n'ar vrea să fie cetăţean cum se cade

să respecte viaţa şi avutul altuia, să-şi iubească părinţii, să adore pe Dumnezeu, etc.?

Caragiale. — Aceasta este, mi se pare mie, sistematizarea aproape a întregului decalog; şi *Kant* are meritul de a-l fi completat, reducîndu-l în acelaş timp şi la unitate. Dar, ca şi morala creştină, *pe care noi o sfinţim, dar n'o urmăm*, imperativul categoric se va fi potrivind în multe cazuri la noi, civilii; dar nu se potriveşte de multe ori nici la noi şi, la oştenii în răsboiu, mai niciodată.

Maiorescu. — Obiecţiile domnului *Caragiale* pot fi interesante. Să-mi daţi voe să le scrutăm mai de aproape. De ce dumneata, domnule *Caragiale*, spui că nu se potriveşte imperativul categoric, la noi, civilii? Pc ai un caz?

Caragiale. — După imperativul categoric oare e bine sau nu să fiu liter at şi să scriu? E oare bine să fiu sau să nu fiu pictor, sculptor, muzicant, etc.? Dacă am zis că e bine, am ridica toate aceste precepte la rangul de imperativ categoric şi am da voe tuturor nevolnicilor să scrie, să zugrăvească, să sculpteze şi să scîrţee din cine ştie ce instrumente. Dacă am zice că nu e bine — ar fi păcat să nu scrii, să nu pictezi, să nu cînţi, dacă ai darul acesta de la Cel-de-Sus.

Delavrancea. — Imi pare că *Iancu* are dreptate. Dar el a luat exemple numai din artă. Ce-a spus însă despre artă, se poate spune despre toate profesiunile, chiar dacă nu se cere un talent special pentru ele. Nu putem fi *toţi*, tîmplari, lemnari, miniştri, ofiţeri sau feţe bisericeşti, şi totuşi e *bine* să fie cine poate.

Titu Maiorescu. — Să vedem toate obiecţiile şi vom reflecta asupra adevărului lor mai pe urmă,

Ai mai făcut dumneata observaţiunea că imperativul categoric nu se potriveşte foarte de multe ori, nici la militari. Poţi să exemplifici? Dă-ne cîteva cazuri.

Caragiale. — Un militar în răsboiu are *datoria* să nu respecte viaţa altuia şi să nu cruţe pe vrăşmaş. După imperativul kantian are *datoria* însă să respecte viaţa vrăşmaşului, oricine ar fi acela. Iată două datorii în conflict. Dacă respectă pe inamic, îşi calcă datoria către patrie şi către el însuşi; dacă nu-l respectă, calcă imperativul categoric. Pe cine să asculte?

Titu Maiorescu. — Pentru ca să rezolvăm aceste cazuri, trebue să întroducem conceptul spencerian al moralei *absolute* şi al moralei *relative*. Binele este idealul moral; idealul absolut. El duce la conceptul păcii veşnice între oameni. Intr'o epocă de pace universală, preceptul lui *Kant* se aplică perfect, fiindcă pretutindeni este o *singură patrie*: nu mai poate fi vorba de oştire şi de militari. Preceptul lui *Kant* este dar potrivit cu o morală ideală, către care toţi trebue să năzuim.

Caragiale. — Dar, Domnule *Maiorescu*, vorba e, pînă se va stabili pacea universală, cum trebue să ne purtăm *noi*, oamenii? La ce ne serveşte imperativul categoric, dacă *noi*, oamenii, cît sîntem în viaţă, nu-l putem întrebuinţa?

Titu Maiorescu. — Aci vine conceptul moralei *relative*, care, avînd în vedere împrejurările, ne pune un ideal moral mai accesibil. Dacă pe pămînt există entităţi naţionale sau, mai simplu patrii, care trebue apărate, atunci idealul moral este să-ţi aperi mai înainte de chiar viaţa ta însăşi — şi deci *şi cu viaţa ta* — patria.

Caragiale. — Atunci cum rămîne cum imperativul categoric: „nu-ţi ucide vrăşmaşul?“.

Titu Maiorescu. — Dacă potrivit imperativului categoric, toţi şi-ar cruţa vrăşmaşii, nimeni n'ar mai fi vrăşmaş: pacea universală ar veni pe pămînt. La aceasta nu se poate replica nimic!

Caragiale. — Dar dacă inima noastră e făcută astfel că pe vrăşmaş nu ne vine să-l cruţăm; dacă realitatea noastră sufletească *aceasta e*: — de ce să ne mai încurcăm cu un ideal moral, pe care nu-l putem ajunge *decît cu mintea* şi care, deci, nu ne poate servi *în viaţă*?

Titu Maiorescu. — Vezi, aci dumneata te înşeli. Idealul acela servă la ceva, şi la ceva foarte mare şi frumos. El serveşte să ne îmmoae, cum se zice, inima. Cînd, pe cîmpul de răsboiu, ai găsit un vrăşmaş rănit şi, în loc să-l ucizi, îi dai îngrijirile, de care are nevoe, — nu e nimeni să spună că n'ai făcut o faptă frumoasă şi mişcătoare. Şi la aceasta, numai idealul moral kantian şi dragostea creştinească, ce poate deriva dintr'însul, te poate îndemna cu siguranţa că faci o faptă bună. Tot din pricina acestui ideal, s'au stabilit între popoare regule de răsboiu: anume, cînd trebue să fii dîrz şi cînd trebue să-ţi îmmoi inima.

Caragiale. — Ori cum ar fi şi oricîte servicii poate aduce idealul kantian pentru îndulcirea necazurilor omeneşti, fapt e că el rămîne *ideal* — şi nu se poate aplica la *viaţa reală* tocmai în acele momente hotărîtoare ale umanităţii, cînd milioane se ridică în contra milioane, şi cînd pe cîmpurile de răsboiu, şi cu satisfacţia celor victorioşi, rămîn milioane de morţi, răniţi şi schilodiţi. Valoarea idealului kantian ar trebui să se arate, *nu pe cîmpul*

de răsboiu, cînd se adună răniţii, ci înainte de declararea răsboiului, cînd se pregătesc dintr'un condeiu, uciderea reciprocă a atâtor oameni.

Vasile Conta. — Nu cumva *Caragiale* a devenit „pacifist"?

Caragiale. — Ba, de loc. Pacifismul este slăbirea celui slab în favoarea celui tare, deşi cel slab poate fi mai preţios omenirii decît cel tare. Şi într'asta, idealul kantian pregăteşte milioane de crime viitoare, cînd cel apăsat îşi va găsi tăria în însăşi apăsarea lui şi va smulge cu furie de pe cerbice, ghiara celui tare care, din pricina pacifismului, l-a îngenunchiat. Dar despre asta, putem vorbi altădată. Fapt e că idealul kantian, cu toată distincţiunea între morala absolută şi cea relativă şi cu toată mila ce îndulceşte dîrzia crudă pe cîmpul luptelor, — nu are nicio eficacitate în viaţa reală. Cît timp omul va avea un pîntece de hrănit şi copii de născut, — şi, cît timp suprafaţa pămîntului nu va fi de gumelastic, ca să hrănească toate gurile ce se vor naşte în veacul veacurilor, — *pace pe pămînt nu va fi.* Iar cel ce crede că va fi o asemenea pace şi se va deda la pacifismul kantian, acela face o crimă în contra patriei, adică în contra fiilor, ce vor eşi din coapsa lui, în nesfîrşitul şir al generaţiilor viitoare. Idealul kantian îţi dă o linguriţă de milă, în schimbul unei butii de cruzime.

Delavrancea. — *Iancule*, ai fost neîntrecut.

Al. Vlahuţă. — Superb!

Duiliu Zamfirescu. — Căldura lui *Iancu* ne-a cucerit pe toţi.

Gr. Alexandrescu. — Să trăeşti, fiule.

Titu Maiorescu. — Ai fost bine, domnule *Caragiale*.

Şi obiecţia dumitale ne dumireşte în ce priveşte relele ce sînt legate sau, mai bine, implicate în imperativul categoric kantian. El e de natură, dacă vreţi, *divină*; dar nu se potriveşte de loc cu *natura omenească*. Omul vrea, mai înainte de toate, *să trăiască*. Şi nu e vorba numai de traiul *fizic*, ci şi de cel *moral*. Uitaţi-vă numai la ambiţiile politice, literare, artistice, religioase! Ce este ambiţia? Rîvna de a trăi mai mult şi mai puternic în viaţa politică a unei ţări, în atmosfera ei culturală, în atmosfera ei morală. Şi, dacă, după imperativul categoric, e vorba să cruţi pe vrăşmaş din punct de vedere fizic, ar trebui să-l cruţi şi din punct de vederere moral. Atunci eu, cu critica mea, prin care am înlăturat pe un *Sion*, pe un *Ureche*, pe un *Pantazi Ghica*, pentru ca să fac loc lui *Creangă*, *Eminescu* şi dumitale, domnule *Caragiale*, ar trebui, după idealul kantian, să mă calific de *om rău*, fiindcă n'am cruţat pe toţi aceşti infirmi literari ai epocei în care am trăit. Şi deci, morala de care trebue să se conducă omenirea, nu poate fi idealul kantian: el involvă într'însul peirea omenirii, precum prea bine a arătat-o domnul *Caragiale*. Unde mai pui că, de cele mai multe ori, generalizînd imperativul categoric, precum s'a făcut ajungi la absurditatea de a accepta ca toţi să devină scriitori sau poeţi, dacă tu însuţi, avînd dar dela Dumnezeu, vrei ca să scrii sau să crezi. Bun pentru o lume *ideală*, bun pentru o lume *supraomenească*, imperrativul categoric *nu e bun pentru lumea reală*, omenească, practică. Să vedem acuma pe *Spencer*.

Al. Vlahuţă. — Eu aş fi de părere să ne lăsaţi vreme să mistuim pe *Kant*.

Caragiale. — Mai bine cu porţioara decît cu halca.

Titu Maiorescu. — Deşi nu admit inteleganţa expresiei domnului *Caragiale*, ea spune printr'o imagine populară ceeace, mi se pare doresc toţi. Pe altă dată dar!

DIALOGUL IX

Binele utilitarist.

După ce se declară că pacifismul e cel mai mare vrăşmaş al neamului nostru şi că imperativul categoric, deşi întemiază frumos ideia *datoriei*, este iluzoriu şi neexact, se trece la expunerea teoriei Binelui după teoria *evoluţiunii* a lui *Herbert Spencer* : Binele este tot ce se lucrează în *folosul societăţii* — în folosul *general*. Aceasta este formula acestei teoriei, care, de aceea, se şi numeşte *utilitarism raţional*. Prin fire sîntem egoişti, zice *Spencer* ; a trebuit prin acţiune şi prin lucrarea vremilor, să devenim altruişti, adică să înţelegem că mai bine e, cînd avem în vedere şi binele altuia, decît cînd ne gîndim numai la binele nostru. Astfel deşi egoismul îţi zice să-ţi păstrezi viaţa, binele social te 'ndeamnă ca să-ţi aperi ţara, chiar cu sacrificiul vieţii tale. Dar, în chestia ajutorării pe cîmpul de bătae, după teoria utilitaristă nu ne poate ajuta decît tot în hipoteza păcii universale, ca şi imperativul categoric. Dar partea cea mai slabă a teoriei este că nu ştii astăzi pe ce temeiu să te pui pentru ca să lucrezi. Căci sub numele de societate poţi înţelege familia, tribul, clasa, patria şi umanitatea. In aceasta privinţă mai limpede este morala evangelică, ce pune mîna lui Dumnezeu în purtarea omenească. Teoria, după care, în perioada, prin care trecem, trebue să înţelegem, sub numele de societate, patria, duce pe deoparte la întemeerea a două morale, una relativă şi transitorie, şi altă absolută

şi permanentă iar, pe de alta, poate da naştere la cele mai mari abuzuri din partea acelora, care, simţindu-se destoinici să dea ajutor Puterei, încep prin a-i seca fondurile. La replica cum că aceste abuzuri nu sînt permise după morala spenceriană, pentrucă binele ţărei s'ar urmări prin rău, — se obiectează că în definitiv binele final trebue să conteze. Dar partea slabă a teorie stă în faptul că noi, nu cu criteriul binelui societăţii, lucrăm şi facem binele, ci instinctiv. Explicaţia că acest instinct a fost format prin pedepsele, pe care autorităţile le-au aplicat rău făcătorilor, duce la închearea că, dacă nervii au fost formaţi în decursul vremilor, aceasta se datoreşte raţiunii autorităţii de a menţine unitatea statului, adică intenţiunii de a face *fapte istorice*. — Faptul istoric ar fi binele, iar nu utilitarismul raţional.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Vasile Conta, Grigore Alexandrescu, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL IX

Binele utilitarist.

Gr. Alexandrescu. — Rîndul trecut mi-aţi pus la încercare cam mult băgarea mea de seamă filosofică. Nădăjduesc că astăzi o să umblăm mai pe pămînt. Cînd ai numai mîini, e greu să sbori.

Al. Vlahuţă. — Are dreptate cuconul *Grigore*. Dar, cu toate că mă tot necăjeşte, — *Iancu* nostru rîndul trecut ne-a umplut, în adevăr, inima de mireasmă patriotică!

Delavrancea. — Patriotică e mare lucru; dar e vorba că, în acelaş timp, e şi adevărată. Iar adevărul lucrului ni l-a făcut evident cu cuvinte de foc.

Vlahuţă. — Par'că ai fi vorbit tu, *Barbule*.

Titu Maiorescu. — Adevărul e că cel mai mare vrăşmaş al poporului nostru în perioada aceasta de unificare nu e altul decît pacifismul. Şi e ciudat că unii Romîni îl susţin. Se pare că numai dintre aceia care aşteaptă să le vie puterea de la vrăşmaşii din afară. Va fi fiind imperativul categoric fala filosofiei germane; — adevărul e că el este iluzoriu şi neexact.

Vasile Conta. — Totuşi el întemeiază cea mai

puternică realitate a sufletului nostru — *datoria*. Datoria, ce ne îndeamnă să lucrăm chiar în contra intereselor noastre imediate, de nimeni n'a fost mai bine întemeiată decît de imperativul categoric: Fă binele! — şi nu te gîndi, dacă îţi este folositor ţie sau nu. Ea are un isvor mai *presus de viaţa reală*, — cu care *Caragiale* a căutat să dărîme rîndul trecut datoria. — Dar deocamdată e vorba să cercetăm împreună idealul spencerian: utilitarismul raţional.

Caragiale. — S'auzim!

Vasile Conta. — Voiu urma aceiaşi metodă, ca ca şi domnul *Maiorescu*: voiu intra deadreptul în inima chestiunii. *Spencer* zice: *lucrează în aşa fel încît să fii folositor societăţii*. Cu alte cuvinte, el recunoaşte drept bun ceea ce este de *folos*; dar, în deosebire de alţi filosofi, în loc să se gîndească la folosul individual, el se gîndeşte la *folosul general*. Pentru aceasta îi şi zice teoriei lui: utilitarism raţional.

Delavrancea. — Ce zici, cucoane *Grigore*?

Gr. Alexandrescu. — O fi spunînd bine, şi chiar pricep cu oarecare adîncime ce spune *Conta*. Doar eu am scris „Anul 1840“, în care mă arăt gata să-mi jertfesc toată fericirea *mea*, numai să ajungă la îndeplinire fericirea *omenirii*:

Eu nu îţi cer în parte nimica pentru mine
Soarta-mi cu a mulţimii aş vrea să o unesc.
Dacă numai asupră-mi nu vrei s'aduci vrun bine
Eu rîd de-a mea durere şi o despreţuesc.

După suferiri crude, inima se 'mpietreşte;
Lanţul, ce-'n veci ne-apasă, uităm cît e de greu;
Răul se face fire; simţirea amorţeşte,
Şi trăesc în durere, ca 'n elementul meu.

Dar cu toate că înţeleg teoria, „terminologhia“ mă cam supără!

Titu Maiorescu. — Oricît de mare critic ai fi, nu poţi să vezi frumuseţile de pretutindeni. Şi totuşi, mă mir cum am putut scăpa din vedere şi n'am lăudat cum se cuvine această poezie a domnului *Grigorie Alexandrescu*, în care, cu un lapidarism vrednic de *Goethe*, întrupează un sentiment atît de altruist, cum niciun alt poet nu l-a avut. Acum văd că intrarea noastră în poezia universală cu dumneata începe, cucoane *Grigorie!*

Duiliu Zamfirescu. — Să ne bucurăm că aci, pe aceste tărîmuri, domnul *Maiorescu* ne-a atras atenţia, într'un mod atît de interesant, asupra unui briliant al poeziei noastre... Dar ce facem cu utilitarismul raţional?

Vasile Conta. — Asta erà să zic şi eu... Imi daţi voe să urmez? Reîncep, simplificînd şi explicînd „terminologhia“, cum zice cuconul *Grigorie*. Acest filosof englez face observaţiunea că, prin temeiul însuşi al fiinţei noastre, noi sîntem *egoişti*. Instinctul conservării, darul de a ne păstra viaţa, ne sileşte la egoism. Dar, pe măsură ce au început să trăiască la un loc şi să facă, cum ar zice tot cuconul *Grigorie*, „soţietăţi“, — oamenii, prin evoluţie, adică prin desfăşurarea lucrurilor, au început să devină, *şi* altrujşti, adică iubitori de *ceilalţi* oameni, cu care conlocuiau. Au băgat, adică, de seamă, că mai folosiţi erau, trăind mai mulţi la un loc, decît singuri şi că, trăind astfel, erau mai *folosiţi* să fie mai puţini egoişti decît erau înainte. Astfel au început să se desvolte în sufletul omului, sentimentele altruiste. — Şi mai zice *Spencer*: „Egoismul“ fiind bine organizat, sau „bine întărit“

cum zice cuconul *Grigore*, atenţia noastră în educaţia copiitor nu trebue să cază asupra egoismului lor, ci asupra altruismului. Căci numai altruismul are nevoe de întărire. Cu alte cuvinte, *Binele* este *Utilul*, care, fără a neglija interesele egoiste fundamentale, — sau tocmai pentru a le apăra, — trebue să întărească întîi de toate societatea, în care trăim.

Titu Maiorescu. — Cuconul *Grigorie* nu s'ar plînge de „terminologhia“ noastră, dacă am da şi ceva exemple.

Vasile Conta. — Aveţi dreptate. Iată unul! Este bine să-ţi expui viaţa pentru patria ta? Utilitarismul raţional, zice: Deşi păstrarea vieţii este o datorie a egoismului tău, totuşi, pentru ca să-ţi foloseşti acest egoism şi ca să trăeşti bine, liber şi fără apăsare, — trebue să te expui, luptînd pentru patria ta. E limpede?

Titu Maiorescu. — Da; dar, în cazul cu vrăşmaşul rănit pe cîmpul de războiu, ce-ar face un spencerian; l-ar omorî sau l-ar ajuta?

Vasile Conta (stă puţin interzis). — Cred că l-ar ajuta.

Titu Maiorescu. — Dar, ajutîndu-l şi scăpîndu-l, n'ar primejdui într'o cît de puţină măsură, apărarea patriei? Cu tot respectul ce am pentru filosofia lui *Spencer* — mie mi se pare că, ajutîndu-l, spencerianul şi-ar călca teoria. Vrăşmaşul e vrăşmaşul, şi mie, ca individ, şi patriei, ca societate din care fac parte, — şi trebue distrus. Spencerianismul este *fără milă*.

Caragiale. — Imperativul categoric are prea multă şi utilitarismul raţional prea puţină.

Vasile Conta. — Mi se pare că aceeaşi idee,

care l-a făcut pe *Spencer* să ceară în educaţie cultivarea altruismului, — l-ar face să-şi erte şi vrăşmaşul. Căci, dacă astăzi îi este adversar, mîine îi poate fi prieten. De altminteri, accentul, pe care *Spencer* îl pune pe altruism, ne arată că ultima ţintă a purtării omeneşti, după dînsul, este, ca şi pentru *Kant*, pacea universală.

Duiliu Zamfirescu. — E îndoelnic; în orice caz e mai greu de determinat, decît în hipoteza imperativului categoric al lui *Kant*.

Caragiale. — Cum, frate, cînd e vorba să fac bine trebue să iau mereu tiriziile, ca să cîntăresc, dacă e sau nu e în folosul unei colectivităţi mai cuprinzătoare decît familia mea? Păi, ne încurcăm de tot atunci! La care societate, superioară mie, individului, trebue să mă gîndesc? La familie? La comunitate? La neam? Ori la umanitate? Morala religioasă e cel puţin practică şi sigură. Fă, ce-ţi porunceşte Dumnezeu! Adică, ce scrie la Cartea sfîntă, numească-se ea Evanghelie, Coran ori Biblie, şi eşti sigur că, făcînd aşa, faci bine. Imperativul categoric al Dumnezeirii e cel mai îndemînatic. La ce atunci morala aceasta, şovăelnică, a filosofiei?

Vasile Conta. — Omul raţional trebue să se gîndească totdeauna la ce face; fapta viitoare trebue totdeauna cîntărită şi-apoi hotărîtă.

Caragiale. — Asta o ştiu şi eu; dar, în această cîntărire, nu e niciun punct fix. Şi te mai întreb încă o dată: în tiriziile voinţei mele ce e mai cu greutate: familia, neamul, patria ori umanitatea?

Vasile Conta. — Ar trebui să fie patria

Caragiale. — Dar atunci ce te faci cu umani-

tatea? Că doar umanitatea este ţinta finală, altruismul cel mai puternic.

Vasile Conta. — Aceasta numai în cazul moralei absolute; deocamdată însă sîntem în epoca moralei relative.

Caragiale. — Iar două morale! Şi de unde ştim că sîntem în epoca moralei relative?

Vasile Conta. — Sîntem în epoca moralei relative, în care cel mai mare altruism îl constitue patria, pentrucă astăzi fiecare dintre noi în sînul patriei dobîndeşte cel mai mare *folos*, şi deci, după *Spencer*, cel mai mare bine. Deci la patrie să ne gîndim mai întîi, cînd vrem să facem ceva.

Caragiale. — Foarte bine. Dar dacă mă cred capabil să fac binele Patriei, şi din pricina sărăciei nu pot să fac politică, atunci morala spenceriană îmi îngădue oare să bag mîna pînă în coate în visteria statului pentru ca, apoi, să-l ajut?

Vasile Conta. — Ba eu cred că nu. Capacitatea, cuiva se vede; şi ţara te cheamă să-i faci servicii, cînd te vede destoinic. Eu eram sărac. Asta n'a împiedicat pe *Ion Brătianu* să mă cheme ca să-i fiu ministru.

Caragiale. — Apoi, cînd e vorba de capacitate, cred că nu sînt nici eu de lepădat. Şi pe mine, nu numai că nu m'a chemat la minister ţara, dar m'a dat afară şi din netrebnicul post de şef de biurou la Finanţe!

Titu Maiorescu. — Dacă aţi intrat în personalităţi n'o mai isprăvim. Să fim serioşi! Să luăm exemplul lui *Caragiale* cu omul sărac şi visteria ţării.

Este evident că, simţindu-te capabil de politică şi fiind sărac, eşti împins de vocaţiunea ta să nu

respecţi fondurile secrete, cu care ai să te susţii în opoziţie şi cu care te slujeşti să-ţ ponegreşti adversarii, ce te împiedică să mîi tu carul statului. Chestia e: e bine? şi pentru ce nu e bine? Aplică aci morala spenceriană, domnule *Vasilie Conta!*

Vasile Conta. — Eu cred că nu e bine să iei banul statului, chiar dacă nu ţi se ia socoteală. Şi nu e bine, pentrucă, dacă toţi miniştrii ar proceda astfel, ar sărăci ţara, şi ea n'ar mai avea mijloace de apărare.

Titu Maiorescu. — Va să zică, dumneata, vrînd s'aplici criteriul moral spencerian, aplici pe cel kantist: ridici la universalitate cazul dat şi vezi că e rău, şi atunci conchizi că faptul individual e şi el rău.

Vasile Conta. — Ba, să mă ertaţi, domnule *Maiorescu.* Eu cred din contră că ridic criteriul kantian la cel spencerian. Căci, după ce văd eu că e rău, cînd ridic faptul individual la generalitate? După ce văd eu că nu e bine să furi dela stat? După acelaş criteriu pentru care trebue să respect viaţa altuia, să-mi iubesc părinţii, să am grija familiei: după criteriul utilităţii raţionale. Dacă nu respect viaţa altuia; dacă fur banii statului; dacă mă cert cu părinţii, dacă-mi las familia de isbelişte, sînt un element anarhic înnăuntrul societăţii de care fac parte, şi atunci, din pricină că-i fac rău *ei,* zic că eu lucrez rău.

Maiorescu. — Or'ce-ai zice, şi ori cît rău s'ar părea că faci prin furtul banilor din fondurile secrete, trebue, după morala spenceriană, să iei în vedere rezultatul final, care, prin destoinicia hoţului, poate să fie folositor societăţii.

Caragiale. — Să-mi dați voe. Adică, crezi dumneata că la societate mă gîndesc eu, cînd, văzînd că un om se înneacă, săr să-l scap, cu primejdia vieții mele? Cînd se uită în ochii mamei și-și strînge trupșorul de sînul ei cald, copilul la binele altuia se gîndește? Și cînd fiorii și lacrămile te trec, auzind goarna că sună războinică înaintea regimentelor bine disciplinate, din cumpăneala rațională a minții o fac? Și, din respectul binelui aproapelui, simt replusia în fața sîngelui, ce curge? Și cînd — în fața ticălosului, ce se îmbogățește din sacul statului, fiindcă cu felonie și cu mișelie a ajuns pînă la el, — simt mîncărime în mînă și i-aș roși obrajii în palme, oricît de roșiți ar fi din fire, la binele Patriei mă gîndesc? Morala e în nervi, domnule, nu în rațiune! Filosofii ăștia, care-și cîntăresc gîndurile, se vede că n'au știut niciodată ce însemnează acțiunea! Habar n'au de resorturile ei! — Sînt niște mogăiți ai faptei! Și cred că cu mogăiala lor o să îndrepte lumea, care știe că fapta bună e repezeala nervilor!

Titu Maiorescu. — Iartă-mă, domnule *Caragiale*, că-ți zic: cu vioiciunea — nu zic violența — replicelor dumitale, turburi Empireul. Căci domnul *Vasilie Conta* ar putea prea bine să-ți răspundă că teoria evoluției, care face temeiul moralei lui *Spencer*, explică foarte ingenios pentruce toate faptele, pe care le-ai enumărat, sînt în nervi. Ele n'au fost totdeauna așa; dar au intrat prin obișnuință — sau cu termenul tehnic: prin *adaptațiune* — în firea noastră. Acum facem lucruri bune, fără să ne mai gîndim, pentrucă mii și mii de ani ne-am deprins cu faptele altruiste. Adu-ți aminte de tablourile lui *Callot* din secolul al XVII! Cîte păduri de spîn-

zurători n'au trebuit să se ridice, cîte mii şi mii de indivizi n'au trebuit să fie răstigniţi, înţepaţi sau traşi pe roată, pînă ce omenirea a început să simtă repulsiunea sîngelui, după care sălbăticia lui primitivă a fost însetată!

Caragiale. — Va să zică, frica i-a cuminţit pe oameni! Adică nervii, nu raţionamentul filosofilor.

Titu Maiorescu. — Frica, dar condusă de mintea stăpînitorilor, care au *raţionat* că numai aşa pot ajunge să guverneze în linişte milioanele de oameni rău năraviţi.

Caragiale. — Cu alte cuvinte, educătoarea reală a omenirii n'a fost nici raţiunea filosofilor, nici frica. Mă tem, domnule *Conta*, că dăm în Integralism. Căci dacă educaţia popoarelor în genere şi a indivizilor în special s'a făcut prin frică de pedepse; iar această frică a fost dictată de grijile guvernării, atunci binele adevărat provine din grija de a făptui *acte istorice*.

Delavrancea. — Mai departe, nu mai ascult.

Al. Vlăhuţă. — Dacă-mi dă voe *Iancu*, nici eu.

Caragiale. — Ei şi voi, tocmai cînd începusem să mă înfierbînt!

Duiliu Zamfirescu. — Chestia aceasta a Binelui e laborioasă: n'o putem rezolvì astăzi. Ne mai trebue cel puţin o şedinţă!

Titu Maiorescu. — Crez că încă o şedinţă e suficientă.

Vasile Conta. — Dar pentru azi n'am conchis nimic.

Trivale. — Dacă-mi daţi voe o să conchid eu la începutul şedinţei viitoare.

Titu Maiorescu. — Fie cum zici!

DIALOGUL X

Binele e faptul istoric.

Pentru a rezolvi chestiunea Binelui trebue să facem distincțiunea între binele individual și subiectiv, și binele obiectivat sau raționalizat, cum am făcut deosebirea dintre adevărul și frumosul individual, și adevărul și frumosul obiectivat și întemeiat pe rațiunea tuturor. Nu e bine ceea ce-mi convine mie, ci ceeace provoacă aprobarea și admirația tuturor oamenilor. E teoria Integralismului. Binele individual sau subiectiv este *interesul*, care nu are a face cu imperativul categoric, care-i opune datoria, nici cu utilitarismul rațional, care-i opune utilul societății, Dar pentru stabilirea datoriei și utilului social față de interes nu avem un teren solid sub picioare, precum am văzut. Căci în adevăr sînt lucruri bune în sine, chiar dacă nu se pot generaliza și sînt lucruri rele în sine, chiar dacă aceasta generalizare se poate face. Neplata datoriilor, generalizată, ar duce la faptul bun ca nimeni să nu mai facă datorii.

Tot așa de greu e de aplicat criteriul spencerian. A nu lăsa banii unei țări să iasă din țară printr'un furt, ca să zicem astfel, *național*, ar fi un bine, lucru ce revoltă totuși conștiința noastră. Binele nu poate fi decît *voința obiectivată*; iar voința obiectivată a *faptul istoric*. La obiecția că sînt fapte istorice evident rele și fapte istorice evident bune, se răspunde că exista un criteriu analog cu criteriile ce prezidează la stabilirea adevărului și frumosului obiectivat. Astfel la temeiul Adevărului stă *identitatea*, iar

efectul, pe care-l face asupra noastră stabilirea identităţii, ce duce la adevăr, este *certitudinea*. Tot aşa la temeiul frumuseţii stă *unitatea* dintre obiect şi subiect, dintre Natura şi Suflet; iar efectul, pe care-l face asupra noastră stabilirea unităţii, este *emoţiunea estetică*. Tot astfel la temeiul Binelui stă un principiu, *ordinea*, iar efectul pe care-l face asupra noastă stabilirea ordinei ce duce la faptul istoric, — este *admiraţiunea şi* entusiasmul.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL X

Binele e faptul istoric.

Titu Maiorescu. — Haide, conchide domnule *Trivale*. Să te vedem!

Trivale. — Mie mi se pare că toată încurcătura cu Binele, provine din pricina confuziunii, ce întîlnim la întrebuinţarea cuvîntului *bine*. Binele se întrebuinţează, ca şi adevărul şi frumosul, pentru toate impresiile şi judecăţile fie ele individuale, fie generale. Şi astfel zicem: „Bine stau aici“! Sau: „Ce bine am petrecut“! Sau: „A ajuns bine“! Sau: „I-a prins bine“; „am aşezat ţara bine“! etc., cum zicem: „Ce frumoasă e grădina“, rochia, casa, femeia, ţara mea; sau: „Ce frumoasă este „Iliada“ sau „Don Quijote“ sau „Romeo şi Julieta“! — Ori cum zicem: „Adevărat, am fost la teatru!“ sau: „Corpurile se atrag invers proporţional cu depărtarea“. — Cu alte cuvinte noi întrebuinţăm cuvîntul „bine“, şi pentru fapte individuale, şi pentru fapte generale, întocmai cum facem şi cu adevărul şi cu frumosul.

Dar, precum, şi la adevăr, şi la frumos, am deosebit adevărul şi frumosul individual sau im-

presionist, de adevărul şi frumosul, *recunoscut de de toţi,—obiectivat,*—tot aşa trebue să facem şi cu *binele.* Trebue să deosebim Binele nostru personal, pe care noi îl judecăm în raport cu starea şi aspiraţiile noastre de binele general, pe care îl poţ judeca toţi — de *Binele obiectiv.* Vreau să zic : sub numele de Bine trebue să înţelegem numai Binele pipăit, Binele pe care toţi îl pot controla şi confirma...

Titu Maiorescu. — Dar, onorate tinere, ceeace spui dumneata va fi fiind foarte bine; dar nu e ceeace ne aşteptăm. Dumneata, în loc să tragi concluziuni din analiza imperativului categoric al lui *Kant,* şi a utilitarismului raţional al lui *Spencer,* ne faci pare-mi-se teoria Integralismului.

Trivale. — Aveţi perfectă dreptate, domnule *Maiorescu*; dar numai cu această mică... abatere, concluziunile ce le voi trage, pot fi de folos la închiderea discuţiunii.

Caragiale. — Va să zică, ai început printr'o tragere pe sfoară. Trage sfoara mai departe!

Trivale. — Dacă-mi dau voe domnul *Maiorescu* şi domnul *Conta...*

Maiorescu şi Conta. — Bucuros...

Trivale. — Aşa dar, precum la adevăr şi frumos, am deosebit *inteligenţa subiectivă,* care nu e decît *opinie;* sau *simţirea subiectivă,* care nu e decît *plăcutul dezinteresat;* tot aşa trebue să deosebim şi un *Bine subiectiv* sau *mărginit,* pe care-l mai putem numi şi *interes,* vorbă ce e mai des întrebuinţată în sens *personal* decît în sens *general.*

Vasile Conta. — Dar în teoria kantiană sau spenceriană acest Bine subiectiv constitue forma utilului şi a morelei relative.

Titu Maiorescu. — Acest Bine în adevăr după

Kant este *utilul*, şi utilul nu corespunde cu cerinţele imperativului categoric, care *obligă* pe om să lucreze, în afară de condiţiunile utilităţii. Aceasta e şi deosebirea dintre *datorie* şi *interes*: datoria se îndeplineşte în virtutea imperativului categoric; interesul se preferă în virtutea utilităţii pentru egoismul nostru.

Vasile Conta. — Acelaş lucru îl avem şi în utilitarismul raţional al lui *Spencer*. Această teorie, deşi se numeşte utilitaristă, nu se împacă cu interesul personal care este, mai mult sau mai puţin, *egoism*. Egoismul trebue isgonit însă în favoarea altruismului, singurul care reprezintă, nu numai utilitatea, dar şi raţiunea. Bine este ceeace foloseşte mai întîi societăţii; noi, cu egoismul şi interesele noastre, trebue să rămînem la urmă.

Trivale. — Nici Integralismul nu contestă acest lucru, dar cîntarul, ce ni-l pun la dispoziţie morala kantiană şi morală spenceriană este cu neputinţă de mînuit, precum am văzut din discuţiile anterioare. Sînt lucruri *bune în sine*, chiar dacă nu le poţi generaliza după cerinţa Imperativului categoric; şi sînt lucruri rele în sine chiar dacă le poţi generaliza.

Titu Maiorescu. — Contestez că ar fi lucruri rele în sine, care ar putea fi generalizabile.

Trivale. — Iată unul: „nu-ţi plăti datoriile!". Dacă nimeni nu şi-ar plăti datoriile şi şi-ar face o regulă dintr'aceasta, ar rezulta un bine necontestabil! Nimeni n'ar mai face datorii, fiindcă n'ar mai putea să le facă. „A nu face datorii" este un bine; şi el nu rezultă decît din generalizarea unui lucru rău.

Titu Maiorescu. — E destul de subtil lucru; dar îmi pare că ai dreptate.

Trivale. — Şi tot aşa de greu — ba şi mai greu e să mînueşti cîntarul moral în etica lui *Spencer*; — cînd o faptă e de interes general şi cînd nu? Dacă, în loc să laşi să iasă banii statului în afară din ţară, îi furi tu însu-ţi şi-i păstrezi pentru nevoile neamului, etica spenceriană ar trebui să califice de *bun* acest furt, deoarece deşi mulţumeşte mai întîi egoismul aceluia, care-l face, el mulţumeşte în acelaşi timp şi interesul majorităţii. Banii ar fi pierduţi, dacă n'ar fi furaţi. E clar!

Dar conştiinţa se revoltă în faţa acestei concluziuni.

Vasile Conta. — Mi se pare că şi acì ai dreptate. Dar cum rămîne cu Binele *eticei*?

Trivale. — Intocmai cum a rămas cu Adevărul *ştiinţei* şi cu Frumuseţea *artei!* Precum am numit *Adevăr—judecăţile obiectivate*; precum am numit *Frumos*, — *simirea obiectivată*; tot aşa trebue să numim *Bine, voinţa obiectivată.*

Iar voinţa obiectivată nu e decît *faptul istoric.* El e Binele.

Caragiale. — Cu toată simpatia, pe care am arătat-o mai totdeauna Integralismului, — nu mă învoesc nici eu cu această teorie. Fapt istoric este, şi detronarea lui Cuza, şi încoronarea Regelui Carol, şi condamnarea la moarte a cutărui general de către revoluţionarli ruşi. Şi, faţă de toate faptele astea, stau şi mă întreb cu sau fără cîntarul lui *Kant* şi *Spencer*: care dintre ele este bun şi care e rău? Iar dacă mă întreb, însemnează că viiază în mine altceva, care să mă îndemne să zic: faptul ăsta e bun, faptul ăsta e rău!

Trivale. — Şi aveţi perfectă dreptate.

Al. Vlahuţă. — Apoi, dacă are perfectă dreptate, cum mai rămîne cu bunătatea faptului istoric, pe care o susţii?

Delavrancea. — Mi se pare că ai mers bine pînă la un loc; şi-apoi... ai scrîntit-o!

Duiliu Zamfirescu. — De ce-l sîciiţi? Va fi ştiind el ce spune. Eu sînt de părere să-l ascultăm mai departe fără să-l mai întrerupem.

Titu Maiorescu. — *Duiliu* are dreptate! Deci, domnule *Trivale*, mai departe!

Trivale. — Ziceam că domnul *Caragiale* are perfectă dreptate, cînd spune că, pentru a judeca faptul istoric, dacă e bun sau rău, îi trebue *altceva*, ceva care, dacă se poate, să aibă mai multă preciziune decît imperativul categoric şi utilitarismul raţional.

Caragiale. — Mult aş da să ştiu şi eu după ce judeci că un fapt e istoric, adică bun!

Trivale. — Lucrul e foarte uşor. N'avem decît să urmărim mai departe paralelismul cu inteligenţa obiectivată şi cu simţirea obiectivată şi să ne întrebăm: cu ce ne slujim noi ca să deosebim inteligenţa obiectivată de cea subiectivă şi cu ce ne slujim ca să deosebim simţirea obiectivată de cea subiectivă?

Caragiale. — Haide, *Alecule*, că tu eşti mai tare în paralelisme.

Al. Vlahuţă. — Nu mai rîde, *Iancule*. Nu ştiu dacă sînt tare; dar eu sînt mai atent şi, deşi mai puţin scăpărător decît tine, unele lucruri le *ştiu* eu mai bine decît tine.

Titu Maiorescu. — Domnul *Vlahuţă* are dreptate: *Newton* n'a descoperit gravitaţiunea avînd

o minte scăpărăroare; el a descoperit-o cu o inteligenţă mai aşezată, dar stăruitoare. Cînd îl întreba cineva, cum a făcut această descoperire, el răspundea cu o vorbă: „Gîndindu-mă la ea mereu". Şi, deci, nu mă miră că uneori domnul *Vlahuţă* poate răspunde, filosoficeşte vorbind, mai exact decît domnul *Caragiale*.

Caragiale. — Nu mă supăr de loc, că într'o chestie oarecare, *Alecu* îmi poate lua inainte. Ba îl şi încoronez cu premiul întîi. Păcat că n'avem şi muzică...

Duiliu Zamfirescu. — Domnilor, se cunoaşte că în sborul nostru ne-am apropiat de păpurişul Stixului. Mai la dreapta şi mai în sus — ar fi mai bine.

(Plutesc spre înălţimile Empireului)

Titu Maiorescu. — E mai bine, adevărat, aici. Ei domnule *Vlahuţă!* Pa-ra-le-lis-mul!

Trivale. — Fiindcă mi se pre că, vorbind despre Frumos, nu s'au stabilit anume note, să-mi daţi voe, să le stabilesc eu acum. Numai atunci se poate face paralelismul.

Al. Vlahuţă. — Tocmai mă întrebăm şi eu ce paralelism mai e de făcut, afară de cele ştiute.

Trivale. — Iacă o chestiune, pe care nu ne-am pus-o cu ocazia inteligenţei şi simţirii obiectivate; ce principiu garantează obiectivarea lor şi care este efectul obiectivării lor asupra sufletului? Să-mi daţi voe să răspund eu în cîteva cuvinte. Principiul care garantează obiectivarea inteligenţei este *indentitatea;* dacă n'am cugeta la fel lucrurile n'am putea vorbì la fel despre ele. Numai prin faptul că le cugetăm identic, putem vorbì şi ne putem înţelege asupra lor. Iar efectul obiectivării inteli-

genţei asupra sufletului nostru este un simţimînt ce-l avem oridecîteori surprindem identităţile lucrurilor: *certitudinea*. — Tot aşa principiul care garantează obiectivarea simţirii este *unitatea*; dacă sufletul nostru n'ar face una cu capodopera şi dacă însăşi capodopera n'ar fi un organism, în care să găsesc unificate Sufletul şi Natura, n'am constata frumuseţea ei. Iar efectul, pe care-l face asupra sufletului nostru această constatare, este mult mai puternic decît acela ce ni-l face Adevărul. Efectul într'adevăr este *emoţiunea estetică*, încîntarea peste marginele firii, ce o simţim, cînd capodopera o vedem sălăşluită în sufletul nostru.

Al. Vlahuţă. — Paralelismul acesta e uşor. *Certitudinea* corespunde cu *emoţiunea estetică* precum *identitatea* corespunde cu *unitatea*.

Titu Maiorescu. — Va să zică, noi trebue să găsim pentru *voinţă* corespondentul *certitudinii* şi *emoţiunii estetice*, pe de altă parte. Ia să facem niţel — erà să zic *socratism*, dacă mintea omenească perversă nu i-ar fi dat un înţeles aşa de peiorativ.—Adică să scoatem aceste corespondenţe prin întrebări şi răspunsuri, dar fără intervenţia lui *Trivale*, care cunoaşte chestiunea.

Duiliu Zamfirescu. — Faceţi întrebările!

Titu Maiorecu. — De ce ne simţim emoţionaţi plăcut la o paradă, cînd muzicile cîntă şi soldaţii defilează?

Delavrancea. — Fiindcă vedem cine are să ne apere ţara.

Titu Maiorescu. — Dar dacă, oricît de mulţi ar fi, ar defila fără orînduială, ne-ar mai plăcea?

Delavrancea. — Desigur că nu.

Titu Maiorescu. — Va să zică, iubite domnule *Delavrancea*, — ce admirăm noi la ei?

Al. Vlahuță. — Ordinea!!!

Caragiale. — *Alecule* nu striga prea tare. Par'că ai fi la şcoală.

Duiliu Zamfirescu. — Eu zic să urmărim pe domnul *Maiorescu*.

Titu Maiorescu. — Ei da! Va să zică — ordinea. Cînd se isprăveşte un răsboiu, chiar dacă rezultatul a fost grozavde nefavorabil, ca, bunioară, după pacea noastră infamă dela Bucureşti, de ce credeţi că toată lumea simte totuşi o uşurare şi nu nou îndemn la viaţă.?

Delavrancea. — Eu cred, pentrucă, cel puţin pentru multă vreme s'a intrat în *ordine*.

Titu Maiorescu. — Se pare că acesta e principiul Integralismului, care corespunde voinţei, precum identitatea corespunde inteligenţei şi unitatea corespunde simţirii.

Al. Vlahuță. — Va să zică: indentitatea — inteligenţa; unitate — simţirea; ordinea — voinţa. Dar ce corespunde cu certitudinea şi cu emoţiunea estetică?

Delavrancea. — Faptele istorice, sînt faptele mari. Faptele mari provoacă admiraţiunea tuturor. Ele ne fac să ne entusiasmăm şi să eşim din noi înşine. Nici nu se poate să fie alt corespondent al emoţiunii estetice — cînd e vorba de voinţă — decît *admiraţiunea* şi *entusiasmul*.

Titu Maiorescu. — Inteligenţa dumneavoastră mi-a luat prilejul de a merge mai departe cu metoda lui Socrate. Ei da: *admiraţiunea*, se pare, că e efectul, pe care faptul istoric, cu ordinea, pe

care o garantează pentru întreaga societate, îl produce asupra sufletului omenesc.

Al. Vlahuță. — Va să zică, principii: identitate — unitate — ordine; efecte: certitudine — emoțiune estetică — admirațiune.

Paralelismul e frumos. Dar a mers demonstrația prea repede şi-au mai rămas unele puncte ne lămurite.

Titu Maiorescu. — Pe acelea o să le clarificăm altă dată.

DIALOGUL XI

Binele este ordinea.

Ordinea cuprinde în sine şi imperativul categoric al lui *Kant* şi utilitarismul naţional al lui *Spencer*. Cu ea se desleagă toate chestiunile rămase nedeslegate prin imperativul categoric şi prin utilitarismul raţional. Spre exemplu, în chestia profesionalismului, dacă e bine să fii avocat sau poet, nu poţi generaliza lucrul nici după imperativul categoric, nici după utilitarismul naţional, căci în adevăr nu e bine să fie toţi avocaţi sau poeţi şi nu e folosul societăţii să fie aşa. Dar dacă aplicăm principiul ordinei, zicem : numai cel ce are capacitatea specială pentru aceste feluri de activităţi face bine apucîndu-se de o meserie sau alta. Tot aşa ordinea rezolvă chestiunea, dacă revoluţiunea e bună sau nu : e bună dacă introduce ordinea ; e rea, dacă o strică fără să aducă o nouă ordine. Tot ordinea explică sacrificiul pentru patrie şi ertarea vrăjmaşului căzut pe cîmpul de luptă, ca şi toate celelalte cazuri, ce n'au putut fi rezolvate prin imperativul categoric şi utilitarismul raţional. Ordinea dar e principiul superior care întemeiază Binele sub forma Faptului istoric.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XI

Binele este ordinea

Grigore Alexandrescu. — Eu să spun drept, din discuţiile din urmă asupra Binelui, nu m'am ales cu mare lucru! Ce este Binele? Nici preceptele, ce pot fi întinse la toţi, cum pretinde porunca fără şovăire sau imperativul categoric al lui *Kant*; nici folosul soţietăţii, sau societăţii, cum ziceţi d-voastră, a lui *Spencer*, cu utilitarismul lui raţionalicesc, dar nici ordinea şi admiraţiunea Integralismului, nu mă mulţumesc.

Titu Maiorescu. — Adevărul e că au rămas cîteva puncte obscure şi în susţinerea şi în combaterea acestor teorii. De pildă, la un moment dat, domnul *Vasile Conta* ne-a vorbit de relaţiunea dintre imperativul categoric şi utilitarismul raţional, spunîndu-ne că sînt feţele aceleaşi idei. Eu, atunci, ca să nu complicăm discuţia, l-am întrebat: care e acea idee? — dar n'a avut răgazul să-şi desvolte părerea, pentru că i-am pretins toţi să vedem ce e cu *Spencer*.

Vasile Conta. — Dar, după ce ne-am făcut o idee oarecum vagă de imperativul categoric, de

utilitarismul raţional şi de ordine, principiul integralismului, n'ar fi rău, măcar acum, să vedem dacă nu putem stabil acea idee, care nici mie nu mi-erà şi nici acum nu-mi este destul de lămurită, chiar dacă, între imperativul categoric şi utilitarismul raţional, însuşi *Spencer* a încercat să stabilească un raport. După acest filosof imperativul categoric n'ar fi decît utilitarismul raţional, ajuns prin adaptare, să se imprime în fiziologia şi psihologia noastră.

Caragiale. -- Dar acest raport nu se face pe temeiul unei idei superioare, cum vreai dumneata să zici, — şi în aşa fel ca imperativul categoric şi utilitarismul raţional să fie cele două feţe ale ei. Raportul lui *Spencer* este, dacă vreţi, o înfrăţire, o identificare, chiar o subordonare între cele două teorii, dar nu o subordonare a lor unei idei superioare.

Vasile Conta. — Intr'asta ai dreptate

Caragiale. — Şi, dacă mi-aţi da mie voe, mie, care m'am revoltat în contra lipsei de fixitate a cîntarului moral kantian şi spencerian, şi care, în acelaş timp, am cerut ca Binele să fie ceva *real*, iar nu imaginar, pentru viaţa de acì, iar nu pentru cea de dincolo, — aş încerca eu să găsesc acea idee, care va trebui să fie, şi reală, şi să aibă, şi fixitate.

Titu Maiorescu. — Deşi ştiu, ca artist ce eşti, că această cercetare n'o faci cu convingerea ideologului, ci numai cu capriciul diletantului, ce se joacă cu ideile, bucuros te ascultăm. Cu atît mai mult, cu cît şi pe *Trivale*, care se pare că ştie ceva mai mult decît noi, nu-l văd aşa de nerăbdător să se semnaleze.

Trivale. — Azi aş vrea s'ascult.

Caragiale. — Nu, domnule *Maiorescu*! Eu, acum, nu fac diletantism. Cred ferm, — şi începutul de credinţă am început să-l am decînd am făcut politică cu *Take Ionescu*, — cred ferm, zic, în Integralism, şi cred că el a găsit cheia cu care *vom descuia porţile acestei probleme* (Doamne iartă-mă, dar mi se pare că am făcut un gongorism!)

(Se uită îndelung spre malurile Styxului, dincolo de zările, pe unde pămîntul mijeşte în ceţurile eterne; vrea să dea altă direcţie gîndirii sale, dar murmură numai „Să-i ia naiba de moderniști cu influenţa lor!" şi-apoi reîncepe şirul vechiu al ideii:)

Şi mă încumet ca prin Integralism să rezolv *toate* problemele morale, pe care nu le-a putut rezolva nici imperativul kantian nici utilitarismul raţional spencerian.

Gr. Alexandrescu. — Dacă ai putea rezolva contradicţia mea din „Anul 1840", te-aş urma şi eu în credinţa dumitale.

Caragiale. — Apoi cu aceea am să şi încep! Şi iacă ce zic eu! Imperativul categoric se laudă cu ideia *datoriei*, care vine de dincolo de interesele individului. Utilitarismul se laudă cu ideia *scopului*, de care nu se poate lipsi niciuna din acţiunile noastre. Ei bine, *scop şi datorie* intră în ideia de *ordine* a integralismului.

Gr. Alexandrescu. — Bine, fiule, dar parcă ziceai că începi cu „Anul 1840", şi-acum văd că mă bagi iar în „terminologhie".

Caragiale. — Apoi bine, cucoane *Grigore*, fără „prinţipuri" filosofie nu se poate face. Dar după aceste principii, cu dumneata încep.

Grigore Alexandrescu. — Păi, stai să mă ţin şi eu de pulpana raţionamentului dumitale!... Mi se pare că am făcut şi eu un gongorism!

(Se uită şi dinsul spre păpurişul Styxului, murmură un „Doamne iartă-i“ şi adaugă)

Haide, zi!

Caragiale. — Fireşte că am să zic! In *ordine* se cuprinde şi ideia *transcendentă* a lui *Kant*, şi ideia *imanentă* a lui *Spencer?*

Grigore Alexandrescu. — Cum ai zis, fiule?

Caragiale. (stingherit). — Uite ce e,. cucoane! Cînd zice *Kant*: fă şi nu te gîndi la scop, dacă conştiinţa ta îţi porunceşte, — şi-ţi porunceşte oridecîteori poţi să *universalizezi* acea poruncă, cum am şi încercat să facem noi în discuţiile trecute — acest filosof ne dă să înţelegem că această poruncă vine din lumea *transcendentă*, *metafizică*, de dincolo de timp şi de spaţiu. Tot aşa *Spencer*, cînd zice „lucrează avînd în vedere binele suprem, nu al tău personal, ci al societăţii din care faci parte“, pune preceptului său un *scop* închis în însăşi porunca ce dă. Un scop *imanent*. Vezi dumneata, *Kant* lasă la o parte scopul, şi pune întîi porunca; şi *Spencer*, lasă la o parte porunca şi pune întîi scopul. Unul e pentru *datorie* şi celalt pentru *util*.

Grigore Alexandrescu. — Am înţeles! Dar, vezi, cu „prinţipurile“ acestea trebue s'o luăm mai încet.

Caragiale. — O luăm încet, cucoane *Grigore*. Dacă nu-mi ţineai dumneata răbdarea de mînică,

(In sine: „La naiba, iar făcui un gongorism!)

eu nu explicam aşa de pe şart lucrurile. Ei! eu acum zic: ordinea cuprinde în sine, şi datoria, şi utilul. Cînd zici dumneata, cucoane *Grigore*:

Elnele ades vine pe urmele mihnirii —

dumneata constaţi că după dezordine (dezordine socială, naţională ori individuală, fizică sau sufletească) vine adesea *ordinea*. Cînd vine ordinea în starile sufleteşti, ne simţim bine; cînd vine ordinea în natură, fie în cea de afară (după uragane, furtuni, vîrtejuri) fie înăuntrul trupului nostru (după boli, frînturi, scrînciuri), ne simţim bine. Cînd am ordine în casă, în curte, în afaceri mă simt bine; sau cînd afacerile ţării sînt în ordine, cînd straturile sociale sînt în ordine, cînd interesele naţionale sînt în ordine, toţi ne simţim bine. Şi băgaţi de seamă: ordinea individuală nu stă în conflict cu ordinea generală. O adevărată ordine individuală, ca să fie cu adevărat ordine, trebue, să ţină seama de ordinea generală; iar ordinea generală nu e perfectă, dacă nu se întemeiază pe ordinea individuală. Ei bine, un asemenea „bine“ al ordinei constaţi d-ta în versul dumnitale, că vine după „mîhnirea“ dezordinei.

Gr. Alexandrescu. — Da; dar pe urmă zic:

Şi trăesc în durere ca 'n elementul meu,

Asta cum vine? Trăesc adică bine în dezordine!

Caragiale. — Ba nu, cucoane! Cîtă vreme dezordinea durerii te bîntue, nu trăeşti bine de loc; numai dupăce te-ai obişnuit cu durerea, după ce

Răul se face fire, simţirea amorţeşte —

cum zici aşa de concis şi de frumos dumneata,— numai atunci se stabileşte *o ordine* şi dumneata începi să trăeşti mai bine, fiindcă nu-ţi mai dai seama de durere.

Grigore Alexandrescu. — Să ştii că aşa e!

Delavrancea. — Dar cum explici chestia pe care ai ridicat-o tu, *Iancule*, şi pe care am completat-o eu, de nu se potrivea cu imperativul *kantian*, chestia cu poeţii, profesionişti...?

Caragiale. — *Kant*, fireşte, cu imperativul lui categoric ar trebui să te oprească să mai faci versuri, să mai fii avocat ori profesor sau chiar om de ştiinţă, pentru că, dacă ai generaliza fapta ta, ai ajunge la absurditatea de a zice că e bine ca toţi să fie poeţi, avocaţi, profesori sau oameni de ştiinţă. Tot cam aşa stă şi cu utilitarismul raţional a lui *Spencer*. Oricine îşi poate zice că e spre binele societăţii să fie poet, avocat, profesor sau om de ştiinţă, pentrucă unul încîntă omenirea, altul apără dreptatea, altul instrueşte tineretul, altul poate face invenţii folositoare. Dar dacă toţi s'ar apuca să facă versuri, toţi să pledeze, toţi să mustruluiască pe tineri, toţi să-şi piardă vremea cu ştiinţa, ar fi o halima nemai pomenită. Uita-ţi-vă la năsdrăvanul acela de *Lovinescu*, care îndeamnă pe toţi nechemaţii să ia condeiul şi pe toţi detracaţii să înstruneze lira. A făcut un moment în ţară o atmosferă literară absolut irespirabilă, atmosferă care începuse (cum ar zice ei) să ne ruginească pînă şi nouă şurupurile gîndirilor sănătoase! Aşa dar, nici cu principiul kantian, nici cu cel spencerian n'o poţi scoate la căpătîi, cînd e vorba să scrii, să profesezi avocatura, profesura, ştiinţa.

Dar cu ordinea Integralismului rezolvăm toate cazurile. Ordinea cere mai 'nainte de toate capacitate: de te apuci fără vocaţie, de un lucru, nu eşti în ordine. Deci ordinea cere dela poet dela avocat, dela profesor, dela omul de ştiinţă, mai 'nainte de toate capacitate. Tot ordinea cere ca ceeace scrie poetul, ceeace profesează avocatul, ceeace învaţă pe elevi şi studenţi profesorul, ceeace descoperă omul de ştiinţă, — să întărească mai întîi societatea, căci ea este mama tuturor celorlalte bunuri.

Tot ordinea ne îndeamnă să ne dăm viaţa pentru patrie; sau să avem milă de vrăşmaşul căzut pe cîmpul de luptă.

Ce dezordine complită ar fi, — şi deci ce rău — dacă nu ne-am face datoria către ţară şi dacă ne-am ucide reciproc răniţii pe cîmpul de luptă.

Dar acum îmi vine gîndul să întreb: e bună sau nu revoluţiunea:

Delavrancea — Cum o să fie bună? Uită-te la ţara rusească!

Vasile Conta. — Dar nu e mai puţin adevărat că noi astăzi, în viaţa de stat, ne hrănim din ideile unei revoluţiuni — ale revoluţiunii franceze: libertate, egalitate şi chiar fraternitate. Atunci, cum e revoluţiunea, după Integralism: bună sau rea?

Caragiale. — E bună, dacă poate stabili o ordine mai statornică decît ceea care a fost mai 'nainte. Este rea, dacă strică, fără să dreagă mai bine lucrurile.

Vasile Conta. — Va să zică, dumneata zici: revoluţia cea mare este bună; cea de peste Nistru este rea. Poate că ai dreptate. Dar cum ai zis că

rezolvi chestiunea vrăşmaşului rănit pe cîmpul de răsboiu. ?

Caragiale. — Am rezolvat-o mai sus prin reducerea la absurd. Dar putem lua şi alt drum Un răsboiu este un conflict dintre două ordine: una se crede mai bună şi mai durabilă decît cealată. Amîndouă vor să învingă, dar nu învinge decît una. Pacea este reintrarea în ordinea învingătorului...

Al. Vlahuţă. — *Iancule*, răspunde la chestiune; nu căuta să scapi prin tangentă.

Caragiale. — Nu mă întrerupe, *Alecule*, că te întreb ce e tangenta!

Duiliu Zamfirescu. — Vă rog să nu deviaţi.

Caragiale. — Ai dreptate. Şi cum zisei: două ordine se răsboesc: dar deoparte şi de alta cad răniţi. Kantianismul, ca şi creştinismul, îi cruţă; spencerianismul mai puţin. Dar nici unul nici celălalt nu o fac dintr'un temeiu raţional.

Al. Vlahuţă. — Şi crezi că integralismul are un temeiu?

Caragiale. — Fireşte: din momentul ce sînt răniţi, ei numai iau parte la conflict; ei au intrat, mai 'nainte de pace, într'o ordine, pe care nimeni nu are pentru ce s'o turbure. Şi de aceea îngrijim pe răniţii duşmani, dar îi reţinem prizonieri, — adică îi facem părtaşi, mai 'nainte de vreme, la pacea viitoare.

Vasile Conta. — Ai răspuns bine.

Titu Maiorescu. — Domnul *Caragiale* uită din ce în ce mai mult că e poet, — şi devine filosof. Ce zici, domnule *Conta*, de această concurenţă?

Vasile Conta. — Ce-ai zis dumneata adineaori. Eu zic că nu e nicio concurenţă. Artiştii n'au con-

vingeri, oricîte profesiuni de credinţă ar face. Să mă erţi, *Caragiale* ; — aşa cred.

Caragiale. — Crede ce vrei. E vorba acum : nu sînt eu oare un convins şi un convingător ?

Duiliu Zamfirescu. — Să reluăm chestiunea.

Delavrancea. — Ce dificultăţi de judecată am mai avut, *Alecule ?*

Al. Vlahuţă. — Chestia fondurilor secrete.

Vasile Conta. — Ei da. Aş da mult să ştiu ce poate zice Integralismul, cu ordinea lui, de fapta aceluia, care, cum ziceai dumneata, *Caragiale,* îşi vîra mîinile pînă în coate în fondurile secrete ? Face el o faptă bună ori o faptă rea ?

Caragiale. — Deşi m'am indignat în rîndul trecut, în contra celor, care pradă aceste fonduri, trebue să spun că atunci pusesem fapta bună în repezeala nervilor. Dar acest fel de a judeca binele şi răul — nu e-o judecată. E mai mult o faptă de sălbatic, care, prin fire, e impresionist, întrucît reacţionează, înainte de a-şi cîntări fapta. Fac amendă onorabilă ! O asemenea faptă constitue o ordine dezordonată, nu e o adevărată ordine.

Vasile Conta. — Foarte bine ! Dar cum justifici — fiindcă aşa ai aerul — cum justifici acum prădarea lor ?

Caragiale. — Nu le justific de loc ; dar judec aşa. Pentru întreţinerea ordinei, are Statul nevoe sau nu de fonduri, care *să nu se ştie* pe ce trebue cheltuite ?

Vasile Conta. — Să zicem că are.

Caragiale. — Dar cum trebue făcute asemenea cheltueli : — aşa ca să le ştie toată lumea ?

Vasile Conta. — Nu, din momentul ce sînt secrete.

Caragiale. — Atunci judecata mea e aceasta. Din momentul ce, pentru menţinerea ordinei, trebue să se cheltuiască bani fără să se ştie pentru ce şi de cine anume, atunci e o faptă rea, cînd ei se cheltuesc în văzul lumii. Şi, cînd vezi pe un ministru îmbogăţindu-se din chiar-senin, el se dă de gol: n'a cheltuit pentru *ce* trebue, ci pentru *ce-i* trebue. Cînd se cheltueşte în taină, banul secret asigură ordinea; cînd banul secret se cheltueşte pe faţă, el începe dezordinea. In cazul întîi avem o faptă bună; în cazul al doilea, avem o faptă rea.

Vasile Conta. — Răspunsul este ingenios. Dar de ce spui că îmbogăţirea din fondurile secrete „începe dezordinea" şi deci e o faptă rea?

Caragiale. — Pentru că o asemenea îmbogăţire e firesc să producă indignarea publică; iar dela indignare, la neorînduială sufletească, — şi chiar la revoltă, nu e decît un pas.

Vasile Conta. — Poate să ai dreptate, deşi pînă la revoltă mai trebue şi alte multe cauze. Dar, de sigur, şi aceasta poate fi una dintre ele.

Al. Vlahuţă. — *Iancu* le ticlueşte bine cu ordinea asta a lui. Dar ia să vedem ce are să zică de acela care, ca să oprească banii în ţară, mai bine îi fură el?

Caragiale. — Furtul e dezordine, dragă *Alecule*, ori *de cine* ar fi făcut şi *în orişice scop* l-ar fi făcut. Şi deci e fapt rău.

Al. Vlahuţă. — E fapt rău acum, pentrucă e interzis de lege. Dar ce i-au făcut pe legiuitori să-l interzică?

Caragiale. — Bravo, *Alecule*, — cu întrebarea asta ţi-ai dat de ruşine scrisorile tale morale!

Dar, dacă furtul n'ar fi oprit, ce ordine ar mai fi în gospodăria omului?

Al. Vlahuță. — Mărturisesc şi eu, că puteam să n'o mai fac. Văd că şi acì ordinea, principiul Integralismului are dreptate. Dar parcă mai erà un exemplu: cel cu neplata datoriilor.

Caragiale — Vorbeşti de lucrul cel rău care, generalizat, dă efecte bune? Păi, fă tu singur aplicaţiune, *Alecule*.

Al. Vlahuță. — Fireşte, dacă nu-ţi plăteşti datoriile, faci un fel de furt — şi deci provoci dezordine. Dar, dacă nu poţi?

Caragiale. — Oricine munceşte, poate!

Vlahuță. — Şi acì ai dreptate.

Duiliu Zamfirescu. — Toate bune. Dar ordinea s'a zis că produce totdeauna admiraţiune prin faptul îndeplinit. Eu mă îndoesc de asta. Să vă dau un singur caz. Ce admiraţiune a putut produce în inima Germanului armistiţiul dela 11 Noemvrie 1918, cel mai mare act istoric din viaţa omenirii?

Caragiale. — Mie mi se pare că tocmai acest exemplu întăreşte teoria Integralismului. N'aţi auzit cîte serbări se dă în Germania în legătură cu acel răsboiu nenorocit? Cum fierbe sîngele Germanilor, aducîndu-şi aminte de acest fapt istoric, care s'a sfîrşit tocmai cu armistiţiul? Şi cum ei caută prilejuri ca să-şi pună avînturile în mişcare spre *noi* fapte istorice? Ca şi după Iena lui *Napoleon*, însă fără aripile de-atunci! Cînd oare a răsunat mai mult goarna patriotismului în sufletul Neamţului, decît cînd *Körner* şi *Arndt* cînta iubirea de patrie în versurile lor şi *Fichte* glăsuia, cu inima lui vulcanică, să se ridice toţi că unul

şi să se desrobească? Vezi că faptul istoric, care e rezultatul *ordinei*, produce două feluri de entusiasmuri: Entusiasmul, ce răsare din *fericire* şi care trebue *să se teamă* de viitor; şi entusiasmul, ce răsare din *nenorocire* şi căruia în viitor îl străluceşte *speranţa*. Aşa în cît, ori ferecit ori nefericit, *faptul istoric, asigurat de ordine, produce entusiasmul*, chiar dacă unul dintre aceste entusiasmuri meditează, în avînturile lui, o altă ordine. Ordinea dă pecetia faptului bun, care e faptul istoric.

Titu Maiorescu. — Ne-ai convins, domnule *Caragiale*. Şi, dacă eşti *şi* dumneata convins, atunci eşti curat filosof. Dar, rogu-te, par'că ordinea aceasta nu e totdeauna bună prin ea însăşi. Bunioară, *ordinea la popoarele apăsate*.

Caragiale. — Ordinea, la care faci dumneata aluzie, nu e ordine, e dezordine. Sînt într'adevăr popoare supuse altor popoare superioare — de ex. Indienii şi Englezii, Algerienii şi Francezii, Malezii din Iava şi Olandezii, — şi mai cu seamă atîţia Europeni de toate neamurile şi Englezii americanizaţi din Statele-Unite, — dar care, prin această supunere, nu *simt* şi *apăsarea*. Vorba lui conu *Grigore*, niţel modificată:

Şi trăesc în durere ca'n elementul... lor

Acestea nu suferă din pricina ordinei, ci o *primesc* aşa cum e. Pentru ele e un lucru bun că sînt luate sub aripa ocrotitoare a unuia mai destoinic, mai puternic, mai înarmat, decît alte popoare, care le-ar face rău. Ordinea, în acest caz e fapta bună. Cînd însă ordinea apasă asupra unei populaţiuni streine, care se frămîntă să-şi

scuture jugul, ordinea apăsătoare este o rea
Şi acì stă tactul voinţei pe care l-au avut multă vreme Austriacii, dar pe care nu l-au avut niciodată Ungurii, de-au ajuns unde au ajuns.

Titu Maiorescu. — *Domnule Caragiale, dignus es intrare in nostro docto corpore.*

Caragiale. — Şi de ce n'aş intra? Dar, zău, să nu vă miraţi, dacă mîine mi-oiu da în petec şi voiu începe să combat tocmai ceeace am susţinut azi.

Al. Vlahuţă. — *Iancule,* Grecule, sofistule!

Caragiale. — Grecule, *Alecule,* poetule! Dar atunci eu n'aş face decît ce ştie toată lumea: că nu sînt decît poet!

DIALOGUL XII

Relațiunea dintre Faptul istoric, Adevăr și Frumos.

Faptul istoric și Frumusețea sînt respectiv adevăruri ale voinței și-ale sensibilității, precum Adevărul propriu zis sau științific este adevărul minții. Așa încît avem trei adevăruri, deopotrivă de inaccesibile acelora care nu îndeplinesc condițiile lui de pricepere, fie sub o formă sau alta. Nici adevărul științific nu e priceput de toți, cum nu toți pricepem frumusețea și faptul istoric. Și totuși frumusețea și faptul istoric fiind pricepute în acelaș fel de aceia, care îndeplinesc condițiunile cerute, sînt adevăruri universale întocmai ca și adevărul științific. Exemplu: Cum este pricepută *Scrisoarea III* de nepregătiți. Ei cred că *Eminescu* a creat-o pentru ca să dea relief părții de satiră, pentrucă să slăvească trecutul ca trecut și pentruca să isbească în partidul liberal. In realitate *Eminescu* întrupează în figura lui Mircea idealul său politic-moral. — Incercarea de a reduce la „ordine" — respectiv la Faptul istoric—celelalte două realități: Adevărul și Frumosul — nu e fondată; dar cu atît mai fondată este reducerea Faptului istoric și al Adevărului științific la Frumusețe.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Gr. Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XII

Relaţiune dintre Faptul istoric, Adevăr şi Frumos.

Trivale. — Cu multă sfială, ca mai tînăr ce sînt, îmi exprim admiraţia mea pentru felul cum domnul *Caragiale* a explicat superioritatea „ordinei“ asupra „datoriei“ lui *Kant* şi asupra „utilităţii sociale“ a lui *Spencer*, în şedinţa noastră trecută. Cu toate astea, par'că, la teoria Binelui după filozofia Integralismului, mai aş avea de adăogat o observaţiune.

Titu Maiorescu. — O aşteptăm cu plăcere.

Trivale. — Vream să fac observaţiunea că principiul „ordinei“ stă nu numai la baza Binelui. El mai poate servì sà reducă la unitate şi celelalte feluri de adevăruri.

Al. Vlahuţă. — Cum, celelalte feluri de adevăruri ? E doar un singur adevăr !

Titu Maiorescu. — Integralismul stabileşte trei feluri de adevăruri. Par'că am mai vorbit noi asupra acestui lucru.

Al. Vlahuţă. — A ! acum mi-aduc aminte. Mi se pare că erà aşa : adevărul simţirii, care sub forma lui cea mai adîncă este misticismul, leagă

la un loc adevărul ştiinţific sau al minţii şi adevărul practic sau al voinţei.

Duiliu Zamfirescu. — Dar par'că domnul *Conta* se răsvrătise atunci în contra acestor trei hipostase ale adevărului!

Vasile Conta. — Eu, da. Şi, deşi par'că am cedat atunci, tot nu văd bine rostul pentru care Binelui şi Frumuseţii să-i zicem tot adevăr.

Trivale. — Integralismul judecă astfel. Adevărul, nume sub care se înţelege, de obiceiu, *adevărul ştiinţei*, are calitatea de a fi *obiectiv* şi *permanent*. Suma acestor adevăruri constitue patrimoniul de totdeauna al cunoştinţelor analitice sau ştiinţifice omeneşti. Pe terenul adevărului ştiinţific oamenii se înţeleg între dînşii din generaţiune în generaţiune şi stabilesc continuitatea în viaţa omenirii. Ei bine, Integralismul zice: În afară de aceste adevăruri, mai sînt şi alte existenţe în cunoştinţa noastră, care *au aceeaşi obiectivitate* şi *permanenţă*, ca şi ele. Sînt anume, dintre nenumăratele opere de artă trecătoare, *capodoperele artei* şi *literaturii*; şi mai sînt, dintre nenumăratele fapte omeneşti, neînsemnate, subiective şi trecătoare, — faptele cu care se garantează „ordinea“ — *faptele istorice*. Atît capodoperele literare şi artistice cît şi faptele istorice, fiind deopotrivă de obiective şi permanente ca şi adevărul ştiinţei, sînt adevăruri şi ele.

Al. Vlahuţă. — Dar de ce să se numească adevăruri toate trele, — şi nu toate trele, capodopere ori fapte istorice?

Caragiale. — *Alecule*, ce-ţi eşi din gură? Păi, tu nu vezi că adevărul este, *în deobşte*, recunoscut ca obiectiv şi permanent, pe cînd capodope-

rele şi faptele istorice sînt, din contră, considerate ca subiective şi trecătoare?

Al. Vlahuţă. — Cum, trecătoare — capodoperele?

Caragiale. — Trecătoare, nu după judecata noastră, — ci după judecata filosofilor şi, în primul rînd, a lui *Kant*, care nu recunoaşte universalitatea obiectivă decît adevărului ştiinţific. După judecata superficială — şi mă încumet să vorbesc chiar de *Kant* în acest fel — capodoperele sînt amestecate cu operele de talent şi de virtuozitate, şi tuturor de-avalma li se recunoaşte caracterul subiectivismului, întrucît fiecare avîndu-şi gustul său, ridică pe unele, pe care alţii le scoboară, — şi viceversa.

Al. Vlahuţă. — Acum viu de-acasă. Acum înţeleg şi de ce capodoperelor şi faptelor istorice Integralismul propune să le zicem „adevăruri"... Înţeleg perfect. *Kant* nu recunoaşte că şi capodoperele, ca şi faptele istorice, pot fi judecate la fel de toţi, iar Integralismul, avînd aparenţa că neagă fapte pipăite, afirmă contrariul.

Vasile Conta. — De ce numai: „avînd aparenţa"? Faptele sînt dovadă şi sînt peremptorii. Nu *tuturor* le place în acelaş fel o capodoperă, nu *toţi* judecă în acelaş fel un fapt istoric.

Titu Maiorescu (lui Trivale care ascultă şi nu ştie cum să intervină, ca să-şi reia firul). — Iartă-mă, domnule *Trivale*, că intervin eu înaintea dumitale... Apoi tocmai aci stă originalitatea Integralismului. El arată că aparenţa, pe care o prezintă capodoperele şi faptele istorice, o înfăţişează şi adevărurile ştiinţifice. Şi despre ele, ca şi despre acestea, se poate zice că *nu toţi le cred la fel*. Oamenii ce vor să se înţeleagă în materie

de ştiinţă, nu se pot înţelege între dînşii, dacă nu îndeplinesc anume condiţiuni. Fără simţuri complete, fără capacitate specială şi fără experienţă, adică fără învăţătura lucrului, nici nu poţi face ştiinţă şi nici nu o poţi înţelege. În aceste cazuri, e zadarnic să vorbeşti de universalitatea şi de obiectivitatea ştiinţei. Dar integralismul adaogă : acelaş lucru se poate zice şi despre capodopere şi faptele istorice. Pentruca să ajungi să te înţelegi în privinţa lor, se cer anumite condiţiuni. Iar neînţelegerea în privinţa lor nu are altă pricină decît că cei mai mulţi, care le judecă, nu îndeplinesc nici pe departe condiţiunile cerute...

Vasile Conta. — Aş vrea să desvoltaţi complet această idee. Poate m'aş ralia şi eu la ea... Ne ertaţi, domnule *Trivale.*

Trivale. — Sînt cel mai fericit cînd ascult pe domnul *Maiorescu.*

Titu Maiorescu. — Pentru ca să vedeţi cum şi cine judecă, de pildă, arta şi literatura, n'am decît să iau un caz. Să zic „Scrisoarea III“ de *Eminescu.* Ca s'o judeci trebue să faci, mai întîi, abstracţie de pasiunile politice; în al doilea rînd, trebue să fi citit temeinic atîtea opere bune încît, în judecarea ei, să nu rămîi la prima impresie; în al treilea rînd, trebue să ai gustul just şi larg; în al patrulea rînd, trebue să ai învăţătura adîncă a principiilor estetice; în al cincilea rînd, trebue să ai o aşa de bună memorie încît să poţi reţine, chiar dacă ai uitat cuvintele şi versurile, toate impresiunile estetice în legătură cu mintea, simţirea, energia şi pătura mistică a sufletului tău — adică o memorie secundară integrală. Şi acum întreb : cîţi dintre cei ce o cunosc, o au în sufletul lor aşa de întreagă

încît să aibă dreptul s'o judece ? Cîţi judecînd-o, îşi dă seama de principiile estetice, pe care trebue să le îndeplinească ? Cîţi au gustul just şi larg ? Cîţi au răbdarea s'o pătrundă în adîncul, şi adevărul ei ? Cîţi au suficientă experienţă literară ? Şi cîţi, în fine, pot să facă abstracţie de pasiunile şi prejudecăţile lor ?

Vasile Conta. — În adevăr prea puţini, şi poate, mai nici unul. Consecvenţa ar fi ca nimeni să nu mai judece operele sau capodoperele artistice şi literare.

Caragiale. — Ba nu, consecvenţa este că domnii de pe la jurnale, care cred că sînt critici, să facă bine să lase arta şi literatura în pace. Întîi: pentru că a judeca bine îţi trebue : carte ; apoi : răbdare ; în fine : sîrguinţă. Apoi ei nu au nici carte, nici răbdare, nici sîrguinţă. Cum mai au atunci îndrăsneala să scrie ?

Delavrancea. — *Kant* e de vină. N'a dat el voe tuturor să-şi spună părerile despre artă — numai să le spună dezinteresat ?

Duiliu Zamfirescu. — A întemeiat un drept pe o situaţie de fapt.

Titu Maiorescu. — Formula dumitale, *Duiliu*, este excelentă. Ei da, vina lui *Kant* este de a da dreptul tuturor incompetenţelor să-şi exercite ignoranţa pe cîmpul artei şi literaturii... Dar să revenim... Iartă-mă, domnule *Trivale*, că te-am ţinut cu vorba neisprăvită pînă acum. Ia vezi de-ţi reia şirul.

Trivale. — Eu v'ascultam cu o mare plăcere, domnule *Maiorescu*, şi înainte de a continua eu, aş fi vrut să arătaţi soarta „Scrisoarei III“ sub pana criticilor noştri.

Titu Maiorescu. — Dacă vrei, cu plăcere.... Prima greşală a incompetenţei critice este că i-a dat numele de „Satira III“ în loc de „Scrisoarea III“.

Pentru aceşti domni, *Eminescu* ar fi fost un simplu pamfletar şi ar fi scris-o nu de alta, dar ca să isbească într'un partid politic — în partidul liberal. O primă eroare, provenită din pasiune. Tot pentru dumnealor, *Eminescu* a scris „Scrisoarea III“, nu de alta, dar pentru că el slăvea trecutul ca trecut. A doua eroare, provenită din lipsa de experienţă literară. Şi incompetenţa critică, continuînd tot aşa, admiră, din lipsă de gust, partea cu „bîlbîiţi cu gura strîmbă“ şi „bulbucaţi ochi de broască“, şi, din lipsa de ştiinţă estetică şi lipsă de memorie integrală, — subordonează părţile dintîi — clădirea imperiului turcesc, scena dintre Mircea şi Baiazid, bătălia dela Rovine — părţii satirice dela urmă.

În realitate „Scrisoarea III“ nu e satiră, ci o *meditaţie* în forma scrisorii.

Nu partea satirică e predominantă în impresia estetică, ci partea lirico-epică, în care ne zugrăveşte admirabila figură a lui Mircea. Nu, trecutul ca trecut îl admiră *Eminescu*; timpurile lui Mircea sînt numai un material, în care îşi întrupeză sublimul sau *ideal moral-politic*. O bună memorie integrală, dintre toate figurile poemei, pe aceasta o reţine, şi de aceasta se încîntă, ori de cîte ori revine asupra acestei opere. De *această figură* plină de un simplu, energic şi nobil idealism, ni se încălzeşte sufletul ori de cîte ori ne-o reamintim.

Ea este elementul universal, care o face vrednică nu numai de admiraţia Romînilor, dar şi de admiraţiunea oricărei persoane care îndeplineşte condiţiile

de mai sus... Cu voia dumneavoastră, m'am executat.

Caragiale (către *Delavrancea*, încet). — Ce zici, *Barbule*? Exagerează. *Eminescu* are o greşală în bucata asta...

Delavrancea (tot încet). — Ia lasă, *Iancule*, nu mai căuta pete în soare...

Caragiale. — Ai dreptate, uitasem că sîntem în Empireu... (tare) Să ascultăm pe băiatul ăsta.

Trivale. — Cu voia dumneavoastră! Deşi s'a părut că discuţia din urmă este o digestie, — ea totuşi m'ajută mult în ceeace vream să adaog cu privire la principiul ordinei.

Şi cum ziceam: nu numai că „ordinea" slujeşte de fundament Binelui, dar are într'însa ceva care poate să unească într'un singur mănunchiu, cele trei feluri de adevăruri ale Artei, ale Ştiinţei şi-ale Religiei, ultima ţintă a activităţii practice.

Delavrancea. — Mai întîi ar trebui să lămureşti ce e cu religia şi activitatea practică. Mi se pare că, vorbind de religie bagi la mijloc şi politica.

Trivale. — Să spun: activitatea practică, şi în specie activitatea politică, este, în fundamentul ei, activitate religioasă, fireşte, luînd cuvîntul religie în sensul cel mai larg al cuvîntului, în care nu e vorba de „biserici", ci numai de rostul omului pe pămînt. Acest rost nu se poate pricepe fără un principiu superior de conducere, către care omul se simte responsabil. Că acest principiu e pur religios — creştin, budist, mozaic sau musulman; sau e ştiinţific-religios ca acela al lui *Auguste Comte* din cultul *Clotildei de Vaux*, sau al lui *Haeckel* cu monismul lui; sau că e profan-politic cum e cultul ideii de patrie sau al ideii de bine

social; — toate acestea sînt cu desăvîrşire indiferente. Pretutindeni omul lucrează avînd de scop să mulţumească un principiu superior, fie acela chiar numai folosul familiei. Aceasta însemnează că fiecare om are o religie, mai înaltă sau mai restrînsă, care-i scoate înainte ideia responsabilităţii şi-i dă un rost în activitatea lumii. Dar, dacă vreţi, altădată voi vorbì mai mult asupra acestei chestiuni, scumpe Integralismului.

Delavrancea. — Acum te înţelegem.

Vasile Conta. — Ba chiar te şi aprobăm.

Delavrancea. — Şi cum zici că ordinea baza Faptului istoric slujeşte şi la concentrarea Adevărului şi Frumosului?

Trivale. — Iată cum. Noi am stabilit că ordinea prin Faptul istoric e Binele. Ei bine, eu zic că, în acelaş timp e Frumosul şi Adevărul.

Duiliu Zamfirescu. — E cam riscat.

Titu Maiorescu. — Lasă-l, *Duiliu*, să-şi desvolte ideia: nu devenì principiu de dezordine.

Duiliu Zamfirescu. — Nici nu vreau. Dar ceeace vream să spun putea să înlesnească discuţia. Şi anume că, dacă ordinea ar fi Frumosul şi Adevărul ar trebui să zicem că tot ce e pus în ordine este frumos şi adevărat. Apoì un sistem filosofic fals, dar cu o ordine arhitectonică admirabilă, putem zice oare că e frumos şi mai cu seamă adevărat?

Trivale — Eu îi mulţumesc domnului, *Duiliu Zamfirescu* de obiecţie. Exemplul domniei sale ar fi bun, dacă n'ar venì tocmai în favoarea tezei mele — sau, mai bine, a Integralismului. Oricît de minunat ar fi orînduit un sistem filozofic fals, prin faptul că e fals *nu e în ordine*. Ordinea, de care vorbeşte Integralismul şi către care trebue

să tindem cu toţi este mi se pare ordinea *superioară*, iar ordinea superioară *fără adevăr* nu e posibilă. Ordinea superioară presupune realizarea întregului adevăr şi a întregului frumos.

Titu Maiorescu. — In principiu par'că ai dreptate. Dar ordinea aceea despre care vorbeşti dumneata este mult mai metafizică decît ideia imperativului categoric al lui *Kant* şi decît utilitarismul raţional al lui *Spencer*. Ea nu poate fi a integralismului, care pleacă, totdeauna, de la realitatea pipăită. „Ordinea", de care vorbeşte Integralismul, este ordinea, ce pune la cale faptul istoric, transitoriu, dar existent în admiraţiunea perpetuă a oamenilor.

Gr. Alexandrescu. — Mi se pare că *Trivale* se gîndeşte la versul meu din „Anul 1840", cînd zic acestui an:

Adu fără zăbavă o turmă şi-un păstor.

Titu Maiorescu. — S'ar putea gîndi şi la aceasta. Dar, precum este de inaccesibilă această posibilitate în omenire, tot atît de inaccesibil e principiul ordinei lui *Trivale* sau mai bune al Integralismului în înţelesul, pe care vrea să i-l dea dînsul. După acest înţeles, nimic n'ar mai putea să fie declarat bun, pentrucă nimeni nu va putea şti ce este acea ordine superioară, care nu se ştie cînd şi cum va fi realizată.

Trivale. — La consecvenţa aceasta nu m'am gîndit.

Titu Maiorescu. — Mie mi se pare, tocmai pentru aceasta, şi pentrucă cu ea mulţumim şi cerinţa de mai dăunăzi a domnului *Caragiale*, — că

principiul ordinei nu poate satisface spiritul omenesc neastîmpărat şi în veşnică transformare. Din acest punct de vedere ordinea nu satisface decît *nevoile relative*, fie ale omului, fie ale neamului. Numai nevoile *transitorii*. Căci, cum spuneam, Faptul istoric, ce asigură ordinea şi care este rezultatul gîndului de ordine, este prin esenţă pipăit, dar relativ şi transitoriu. Omul năzueşte tot mai sus; şi după ce un fapt istoric a fost consumat, sufletul său aspiră la îndeplinirea altuia. Tot în acelaş mod, spiritul nostru nu e satisfăcut de adevăr, cum a arătat-o *Schopenhauer*, fiindcă *tot* adevărul nu-l putem avea decît numai în cine ştie ce secoli ai întunecatei viitorimi!

Singurul principiu cu adevărat integral — care înglobează pe celelalte două, pentru a stabili o situaţiune pipăită şi totuşi superioară şi sigură, cum o cere *Caragiale*, este principiul pe care se întemeiază frumosul: *unitatea sub forma cauzalităţii sintetice*.

Grigore Alexandrescu. — M'am dus la fund.

Vasile Conta — Ce e, cucoane *Grigore*?

Grigore Alexandrescu. — Iar m'aţi băgat în prinţipuri; — nu mai înţeleg nimic.

Titu Maiorescu. — Cu alte cuvinte, azi am isprăvit-o.

DIALOGUL XIII

Importanța tripartiției și-a elementului mistic. Lumea psihofizică.

Metoda tripartiției întrebuințată de Integralism, deși are aspectul mecanic, este fondată în firea lucrărilor. Radăcina cunoștinței este în sufletul omenesc, care se manifestă prin trei facultăți contrarii: inteligența, simțirea și voința, care se unifică în pătura mistică, adîncul inanalizabil al sufletului. La obiecția că produsele lor: Filosofia, Misticismul și Religia nu se pot unifica, se răspunde cu coexistarea lor de fapt în unele conștiințe și prin coexistența lor în Statul, ce întrunește în sine atîtea conștiințe contrarii. Ceeace le unifică este elementul mistic, din adîncurile sufletului, unde inteligența, sensibilitatea și voința fac una. Coborîndu-ne de la Filosofie la adevărul științific, de la Mistică la capodoperă și de la Religie la faptul istoric, observăm că o capodoperă nu este o ficțiune, ci o existență sau o realitate permanentă. Ea nu este o simplă construcție a minții, ci element neschimbător, consistent și permanent, ca și Știința și Istoria. Aceste existențe se ridică de-asupra datelor lumii fizice a inteligenței, ale lumei psihice a simțirii și constitue a treia lume unificătoare: lumea psihofizică. Lumea psihofizică este a genialității creatoare, a misticismului care creiază concepțiile științifice, artistice și istorice geniale, deosebite *calitativ* de concepțiile științifice, artistice și istorice de talent sau de virtuozitate. Existența în cugetare și concretă. Existența concretă este existența *psihofizică*.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XIII

Importanţa tripartiţiei şi-a elementului mistic. Lumea psihologică.

Vlahuţă. — La început, să spun drept, filosofia aceasta mi se părea foarte grea. Dar, decînd cu paralelismele, a început, zău, să-mi fie dragă.

Vasile Conta. — Vezi că, mi se pare, că tocmai aceste paralelisme tricotomice, prea mecanice, arată artificialitatea sistemului.

Duiliu Zamfirescu. — In adevăr. Trei feluri de adevăruri; trei principii; trei efecte; trei lumi; trei realităţi... Artificialitatea pare evidentă.

Titu Maiorescu. — Aşa ar fi, dacă această tripartiţie n'ar avea rădăcina în însăşi realitatea lucrurilor. Toate filosofiile de pînă acum erau sau raţionaliste, sau sentimentalist-mistice, sau voliţional-pragmatice, şi toată istoria filosofiei nu eră decît o luptă a raţionalismului în contra misticismului sau teologismului pragmatic, sau a acestor două din urmă între ele sau în contra celui d'întiu. Erai raţionalist? Istoria filosofiei lua o înfăţişare. Erai mistic? Istoria filosofiei altfel de faţă avea. Erai religios? Aceeaşi istorie a filosofiei avea

alt aspect. Istoria filosofiei nu erà un salon, în care oamenii se întîlnesc să sărbătorească înţelegerea tuturor; ci o arenă, în care unii trebuia să se răsboiască în contra celorlalţi. Şi acì e marele merit al Integralismului. El recunoaşte legitimitatea *tuturor* direcţiilor filosofice, cu condiţiunea *de a se declara toate unilaterale*. Niciuna dintre ele nu reprezintă *adevărul*, dar fiecare cîte o lature a lui. Căci sufletul omenesc nu e numai *intelect*, sau numai *simţire*, sau numai *voinţă*; ci *toate la un loc*, reunite, în sentimentul mistic, unde *intelectul*, *simţirea* şi *voinţa* fac o singură stare sufletească, conştientă, dar inanalizabilă. De aceea elementele conştiente, dar analizabile, ale gîndirii integrale sînt *tripartite* şi tripartiţia devine rădăcina *reală* a gîndirii filosofice. Aşa înţelese lucrurile, tripartiţia, fiind firească, nu mai apare mecanică şi artificială. Ea se întemeiază pe o realitate.

Vasile Conta. — E adevărat. De cînd cu tripartiţia metafizică fără alt fondament decît dialectica transcendentă a lui *Hegel*, — tot ce e tripartit are aparenţa arbitrariului. Integralismul dă însă în adevăr tripartiţiei un fundament real — în faptul că nu putem nega că sufletul, unul, în manifestările lui mistice inanalizabile, este tripartit în manifestările lui analizabile: inteligenţă, sensibilitate, voinţă. Inteligenţa duce la Filosofia ştiinţifică; sensibilitatea la Misticism şi voinţa la Religie, şi *toate* la adevărata Filosofie.

Delavrancea. — Dar cum e posibilă unificarea lor? Cum cele trei direcţii contradictorii ale cunoaşterii fac una? Cum o să împaci Filosofia ştiinţifică cu Misticismul? Pe *Claude Bernard* cu *Allan Kardec?* Religia cu Filosofia ştiinţifică? Pe

Papa dela Roma cu *Darwin?* Misticismul cu Religia? Pe *Thomas Carlyle* cu *Bossuet?*

Trivale. — Să mă ertaţi, domnule *Delavrancea*; dar oare dumneata nu ştii că au fost filosofi, şi mistici, ca d. ex., *Crookes?* Sau religioşi, care au fost mistici? Sau mistici, care au fost religioşi şi filosofi? Şi, dacă, într'un suflet de elită, pot coexista aceste trei feluri contradictorii de a fi, e oare imposibil ca ele să coexiste şi pentru ceilalţi?

Titu Maiorescu. — Că lucrul este astfel ne-o poate arăta realitatea numită Stat, în care coexistă, respectate deopotrivă, Filosofia Ştiinţifică, Religia şi Misticismul. Respectarea credinţelor altuia este respectarea *realităţii* lui. Şi conlucrarea într'o singură direcţiune a atîtor oameni, deosebiţi în concepţiile lor de lume şi viaţă, cum s'a întîmplat la Francezi în timpul Marelui răsboiu, — ne pune pe calea de a afla firul unic ce poate lega atîtea contradicţii. Este tocmai intenţia Integralismului, care, sub numele de Filosofie, nu vrea să înţeleagă numai Filosofia ştiinţifică, cu care se mîndreşte modernismul sec. XIX, ci reunirea într'o singură cugetare a tuturor concepţiilor oricît de contradictorii ar părea.

Delavrancea. — O asemenea năzuinţă pare o imposibilitate.

Titu Maiorescu. — Şi cu toate astea, putinţa de a arăta că Misticismul şi Religia nu sînt decît concepţii *unilaterale*, ca şi putinţa de a arăta acelaş lucru pentru filosofia de astăzi, se reazimă pe Integralism. Unii filosofi azi sînt intelectualişti-materialişti, cum a fost domnul *Conta;* ei vor să înţeleagă lumea numai prin inteligenţă, — ca şi cînd

adevărata înţelegere n'ar cere şi înţelegerea prin simţire şi voinţă. Alţi filosofi sînt teologi: — ei înţeleg lumea numai prin voinţa divină, care cîrmue totul şi ne cîrmue şi pe noi... Şi aşa mai departe. Şi nu are dreptate Integralismul să ne silească a ne pune, cînd într'un punct de vedere, cînd în celălalt, pentru a înţelege pentru ce unii sînt unilaterali într'un fel, şi alţii, într'alt alfel?

Eu cred că numai atît de-ar fi făcut Integralismul să ne pună în situaţie să înţelegem neînţelegerea cuprinsă, principial, în orice altă doctrină filosofică şi obligaţiunea de-a le complini unele printr'altele, dintr'un punct superior de vedere, — şi tot ar fi fost destul.

A înţelege de ce mai multe idei sînt în luptă pentru a aduce pace între ele—nu e puţin lucru.

Delavrancea. — Şi totuşi eu nu cred în această reducere la unitate a contradicţiilor.

Titu Maiorescu. — Cu toată imposibilitatea aparentă, lucru totuşi nu pare imposibil. N'avem decît să ne uităm la *primele* rezultate ce le obţinem reflectînd asupra lumii. Aceste rezultate: *Ştiinţa*, *Arta* şi *Istoria*, sînt tot ce poate fi mai protivnic una alteia. Ceva mai mult, capodoperele ce constitue arta sînt *unice* în felul lor. Fiecare cuprinde o lume sufletească *absolut* contrarie cu lumea cuprinsă în celelalte capodopere, — şi totuşi noi le primim *pe toate*, le admirăm *pe toate*, le gustăm *pe toate*. Ele coexistă în conştiinţa noastră, cum, toate la un loc, ele *toate* coexistă cu Ştiinţa şi Istoria.

Contradictorii — dar concordante. Este minunea Misticismului din adîncul sufletului nostru.

Vasile Conta. — Ertaţi-mă, domnule *Maiorescu!*

Dar capodoperele nu sînt existenţe; noi, raţionaliştii, le considerăm ca *ficţiuni*.

Titu Maiorescu. — Da, fiindcă ne-am închipuit că producţia lor, — cum stă lucrul cu operele de de virtuozitate şi talent — se datoreşte pur şi simplu inteligenţei combinătoare. Ele însă sînt existenţe ale lumii psihofizice şi sînt produsul genialităţii creatoare, unde e vorba, în primul rînd, de creaţiune. Dar deviem dela firul discuţiunii. Capodoperelor nu sînt ficţiuni, cum nu sînt ficţiuni Ştiinţa sau Istoria. Şi, deşi contradictorii, ele coexistă în sufletul nostru bucurîndu-se deopotrivă de aprobarea şi admiraţia noastră.

Delavrancea. — Lucrul e convingător, şi cu atît mai adevărat, cu cît unul din aceste rezultate nu se poate manifesta fără să stîlcească cînd Ştiinţa, cînd Istoria. N'am decît să amintesc anacronismele şi anatopismele lui *Shakespeare*, fantasmagoriile lui *Dante* şi *Rabelais*, şi fanteziile, aşa zise istorice, ale lui *Edmond Rostand* pentru ca să se vază că arta ia în picioare, şi Ştiinţa, şi Istoria, cu deplinul nostru consimţămînt.

Vasile Conta. — In adevăr, ciudate lucruri se mai petrec şi'n conştiinţa noastră! Şi cum trecem pe lîngă ele! Aşa e şi cu chestia capodoperelor literare şi artistice. Noi, după *Hegel* şi mai cu seamă după *Vischer*, le consideram *ficţiuni*, pentru ca să scăpăm de contradicţia dintre ele şi să satisfacem formula raţionalismului. Astăzi Integralismul ni le arată ca existenţe şi ne bucurăm că sînt *cît mai contradictorii!*

Delavrancea. — Cu toate acestea eu tot nu înţeleg un lucru: cum Ştiinţa şi mai cu seamă Arta

— nu zic Faptul istoric — sînt existenţe iar nu construcţii ale minţii.

Titu Maiorescu. — Parcă am mai vorbit noi de chestia aceasta. Totuşi nu e rău s'o reamintim. In nenumăratele formaţiuni schimbătoare ale conştiinţei, fie individuale, fie sociale, omenirea n'ar mai avea un fundament sigur, de înţelegere sufletească, dacă, în afară de ele, nu s'ar găsi şi unele formaţiuni *neschimbătoare, consistente* şi *permanente*. Acestea sînt *legile Ştiinţei, capodoperele Artei* şi *faptele Istoriei* — acestea sînt existenţe fiindcă sînt eterne şi neschimbabile. Nu le putem considera construcţii trecătoare ale minţii, fără ca să distrugem însăşi existenţa noastră sufletească.

Delavrancea. — Ei da, aveţi dreptate.

Duiliu Zamfirescu. — Toate bune; dar, după Integralism, lumea doar la atîta se reduce? La legile Ştiinţei, la capodoperele Artei şi Literaturii şi la Faptele istorice?

Titu Maiorescu. — Ba nu. Legile, capodoperele şi faptele istorice sînt numai existenţele permanente condiţionate de conştiinţa omenească. Ele constitue lumea *psihofizică*, ce se ridică de-asupra tuturor. Dar în afară de lumea psihofizică mai avem lumea *fizică* şi *psihică*, de care v'am vorbit.

Delavrancea. — Vom fi mai vorbit noi de lurcrurile acestea, dar tot nu 'nţeleg eu de ce trei lumi, ba chiar patru?

Vasile Conta. — Nedumerirea lui *Delavrancea* e pe deplin întemeiată.

Titu Maiorescu. — Da; dar se poate risipi. Rădăcina cunoştinţei, după Integralism, este sufletul omenesc *integral*. Lucrul e pipăit, fiindcă fiecare-l simţim: prin sufletul, înzestrat de-oparte de

simţuri, de alta, de intelect, afectivitate, voinţă,—ne vine cunoştinţa despre lume. Dar, vezi, lumea ia aspecte deosebite după cum e privită printr'o latură sau alta a sufletului, şi, atunci ajungem la concepţiunea a trei lumi deosebite, produse de cele trei manifestări contradictorii ale sufletului. Astfel noi pipăim lumea mai întîi *cu inteligenţa pură:* e aspectul lumii *fizice.* In al doilea rînd, pipăim lumea cu *simţirea,* dar însoţită şi de *inteligenţă* şi *voinţă.* E aspectul lumii *psihice.* In al treilea rînd, pipăim lumea cu *voinţa,* însoţită însă şi de *inteligenţă* şi de *simţire.* Este aspectul lumii psihofizice.

Delavrancea. — Inţeleg lumea fizică şi lumea psihică. Dar nu prea înţeleg aspectul *psihofizic* al voinţei?

Titu Maiorescu. — Şi ai avea dreptate. Gîndirea e cam subtilă. Ultimele rezultate ale Ştiinţei sînt datorite sforţărilor cele mai pure ale voinţei care vrea să pătrunză secretele existenţei. Ultimele rezultate ale Artei — capodoperele literare şi artistice — sînt produsul celor mai mari sforţări ale voinţei conştiente lucrînd asupra rezultatelor, pe care le pun la dispoziţie voinţa inconştiente, ideia ce rezultă din îmbrăţişarea Sufletului cu Natura. Ultimele rezultate ale Istoriei nu sînt de cît produsul cel mai veridic al Voinţei. Sînt trei înţelegeri ale lumii prin urmare: înţelegerea *analitică* a Ştiinţei, înţelegerea *sintetică* a Artei şi înţelegerea *concretă* a Istoriei.

Delavrancea. — Pe aceasta din urmă aş vrea s'o pătrund mai bine.

Titu Maiorescu. — A înţelege lumea prin voinţă, este a o înţelege în realitatea ei concretă, în miş-

cările ei de directivă, în scopul ei. Cînd ai ajuns la această înţelegere, ai ajuns să bănueşti, *şi ordinea* ei viitoare, şi *evidenţa viitoare a mersului ei istoric*. Şi, dacă ai înainte de toate *voinţă* (oricît de mare ţi-ar fi, de altminteri, inteligenţa şi simţirea), atunci poţi ajunge să ţi-o pui în acord cu ordinea şi mersul istoric viitor şi, prin aceasta, să devii factor istoric al neamului sau al omenirii, poţi să devii om de stat. Pentru un asemenea om, lumea nu mai are aspectul fizic, nici aspectul psihic, ci aspectul *psihofizic*, adică al unui mecanism, ale cărui resorturi sînt în înţelegerea lui practică şi le poate mînui după cum vrea, pentru că voinţa lui cu a lumii tind să formeze una. Şi, precum, prin adevărul ştiinţific, omul de ştiinţă devine stăpînul lumii *fizice;* precum prin adevărul simţirii, prin adevărul sintetic al Artei, devii stăpîn pe lumea *psihică*, tot aşa, prin adevărul pragmatic, omul de stat devine stăpînul lumii *psihofizice* potrivindu-şi pasul cu al ei.

Delavrâncea. — Am înţeles. Subtil dar clar.

Vasile Conta. — Dar dumneata ai spus că omul de stat, punîndu-şi de acord voinţa sa cu mişcările obiective ale lumii ajunge să devină factor istoric lucrînd asupra acestei lumi. Atunci toţi cei ce se ocupă cu politica sînt oameni de stat?

Titu Maiorescu. — Nu. Dar ai atins un punct esenţial al Intregralismului, care îmi dă un bun prilej ca să explic cum stă lucrul cu lumea psihofizică. Să plec tocmai dela exemplu dumitale. Oricît de mare va fi fost *Talleyrand* cu echilibristica lui egoist-diplomatică, el nu e nici *Cezar*, nici *Ludovic XIV* nici *Napoleon*. El e un talent; ei sînt genii. El lucrează cu inteligenţa

combinătoare; ei, cu genialitatea creatoare. El lucrează în lumea *fizică*, ale căreia resorturi le calculează şi le maniază, ei lucrează în lumea *psihofizică*, pe care se simt stăpîni, mult mai stăpîni, dar în *mod instinctiv* şi ca şi cînd ar face ei însuşi parte din Natură. Ei au în svîcniturile adînci în voinţei lor, însuşi pulsul Sufletului îmbrăţişat cu Natura; ei au, pe lîngă manifestările conştient-analizabile, şi manifestările conştient înanalizabile, mistice, creatoare.

Vasile Conta. — Şi vreţi să ziceţi că această aplicaţiune se poate face şi la adevărurile analitice ale Ştiinţei şi la adevărurile sintetice ale Artei?

Titu Maiorescu. — Fireşte. Adevărul analitic e ajuns de omul de ştiinţă, condus de metode. Această pătrundere, duce la formulări de legi mai mult sau mai puţin importante. Dar în afară de această cunoştiinţă *metodică* şi *raţională*, a lumii, care duce la formulări de legi mărginite în timp şi spaţiu, mai este cunoştinţa *intuitivă* — mistică — a oamenilor de ştiinţă, care au schimbat priveliştea lumii, formulînd legi cuprinzătoare şi adînci: un *Copernic*, un *Newton*, un *Lavoisier*, un *Pasteur*, oameni de ştiinţă *geniali*. Aceştia par'că s'au scăldat cu sufletul lor în sufletul Naturii, şi i-au răpit tainele cele mari. Adevărurile lor nu sînt de natura fizică ca acelea aflate întîmplător sau prin migala metodică, ci de natură *psihofizică*, ca şi faptele istorice ale geniilor pragmatici. Ei nu pricep, ei intuesc. Ei nu înţeleg, ei văd.

Vasile Conta. — Cu alte cuvinte, d-ta susţii că între produsele cugetării unor oameni de ştiinţă mediocri sau între faptele unor oameni mai mici de stat şi între produsele sau faptele corespunzătoare

toare ale unor oameni mari de geniu, este o deosebire de *calitate?*

Titu Maiorescu. — Fireşte. Şi ca să vedem cum stă lucrul, cu aceste concepţiuni, să facem aplicaţiune la lumea psihică.

Ce este, pentru *noi toţi,* lumea psihică? Fiecare cunoaştem vălmăşagul din capul nostru, şi nimeni, în afară de noi, nu poate şti nimic despre el. El este ca şi neexistent. Şi chestinnea e: cînd începe lumea *mea* psihică să existe? Răspunsul nu poate fi decît acesta: Cînd am izbutit să dau expresiune unor stări sufleteşti, în aşa fel, că toţi ceilalţi, luînd cunoştiinţă de acea expresiune să-şi poate reproduce şi starea mea sufletească, stare, care pînă acum erà *numai a mea.* Nu poate fi o stare sufletească şi *a altora* decît dacă îndeplineşte anume condiţiuni. Care sînt aceste condiţiuni? Cînd e vorba de Ştiinţă, starea sufletească fixată şi obiectivată, deci la dispoziţia tuturor, trebue să satisfacă principiul *indentităţii* şi să producă asupra sufletului nostru efectul *certitudinii.* — Cînd e vorba de Istorie, starea sufletească obiectivată trebue să satisfacă principiul *ordinei* şi să producă starea sufletească corespondentă faptului — *admiraţiunea.* Cînd, în sfîrşit, e vorba de Artă, starea sufletească e garantată prin *principiul unităţii* şi produce asupra sufletului nostru *emoţiunea estetică.* Aceste condiţiuni le poţi îndeplini însă *numai în cugetare.* Indeplinindu-le, ai conştiinţa că posedezi adevărul Ştiinţei, adevărul Artei, adevărul Istoriei; dar aceste adevăruri nu sînt realizate încă. Pentru aceasta, ele trebue să treacă din lumea *psihică* în lumea *psihofizică* şi să devină adevăruri ştiiţifice *formulate în graiu,* cu

toate temeiurile lor, — adevăruri artistice, capodopere exprimate într'o formă definitivă şi eternă, — şi adevăruri volitive, hotărîri efective, ce pun în mişcare toate resorturile realităţii ce sînt în legătură cu scopul de atins.

Vasile Conta. — Dar eu încă nu văd deosebirea *calitativă* între produsele ştiinţifice, artistice şi istorice ale unor oameni, şi între produsele de acest fel, ale altora.

Titu Maiorescu. — Numai puţină răbdare.

Caragiale (încet lui *Gr. Alexandrescu).* — Ce zici, cucoane, mai putem s'ascultăm?

Grigore Alexandrescu (tot aşa). — Mai putem, fiule! A luat-o bine!

Titu Maiorescu. — Ce se întîmplă cu diferitele stări sufleteşti pe care credem că sîntem în stare să le obiectivăm? Unii oameni le lasă să moară în suflet, fără să poată face sforţările necesare exprimării. Stările acelea sufleteşti rămîn *veleităţi* şi nimic mai mult. Alţii caută să le exprime şi cred că o pot face punînd în mişcare inteligenţa lor combinătoare, prin metode şi procedări, prin analiză şi calcul. Dar prin aceste mijloace aceste stări sufleteşti nu ajung la expresiune *decît prin partea lor conştientă şi analizabilă;* rădăcina inanalizabilă şi unificătoare care *integralizează* toate stările sufleteşti într'o stare sufletească, rămîne neexprimată. Din această pricină, stările sufleteşti, întrucît sînt exprimate parţial, n'au nici o durabilitate. Ele sînt însuşite de unii şi de alţii un timp, apoi vestejesc. Sînt *simili-existenţe* — Dar, în afară de stări sufleteşti exprimate pe jumătate de talentul sau de virtuozitatea unuia sau altuia; mai sînt şi stările sufle-

teşti exprimate complet, definitiv, într'o formă care rămîne veşnică. Sînt existenţele. Turnate într'o formă eternă ele se prezintă integrale, avînd pe lîngă elementele conştiente şi analizabile — intelectualitate, sensibilitate şi voinţă — şi rădăcina lor mistică. Această rădăcină mistică e produsul Sufletului care, îmbrăţişindu-se cu Natura, face să isbucnească întocmai ca o arborescenţă, starea sufletească, ce va fi eternizată prin adevărul formulat. De acì, se mai vede iarăşi, marea distanţă dintre produsele geniilor şi dintre produsele trecătoare ale talentului şi virtuozităţii. Deosebirea calitativă dintre ele e evidentă. — De acì iarăşi se mai vede că frumuseţea, care nu e decît un adevăr sintetic formulat, nu e decît sufletul omenesc prins în forme definitive — şi că deci nimic nu e mai pipăit decît existenţa ei, ce străluceşte în capodoperă.

Al. Vlahuţă. — Expoziţia aceasta m'a fermecat. Nici nu mai mă gîndesc la rezumat şi paralelisme.

Duiliu Zamfirescu. — Admirabil.

Vasile Conta. — Admirabil şi convingător.

Maiorescu. — Eu mulţumesc conului *Grigore*, care n'a zis nimic.

Gr. Alexandrescu. — Eu cu greu mă trezesc din farmec. Să trăeşti, fiule !

DIALOGUL XIV

Principiile existenței fizice, psihice și psihofizice.

Legătura dintre *Kant*, *Comte* și *Schopenhauer* și contribuția lor la constituirea Integralismului: spațiu, timpul, cauzalitatea, forme de garanție sau condiții ale existenței *fizice*. *Identitatea*, *unitatea* și *ordinea*, forme de garanții sau condiții ale existenței *psihice*. Corespondența între identitate și spațiu, între unitate și timp și între ordine și cauzalitate. Condiții ideale ale adevărului și condiții reale. Trei feluri de produse intelectuale: obișnuite (opinii), reproduse (învățături) și teoriile neisbutite care constituie fenomenele false *psihofizice*, cum și adevărurile științifice, care constitue existențele psihofizice ale intelectului. — Trei feluri de produse volitive: fapte *obișnuite*, sau individuale fapte *restrînse* sau *naționale* și fapte *istorice* (universale). Cum un fapt obișnuit sau național poate deveni universal (creștinismul). Împărțirea faptelor se poate face mai bine în *veleități psihofizice*, fapte *naționale*, și fapte sau existențe *psihofizice* care sînt adevărate fapte istorice. — Trei feluri de produse *afective*: opere de *virtuozitate*, *opere de talent* și *capodopere*. Cum deosebim adevărurile științifice, capodoperele și faptele istorice: prin aplicarea perfectă a principiilor de *cauzalitate analitică*, *cauzalitate sintetică* și *cauzalitate concretă*. — Corespondența dintre aceste principii ale lumii psihofizice și cele ale lumii fizice și psihice: Cauzalitatea analitică = identitate + spațiu;

cauzalitatea sintetică = unitate + timp; cauzalitate concretă (ordine + cauzalitate). Tabloul corespondenţelor.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Gr. Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XIV

Principiile existenţei fizice, psihice şi psihofizice.

Titu Maiorescu. — La bătrîneţe multe înveţi. Şi, precum cînd am fost numit profesor de istoria filosofiei în 1883, la Bucureşti, am căutat să mă pun la curent citind pe *Auguste Comte* şi luînd lecţii de analiză matematică cu excelentul profesor, *David Emanuel*, atunci, de curînd, întrat în Universitate, tot aşa şi acum, m'am aplicat, ajutat şi de *Trivale*, să pătrund aşa numita clasificaţie a Ştiinţelor (care în realitate e o întreagă filozofie) ce ne oferă Integralismul studiind lumea fizică. Şi am făcut-o, cu atît mai multă plăcere, cu cît în anume încheeturi ale sistemului îmi găsesc propria mea gîndire. *P. P. Negulescu*, fost preşedinte al Camerei, şi cu autorul Integralismului, într'o conversaţie la Paris, prin Iulie 1893, mă rugau să-mi public „Cursul de Istoria Filosofiei", în care ei găseau unele vederi originale. Nu l-am publicat; dar aceasta nu însemna să nu fie folosit de cei ce l-au auzit şi l-au apreciat. Astfel, de pildă, legătura pe care eu căutam s'o

stabilesc între *Kant* şi *Comte* a fost folosità de autorul Integralismului. *Comte,* construindu-şi faimoasa hierarhie a ştiinţelor, nu cunoscuse pe *Kant,* şi, printr'aceasta, soliditatea sistemului său pozitivist erà cam şubredă. Numai prin *necesitatea* şi *universitatea* spaţiului şi timpului stabilite de *Kant,* se putea recunoaşte matematicei rangul de cea mai obiectivă şi exactă ştiinţă.

Gr. Alexandrescu. — Frumos ne povestişi din trecut, cucoane *Titule;* dar ne vîrîşi în „principuri" prea repede.

Titu Maiorescu. — Ai dreptate. Filosoful francez *Auguste Comte* susţine că atîta ştiinţă e într'un domeniu al ştiinţei, *cîtă matematică cuprindă.* Cu alte cuvinte tipul ştiinţei pozitive, tipul ştiinţei exacte, este matematica. Dar pe ce se întemeiază el pentru ca să facă aceasta afirmare? Acest temeiu, dacă *Comte,* ar fi cunoscut pe *Kant,* l-ar fi găsit în „Critica raţiunii pure" opera de căpătenie a acestui filosof.

Gr. Alexandrescu. — Şi ce susţine *Kant* în cartea asta cu titlu atît de depărtat de înţelegerea noastră?

Titu Maiorescu. — *Kant* susţine că *spaţiul* şi *timpul* — spaţiul cu formele *geometriei* şi timpul cu şirul *aritmetic* al numerelor — sînt *forme necesare şi universale* ale minţii noastră; că nu există materie, nu există forţă, care să se prezinte cunoaşterii noastre, fără ca să aibă *în mod necesar* un loc în spaţiu şi o desfăşurare în timp. Spaţiul şi timpul sînt formele, de care nu se poate deslipì niciun lucru al lumii acesteia. Şi de ce nu se poate deslipì? Pentrucă, zice *Kant,* spaţiul şi timpul *nu există în lucrurile* ce cad sub experienţa

noastră. Spaţiul şi timpul sînt numai *nişte forme* care există în minte, în *mod aprioric*, înainte de orice contact cu lumea şi se aplică oricărui lucru de îndată ce-l cunoaştem. Dar intrăm iar în teorii şi terminologii. Să ne oprim doar acì. *Comte* ar fi pus temeiul matematicei, dacă ar fi cunoscut filosofia lui *Kant*, în care se arată că elementele matematicei, spaţiul şi timpul, sînt aceleaşi pentru toţi, oriunde şi oricînd, adică universale şi necesare. Ei bine, această idee, cum spusei, mi-o împrumută Integralismul, dar o completează cu o alta, luată din filosofia lui *Schopenhauer*.

Delavrancea. — Va să zică Integralismul a împrumutat legătura dintre *Kant* şi *Comte* în ce priveşte valabilitatea matematicei. Dar ce a împrumutat dela *Schopenhauer?*

Titu Maiorescu. — Ideia *cauzalităţii*. Şi anume iată ce zice Integralismul. El începe a constata că existenţa lumii psihice se garantează prin cele trei principii: al *identităţii* pentru adevărul ştiinţei, al *unităţii* pentru adevărul artei, şi al *ordinei*, pentru adevărul istoriei şi prin cele trei sentimente: *certitudinea, emoţiunea estetică, admiraţiunea.* Dacă aceste principii sînt forme superioare, care garantează existenţa psihică, chestiunea e: care sînt formele superioare care garantează existenţa *fizică?* Cînd oare putem zice că o realitate fizică *nu e aparenţă,* ci este chiar o existenţă? Şi Integralismul răspunde: O realitate fizică e existentă cînd are un loc în *spaţiu*, un rînd în *timp*, (formele kantiene) şi adaogă, înfluenţat de *Schopenhauer*, şi o *cauzalitate*. Cînd un lucru ocupă *un loc,* trăeşte un *timp* şi ştim *de unde* provine şi *la ce* poate da naştere, sîntem siguri că există. Fantomele

unei minţi rătăcite *nu există*, căci, deşi par'că ocupă un loc şi trăesc un timp, ele n'au cauzalitate exterioară.

Al. Vlahuţă. — Va să zică, în privinţa deosebitelor lumi, Integralismul caută să se asigure de adevărul existenţei lor, prin formele superioare ce le garantează. Şi am văzut, prin ce se asigură de existenţa realităţilor din lumea psihică şi fizică. Dar cum se asigură de existenţa fenomenelor din lumea psihofizică?

Titu Maiorescu. — Eu zic, să nu ne încurcăm şi cu această chestiune şi să o lăsăm pentru mai tîrziu, cînd se va rezolvi foarte uşor.

Al. Vlahuţă. — S'o lăsăm!

Titu Maiorescu. — Acum să trecem mai departe. Formele de garanţie ale existenţei psihice, principiile *identităţii*, *unităţii* şi *odinei*, şi formele de garanţie ale existenţei fizice, *spaţiul*, *timpul* şi *cauzalitate* se corespund. Şi mai că aş vrea să stabilesc acest lucru prin dumneavoastră inşivă. Astfel *indentitatea*, garanţia adevărurilor dobîndite prin *inteligenţă*, cam cu ce formă de garanţie a existenţei fizice ar corespunde: cu spaţiul, cu cu timpul sau cu cauzalitatea?

Vasile Conta. — Eu zic că cu niciuna.

Al. Vlahuţă. — Ba mie îmi flutură ceva dinaintea minţii. Dacă identitatea este principiul intelectualităţii, atunci forma corespunzătoare fizică, trebue să aibă caracterul intelectualităţii. Şi, deci, trebue să ne întrebăm: care dintre cele trei forme seamănă cu intelectualitatea: spaţiul, timpul sau cauzalitatea?

Titu Maiorescu. — Ai văzut foarte bine chestiunea. Se vedem care?

Vasile Conta. — M'am grăbit adineauri să spun că niciuna. Dar, gîndindu-mă mai bine, văd că par'că spaţiul corespunde cu intelectualitatea şi cu principiul ei — identitatea. In adevăr caracterul inteligenţei este de a simultaneiza nenumărate...

Gr. Alexandrescu. — Ce-ai zis, fiule?

Vasile Conta. — Iată ce zic. Elementul inteligenţei e noţiunea. Noţiunea ia partea *identică* de la nenumărate lucruri ce se aseamănă şi le face una. Cînd zic „om", adun dintr'o dată, adică *simultaneizez*, toate însuşirile oamenilor, oricît de deosebiţi ar fi ei în timp şi în spaţiu, într'o singură noţiune, într'un singur înţeles.

Gr. Alexandrescu. — Acum, văd.

Vasile Conta. — Dintre cele trei forme fizice, aceea care are forma identităţii simultane e *spaţiul*. Spaţiul în fiece clipă adună toate locurile, de *pretutindeni*, într'o singură formă. E simultaneitatea însăşi. Deci identitatea corespunde cu spaţiul.

Titu Maiorescu. — Ai văzut foarte bine. Dar cu cine corespunde *unitatea?*

Al. Vlahuţă. — Apoi eu zic că nu putem răspunde la această întrebare, dacă nu analizăm, mai întîi, bine ce trebue să înţelegem prin unitate. Căci cineva, după cele ce spuserăm, ar putea s'o cofunde cu identitatea.

Titu Maiorescu. — Judicioasă observaţie Unitatea este, în adevăr, însuşirea simţirii, iar caracteristica fundamentală a simţirii este că nu poate exista *fără desfăşurare*. Orice simţire are un început, o desvoltare şi un sfîrşit. Incepe să mă doară sau să-mi placă, mă doare sau îmi place, sfîrşeşte de a mă durea sau de a-mi plăcea. Deci unitatea, de care poate fi vorba la simţire, este

unitatea în desfăşurare: să simţi în fiece clipă că e vorba de acelaş lucru, cu începutul, desfăşurarea şi sfîrşitul lui.

Al. Vlahuţă. — Apoi, după acesta explicare, — răspunsul seamănă cu cel din ghicitoarea: „Mănăstire într'un picior"? Dacă e vorba de *unitate în desfăşurare*, aceasta e tot una cu desfăşurarea în *succesiune*, adică în *timp*. Corespondentul unităţii *psihice* este timpul.

Titu Maiorescu. — Va să zică identitatea corespunde cu spaţiul şi unitatea cu timpul. Lesne de înţeles că ordinea va corespunde cu cauzalitatea. Numai trebue să pipăim bine rostul şi sensul acestei corespondenţe.

Delavrancea. — Este evident că, în mijlocul lucrurilor mişcătoare şi confuze, cum e lumea întreagă, — singură formă ce introduce ordinea — o ordină fixă şi necesară — este cauzalitatea. Cauza, producînd în mod *necesar* un efect, efect, care, la rîndul lui, devine cauză, ce produce cu necesitate alt efect, stabileşte un şir necesar al lucrurilor şi le dă o ordine. Cred că e clar.

Vasile Conta. — Lucrul este evident.

Duiliu Zamfirescu. — Dar la ce poate fi de folos pentru gîndirea filosofică aceste corespondenţe?

Titu Maiorescu. — Vom vedea aceasta mai departe. E destul pentru acum să relev că, din aceste corespondenţe, se vede că lumea sufletească nu e streină de cea fizică — şi că cine ştie, dacă, din această pricină şi din altele, n'o vom declara de creatoare a ei.

Duiliu Zamfirescu. — Ar fi să mergem prea departe, dar totuşi acum înţeleg interesul acestor corespondenţe.

Titu Maiorescu. — Acum putem să isprăvim rețeaua principiilor, ce garantează existența, întrebîndu-ne care sînt principiile ce garantează existența fenomenelor în lumea psihofizică. Dar, mai întîi, să ne întrebăm care sînt aceste fenomene?

Caragiale. — Domnule *Maiorescu*, vă rog să-mi dați voe să mă mai produc și eu!

Titu Maiorescu. — Dar, bucuros, domnule *collega*.

Caragiale. — Eu zic așa. Identitatea garantează adevărul științei, pe care-l dobîndește inteligența în contact cu lumea fizică, *numai în mod ideal*. El *nu există în realitate* pînă ce, mai întîi, nu este exprimat, întemeiat și pus în legătură de identitate cu toate celelalte adevăruri științifice cunoscute. Zic bine?

Titu Maiorescu. — Foarte bine.

Caragiale. — Acum ce se întîmplă? Fiecare om își are opiniile sale. Fiecare crede că știe adevărul, fiindcă fiecare, în vălmășagul stărilor sale sufletești, aplică principiul identității, așa cum îl tae capul. De-aci trei feluri de produse intelectuale: 1. Produse intelectuale *obișnuite*, cum le avem în convorbirile zilnice, în casă, la tîrg, la cafenea. 2. Produse intelectuale *culte* sau *reproduse*, cum sînt acelea, pe care le avem din școală. Sînt cunoștințe exacte, dar pe care le-am învățat pe dinafară, fără să le controlăm. Și, în fine, 3 produse *intelectuale științifice*, acelea pe care le-am descoperit noi, pentru care avem toate dovezile și pe care le putem dovedi în fața oricui și oriunde. Toate aceste produse, întrucît sînt exprimate, fac parte din lumea psihofizică, pentru că conțin niște

stări psihice (intelectuale) redate în forma fizică (limba).

Titu Maiorescu. — Distincţiunea făcută de d-nul *Caragiale* este bună, dar mai trebue adaugat ceva. La cunoştinţele obişnuite şi reproduse trebue să adaogăm şi cunoştinţele *false*, adică cunoştinţele care au năzuit să devină ştiinţifice şi n'au putut. Sînt *fenomene psihofizice*, existenţe psihofizice neisbutite.

Caragiale. — adevărat.

Titu Maiorescu. — Acum trebue să accentuăm întrucît produsele ştiinţifice se deosibesc de celelalte, şi întrucît, pentru aceasta, sînt cu adevărat psihofizice.

Caragiale. — Produsele *obişnuite*, *reproduse* sau *false* nu aplică principiul identităţii în aşa fel în cît, printr'aceasta, să devină cunoştinţe obiectivate şi universale. Ele sînt *opinii*, *învăţături*, *teorii neisbutite*, iar nu *adevăruri*. Ele deci fac parte din lumea psihicofizică neisbutită.

Delavrancea. — Dar nici de cele din a treia categorie nu poţi să zici că toate sînt complet psihofizice.

Caragiale. — Ba întrucît sînt universale şi obiectivate dece n'ar fi psihofizice?... Ah! şiu, pentrucă nu toate au la baza lor elementele mistice ale intuiţiunii! Dar aceasta nimeni n'o poate constata, fiind un eveniment particular şi subiectiv al omului de geniu. Aşa că semnul exterior al psihofizicului rămîne tot universalitatea obiectivă a judecăţii făcute.

Titu Maiorescu. — *Caragiale* se pare că are dreptate; dar întîrziem prea mult la această distincţiune unde subiectivul joacă prea mult rol.

Fapt e că, atunci cînd un adevăr are universalitate obiectivă e de altă natură decît cînd e o simplă opinie sau învăţătură. Dar toate aceste produse sînt numai de natură intelectuală. In afară de ele mai avem însă pe cele de natură volitivă şi afectivă.

Duiliu Zamfirescu. — Da, dar n'am isprăvit cu produsele intelectuale. In adevăr, nu s'a spus care este formă superioară sau principiul, care le garantează existenţa lor psihofizică?

Titu Maiorescu. — *Duiliu* ar avea dreptatea să pună această întrebare acum, dacă aceste forme n'ar fi mai inteligibile, luate toate împreună. Cu atît mai mult, cu cît, cu această ocaziune, vom avea să facem o identificare foarte interesantă. Să rugăm dar pe *Duiliu* să aibă puţină pacienţă, ca să nu zic „răbdare", ca Trahanache al domnului *Caragiale*.

Duiliu Zamfirescu. — Cu plăcere, domnule *Maiorescu*.

Titu Maiorescu. — Să ne întrebăm, deci, deocamdată care sînt produsele psihofizice *volitive*.

Al. Vlahuţă. — Apoi şi acì putem face aceeaşi distincţiune, pe care a făcut-o *Iancu* între produsele intelectuale. Imi daţi voe s'o fac?

Titu Maiorescu. — Cum nu? Acum, precum vedem şi simţim, sîntem cu adevărat colegi.

Al. Vlahuţă. — Produsele volitive sînt *faptele*, care, ca fapte istorice, trebue să se subordoneze principiului ordinei şi să provoace admiraţiunea universală. Dar pînă la aceste fapte, care constitue fenomene ale lumii psihofizice, este vălmăşagul faptelor individuale, sau faptele care interesează anume cercuri — *faptele obişnuite*. Apoi sînt

faptele legate cu viaţa unui popor, faptele restrînse, — faptele *naţionale*. Şi în fine, sînt faptele legate de viaţa omenirii, ca d. ex., creiarea unei religiuni, sau al unui nou regim de viaţă universală, — *marile fapte istorice*.

Delavrancea. — Impărţirea lui *Alecu* este interesantă, dar nu o cred justă: e cantitativă, iar nu calitativă. Şi zic aşa, pentrucă se prea poate ca un fapt *obişnuit* sau un fapt *naţional* să fie făcut cu înţelegerea mistică şi adîncă a lucrurilor, dar să nu se bagă de seamă importanţa lui decît mult mai tîrziu. In aparenţă, obişnuit sau naţional, un fapt istoric poate să fie în realitate un fapt istoric universal.

Titu Maiorescu. — Observarea domnului *Delavrancea* pare justă. Ce zici, domnule *Vlahuţă*?

Al. Vlahuţă. — *Barbu* are şi n'are dreptate. Căci, dacă faptul în aparenţă *obişnuit* sau *naţional* este în realitate obiectiv universal, acest lucru se stabileşte, după ce fapta se desavîrşeşte în toate consecinţele ei. Naşterea lui Isus a putut fi — în afară de legendele religioase — un fapt obişnuit. Mulţi din contemporanii lui Isus au interpretat faptele lui, ca fapte naţionale ce ţinteau la restaurarea Regatului Iudeii (I. N. R. I). Astăzi însă vedem în faptele lui Isus isvorul mistic al celui mai mare fapt istoric din viaţa omenirii: creştinismul.

Caragiale. — A adus-o bine *Alecu*. Dar cred că nu e destul să recunoaştem împărţirea în fapte obişnuite, fapte naţionale şi fapte istorice. Eu propun altă împărţire. Faptele obişnuite şi cele naţionale, neavînd universalitate — cînd n'o au — sînt fapte *psihofizice* fără rădăcină mistică; dar

alături de ele trebue să recunoaştem fapte care năzuesc să devină psihofizice şi nu pot. De ex. o reformă avortata, fie ea oricît de însemnată.

Maiorescu. — Domnul *Caragiale* are dreptate. Atunci e mai bine să împărţim faptele în psihofizice restrînse, în veleităţi psihofizice avortate şi în existenţa psihofizice. Numai acestea din urmă sînt *universal obiective*, şi respectă principiul ordinei, provoacă admiraţiunea şi sînt adevăruri ale voinţei.

Duiliu Zamfirescu. — Impărţirea aceasta e clară şi mai bună.

Al. Vlahuţă. — De sigur.

Titu Maiorescu. — Ne mai rămîn acum produsele simţirii.

Delavrancea. — Pe acestea am să le împart eu. Produsele afectivităţii sînt în genere operele literare şi artistice. Ele ori sînt produse ale virtuozităţii, talentului, şi genialităţii creatoare. Cele d'întîi două categorii întră în sfera produselor psihofizice restrînse; cea din urmă întră în adevărata lume psihofizică.

Duiliu Zamfirescu. — Problema era simplificată din şedinţele trecute.

Delavrancea. — Şi eu mi-am făcut datoria, măre *Duiliu*, s'o ţiu minte, cu atît mai mult cu cît putem să mai adaogăm ceva. In adevăr produselor de virtuozitate şi de talent trebue să le adăogăm *încercările neisbutite*. Aşa că dacă recunoaştem în capodopere nişte existenţe psihofizice, — celelalte trei: operele de virtuozitate, de talent şi încercările neisbutite sînt *fenomene* psihofizice, iar nu existenţe psihofizice, — şi anume *fenomene psihofizice* din ordinea afectivităţii.

Titu Maiorescu. — Foarte bună împărţirea şi

analoagă cu celelalte care îşi au rădăcina în inteligenţă şi voinţă. Fapt e că acum ne înţelegem asupra produselor psihofizice ce se formează sub îndemnul celor trei principii psihice: identitatea, unitatea şi ordinea. E chestiunea acum: In realizarea, *în lumea lor*, a acestor produse, ce principii corespunzătoare identităţii, unităţii şi ordinei. Ce condiţii trebue să îndeplinească ele pentru ca să fie considerate ca existente?

Al. Vlahuţă. — Deoarece lumea psihofizică este rezultatul unor combinaţiuni imperfecte sau perfecte, *ale lumii psihice cu lumea fizică*, eu cred că şi principiile de existenţă ale fenomenelor din lumea psihofizică trebue să fie nişte combinaţiuni imperfecte sau perfecte ale principiilor corespunzătoare.

Delavrancea. — Cu alte cuvinte pentru garanterea existenţelor intelectuale psihofizice va trebui să combinăm spaţiul şi identitatea; pentru garantarea existenţelor volitive, — ordinea şi cauzalitatea lor; pentru garantarea existenţelor afective, — unitatea şi timpul. Nu prea văd ce principii pot fi acelea.

Vasile Conta. — Nici eu.

Caragiale. — Descurcă-te, *Alecule*.

Al. Vlahuţă. — Apoi nici nu e greu de descurcat. Ce poate fi identic şi în spaţiu? Obiectul A produce obiectul B, totdeauna, în mod necesar, dacă A e A, B e B şi dacă, toate condiţiile rămîn identice. Obiectul B produce obiectul C în mod necesar şi totdeauna, dacă B e B, C e C, şi toate celelalte condiţiuni sînt identice. Dar în acelaş timp A, identic cu el însuşi, ocupă un loc în spaţiu; B, identic cu el însuşi, dar ca efect al

lui A, ocupă alt loc în spaţiu, şi aşa mai departe. Prin identitate şi spaţiu ajungem să stabilim un nou principiu, care convine adevărului stiinţific: principiul *cauzalităţii analitice: a*, în *aceleaşi* condiţiuni, produce pe spaţial deosebitul *b*; b, în *aceleaşi* condiţiuni, produce pe spaţial deosebitul *c*, — şi aşa mai departe. Principiul lumii psihofizice intelectuale este *cauzalitatea analitică*.

Caragiale. — Dar subtil ai devenit, *Alecule*!

Vlahuţă. — Integralismul ascute mintea.

Maiorescu. — Domnul *Vlahuţă* e mai puţin poet genial, dar cu atît mai convins. — Ia să vedem acum, cum dăm de principiul lumii psihice volitive, cînd se realizează în lumea psihofizică.

Delavrancea. — Apoi drumul ni l-a arătat *Alecu*. — Să vedem. E vorba de a uni într'un singur principiu *ordinea* şi *cauzalitatea*. Pe de altă parte ştiu că — ăsta e alt drum, *Alecule*, — adevărul volitiv este faptul istoric, care provoacă admiraţiunea. Cum se unesc ordinea şi cauzalitatea în faptul istoric? Prin potrivirea între gîndul omului politic care *vede ordinea* cu însă-şi *desfăşurarea cauzală, concretă*, a faptelor omenirii. Şi aci e vorba tot de-o cauzalitate, dar de-o cauzalitate ce stabileşte legătura între *gîndul unui om*, şi între realitatea faptelor în desfăşurarea lor *concretă*. Ii putem zice *cauzalitate concretă*. Fără simţimîntul acestei cauzalităţi concrete, nu poţi conduce lumea.

Duiliu Zamfirescu. — *Barbu* s'a întrecut; ba te-a întrecut şi pe tine *Alecule*, cu toate că avea aerul să te imite.

Maiorescu. — Aici nu e vorba de a ne lua la întrecere, ci de a stabili nişte relaţiuni exacte între fiinţa lumii şi gîndirea noastră. Ne-a mai

rămas principiul, pe care trebue să-l îndeplinească adevărul afectiv în întruparea lui, psihofizică, adică în capodopera. E vorba de a uni într'o singură gîndire *unitatea* cu *timpul*.

Vlahuţă. — Chestiunea pare mult mai uşoară. Toate părţile capodoperei se iau cu privirea dintr'o dată; dar, ca să ajungem în această situaţie, a trebuit să luăm cunoştinţă de ea, chiar cînd e vorba de artele statice, în mod succesiv. Dar principiul, care ne asigură că opera dată este o capodoperă nu poate fi simpla împreunare a unităţii cu succesiunea, ci necesitatea legăturii între ceeace e *fizic, succesiv, formal* şi *invariabil* şi între ceeace e *sufletesc, simultan, de fond* şi *variabil*. Această legătură necesară, pe care n'o putem pătrunde decît cu contemplaţia mistică, constitue, fireşte, tot o *cauzalitate*; dar această cauzalitate este stabilită, în acelaş timp, între nenumărate elemente, fiecare element al fondului şi al formei fiind indisolubil legat de celelalte nenumărate elemente ale formei sau fondului. Este *cauzalitatea sintetică*.

Gr. Alexandrescu. — Principiul acesta al cauzalităţii sintetice îl ştiu şi eu şi-l aprob, ca şi pe celelalte; dar pe el în deosebi. L-am mănuit fără să ştiu, şi eu, în versurile mele, chiar în cele schioape.

Maiorescu. — Aşa dar să rezumăm. Existenţa fizică ne este garantată prin spaţiu, timp şi cauzalitatea în general: existenţa psihică este garantată prin identitate, analoagă cu spaţiul, prin unitate, analoagă cu timpul, şi prin ordine, analoagă cu cauzalitatea Esistenţa psihofizică, exis-

tenţa *intrupată*, ne este în fine garantată prin cauzalitatea analitică, cauzalitatea concretă şi cauzalitatea sintetică. Putem să facem şi un tablou:

	Forme simultane	Forme succesive	Forme simultan-succesive
Lumea psihică	spaţiul	timpul	cauzalitatea
	↓	↓	↓
Lumea fizică	identitatea	unitatea	ordinea
	↓		
Lumea psihofizică	cauzalitatea analitică	cauzalitatea sintetică	cauzalitatea concretă

Caragiale. — Aceasta erà treaba lui *Alecu*. Sînt paralelisme.

Maiorescu. — I-am luat şi eu locul odată. Dar vom mai reveni. Acum am cam abuzat.

DIALOGUL XV

Psihofizicul și Fizicopsihicul.

Se stabilește deosebirea, capitala descoperire a Integralismului, că lumea este întretăerea a trei feluri de realități. Lumea fizică cuprinde realitățile fizice, care, or'cît ar fi de cunoscute, nu se schimbă prin cunoaștere; lumea psihică cuprinde realitățile sufletești, care or'cît de puțin ar fi cunoscute, prin cunoaștere se schimbă; și lumea psihofizică, cuprinde realitățile psihofizice, care se schimbă prin cunoaștere în fondul sufletesc și rămîn neschimbate în forma fizică. Se stabilește corespondența dintre spațiu și inteligență, între timp și sensibilitate. La stabilirea corespondenței dintre cauzalitate și voință, se ivește confuzia posibilă între voința considerată ca concret fizic (fizicopsihicul) și între voință — concret psihofizic. Se înlătură aceasta confuziune și se stabilește și corespondența cauzalitate—voință (în sens psihic).

După aceea se stabilesc paralelismele:

Lumea	fizică	spațiu	inteligență
	psihică	timp	sensibilitate
	psihofizică	cauzalitate	voință

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XV

Psihofizicul şi fizicopsihicul.

Vasile Conta. — Să-mi daţi voe, domnii mei, să es din rezerva mea obişnuită. Cît am fost pe pămînt, am avut un crez: materialismul pur, sau cum zice domnul *Maiorescu*, „rectiliniu". Am plecat dela cîteva principii dovedite de ştiinţa pozitivă, şi am tras toate concluziile, în linie dreaptă, ce se puteau trage din ele. Acum, însă văd, după cîte am vorbit asupra Integralismului, că o astfel de metodă nu putea duce la adevărul adevărat. Căci a fost destul să las la o parte vreun principiu, pînă la care ştiinţa nu ajunsese încă, pentru ca construcţia mea să iasă desechilibrată şi să se dărîme tocmai în partea unde mi se părea mai bină zidită. Ce m'a isbit cu deosebire în expunerea Integralismului a fost distincţiunea dintre fenomenele *fizice*, *psihice* şi *psihofizice*, cînd eu pusesem în principiu că toate lucrurile din lume sînt *numai* fizice.

Maiorescu. — E o distincţiune într'adevăr simplă ce nu se poate contesta: fenomenele fizice, *care*, prin cunoaştere, *nu se schimbă*; fenomenele psihice

care se schimbă prin actul de cunoştinţă, şi fenomenele care, prin acest act, rămîn *neschimbate în formă, dar în fond se schimbă.* E un fapt de observaţie, pe care oricine îl poate controla, de care oricine se poate convinge, pe care nimeni nu-l poate nega,

Vasile Conta. — Gameni sîntem, şi ne doare adevărul, dacă vine dela aitul. Dar sîntem în Empireu, şi, în senitătatea sufletească ce simţ, par'că adevărul fundamental al Integralismului îmi dă o divină mulţumire.

Duiliu Zamfirescu. — Se prea poate să vi se pară astfel. In plutirea noastră, e drept, ne-am depărtat mult de ţărmii Stixului şi nici cea mai mică boare pămîntească nu se simte pînă aici; dar ne-am apropiat mult de tot de luminile înviorate ale Binelui, ce filtrează din Pronia cerească, şi sîntem toţi prinşi în raza caldă a înălţării, a laudei, a adorării entusiaste, chiar fără fond.

Delavrancea. — Ca să nu eşim din drumul adevărului, trebue să fim la deopotrivă depărtare şi de mirosul Stixului şi de mireasma Binelui. Iacă domnul *Maiorescu* a şi început plutirea spre seninătatea locurilor medii, care dă obiectivitatea supremă.

Vlahuţă. — Aici par'că nu mai sînt eu

Caragiale. — Bine, dar tu toată viaţă ai fost obiectiv, *Alecule.* Cel puţin aşa te lăudai.

Al. Vlahuţă. — Mă lăudam eu; căutam eu să fiu; dar nu eram.

Caragiale. — Vei fi fost cum vei fi fost. Dar ia s'ascultăm mai bine acum pe domnul *Conta* să-şi isprăvească cuvîntul.

Conta. — Eu, considerînd toată lumea ca fi-

zică, am deconsiderat celelalte două înfăţişăţi ale ei.

Eu îmi închipuiam că lumea întreagă e numai *fizică;* că, adică, această lume, ce se găseşte în *spaţiu,* poate fi pe dea'ntregul pătrunsă, fără *rest* de către *inteligenţa* omenească, de către partea ei de reflexiune raţională. Mă exprim limpede?

Vlahuţă. — Fireşte. O parte a lumii pătrunsă numai cu o parte a sufletului — aceasta era filosofia dumitale: lumea *fizică,* din *spaţiu,* pătrunsă numai cu *inteligenţa* pură.

Conta. — Iată însă că Integralismul zice, cu drept cuvânt. Pe lîngă lumea fizică, ce nu se schimbă, cînd o cunoaştem, mai există o *lume psihică* ce se schimbă necontenit tocmai prin faptul că o cunoaştem. E o lume în veşnic progres, în veşnică transformare, în necontenită îmbogăţire. Această lume nu trăeşte în spaţiu, ca cea fizică, ci în *timp,* ca una ce vine în conştiinţă în mod succesiv, clipă cu clipă, Şi ea nu poate fi înţeleasă cu inteligenţa. O judecată, oi'cît ar fi ea de abstractă, n'ar putea fi totuşi prinsă şi reţinută, fără exemplificare *concretă,* fără adică un simbol, *care să atingă simţurile* :.. *A* este *B;* soarele ei luminos; aurul e ductil, etc. Cu atît mai mult şi celelalte stări sufleteşti, cum sînt diferitele sentimente, tendinţe sau hotărîri, nu vor putea fi pătrunse, prinse, păstrate fără simţirea, ce le concretizează...

Caragiale. — Mi se pare că *Alecu* o să spună, că desvoltările astea sînt prea lungi.

Al. Vlahuţă. — Ei, da!

Vasile Conta. — Mai simplu: lumea psihică

trăeşte în timp şi este înţeleasă mai mult cu simţirea.

Vlahuţă. — Lumea fizică trăeşte în spaţiu şi este înţeleasă numai cu inteligenţa; lumea psihică trăeşte în timp şi e înţeleasă mai mult cu simţirea. Paralelismul e perfect.

Conta. — Acelaş paralelism îl stabilim în ce priveşte lumea psihofizică. Lumea psihofizică trăeşte în cauzalitate şi e înţeleasă mai mult cu voinţa — cu *admiraţiunea.*

Delavrancea. — Cu emoţiunea estetică, vrei să zici. E vorba doar de efectele capodoperelor asupra sufletului nostru.

Conta. — Ai şi nu-ai dreptate. Una, pentru că în lumea psihofizică nu avem numai capodopere, ci şi adevăruri ştiinţifice şi fapte istorice; şi deci nu poate fi vorba numai de emoţiune estetică, ci şi de certitudine şi admiraţiune. Şi al doilea pentru că, în sînul acestei lumi, emoţiunea estetică e mult mai rară decît admiraţiunea. Intr'adevăr capodoperele literare şi artistice ca adevăruri sintetice, ne produc emoţiunea estetică; iar cunoştinţele ştiinţifice, ca adevăruri analitice, ne produc starea sufletească numită certitudine, iar faptele istorice ne produc admiraţiune. Dar trebue să remarcăm că o capodoperă literară şi artistică, ca şi o cunoştinţă ştiinţifică sînt şi ele *fapte — definitive* şi *permanente* — ale *genialităţii creatore.* Complete sau necomplete aceste fapte, făcînd parte din patrimoniul comun al omenirii, sînt cu adevărat fapte istorice care, pe lîngă certitudine şi emoţiune estetice, mai provoacă în sufletul nostru şi *admiraţiunea.* Admiraţiunea e dar sentimentul, cu nuanţă volitivă puternică, ce se tre-

zeşte în sufletul nostru, cînd ajungem să pricepem adevărul ştiinţific descoperit şi cînd sîntem în faţa capodoperei ca şi în faţa faptul istoric produs.

Delavrancea. — Dar asta par'că revine la ideia că Ştiinţa şi Arta se reduc la Faptul istoric.

Vasile Conta. — Nu tocmai. Prin faptul că admir Ştiinţa şi Arta nu însemnează că o şi înţeleg. Cîţi din cei ce ascultă un concert, îl înţeleg? Cîţi înţeleg cu adevărat literatura? Ţi-e şi milă cînd te uiţi la criticastri de la gazete şi chiar la criticii de la reviste însemnate: ce critică şi cum critică. Nicio părere mai adîncă şi mai potrivită cu natura lucrului. Şi-i vezi cum admiră pe *X*, care a uitat să scrie şi se chinueşte să facă humor; pe Z, care şi-a uitat inspiraţia sănătoasă şi se ia la întrecere în fantazii fără realitate; pe *Z*, care înşiră anecdote ce nu pun în relief nicio stare sufletească mai însemnată. Toţi sînt mari, toţi sînt fruntaşi, toţi sînt şefii generaţiunii lor! Şi la urmă... sgomot, fum şi nimic. Admiraţia lor e pornită numai din voinţă! E nulă. Adevărata admiraţie este aceea ce porneşte din entusiasmul contemplativ — adică din viziunea capodoperei în propria ei esenţă, fără consideraţii lăturalnice.

Vlahuţă. — Fireşte şi acest lucru putem să-l spunem — şi încă mai ca temeiu de creatorii de adevăruri ştiinţifice. Cîţi nu admiră pe *Claude Bernard* şi *Pasteur*, pe *Helmholtz* sau pe *Darwin*; dar cîţi ştim pentru ce-i admiră? Cine cunoaşte teoriile lor geniale? Cine le-a pătruns pentruca întîi să se bucure de certitudinea lor şi apoi să le admire?

Conta. — M'ai secondat foarte bine. Sînt da, *fapte istorice* adevărurile ştiinţifice şi artistico-

literare; — dar esenţa lor nu e reductibilă la voinţă. Nici certitudinea nu devine admiraţie, nici emoţiunea estetică. Mai mult le turbură. Ba le turbură bine de tot. Pricina e că admiraţiunea, care nu isvorăşte ca un adaos din certitudine şi din emoţiune estetică este o realitate trecătoare, legată de anume împrejurări de timp şi spaţiu. Admiraţiunea este o realitate din domeniul lumii fizice şi psihice concrete, careia putem să-i zicem fizicopsihică, ce seamănă cu lumea psihofizică fără să aibă a face întru nimic cu ea. Adevărul ştiinţific şi artistico-literar n'are a face cu spaţiul, timpul şi cauzalitatea, unde se întîmplă această admiraţiune ce porneşte, e adevărat, din suflet, dar îşi are întreaga existenţă în lumea fizică, fără rădăcinile psihofizicului. Domeniul acesta al mişcărilor concrete în spaţiu, în timp şi cauzalitate este deosebit şi trebue să nu facem greşală de a le confunda cu lumea psihofizică, în care spaţiul, timpul şi cauzalitatea sînt numai simulacre ale acestor forme fizice.

Delavrancea. — Dacă lumea fizică e lumea inteligenţei; şi dacă lumea psihică e lumea simţirii, — cui trebue să atribuim lumea voinţei? Căci s'ar putea s'o atribuim şi psihofizicului, dar şi fizicopsihicului.

Conta. — Răspunsul ne-ar putea încurca. Dar noi trebue — şi vom vedea aceasta mai departe — să ne fixăm în minte că toate mişcările voinţei, ce se fac în timp, în spaţiu şi în cauzalitate sînt de natură *fizică* şi *concretă*: sînt din lumea fizică. Ele pot fi atribuite voinţei, dar voinţei considerată ca făcînd parte împreună cu mişcările animalice din lumea fizică. Voinţa în acest sens

— şi e sensul lui *Auguste Comte* — nu e dependentă de psihicul nostru, care e considerat ca inexistent. Ea are, în această concepţiune, o fiinţare pur exterioară, pur mecanică, întocmai ca celelalte mişcări fizice. Voinţa, însă, în sensul adevărat şi adînc al cuvîntului, are o origine ce trece peste marginile conştientului analizabil. Ea este desăvîrşirea faptului, — perfecţiunea lucrărilor umane, pe or'şi ce domeniu, perfecţiune, pe care niciodată n'o ajunge conştiinţa analizabilă, ci numai cea instinctivă, inalizabilă, mistică. Această voinţă dă scîntei memoriei şi fanteziei şi le face creatoare de lucruri, fapte şi acţiuni de sine stătătoare; această voinţă dă foc simţirii pentru ca să aureoleze capodopera, — această voinţă aprinde ideia, în jurul căreia se zămisleşte noua fiinţă. Ea clădeşte şi creiază capodoperele literaro-artistice. Tot ea îndreptează inteligenţa pe căile marilor descoperiri ştiinţifice şi le desăvîrşeşte. Această voinţă ce. lucrează tot ce e adevărat, bine şi frumos, în sensul definitivului şi permanentului, trebue, cum vom vedea, s'o atribuim, *psihofizicului*. Ea, joacă primul roi în actul creaţiunii concrete, în activitatea genialităţii creatoare.

Vlahuţă. — Atunci paraletismul e uşor. Lumea fizică, împreună cu manifestările fizice ale voinţei, trăeşte în spaţiu şi este înţeleasă numai cu inteligenţa. Lumea psihică, împreună cu partea internă a acelor manifestări fizice ale voinţei trăeşte în timp şi e înţeleasă mai mult cu simţirea. Lumea psihofizică, împreună cu manifestările adînci ale voinţei, trăeşte în cauzalitate şi este înţeleasă mai mult cu voinţa.

Duiliu Zamfirescu. — Va să zică: lumea psihofizică este a cauzalităţii, a voinţei.

Aceste trei lucruri absolut deosebite totuşi fac o unitate, pe care o înţelegem numai prin *partea mistică* a sufletului, care este în acelaş timp izvorul creaţiunii. Totul e clar; dar nu văd concluziile metafizice şi totuşi pipăite ce se pot trage din Integralism şi de care nu ştiu cînd ne vorbea domnul *Maiorescu*.

Maiorescu. — Şi totuşi e limpede ce încercam să cuget eu atunci. Dacă lumea fizică e lumea spaţiului şi această lume este înţeleasă şi cunoscută prin inteligenţă, nu se poate să nu fim împinşi a pune în conexiune *fizicul — spaţiul — intelectul*. Tot aşa, dacă lumea psihică e lumea timpului, şi această lume este cunoscută şi înţeleasă prin sensibilitate, nu se poate iarăşi să nu punem în conexiune: *psihicul — timpul — afectivitatea*. Şi în sfîrşit, dacă lumea psihofizică e lumea cauzalităţii şi nu poate fi cu adevărat cunoscută decît prin voinţă, nu se poate să nu punem în conexiune *psihofizicul — cauzalitatea — voinţa*.

Dar fizicul, psihicul şi psihofizicul sînt *obiect*; pe cînd inteligenţa, sensibilitatea şi voinţa sînt *subiect*.

Delavrancea. — Dumneata vrei să stabileşti o legătură cauzală între mintea noastră şi lume şi să ajungi la o concluzie analoagă cu a filosofilor care zic: lumea e mintea şi mintea e lumea.

Titu Maiorescu. — Cam aşa ceva. Dar această parte, ce nu mai are legătura directă cu literatura şi arta, văd că nu mai interesează pe domnii aceştia. Domnul *Caragiale* se uită spre înălţimile

Dumbrăvilor Elizee, Domnul *Vlahuță* privește spre Stix, iar *Duiliu* se uită la ei.

Delavrancea. — Adevărul e că și mie îmi vine ca un fel de aromeală. Chestiunea, ce ridici dumneata, acum, către sfîrșitul ședinței, e mult prea însemnată — și, pentru mințile noastre mai mult concrete decît abstracte, mult prea grea. Trebue s'o animăm.

DIALOGUL XVI

Capodoperele sînt singurele cunoștințe integrale.

Existența sufletească *analitică* sau *științifică* e garantată de *identitate*; existența sufletească *concretă* sau *volitivă* e garantată de *ordine*.

Singură existența sufletească *sintetică* este garantată de cîte trele principiile de identitate, ordine și unitate. De aci urmează că numai capodoperele constitue existența sufletească integrală.

Ceva mai mult. Frumusețea încorporată în capodopere este, după aceasta constatare, și Adevărul, și Binele (cf. „kalon kagathòn" al lui *Platon*).

Obiecția că Frumusețea nu vrea să știe de adevărul științific și cel istoric se înlătură prin observațiunea că nici principiul adevărului științific — identitatea, — nici principiul adevărului volitiv — ordinea, — nu sînt călcate în capodopera literară și artistică, dar cu condițiunea ca acea capodoperă să fie considerată în esența ei *estetică* iar nu ca o existență fizică. Din punct de vedere fizic Fantoma din „Hamlet" nu există, pentrucă nu poate satisface principiile existenței fizice: spațiu, timp, cauzalitate. Dar satisface principiile existenței psihice: identitatea, unitatea, ordinea: efectul estetic, pe care-l face Fantoma este *acelaș* și la cel ce o crede realitate, și la cel ce o crede halucinație. Tot așa stă lucrul cu principiul ordinei, pe care mai bine îl observă de ex. *Shakespeare* în „Macbeth", decît istoricul *Hollinshed*. Capodopera este singura cunoștință integrală despre lume, și într'însa se cuprinde și Binele și Frumosul.

Afirmarea că, după această concepţie, adevărurile ştiinţifice şi cele volitive — Ştiinţa şi Istoria — ar fi pentru om inferioare adevărurilor artei şi literaturii, — se întăreşte prin evenimentele, pe care le-a suferit omenirea în timpul Marelui Răsboiu. Şi descoperirile ştiinţifice, şi instituţiile istorice, nu au fost decît spre vătămarea omenirii, ori spre stabilirea echilibrului stricat de ele. Omenirea nu progresează prin Ştiinţă şi Istorie decît aparent. Immulţesc plăcerile; dar în acelaş ele îmmulţesc şi durerile. Singura capodoperă artistică înalţă sufletele în fericire.

Obiecţiunea că exaltarea valorii capodoperelor duce la pacifism se înlătură prin observaţia că încîntările ce ne dau capodoperele sînt numai întermitente, pe cînd lupta celor slabi în contra celor puternici, avîntul naţional în contra vîntului internaţional, ca fenomen istoric, este permanentă.

Omenirea, fiind mişcare nu va renunţa nici la Ştiinţă nici la Istorie; dar nu într'aceasta stă fericirea ei.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XVI

Capodoperele sînt singurele cunoştinţe integrale.

Conta. — In chestia principiilor, care garantează existenţa fizică, existenţa psihică şi cea psihofizică, noi am trecut cu vederea un lucru.

Maiorescu. — Să-l vedem!

Conta. — Pentru garantarea existenţei fizice noi întrebuinţăm, după integralism trei coordonate: spaţiul, timpul şi cauzalitatea. Dacă lipseşte una dintre ele, lipeşte şi condiţia *sine qua non* a existenţei fizice: obiectul fizic nu există.

Pentru garantatea existenţei sufleteşti n'a mai fost vorba de cîte şi trele coordonatele corespondente. Noi am cerut ca adevărul ştiinţific să se supună numai principiului identităţii, — şi niciunul altuia. — Noi am cerut iarăşi ca adevărul pragmatic să se supună numai principiului ordinei, şi altcumva niciunui altuia. Tot aşa, şi în privinţa adevărului afectiv.

Delavrancea — Ba mi se pare că s'a făcut o distincţiune.

Conta. — Care anume?

Delavrancea. — S'a zis, — şi noi am acceptat-o cu toţii — că atît adevărul ştiinţific cît şi cel istoric *nu* sînt *realităţi integrale*, ci numai *parţiale*. Şi-atunci este evident că realităţile parţiale, *numai parţial cer garanţia principiilor* — şi anume nu a tuturora, ca la realitatea fizica, ci numai a principiului identităţii pentru adevărul ştiinţific, şi a principiului ordinei pentru adevărul pragmatic. Singura *realitate psihică integrală* este numai concepţia capodoperei literare şi artistice, şi numai *ei trebue să-i cerem respectarea tuturor principiilor, la care se supune lumea psihică.*

Duiliu Zamfirescu. — Apoi aceasta se reduce la pretenţiunea că *frumuseţea*, măcar în idee este în acelaş timp, şi *Adevăr*, şi *Bine*.

Gr. Alexandrescu. — Faimosul *kalònkagathon* al lui *Platon* nu putea să însemne altceva: frumuseţea cuprinde însă nu numai Binele, cum zicea *Platon*, dar şi Adevărul.

Duiliu Zamfirescu. — Bine, dar atunci cum rămîne cu anacronismele şi anatopismele lui *Shakespeare*, de care vorbea *Barbu* mai deunăzi. Sau, cum zicea el: „arta înfrînge şi adevărul ştiinţific şi cel istoric, şi construeşte, cum îi place!". Ce fel de *Bine* învolvă *Frumuseţea*, cînd denaturează faptele istorice? Ce fel de *Adevăr* iarăşi implică ea, cînd nu-l respectă?

Maiorescu. — Apoi să ne 'nţelegem. Şi asta nu se face decît pe rînd. Mai întîi, să fie odată stabilit că adevărul analitic sau ştiinţific, ca să fie recunoscut ca atare, nu are nevoe decît de inteligenţă. Deşi e o realitate — dar e numai unilaterală sau parţială. Tot aşa să fie stabilit că adevărul concret sau pragmatic, Binele, iarăşi ca

să fie recunoscut ca atare, nu are nevoe de celelalte principii. Cu ştiinţa şi cu arta, omul practic, mai cu seamă cînd e de geniu, — n'are ce face. E destul că voinţa lui se potriveşte cu a lucrurilor încît stabileşte ordinea şi provoacă admiraţiunea. Dar dacă venim acum la adevărul simţirii — la *frumuseţe* — trebue să recunoaştem că e singura realitate integrală.

Conta. — Ei da! Apoi tocmai aici nu e potriveală.

Duiliu Zamfirescu. — Nu e potriveală, fireşte, din momentul ce descoperim că sînt capodopere, care nu vor să ştie nici de adevărul ştiinţific (ca de ex. umbra lui Hamlet sau Homunculus în „Faust") nici de adevărul istoric (ca de ex. istoriile lui *Shakespeare* sau ale lui *Edmond Rostand* din „Cyrano de Bergerac" şi din „L'Aiglon").

Maiorescu. — Ia să ne întrebăm noi, mai întîi: ce însemnează să te supui la principiul identităţii? Şi răspund: Insemnează că obiectul, pe care l-am perceput cu toţii, să lase în sufletul tuturor, cîteva elemente esenţiale identice, la care toţi trebue să ne gîndim, ori decîteori va fi vorba de acel obiect. Numai aşa asigurăm oarecum perpetuitatea lui în conştiinţa omenească. Astfel, în ce priveşte Fantoma din „Hamlet", cu toţii, din punct de vedere ştiinţific, avem o idee: ea nu poate să existe, decît ca o *halucinaţie*. Cu toate acestea *Shakespeare* o dă ca o *realitate*. Principiul identităţii s'ar părea înfrînt. S'ar părea. Dar nu e înfrînt. Căci fie că o judeci halucinaţie, fie că o judeci realitate, *nu* din acest punct de vedere ne interesează fantoma lui Hamlet, ci pe toţi ne interesează din punctul de vedere al efectului estetic ce face

asupra noastră, fie că o considerăm simplă halucinaţie, fie că o considerăm realitate. Cu alte cuvinte, principiul identităţii este satisfăcut, din punctul de vedere al *realităţii estetice*, întrucît toţi sîntem, sufleteşte, mişcaţi de ea la fel. Frumuseţea ei constă în această *emoţiune indentică* la toţi ce asistă la o reprezentare artistică a lui „Hamlet".

Duiliu Zamfirescu. — Va să zică, nu e vorba să îndeplinească identitatea sufletească materială şi exterioară — fizică — întrucît „Hamlet", *nu este un obiect fizic*, ci de identitatea estetica interioară întrucît această operă e *un obiect psihofizic*. Lucru pare înţeles. Dar cum rămîne cu aplicaţiunea celuilalat principiu, al ordinei?

Titu Maiorescu. — La fel. Să rămînem tot la „Hamlet" sau, dacă vreţi, fiindcă istoriceşte e şi mai pipăit, să trecem la „Macbeth", *Shakespeare* a schimbat datele istorice ale lui *Hollinshed*, dar în cea mai mare parte le-a păstrat, modificîndu-le în aşa fel că principiul ordinei, care provoacă admiraţiunea, ese mult mai în relief la *Shakespeare* decît la *Hollinshed*. Mustrarea conştiinţei lui Macbeth, mersul lui, după ce a ucis odată, din crimă în crimă pînă la prăbuşire, e pus într'un relief atît de extraordinar, că toţi, care văd reprezentarea acestei drame, *nu pot să cugete altfel în privinţa ordinei în viaţa omenească*. Cu alte cuvinte, *Shakespeare* satisface principiul ordinei mai vizibil şi mai pregnant decît istoricul *Hollinshed*. Ori cum ar fi, „Macbeth" fiind o capodoperă — deci o fiinţă psihofizică — satisface *din acest punct de vedere* principiul ordinei. Orice altă aplicaţiune a acestui principiau priveşte obiectele fizice sau psihice, şi este în afară de natura

proprie a obiectului în discuţiune, care este, cum ştim, psihofizic.

Duiliu Zamfirescu. — Va să zică iarăşi o capodoperă satisface — ca o realitate integrală ce e—nu numai principiul unităţii, dar şi principiile identităţii şi ordinei, dar cu o singură condiţiune firească: să nu fie luată drept realitate fizică sau, psihică, ci drept o *realitate psihofizică.* Intrucît dar o capodoperă e *frumoasă* — ea e în acelaş timp, şi *adevărată,* şi *bună.* Frumuseţea *conţine în sine, şi Adevărul, şi Binele;* dar cu condiţia ca ea să fie recunoscută în calitatea ei de fiinţă psihofizică.

Maiorescu. — Aşa este realitea lucrurilor. Existenţa *in abstracto* a adevărului ştiinţific e regularizată prin principiul identităţii fără să mai aibă nevoe de satisfacerea celorlalte două principii. Existenţa lui *in concreto,* la rîndul ei, e regularizată de principiul *cauzalităţii analitice,* fără iarăşi să mai fie nevoe de cauzalitatea concretă şi de cauzalitatea sintetică.

Oricîte probe, demonstraţiuni, experienţe ar fi de nevoe pentru a arăta *in concreto* realitatea unui adevăr ştiinţific, ele toate nu concurg decît pentru a stabili *noile legături de cauzalitate analitică* între diferitele fenomene fizice. In aceste probe, demonstraţii, experienţe, nu e vorba nici de cauzalitatea concretă, nici de cea sintetică, ci numai de cauzalitatea analitică. — Acelaş lucru în privinţa adevărului pragmatic. *Cauzalitatea concretă* nu e decît forma *in concreto* o ordinei ideale la care trebue să se supună *fapta bună.* Ea n'are nevoe pentru a se exercita nici de cauzalitatea analitică nici de cea sintetică. *Singura realitate*

psihofizică integrală e numai frumusețea reprezentată prin capodoperă, care, ca realitate psihofizică, cum am văzut, pe lîngă principiul unității și principiul cauzalității sintentice, satisface, și principiul ordinei, și principiul indentității în mod ideal, - și principiul cauzalității concrete, și acela al cauzalității analitice, în mod concret.

Duiliu Zamfirescu. — Ne-am luminat.

Delavrancea. — Ei da; nici nu se putea altfel. Dar atunci întregul adevăr despre lume se reduce la existența lumii fizice, care e garantată prin formele de timp, spațiu și cauzalitate, și la existența lumii psihofizice a capodoperelor, singurele dintre cele trei forme ale adevărului care sînt, ca și fenomenele fizice, garantate și prin cele trei principii *concrete:* cauzalitatea analitică, concretă și sintetică.

Conta. — Va să zică, după Integralism toate invențiile științifice, tot progresul material, pe care l-a făcut omenirea de o sută de ani încoace n'au nici o importanță. Tot așa faptele istorice din ultimii zece ani, care și-au găsit culminația în tractatul dela Versailles, întemeerea Societății Națiunilor dela Geneva, acordurile dela Locarno sînt nimicuri. Singurul lucru care înalță pe om, îl îmbogățește, îl fericește — este capodopera. Nu vi se pare cam exagerat?

Maiorescu. — Da și nu. Căci, dacă ne-am întreba, cînd a fost omenirea mai crudă? Cînd s'a vărsat mai mult sînge omenesc? Cînd s'au strivit mai mult sufletele, fie din punctul de vedere moral, fie din punct de vedere național — ce-ați răspunde? Și aceasta barbarie organizată, după cele mai noi metode științifice, cu ce a coincidat

decît tocmai cu descoperirile ştiinţifice cele mai complexe şi mai fine?

I-a făcut pe oameni aceste descoperiri mai buni? Sau faptele bune, la care au dat ocazie atîtea răutăţi, putut-au fi altfel interpretate decît ca o restabilire de echilibru a atîtor grozăvii? Şi, dacă adevărurile ştiinţei nu fac pe om mai bun, ba ajută să fie cît mai rău, — la ce folos descoperirea lor? Şi faptele istorice, oricîtă admiraţiune ne-ar fi produs, ce sînt alteceva decît consfinţirea aceloraşi civilizate sălbăticii? Aceleaşi echilibrări în deschilibru?... Imi vine să cred — şi e concluzia la care ne duce Integralismul — că omenirea din punctul de vedere al aşa numitului progres al fericirei fizice stă pe loc, iar iluzia de înaintare e provenită din pricină că numărătorul şi numitorul fracţiunilor, ce-ar reprezenta raportul dintre plăceri şi dureri, se măresc, dar raportul rămîne acelaş:

$$\frac{1}{1}=\frac{2}{2}=\frac{3}{3}=\frac{4}{4}, \text{ etc.}$$

Singurul lucru, care se ridică peste aceste adevăruri pseudointegrale şi care, pentru aceasta, *sporeşte adevărata realitate,* e capodopera. Ea trebue să fie pentru toţi una, şi într'una toţi pot să fie. Nimic nu uneşte pe oameni mai integral decît efectele ei. Nici petrecerile pîntecelui şi-ale senzualităţii, nici întrunirile publice, nici adunările constituite nu uneşte într'un cuget, într'o simţire şi într'un avînt al voinţei, pe oameni, oricît de deosebiţi ar fi, decît executarea şi prinderea în sufletul nostru a capodoperelor. O reprezentaţie teatrală sau

de operă, isbutită, un concert minunat, o lectură publică admirabilă — ţintesc sufletele într'un singur punct şi le ridică pe toate de asupra preocupărilor meschine personale. Impersonalitatea — care nu e decît *unitatea sintetică* a Integralismului — este singura fericire ce este dată omului pe pămînt. Intr'aceasta — şi fără să admitem sistemul lui, — *Schopenhauer* are dreptate. Arta uneşte pe oameni într'un singur om şi-l fericeşte, mai mult ca oricare alte bunuri pămînteşti.

Caragiale. — Iartă-mă, domnule *Maiorescu*, dar mi se pare că cu această teorie ajungem la *pacifism*, această plagă morală, care ca să mă exprim gongoric, dar nu mai puţin adevărat, roade existenţa naţionalismului, pe care noi îl credem sfînt.

Maiorescu. — Nicidecum. Pacifismul cere o înfrînare a voinţelor slabe, pentru ca cu atît mai uşor să cadă pradă voinţelor mai puternice şi mai viclene.

Sîntem deci pe tărîmul pseudo-integralităţii — şi anume al voinţei. Acolo opunem pacifismului, avîntul naţional — şi nici nu se poate altfel. Acolo e vorba de mişcare, de luptă. Această luptă e o stare *permanentă*, deşi atît de variabilă, şi nimeni nu o poate linişti, pentrucă îşi are isvorul în însăşi voinţa noastră, pe care noi n'o putem niciodată smulge din noi ca s'a aruncăm încolo. Ea e o stare omenească, mărginită de apetiturile şi avînturile voinţei noastre. — Impersonalismul însă e o stare divină, la care nu ne putem ridica decît din cînd în cînd şi pe care trebue s'o preţuim mai mult decît orice pe lume, cu atît mai mult, cu cît ea, deşi eternă în esenţă, e doar *inter-*

mitentă în manifestare, iar nu permanentă, ca vălmăşagul apetiturilor. E ca o licoare de preţ, din care nu bei decît la zile mari. A o lăuda şi a o recunoaşte mai presus decît toate celelalte băuturi, nu însemnează ai cere ca să generalizezi întrebuinţarea ei. Aşa e şi impersonalismul. *Cum grano salis.*

Conta. — Şi cu toate astea omenirea nu va renunţa niciodată la progresele ştiinţifice şi istorice.

Maiorescu. — Fireşte. Omul e mişcare — şi mişcarea duce înainte. Chestia e de a recunoaşte că nu în mişcarea aceasta de progres — fizicopsichică — stă fericirea omenirii, ci în însuşirea şi gustarea adîncă, psihofizică, a capodoperelor artistice şi literare. Ele singure sînt integrale.

Gr. Alexandrescu. — Eu mă învoesc din toată inima cu această concluzie. Ce zici, tinere *Trivale?*

Trivale. — Deşi eu am fost cam pacifist în vremuri, eu cred că trebue să adoptăm în totul concluzile domnului *Maiorescu.*

Duiliu Zamfirescu, Delavrancea, Vlahuţă. — Să le adoptăm.

PARTEA II

LUMEA FIZICĂ

Domnului

PROFESOR *Dr. D. GEROTA*

DIALOGUL XVII

Spaţiu, Timp, Cauzalitate (Matematicele).

Lumea fizică prezintă realităţi, ce nu se schimbă cîtuşi de puţin prin actul de cunoaştere. Existenţa lumii fizice e garantată prin formele de timp, spaţiu şi cauzalitate. Spaţiul e intelectual; timpul, afectiv; cauzalitatea, volitivă. Dar şi spaţiul, timpul şi cauzalitatea, toate la un loc, sînt forme fizice avînd afinitate cu inteligenţa: sînt *forme*. Lumea fizică, în afară de *forme*, mai cuprinde *fenomene* şi *concrete*.

Formele sînt sau *garanţii* ale existenţii fizice sau *existenţe*. Ca existenţe ele fac obiectul a mai multor ştiinţe: spaţiul obiectul Geometriei; timpul, al Aritmeticei-Algebrei; cauzalitatea, al Mecanicei. Spaţiul se descompune în *linii* (avînd afinitate cu inteligenţa); *planuri* (avînd afinitate cu sensibilitatea) şi *volume* (avînd afinitate cu voinţa). De unde trei feluri de geometrii: geometria *lineară*, *plană* şi în *spaţiu*. Cum au fost descoperite, cu această metodă, *Cvaterniunile*. Timpul se descompune în *şirul linear* al numerelor: este obiectul Algebrei; în şirul linear redus la *două coordonate plane*: este obiectul Geometriei analitice; şi în şirul linear redus la *trei coordonate* în spaţiu: sînt Cvaterniunile (quaterinons). Cauzalitatea, care nu e decît Forţa, se descompune în forţă *pură*, cu care se ocupă Mecanica raţională; forţa *concretă*, cu care se o-

cupă Mecanica aplicată; şi forţa *reală*, cu ca e se ocupă Mecanica Astronomică. Rezumatul celor nouă ştiinţe, ce se ocupă cu formele.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Gr. Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XVI

Spaţiu, Timp, Cauzalitate (Matematicele).

Conta. — Cu cunoştinţele asupra Integralismului, pe care le-au vînturat în şedinţa trecută, iar ne întorsesem la principii. Şi chestiunea doar erà să ne ocupăm în deosebi de clasificarea cunoştinţelor relative la lumea fizică.

Vlahuţă. — A fost necesară şi acea reîntoarcere. S'a stabilit odată pentru totdeauna că singurele cunoştinţe integrale care pot contribui mai mult ca oricare la educarea sufletelor sînt capodoperele.

Maiorescu. — Deocamdată domnul *Vasilie Conta* are dreptate. Trebue să reluăm firul, începînd de la reţeaua de principii ale existenţei, sub cele trei hipostase — lume fizică, psihică, psihofizică, — şi anume, mărginindu-ne la lumea fizică.

Vlahuţă. — Dar, îmi daţi voe, domnule *Maiorescu*, — mi se pare mie că lumea fizică poate fi înţeleasă în două sau chiar trei feluri, şi trebue, din capul locului, să delimităm sensul în care trebue s'o înţelegem.

Maiorescu. — Să vedem.

Vlahuţă. — Este mai întîi adevărata lume fizică — lumea realităţilor care, sub actul cunoaşterii, *nu se schimbă*, şi unde exerciţiul de clasificare al cunoştinţelor va fi legitim şi va duce la rezultate exacte. Dar ştiinţa modernă consideră tot ca lume fizică, şi lumea psihică, şi cea psihofizică. Deşi realităţile sufleteşti, sub actul cunoaşterii, se schimbă, adică sînt deosebite de cele fizice — ele sînt totuşi tractate ca şi acestea, — şi fireşte, rezultatele, la care se ajunge prin această procedere, nu pot avea nici pe departe exactitatea celor obţinute pe terenul propriu fizic. Acelaş lucru cu lumea psihofizică. Literatura şi arta sînt de-o sută de ani victima acestei concepţii. In loc să se studieze numai capodoperele poeţilor, şi, în loc ca toată atenţiunea să se concentreze asupra lor, adîncindu-le fiinţa lor psihofizică (neschimbată în formă, variabilă în fond, dar fond şi formă legate indisolubil), — metoda istorică, urmată de toţi în literatură, astăzi, studiază viaţa fizică şi psihică a *scriitorilor* şi crede că într'însa va găsi explicaţia frumuseţii din capodopere, lucru absurd. Ori cum ar fi, se vede că sub numele de lume fizică unii înţeleg nu numai pe cea care nu se schimbă sub actul cunoaşterii, — ci şi lumea psihică şi cea psihofizică, deşi acestea au o natură absolut deosebită.

Maiorescu. — Observaţia domnului *Vlahuţă* e la locul ei. Ei bine, noi stabilim, de la început, că lumea fizică, pe care o vom studia, este lumea fizică *pură*, iar *nu* lumea psihică sau psihofizică *luate* drept fizice.

Conta. — Deci sîntem în sfera materialismului meu.

Maiorescu. — Nu tocmai. In sfera materialismului dumitale, dar numai întru cît e vorba *de realitățile, ce, sub actul cunoașterii, nu se schimbă.*

Conta. — Cam aceasta am vrut să înțeleg și eu.

Duiliu Zamfirescu. — Cred că am făcut destule preambule în această chestie.

Maiorescu. — Multe, dar necesare. — Și așa dar, existența fizică este garantată prin formele de *spațiu, timp* și *cauzalitate.* In privința aceasta nu e nici o contestare.

Conta, Delavrancea. — Nu.

Maiorescu. — Dar toate aceste forme, luate împreună, cu care din manifestările principale sufletești se aseamănă? Vreau să zic: spațiul e de natura inteligenței; timpul, de natura sensibilității; cauzalitatea, de natura voinței. Totuși ele luate *toate* împreună, ca *forme pure fizice,* au afinitate mai mult cu una din facultățile noastre sufletești. Și e chestiunea de a fixa: cu care?

Vlahuță. — Dacă e vorba de formă pură fizică, apoi nici una din facultățile noastre nu e *mai formă* decît inteligența. Deși spațiul e mai intelectual, timpul, mai afectiv, și cauzalitatea, mai volitivă, toate la un loc sînt *forme pure fizice* și, întrucît sînt forme pure, *ele sînt de natura inteligenței.*

Maiorescu. — Ai raționat foarte bine. Și răspunsul este exact. Acum însă vine altă întrebare. Formele pure fizice sînt *numai o parte* a lumii fizice. Ele constitue numai o parte din realitățile, ce nu se schimbă sub actul cunoașterii. Și, dacă formele pure corespund inteligenței, trebue să avem realități fizice, care corespund simțirii. Care

să fie realităţile lumii fizice care au afinitate cu sensibilitatea noastră ?

Delavrancea. — Eu cred că realităţile fizice, care au afinitate cu simţirea, sînt acelea, *care vin la cunoştinţa noastră prin simţuri:* fenomenele de temperatură, de văz, de auz, etc., cu un cuvînt fenomenele care, în ştiinţa pozitivă, poartă numele de *fenomene fizice.*

Maiorescu. — Ai văzut foarte bine. Dar oare cu *formele fizice* şi cu *fenomenele fizice* acoperitu-s'a întreaga sferă a realităţilor din lumea fizică ?

Vlahuţă. — Nu cred, domnule *Maiorescu. Formele* intelectuale şi *fenomenele* sensibile trebue să ducă la o întreagă categorie de manifestări fizice care sînt, şi formă, şi fenomen, fără să putem zicem că e formă sau fenomen ?

Caragiale. — Aia sîntem *noi !*

Gr. Alexandrescu. — Cum *noi* ?

Caragiale. — Noi, indivizii ; — şi, ca noi, toţi indivizii din lumea anorganică (indivizii speciilor *mineralogice*), toţi indivizii din lumea organică (indivizii speciilor *microbiologice, vegetale* şi *animale*) — şi noi *oamenii,* dumneata, dumnealui, eu şi societăţile numite popoare şi neamuri.

Duiliu Zamfirescu. — Cu alte cuvinte, corpurile *concrete,* indivizii din natură, ar fi o sinteză de fenomen fizic şi de formă fizică. Lucrurile par să fie aşa.

Trivale. — Aşa şi sînt. Toţi indivizii trăesc în timp, spaţiu şi cauzalitate, şi în acelaş timp au proprietaţi ce cad sub simţuri. In acelaş timp au *altă fiinţare* ca forma şi fenomenul. Sînt *concrete.*

Delavrancea. — Foarte bine ; dar ele trebue să mai îndeplinească o condiţiune. Dacă *forma* e in-

telectuală, dacă *fenomenul* e sensibil sau afectiv, — *concretele* acestea sînt ele oare de natură *volitivă?*

Trivale. — Fireşte. Formele şi fenomenele au un fel de existenţă continuă şi oarecum difuză. Numai concretele au un contur determinat şi o cauzalitate care le dă un început, un traiu şi un sfîrşit, deci o mişcare, ce se aseamănă cu voinţa.

Vlahuţă. — Cu alte cuvinte, îndeplineşte şi condiţiunea aceea. Apoi atunci avem trei coordonate transversale şi trei longitudinale care în part întreaga lume fizică, fiecare avînd afinitate cu una sau alta din manifestările noastre fundamentale sufleteşti. Daţi-mi voe să vă fac un tablou:

	spaţiu (intelectual)	timp (afectiv)	cauzalitate (volitiv)
Forme (intelectuale)			
Fenomene (afective)			
Concrete (volitive)			

Duiliu Zamfirescu. — Şi de ce folos ne-ar putea fi, pentru înţelegerea filosofică, această schemă?

Maiorescu. — O să vedem îndată. Ea ne va da cheia clasificării tuturor ştiinţelor.

Duiliu Zamfirescu. — Sînt foarte intrigat.

Maiorescu. — Iată, ca să-ţi satisfac curiozitatea mai repede, să luăm prima bandă transversală — aceea a formelor. Formele, din cele ce am văzut pînă acì, joacă un dublu rol. Ele sînt, mai întîi, condiţiile pe care trebue să le îndeplinească existenţa fizică; dar ele, în al doilea rînd, mai sînt, în ele însele, nişte *existenţe*, despre

care putem lua cunoştinţă, şi anume nişte *existenţe fizice*, ce nu se schimbă cîtuşi de puţin sub actul cunoaşterii. In calitate de existenţe sau lucruri ce pot fi studiate, spaţiul este obiectul unei ştiinţe: *Geometria;* timpul este obiectul altei ştiinţe, *Aritmetica (algebra)*, şi cauzalitatea este obiectul altei ştiinţe, *Mecanica*. ată seria ştiinţelor ce se ocupă cu formele, ca existenţe fizice.

Trivale. — Dar lucrul minunat este că principiul care ne-a dat această tripartiţie de ştiinţe se poate aplica şi înăuntrul fiecăreia din ele, pentru a determina alte ştiinţe secundare, chiar dacă, altfel, n'ai şti nimic de existenţa lor.

Delavrancea. — Asta într'adevăr ar fi minunat.

Maiorescu. — *Trivale* are dreptate. Iată d. ex. Geometria, ştiinţa spaţiului. Ea e cea mai integral-intelectuală, dintre ştiinţe, fiindcă nu cuprinde numai raţionamente, dar şi combinaţii plastice în diferitele ei figuri. Dar intelectual fiind, spaţiul, ca obiect de studiu, se prezintă cu trei forme, fiecare avînd afinitate mai mult cu inteligenţa, sensibilitatea şi voinţa.

Gr. Alexandrescu. — Minunat ar mai fi!

Vasile Conta. — Intr'adevăr.

Caragiale. — Am o inspiraţie. Mi se pare — ori cît de puţină geometrie am învăţat prin şcoli, — că văd cele trei forme cu afinităţile lor sufleteşti.

Titu Maiorescu. — Te rog să ni le spui.

Caragiale. — Eu par'că aşa ştiu că sînt trei geometrii: geometria *liniilor*, a *suprafeţelor* şi a *volumelor:* geometria *liniară*, cea *plană* şi cea *în spaţiu*. Şi cred că cea mai uşoară reflecţie, ne arată cu *punctul şi linia* sînt mai intelectuale ca *suprafaţa*, care isbeşte mai uşor simţurile şi care

deci e afectivă, iar *volumul*, care cere mişcări complicate pentru a-l cuprinde, are mai multă afinitate cu *voinţa*, care prin excelenţă e mişcare.

Delavrancea. — Aşa trebue să fie cum zice, *Iancu*.

Duiliu Zamfirescu. — Să vedem însă dacă lucrul vine tot aşa de uşor la *Aritmetică* şi la *Mecanică*.

Trivale. — Mai 'nainte de a ne ocupa şi cu aceste laturi ale cestiunii, să-mi daţi voe să spun o anecdotă care nu e decît o realitate — în legătură tocmai cu cele trei diviziuni — pe care le vom vedea — ale Aritmeticei.

Maiorescu. — Fireşte: anecdota primează.

Gr. Alexandrescu. — De ce, fiule?

Maiorescu. — E un dicton al societăţii „Junimea", care a luat fiinţă, pe cînd, din nefericire, dumneata, cucoane *Grigorie*, erai bolnav. In această societate, anecdotele erau sufletul discuţiilor celor mai serioase. De aceea ne-au şi botezat: „zeflemişti".

Gr. Alexandrescu. — Atunci s'auzim şi noi anecdota. Eu cred că, în acea societate, n'aş fi făcut figură rea.

Trivale. — Autorul Integralismului auzise — ca şi noi toţi, şi cam în aceleaşi condiţiuni, de *cvaterniuni* (quaternions). Auzise, dar habar n'avea ce erau. Ei bine, într'o zi, la Iaşi se întîlneşte cu *Vîlcovici*, pe atunci profesor de matematici la Universitatea Ieşană, şi — cum îi e obiceiul — intră în discuţiune cu privire la clasificarea ştiinţelor. *Vîlcovici*, competent şi iubitor de adevăr, caută să-i răspundă la toate nedumiririle. — Domnule *Vîlcovici*, îl întreabă partenerul nostru: avem noi

vre-o ştiinţă matematică, care, în loc de două coordonate, să aibă trei? Căci în schema clasificaţiei mele, am un gol, pe care nu-l pot umplea decît cu o ştiinţă algebrică cu trei coordonate.— *Vîlcovici* se uită curios la el şi-i răspunde: — Fireşte că avem: sînt *Cvaterniunile.* — Şi astfel a aflat autorul Integralismului ce sînt aceste cvaterniuni, pe care prin schemele lui le determinase fără să ştie ce nume au!

Duiliu Zamfirescu. — De-o fi adevărat, Integralismul este plin de surprize.

Gr. Alexandrescu. — Ia să vedem şi noi ce sînt cvaterniunile acelea.

Maiorescu. — Nu sînt decît o ramură a *Algebrei*, care, ea însăşi, nu e decît Aritmetica generalizată.

Duiliu Zamfirescu. — Foarte bine; dar să vedem, dacă se potrivesc şi acì lucrurile ca la Geometrie.

Maiorescu. — Dacă se poate — şi mai bine. *Aritmetica-Algebra* e calculul ce are de obiect şirul nesfîrşit şi *linear* al numerelor ce figurează timpul. Obiectul are afinitate cu *inteligenţa.*

Duiliu Zamfirescu. — Aşa e.

Maiorescu. — *Geometria analitică* nu este decît Aritmetica-algebră care are însă de obiect şirul numerelor studiate cu ajutorul a *două coordonate geometrice*, corespunzătoare cu geometria *plană.* Obiectul are deci afinitate cu sensibilitate.

Duiliu Zamfirescu. — Foarte bine.

Maiorescu. — In sfîrşit, *Cvaterniunile* nu sînt decît tot Aritmetica-algebră, care are însă de obiect şirul numerelor studiate cu ajutorul a *trei*

coordonate geometrice, corespunzătoare cu *geometria în spaţiu*. Obiectul are afinitate cu voinţa.

Duiliu Zamfirescu. — In adevăr, — e un lucru minunat, cum es ca din nişte cutii ale Naturii, toate ştiinţele acestea. Incep să cred că Ingralismul are un temeiu.

Delavrancea. — Dar cu Mecanica va fi oare tot aşa lucrul?

Maiorescu. — Fireşte. Ce vrei mai intelectual decît partea aceea a Mecanicei, care reduce toate mişcările la punct şi direcţiune? *Mecanica raţională* este prin excelenţă *ideală* şi deci de natura inteligenţei. Este cauzalitatea redusă, ca să zicem astfel, la cele mai imateriale forţe. — Cu desăvîrşire altceva e însă *Mecanica aplicată*, unde forţele sînt *concrete* şi cad mai mult sau mai puţin sub simţuri. Mecanica aplicată are un obiect care are afinitate cu sensibilitatea. In sfîrşit, *Mecanica astronomică*, unde obiectul îl constitue *chiar forţele reale ale naturii*, corpurile cereşti şi mişcările lor în spaţiul real, nu vi se pare că are, prin concretitudinea şi mişcările, pe care le calculează, cea mai mare afinitate cu voinţă? Aşa că şi Mecanica, al cărei obiect este cauzalitatea, — fiind prin excelenţa volitivă, are totuşi elemente, care sînt mai aproape de intelectualitate, altele, care sînt mai aproape de afectivitate, şi în sfîrşit altele care sînt, cum am zice, volitive pure.

Al. Vlahuţă. — Cu alte cuvinte, şi la această clasificare ştiinţelor fizice, avem ocazia paralelismului, pe care l-am avut cu ocazia principiilor. Numai că aci mi se pare un lucru foarte ciudat: corespondenţa aceasta între diferitele obiecte ale lumii fizice şi între manifestările fundamentale su-

fleteşti, — corespondenţă care se găseşte nu numai la categoriile mari, dar şi la subdiviziunile din năuntrul lor.

Maioresku. — Această ciudăţenie o să ne intre din ce în ce mai mult în suflet, — şi atît de adînc, în cît curînd-curînd o să ni se pară că lumea fizică, nu e fizică decît atît cît e sufletească. Dar nu anticipăm. Să ne mărginim acum să rezumăm diferitele ştiinţe ale formelor, aşa cum rezultă din considerarea lor ca *obiect al cunoştinţei.*

Al. Vlahuţă. — Aşa dar avem pînă acum nouă ştiinţe ale formei ca obiect de cunoştinţă. Aceste ştiinţe sînt:

Intîia grupă:

Geometria lineară (intelectuală) Geometria *plană* (afectivă), Geometria *în spaţiu* (volitivă), — sub categoria *intelectualităţii.*

A doua grupă:

Analiza lineară (Aritmetica-Algebra, intelectuală), *Analiza plană* (Geometria analitică, afectivă), şi *Analiza în spaţiu* (Cvaterniunile, volitive) — sub categoria *afectivităţii.*

A treia grupă:

Mecanica *raţională* (intelectuală), Mecanica *aplicată* (afectivă) şi Mecanica *astronomică* (volitivă), — sub categoria voliţiunii.

Acest tablou îl putem face şi aşa:

		Spaţiu	Timp	Cauzalitate
Forma (intelectuală)	intelectual-intelectuale :	Geom. lineară	Aritme algebrică	Mec. raţională
	intelectual-afective :	„ plană	Geom. analitică	„ aplicată
	intelectual-volitive :	„ în spaţiu	Cvaterniuni	„ astronom

Caragiale. — Trebue să mărturisim că oricît neam îndoit noi de Integralism, *sistematizarea a-*

ceasta aşa de naturală — rigidă, dar vie, cu aparenţa artificială, dar cu temeiuri atît de fireşti — ne umple — de ce n'aş spune-o — de mirare.

Conta. — Numai dacă ar duce-o aşa pînăla sfîrşit!

Trivale. — Cred c'o va duce.

Maiorescu. — In orice caz, pînă acì lucrurile au mers bine.

Duiliu Zamfirescu. — De asta nu ne îndoim niciunul.

DIALOGUL XVIII

Clasificarea sensaţiilor.

După studiul *formelor* fizice, se trece la studiul *fenomenelor* fizice. Fenomenele fizice sînt realităţile fizice care au afinitate cu sentibilitatea. De ele luăm cunoştinţă prin sensaţii: prin sensaţii *vizuale, acustice, termice, motrice organice.* Simţul *orientării.* Sensaţii fără corespondent fizic. Sensaţii *intelectuale:* văzul, auzul, orientarea. E posibil ca orientarea, ce pare că n'are corespondent fizic, să-l aibă totuşi. Sensaţii *afective:* termice, olfacticie şi gustative. Sensaţiile volitive: motrice, organice, tactile. Corespondentul fizic al orientarii. A nu se confunda cu orientarea geografică. Tabloul general al sensaţiilor.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XVIII

Clasificarea sensaţiilor.

Conta. — Cu matematica a mers admirabil — adică cu formele de spaţiu, timp, cauzalitate.

Vlahuţă. — Să nu uităm că formele au două hipostase.

Gr. Alecsandrescu. — Ce hipostase or mai fi şi acelea ?

Vlahuţă. — Apoi, uite. Formele sînt mai întîi *condiţii* sau *garanţii* ale existenţei fizice. Orice existenţă fizică trebue să se găsească în spaţiu, în timp şi trebue să aibă o cauză. Aşa e ?

Gr. Alecsandrescu. — Aşa.

Vlahuţă. — In acelaş timp ele sînt *obiect de ştiinţă*. Ştiinţele matematice n'au alt obiect de cît elementele derivate din spaţiu, timp şi cauzalitate.

Gr. Alecsandrescu. — Şi-asta e aşa.

Vlahuţă. — Dacă e aşa — aceastea sînt în cele două hipostase.

Gr. Alecsandrescu. — Acum, mai departe, fiindcă ai spus totul pe şart.

Vlahuţă. — Fie *condiţii ale existenţei*, fie

obiect de cunoştinţă, ele sînt de natura inteligenţei! Sînt adică realităţile fizice cele mai subtile.

MAIORESCU. — Foarte bine. Acum e vorba să trecem la *fenomenele fizice care sînt mai puţin subtile şi au afinitate cu sensibilitatea.*

DELAVRANCEA. — *Alecule,* nu te superi, că-ţi iau cuvîntul.

VLAHUŢĂ. — Da, de loc. Dar ce vrei să ne spui?

DELAVRANCEA. — Vreau să spun că fenomenele fizice, care au înrudire cu sensibilitatea nu pot fi decît acelea pe care le pricepem prin simţuri.

DUILIU ZAMFIRESCU. — Asta s'a mai spus într'o şedinţă trecută.

CARAGIALE. — S'a spus, — şi nu face niciun păcat să o repete.

GR. ALECSANDRESCU. — Aşa, fiilor, prin repetiţie le fixăm şi noi, bătrînii, mai bine.

MAIORESCU. — Şi, va să zică, cum spune domnul *Delavrancea,* realităţile fizice avînd afinitate cu sensibilitatea, sînt fenomenele fizice de care luăm cunoştinţă prin simţuri fără să le schimbăm natura. Care vor fi acelea?

DELAVRANCEA. — Păi, să luăm simţurile pe rînd. Intîi *văzul.*

TITU MAIORESCU. — Da, prin văz, ni se dau fenomenele fizice numite *optice.*

VLAHUŢĂ. — Şi prin *auz,* fenomenele fizice numite *acustice.*

DUILIU ZAMFIRESCU. — Ertaţi-mă, pe vremea mea, omul avea cinci simţuri. Auz ca acum are mai multe.

MAIORESCU. — Acum se disting opt simţuri;

ba integralismul mai distinge şi-un al noulea. Ia, spune-le, domnule *Trivale!*

Trivale. — Pe lîngă cele cinci simţuri — văz, auz, miros, gust, pipăit, — s'a mai adăogat simţul *termic.*

Delavrancea. — Simţul acesta trebue să fie în legătură cu fenomenele de *temperatură* sau de *căldură.*

Maiorescu. — Exact.

Trivale. — După aceea simţul *motor* sau *muschiular.*

Gr. Alecsandrescu. — Şi care ar fi fenomenele fizice, de care luăm cunoştinţă prin simţul motor?

Vlahuţă. Fenomenele fizice cunoscute prin acest simţ sînt cele motrice: cele de *gravitaţiune,* adică cele ce ne dau ideia de tot ce e *greu, tare,* de tot ce e în legătură cu căderea corpurilor, cu echilibrul, cu greutatea specifică a lui *Arhimede.*

Caragiale. — Dragă *Alecule,* tu se vede bine că ai făcut bacalaureatul. N'ai uitat nici acum pe *Arhimede.*

Vlahuţă. — Cum o să-l uit, *Iancule?* Că doar el a zis că, dacă i se dă un punct de sprijin, asvîrle pămîntul din axa lui în spaţiu.

Trivale. — Al optulea simţ e *simţul organic.*

Gr. Alecsandrescu. — Vezi la ăsta e mai greu să găseşti fenomenele fizice cunoscute printr'însul.

Maiorescu. — Şi poate, şi mai greu, să constatăm fenomenele fizice care corespund cu *simţul orientării,* pe care-l reclamă Integralismul; — dar totuşi le vom găsi, şi poate atunci ne vom mira că ne-am mirat.

Vlahuţă. — Să-mi daţi voe, Domnule *Maiorescu,* să fac o observaţie. Eu cred că simţul

organic şi cu simţul orientării se pot pune în aceeaşi categorie.

Duiliu Zamfirescu. — Dar ce trebue să înţelegem prin simţ şi prin sensaţii organice?

Maiorescu. — Toate sensaţiile, ce ne vin de la şi din organele noastre şi care, fireşte, nu au alt mod de expresiune decît tocmai nervii acestor organe.

Duiliu Zamfirescu. — Apoi, atunci, putem avea tot atîtea sensaţii organice cîte organe avem.

Maiorescu. — Ba chiar mai multe. De pildă, sensaţiile de foame şi de sete, deşi deosebite, vin numai dela aparatul digestiv.

Vlahuţă. — Da, dar acestea nu sînt sensaţii *fizice*, ci *sufleteşti* — şi în chestia, ce ne preocupă, nu ne interesează. Ori nu cumva se cunoaşte un fapt fizic, care să fie un fel de eflorescenţă a foamei sau a setei?

Delavrancea. — Nu văd. Dar nu văd vreun corespondent fizic nici pentru celelalte sensaţii organice.

Gr. Alecsandrescu. — Dar care sînt acelea?

Al. Vlahuţă. — Ar fi de ex. sensaţia de oboseală, de bună dispoziţie, de stare maladivă, de mîncărime, de gîdilare — şi în legătură cu creerul — de ameţeală, de stăpînire de sine, de orientare.

Delavrancea. — Toate acestea trebue să recunoaştem — cel puţin deocamdată — că n'au *un corespondent fizic*.

Duiliu Zamfirescu. — Atunci la ce să ne mai încercăm cu aceste stări subiective sau subiectiv-obiective fără corespondent fizic? Pe noi ne interesează acele stări subiective, care au un corespondent obiectiv, un fenomen fizic.

Maiorescu. — *Duiliu* are perfectă dreptate.

Conta. — Dar par'că nu merg lucrurile aşa de uşor cu fenomenele fizice, cum a mers cu formele.

Maiorescu. — De sigur: ele sînt mult mai complexe decît *formele*.

Conta. — Aţi determinat fenomenele fizice, care sînt în legătură cu organele simţurilor. Şi tendinţa noastră e de a stabili care sînt fenomenele fizice (deci nu *formele* şi nici *concretele)* care au afinitate cu inteligenţa, cu sensibilitatea şi voinţa cum am făcut la forme. Dar, avînd această tendinţă pentru *fenomenele fizice*, nu sîntem oare obligaţi să găsim această afinitate şi pentru *simţirile*, prin care le pricepem?

Maiorescu. — Intrebarea dumitale dă dovadă de pătrunderea filosofică din teoria falalismului. Şi, dacă ne isbuteşte încercarea la organele simţurilor, sîntem siguri că putem face aplicaţiune şi la fenomenele fizice corespunzătoare.

Trivale. — Imi daţi voe, *Domnule Maiorescu*, cînd am făcut împreună filosofia Integralismului, am omis să discutăm diviziunea simţurilor, pe care Integralismul n'a neglijat s'o facă. Astfel, el împarte simţurile în *simţuri de nuanţă intelectuală*,— simţul *auzului* — cu organul său, *urechea*; simţul *văzului*—cu organul său, *ochiul*; simţul *orientării* — cu organul său, *cerebelul*...

Delavrancea. — Păi simţul orientării e subiectiv — nu-l mai pune.

Trivale. — Poate că nu este aşa de subiectiv. In orice caz, eu arăt împărţirea aşa cum o face Integralismul.

Delavrancea. — Ai dreptate. Continuă şi iartă-mă că te-am întrerupt.

Trivale. — Simţurile care au afinitate cu sensibilitatea sînt: simţul *temperaturii* — cu organul său, *pielea* şi cu *nervii* de sub epidermă; simţul *mirosului* — cu organul său, *nasul*, în care sînt nervii *olfactivi*; simţul *gustului* — cu organul său *limba*, în care găsim nervii gustativi. — In fine, simţurile care au afinitate cu voinţa sînt: simţul *greutăţii* — cu organul său *muşchii*; simţul *tactului*—cu organul sau *pielea*, în care găsim nervii tactili ce se împletesc cu ai temperaturii, avînd împreună cel mai mare rol şi în actul reproducţiunii; şi simţul *organic* — *marele simpatic*, în deosebi.

Vlahuţa. — Dar atît simţul orientării cît şi cel organic — unul intelectual şi celălalt, volitiv — noi am stabilit că nu au corespondente fizice, obiective.

Trivale. — E adevărat. Dar eu m'am abţinut atunci să vorbesc de teamă să nu complic discutarea. Acum că avem o bază, putem vorbi. Baza e împărţirea simţurilor, care aţi văzut că primeşte principiul tripartiţiei, ca şi formele. Dacă avem văzul şi auzul, simţuri evident intelectuale, mirosul gustul şi temperatura, simţuri evident afective, şi simţul tactului şi motor — simţuri evident volitive, şi dacă vedem că în această schemă lipsesc două simţuri — unul intelectual şi celălalt volitiv — noi, care ştim cîte servicii ne-a adus pînă acum tripartiţia, trebue, a *priori*, să admitem că cele două simţuri există, dar nu sînt încă determinate. Ceva analog cu chestia, atît de fericit rezolvată, a *Cvaterniunilor*. — Şi, cînd Integralismul zice: simţul intelectual, ce pare că lipseşte, este *simţul orientării*, trebue să cercetăm cu atenţiune mai întîi, dacă este, cum să zic, numai un simţ su-

biectiv şi dacă nu e şi el în realitate tot atît de obiectiv, ca şi celelalte.

Maiorescu. — Observaţia lui *Trivale* este întemeiată. Şi-acum are datoria — ca unul ce cunoaşte arcanele sistemului — să ne îndrumeze şi pe noi pe calea adevărului.

Trivale. — Eu aş întreba numai: direcţia mişcării corpurilor împreună cu situaţia lor relativă în spaţiu, poate fi într'adevăr percepută complet numai prin ochiu şi muşchii lui, adică prin simţul vizual şi cel motor? Dacă n'ar exista un *simţ al orientării*, care să ne facă, *la fiecare moment*, să ştim unde ne aflăm, încotro ne mişcăm (laturea subiectivă), şi-apoi unde se află celelalte lucruri unele în raport cu altele şi încotro se mişcă unele faţă de altele (laturea obiectivă) am mai putea cunoaşte celelalte fenomene fizice? Nu cumva tocmai acel simţ al orientării regulează *ordinea generală a a mişcărilor în timp*, iar simţul propriu de orientare, în sensul strimt al cuvîntului, nu e de cît un caz special (căci sînt oameni care nu-l au)? Nu cumva acest simţ general dă ordinea *obiectivă* a lucrurilor, aşa încît s'o putem desena, consemna şi recunoaşte ca *aceeaşi* pentru toţi?

Gr. Alecsandrescu. — Ştii că poate să aibă dreptate.

Vlahuţă. — Nu numai se poate; — dar o are.

Delavrancea. — Te pomeneşti că şi cu simţul organic, lucrurile stau tot astfel. Dar tare curios sînt să ştiu care ar fi fenomenele ce-i corespund?

Trivale. — In adevăr nu e tocmai greu de determinat. Căci eu aş întreba: de ce natură e corpul nostru şi cu ce-l cunoaştem? Şi-apoi altceva. Fenomenul fizic, ca să zic aşa, al totalităţii

în aplicarea lui la corp şi la lume, prin ce-l cunoaştem ? Oare celelalte simţuri pot să ne arate că trupul nostru, cu organe atît de variate, este *unul* şi este *al nostru* ?

Delavrancea. — Mi se pare că şi acì ai dreptate.

Vlahuţă. — Şi, în cazul acesta, trebue să primim teoria Integralismului, care susţine că avem nouă simţuri, şi trebue, în acelaş timp, să primim şi clasificaţia lui după tripartiţie, ca una ce mi se pare evidentă.

Maiorescu. — Dobîndim atunci un tablou cu clasificarea simţurilor şi sensaţiilor. Să-l facem.

Vlahuţă. — Il fac eu numai decît.

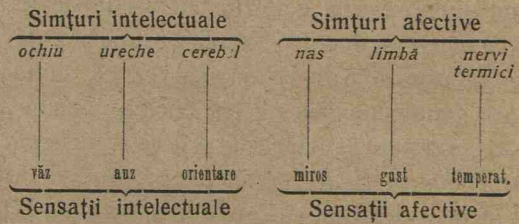

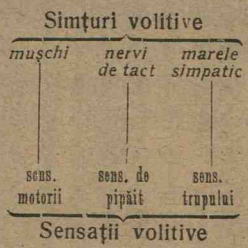

Duiliu Zamfirescu. — Dar această complectare şi clasificare a simţurilor ne-a depărtat de ţelul principal. Ce raport poate fi între simţuri şi ştiinţele fizice ?

Maiorescu. — Este un raport, dar acela îl vom examina în şedinţa viitoare.

DIALOGUL XIX

Fizica.

Se caută a se stabili relaţiuni între tabloul sensaţiilor care sînt psihice şi fenomenele fizice corespondente. Se găsesc nouă feluri de fenomene fizice: vizuale, acustice, de orientare; termice, olfactive, gustative; organice, motrice şi de pipăit. Cele d'întîi trei sînt intelectual-obiective; cele de-al doilea trei sînt afectiv-subiective; iar cele trei din urmă sînt subiectivobiectiv-volitive. Se stabileşte un tablou analog, ca acela al matematicilor. Apoi se stabilesc ştiinţele corespondente: Optica, Acustica, Echilibristica, Termo-fizica, Parfumeria, Gastronomia, Gravitaţiunea, Cenestezia şi Electricitatea (Electrofizica). După aceea se simplifică tabloul, eliminîndu-se ştiinţele subiective şi se reduce la corespondenţa tabloului Geometriei lineare, plane şi în spaţiu. Se ajunge la stabilirea a trei ştiinţe fizice: Acustica, Fototermoelectrica şi Gravitaţiunea, care cuprind pe cele cinci ale fizicianilor.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XIX

Fizica.

Conta. — Am tot cugetat la împărţirea simţurilor după Integralism, şi, cu toate că-i recunosc temeinicia, nu cred să ne ajute mult la stabilirea clasificării *fenomenelor fizice propriu zise*.

Gr. Alexandrescu. — Care sînt fenomenele fizice *propriu zise*? De astea n'am auzit pînă acum.

Vasile Conta. — Sînt realităţile fizice, care, în deosebire de *forme*, cu care se ocupă Matematica, şi de *corpuri* sau *concrete*, cu care se ocupă, între alte, Ştiinţele naturale, realităţile acestea sînt obiectul ştiinţelor numite chiar cu numele de *fizice*. De aceea le-au zis: fizice *propriu zise*.

Gr. Alexandrescu. — Şi cu bună dreptate, cum văz.

Maiorescu. — Domnul *Vasilie Conta* poate că are dreptate cînd spune că nu ne va fi de mult folos clasificarea simţurilor, la clasificarea ştiinţelor fizice *pure* sau propriu zise, cum le-a zis d-sa. Totuşi oarecare relaţii vom putea stabili.

Caragiale. — Şi eu cred că împărţirea aceea a

simţurilor poate să ne-ajute la ceva. Şi-ar fi bine să ni-le reamintim împreună cu sensaţiile corespondente.

VLAHUŢĂ. — E şi-acolo un fel de paralelism şi am tabloul gata. Vi-l pot aşterne numaidecît.

CONTA. — Să-l vedem, pentru ca să ne convingem de partea cui e dreptatea.

VLAHUŢĂ. — Iată-l :

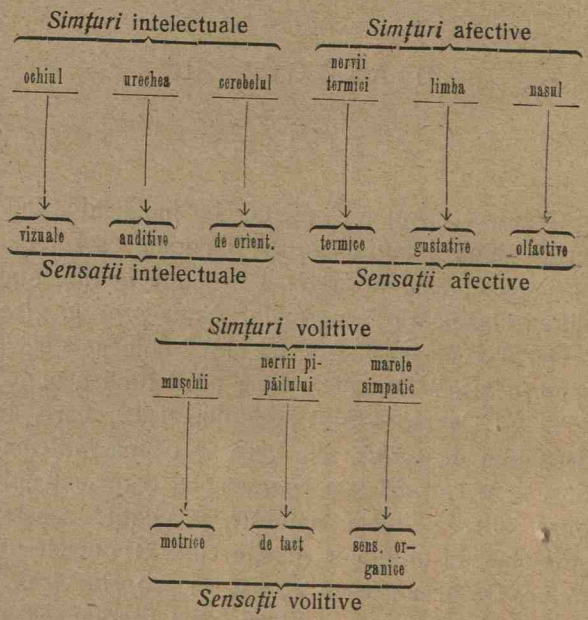

CARAGIALE. — Bine ţi le-ai notat, *Alecule*. Acum să vedem care sînt fenomenele *fizice* corespondente. La unele, lucrul e foarte evident.

Cu *ochiul* noi vedem *lumina*, avem sensaţii *vizuale : lumina* e un fenomen fizic pur.

Cu *urechea* noi auzim *sunetul :* avem sensaţii *auditive : sunetul* este al doilea fenomen fizic pur.

Cu *cerebelul* ne menţinem *echilibrul* şi ne *orientăm: fenomenele de echilibru şi de orientare* sînt şi ele fenomene fizice pure.

Conta. — Deşi, în privinţa fenomenelor de echilibru şi orientare, aş fi cercat să fac rezervele mele, primesc lucrurile aşa cum le înfăţişezi dumneata.

Caragiale. — Cu *nervii termici* simţim *temperatura*: *căldura* este alt fenomen fizic.

Cu nervii *limbii*, simţim *gustul* lucrurilor, avem sensaţii gustative. Gustul e şi el un fenomen fizic pur — o *proprietate* obiectivă a corpurilor.

Cu nervii *nasului*, simţim *mirosul* lucrurilor, avem sensaţii *olfactive*: mirosul e, la rîndul lui, un alt fenomen fizic pur — o *proprietate* obiectivă (deşi ca şi mirosul pare *subiectiv*) a lucrurilor.

Cu *nervii motorii*, prin muschi, simţim *greutatea, mişcările* şi *distanţa* lucrurilor, avem sensaţii *motrice: greutatea, mişcarea* şi *distanţa* sînt fenomene fizice pure, proprietăţi evidente ale obiectelor grele, — ale obiectelor ce vibrează sau se mişcă mai departe sau mai aproape. Tot prin ei simţim *electricitatea*, care e un fenomen fizic pur, un fenomen de vibraţie.

Cu nervii *pipăitului*, prin *piele*, noi simţim *rugozitatea* şi *netezimea* lucrurilor; avem sensaţiile de tact: *rugozitatea* şi *netezimea* obiectelor sînt şi ele fenomene fizice pure.

In sfîrşit, cu nervii organelor, în specie, cu *marele simpatic*, prin diferite *sensaţii organice* simţim *nevoile trupului;* stările trupului sînt şi ele fenomene fizice, fiindcă trupul are existenţă fizică.

Maiorescu. — In felul acesta, am găsì nouă feluri de fenomene fizice pure, dar, după ştiinţa

fizicei, ele n'ar fi decît cinci: *lumina, sunetul, căldura, electricitatea* şi *gravitaţiunea.*

Caragiale. — Noi nu trebue să ne luăm după tractatele de fizică, ci trebue să plecăm dela realitate. Şi realitatea *aceasta* e.

Trivale. — E drept că noi trebue să procedăm, nu după ce am învăţat prin alţii, ci după cum ne învaţă natura.

Delavrancea. — Dar, ţinîndu-ne de natură, n'am putea oare simplifica lucrurile? Bunioară, mie mi se pare că diferitele sensaţii le mai putem împărţi şi altfel: 1) în sensaţii *obiective*, cum e lumina, sunetul şi orientarea; 2) în sensaţii *subiective* cum sînt mirosul, gustul şi temperatura şi 3) în sensaţii *subiectiv-obiective*, cum sînt sensaţiile trupului, sensaţiile musculare şi sensaţiile tactului.

Caragiale. — Dar aceasta revine tot la clasificaţia de mai sus, căci ceeace zici tu că e obiectiv, noi am zis că e, intelectual; şi ceeace zici tu că e subiectiv, noi am zis că e afectiv şi ceeace zici tu că e subiectiv-obiectiv, noi am zis că e volitiv.

Delavrancea. — De asta aşa e. Dar cum stăm cu fenomenele fizice cu care trebue să se ocupe Fizica. Şi la ce fenomene sufleteşti corespund?

Vlahuţă. — Eu zic că acum, după ce am enumărat fenomenele fizice în legătură cu simţurile, putem răspunde, şi la această întrebare.

Maiorescu. — Să ne'ntrebăm: care dintre toate fenomenele fizice sînt cele mai subtile şi în acelaş timp suprimă par'că timpul şi cauzalitatea, şi păstrează *numai spaţiul?*

Caragiale — Păi acelea trebue să fie fenomenele fizice intelectuale: *lumina, căldura, electricitatea*, dar luate nu transversal ci longitudinal?

Alexandrescu. —Explică-te, *Iencuşor*, mai bine? Ce însemnează intelectualitate transversală şi longitudinală?

Caragiale. — Noi am avut două coordonate în aşezarea Ştiinţelor matematice şi am văzut în mod pipăit că pe cînd Geometria lineară, Aritmetica-Algebra şi Mecanica raţională sînt pe linia transversală *intelectuale*, *afective* şi *volitive*, ele totuşi sînt pe linia longitudinală toate *intelectuale*. Tot aşa, am văzut că pe cînd Geometria plană, Analiza şi Mecanica aplicată sînt pe linia transversală una intelectuală, a doua afectivă şi a treia volitională, pe linia longitudinală, sînt toate *afective*. Şi, în fine, tot aşa, pe cînd Geometria în spaţiu, Cvaterniunile şi Mecanica astronomică sînt pe linia transversală, cea dîntîi intelectuală, cea de-a doua afectivă, cea de-a treia volitivă, — pe linia longitudinală sînt de natură volitivă sau concretă. Să ne reamintim tabloul:

	Intelectual-spaţiale	Afectiv-temporale	Voliţional-cauzale
Formele (intelectuale)	Geometria liniară	Aritmetica-Algebra	Mecanica
Fenomenele (afective)	Geometria plană	Analiza	Mecanica aplicată
Concrete (volitive)	Geometria în spaţiu	Cvaterniuni	Mecanica astronomică

Adaog că în linie transversală, noi întrebuinţăm termenii *sufleteşti*: intelectual, afectiv; volitional; iar în linie longitudinală, termenii *fizici*: *formă* (pentru intelectual), *fenomen* (pentru afectiv) şi *concret* (pentru volitiv). N'avem decît să încercăm tot un astfel de tablou, şi pentru ştiinţele fizice, dar în loc de numele ştiinţelor corespon-

dente, să punem pe acela al fenomenelor. Atunci vom răspunde cu preciziune şi la întrebarea *domnului Maiorescu* şi la cea de-a doua.

Conta. — Incercarea nu poate fi decît interesantă.

Caragiale. — Iată tabloul pe care vi l-aş propune :

	Intelectual-spaţiale	Afectiv-temporale	Volitiv-cauzale
Formă (intelectuale)	*lumina*	*miros*	*greutate*
Fenomen (afectiv)	*sunet*	*gust*	*nevoi organice* (cenestezice)
Concret (volitiv)	*orientare* (echilibru)	*căldură*	*electricitate*

Vlahuţă. — Intr'adevăr tabloul acesta p'arcă spune ceva. Dar cadrează el cu clasificarea simţurilor şi sensaţiilor pe care am făcut-o ?

Caragiale. — N'avem decît să le confruntăm.

Vlahuţă. — Confruntarea în adevăr ne-arată o potrivire perfectă. Şi-atunci :

lumina este un fenomen intelectual-intelectual sau intelectual-*formal*

sunetul este un fenomen intelectual-afectiv sau intelectual-*fenomenal*,

orientarea este un fenomen intelectuat-volitiv sau intelectual-*concret*.

Alecsandrescu. — Ştii că pînă aci se potriveşte ?

Vlahuţă. — Dar putem merge mai departe :

mirosul este un fenomen afectiv (subiectiv)-*intelectual* sau afectiv-*formal*.

gustul este un fenomeu *afectiv*-afectiv sau afectiv-*fenomenal*,

căldura este un fenomen *afectiv*-volitiv sau afectiv-*concret*.

Tot aşa:

gravitaţiunea este un fenomen concret-intelectual sau concret-*formal*.

cenestezia sau *sensaţiile organice* un fenomen concret-afectiv sau energetic-*fenomenal*,

electricitatea este un fenomen concret-volitiv sau concret-*concret*.

Gr. Alexandrescu. — Mie mi se pare că şi astea se potrivesc.

Caragiale. — Păi atunci pot fi determinate numai decît şi ştiinţele fizice corespondente.

Pentru fenomenele fizice *formale* avem:

Optica sau Fizica luminii;

Acustica sau Fizica sunetului,

Echilibristica sau Fizica echilibrului.

Vasile Conta. — Echilibristica asta e cam ciudată. Lasă că termenul e vulgar şi spiritul romînesc i-a dat un înţeles peiorativ, dar pînă acum nimeni n'a pomenit de-o asemenea ştiinţă.

Caragiale. — Par'că era vorba să ne inspirăm dela natură: o ştiinţă a Echilibrului (gîndiţi-vă la exerciţiile acrobatice) poate exista. Cît pentru numele ei, găsiţi altul mai bun. N'avem decît să-i zicem Fizica echilibrului şi pace. Dar să continuu:

Parfumeria sau Fizica mirosurilor;

Gastronomia sau Fizica gustului;

Termofizica sau Fizica căldurii.

Tot aşa mai putem avea:

Gravitaţiunea sau Fizica greutăţii;

Cenestezia sau Fizica organică, şi

Electrofizica sau Fizica electricităţii.

Maiorescu. — Cu alte cuvinte ne-am ales cu 9

în loc de 5 diviziuni ale Fizicei. Natura lucrurilor pare că le impune.

Vlahuță. — Atunci putem să facem un tablou al științelor fizice, ca la Matematică:

	Intelectual-spațiale	Afectiv-temporale	Volitiv-cauzale
Forme (intelectuale)	Optica	Pafumeria	Gravitațiunea
Fenomene (afective)	Acustica	Gastronomia	Cenestezia
Concrete (volitive)	Echilibristica	Termofizica	Electrofizica

Maiorescu. — Tabloul e rațional și complect. Dar oricît de rațional ar fi, noi am văzut că la fiecare Stiință principală matematică, n'am stabilit decît trei diviziuni, — Ar trebui, deci, ca, și la Fizică, să reducem aceste nouă diviziuni la trei. Aceasta cu atît mai mult cu cît unele din aceste stiințe, cum e Parfumeria, Gastronomia, Cenestezia, sînt prea subiective, prea legate de organismul nostru. Ce ziceți?

Vlahuță. — Eu care sînt cu paralelismele, mă 'nvoesc. Tabloul o să iasă mai estetic.

Delavrancea. — Mai estetic, dar nu mai complet și mai veridic. Nu văd cum ar fi lucru posibil, fără să nu deformăm unele științe.

Caragiale. — Nu e rău totuși să încercăm. E vorba este însă cine încearcă?

Conta. — Ca unul ce am fost părintele materialismului în Țara Romînească, să 'ncerc eu.

Maiorescu. — Te ascultăm.

Conta. — Eu cred că nimeni nu mă va contrazice dacă voiu constata afinitatea și strînsa legătură, ce se găsește și prin identitatea legilor fizice, la care se supun, între electricitate, căldură și lumină. Electricitatea le produce pe-amîndouă.

Au aceleaşi legi de propagare şi de oprire, refracţie, reflecţie.

Vlahuţă. — Aceste două-trei asemănări ne îngădue să facem dintr'însele o singură ştiinţă.

Caragiale — Să-mi daţi voe să-i pun eu numele, căci am apucat niţică grecească dela bunică-mea.

Toţi. — Mă rog, mă rog!

Caragiale. — Eu i-aş zice ştiinţei acestor trei fenomene fizice: *Fototermoelectrica. Fòs*=lumina; *termos* = căldura; *electron* = electricitatea.

Delavrancea. — Asta e mai corect decît „renumeraţia", „plebicistul" şi „legea de mărăturí" a iluştrilor Pristanda, Farfuride şi Conu Leonida.

Caragiale. — Dă-i la păcatele! Nici aici nu scap de ei?

Maiorescu. — Dacă i-ai făcut nemuritori.

Delavrancea. — Iartă-mă, domnule *Maiorescu*, dar parcă nu-i prea considerai aşa în viaţa de dincolo.

Maiorescu. — Ba da; din momentul ce am spus că nu sînt de „tinichea vopsită". Eu i-am considerat ca *vietăţi*.

Delavrancea. — Dar nu *nemuritoare*.

Duiliu Zamfirescu. — După Integralism vietăţile psihofizice nu pot fi decît nemuritoare.

Caragiale. — Ne-am apucat să studiem fizica şi-acum nu mă mai slăbiţi cu complimentele. Să revenim la *Fototermoelectrica*.

Conta. — Deşi cam lung, termenul merge. Să mergem mai departe. Gravitatea este iar înrudită cu Echilibristica şi ştiinţa Orientării. Poate şi cu Cenestezia. Dar lăsînd pe acestea de-o parte, fiind prea subiective, oare celelalte două nu fac parte

ca două capitole din aceeaşi ştiinţă ? De-altminteri toţi cari am răsfoit o Fizică, ştim că fenomenele de echilibru numai legile gravităţii le explică.

Maiorescu. — Negreşit.

Conta. — Atunci putem păstra numele de Gravitaţie şi pentru Echilibristică. Şi-astfel avem a doua ştiinţă fizică.

Delavrancea. — Dar care poate fi cea de-a treia ?

Conta. — Negreşit că nici Parfumeria, nici Gastronomia, nici Cenestezia. Pe aceste le-am exclus ca subiective. Atunci mai rămîne neclasificată doar Acustica.

Vlahuţă. — Sunetul are unele legi care se aseamănă cu ale luminii, căldurii şi electricităţii.

Conta. — Da ; dar are o origine absolut deosebită. E marea deosebire între vibraţiile *eterice* sau *ionice* ale acestor trei, şi vibraţiile *aerului*, ce produc sunetul.

Vlahuţă. — De asta, — aşa e. Şi atunci putem face tabloul.

Delavrancea. — Nu-l putem face pînă ce nu vom determina, cu care dintre facultăţile noastre sufleteşti se înrudeşte fiecare dintre aceste ştiinţe.

Conta. — *Delavrancea* are perfectă dreptate In teoria Integralismului nici nu putem face altfel. Şi deci, considerînd că toate fenomenele fizice sînt afective care sînt formele fizice totuşi cele mai afective ?

Vlahuţă. — Eu zic ca fenomenele electrice, luminoase şi călduroase.

Conta. — Exact. Prin urmare ele sînt fenomene *afectiv-afective*. Care sînt acum fenomenele cari au mai multă afinitate cu voinţa ?

Delavrancea. — Eu cred că cele care produc

mişcările cele mai vizibile. In cazul de faţă fenomenele de gravitaţiune.

CONTA. — Şi aceasta este exact.

VLAHUŢĂ. — Atunci fenomenele sonore sînt cele mai intelectuale ?

CONTA. — Negreşit. Dealtminteri se ştie că cele mai exacte raporturi matematice, doar între diferitele sunete se pot stabili.

MAIORESCU. — Fireşte... Ei, acum n'a rămas de făcut decît tabloul.

VLAHUŢĂ. — Cu plăcere. E simplu de tot.

	Fizice pure
II. Fenomene (afective)	acustice: *Acustica* — intelectual-spaţială fototermoelectrice: *Fototermoelectrica*, afectiv-temporală de gravitaţie: *Gravitaţiunea*—volitiv-cauzală.

MAIORESCU. — Ca să-l integrăm în tabloul general trebue să-l facem mai simplu.

VLAHUŢĂ. — Şi aceasta se poate.

	Spaţiul	*Timpul*	*Cauzalitatea*
	Geometria	Aritmetica	Mecanica
I. Forme (intelectuale)	intelectuale: *G. liniară*	*Arit. algebrică*	*M. raţională*
	afective: *G. plană*	*Geom. analitica*	*M. aplicată*
	volitive: *G. spaţială*	*Cvaternioni*	*M. astronomică*

	Fizica	Chimia	Biologia
II Fenomene (afective)	intelectuale: *Acustica*		
	afective: *Fototermoelect.*		
	volitive: *Gravitaţiunea*		

DELAVRANCEA. — Cum văd ai schimbat tabloul. Ai pus *Chimia* şi *Biologia* transversal în loc să le pui longitudinal.

VLAHUŢĂ. — *Trivale* mi-a spus să-l fac aşa, ca să fie mai simetric cu cele ce vom mai avea să

punem în el. De-altminteri n'am schimbat nimic. Chimia considerată ca temporal-afectivă, am pus-o sub categoria timpului, care prin esenţă este afectiv. Şi tot aşa Biologia, care e cauzal-volitivă am pus-o sub categoria cauzalităţii sub Mecanică, ce prin esenţă are acest caracter.

Conta. — Foarte bine.

Vlahuţă. Aşa e că a eşit bine la capăt şi cu Fizica ?

Conta. — Să vedem dacă şi cu Chimia merg tot aşa de uşor lucrurile.

Titu Maiorescu. — In sedinţa viitoare.

DIALOGUL XX

Chimia.

Se stabileşte caracterul spaţial-intelectual al Fizicei; afectiv temporal al Chimiei şi volitiv-cauzal al Biologiei şi se face tabloul general a ştiinţelor de pînă acum. Se stabileşte apoi împărţirea fenomenelor chimice, care pot fi spaţial-intelectuale (fenomenele chimice generale): afectiv-temporale (fermenţii) şi volitiv-cauzale (coloidele). — Lateral se aminteşte deosebirea dintre Artă şi Rafinerie. Se face tabloul general al Matematicelor şi Fizicei pînă la Biologie.

IN EMPIREU

Titu Maiorescu, Gr. Alexandrescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XX

Chimia.

Conta. — Noi cu clasificările în Fizică am mers prea departe. Prea am ajuns la specificări concrete. Era vorba doar să stabilim raporturi, pe deoparte între fenomenele fizice (fenomenele fizice pure, fenomenele chimice şi fenomenele biologice) şi coordonatele de timp, spaţiu şi cauzalitate şi, pe de altă, parte între manifestările noastre sufleteşti. De-am fi rămas la această problemă, am fi văzut că fenomenele fizice pure sînt *intelectual-spaţiale*, fenomenele chimice, *afective temporale*, iar fenomenele biologice, *volitive-cauzale*.

Gr. Alexandrescu. — Dar repede o luaşi, fiule. Stai să ne putem ţine şi noi de pulpana dumitale. Aşa, d. ex., am vrea să ştim ce te-a făcut să califici fenomenele fizice pure, drept spaţial-intelectuale ?

Conta. — Apoi e lucru simplu, cucoane. Fenomenele fizice pure, producîndu-se în corpuri, nu le schimbă natura. Sînt fluide. Ele n'au forţa *elementară* a fenomenelor chimice care desface,

pînă în rărunchii lor, corpurile, nici forţa *cauzală* şi *formală* a fenomenelor biologice, care nu se produc decît în *formele* vieţii. De aci urmează că fenomenele fizice pure, producîndu-se în corpuri, se produc în spaţiu, şi neschimbîndu-le natura, sînt cele mai subtile, cele mai aproape de *formele fizice*.

Gr. Alexandrescu. — Aşa mai vii de-acasă, fiule. Totuşi nu vorbişi decît de fenomenele fizice pure. Dar de ce zici că fenomenele fizico-chimice sînt *temporal-afective?*

Conta. — Nici acest lucru nu e greu. Un fenomen chimic este un fenomen circumscris în timp: cu un început, o durată şi un sfîrşit. Este un fenomen temporal. In acelaş timp, schimbările chimice nu pot fi recunoscute decît prin proprietăţi ce *afectează* simţurile. Un lucru greu nu vezi că e greu, deşi greutatea este un fenomen fizic pur; dar, dacă se oxidează, vezi că şi-a schimbat culoarea, consistenţa şi chiar forma: ai aface cu un fenomen chimic, — un fenomen, pedeoparte, temporal, pe de alta, afectiv.

Gr. Alexandrescu. — Şi lucrul acesta l-am priceput, — şi încă bine. Mai rămîne acum să ne arăţi de ce fenomenele fizico-*biologice* sînt *volitiv-cauzale*. Dar după cîte ai spus, mai că m'aş încumeta şi eu să le caracterizez astfel. Mi-e frică însă să nu mă încurc. Şi de aceea te lăsăm tot pe dumneata să ne desfaci tainele.

Conta. — Mai întîi, fenomenele fizico-biologice nu se produc în mod liber, ci numai înnăuntrul unor corpuri, care îşi durează existenţa în anume *forme*. Un fenomen biologic este un fe-

nomen *vital*. El se produce într'un animal, — şi nicăeri altundeva. El este supus dar unei forţe, unei *voinţe* exterioare, care este *forma vitală* a individului înăuntrul căruia se produce. Este deci un fenomen *volitiv*.

In acelaş timp, — şi mai mult decît celelalte fenomene, — un fenomen biologic are cauza şi efectul perfect circumscris. Fierea e produsul ficatului; saliva e produsul glandelor bucale, etc. sînt fenomene, în care legătura cauzală, este prezent determinată. Sînt fenomene biologice, nu numai volitive, dar şi cauzale.

Gr. Alexandrescu. — Nici autorul Integralismului nu aduce lucrurile mai la rostul lor. Acum totul e prefect înţeles şi-am putea să facem o schemă generală a fenomenelor fizice. Ce zici, domnule *Vlahuţă?*

Vlahuţă. — Schema ar fi aceasta.

Fen. fizice în general:

- Fenomenele *fizice pure* — spaţiale — intelectuale.
- Fenomenele *chimice* — temporale — afective.
- Fenomenele *biologice* — cauzale — volitive.

Conta. — Mie, — să spun drept, nu-mi place tabloul acesta. Trebue încadrat într'un tablou împreună cu fenomenele fizice *formale*:

Atunci am avea:

	Spaţiul	Timpul	Cauzalitatea
I. *Forme* (intelectuale)	*Geometria*	*Aritmetica*	*Mecanica*
	intelect. : G. liniară afective : G. plană volitive : G. spaţială	Algebra Geom. analitice Ovaţiuni	M. naţională M. aplicată M. astonomic
II. *Fenomene* (efective)	*Fizica* intelectual spaţiale	*Chimia* afectiv temporale	*Biologia* volitiv-cauzele
III. *Concrete* (volitive)	intelect. : Acustice afective: Fototermoelectrica volitive : Gravitatea		

Delavrancea. — Tabloul este simplu şi luminos; dar e încă gol, în privinţa *concretelor*, necomplet în privinţa *Chimiei* şi *Biologiei*.

Maiorescu. — Fiindcă domnul *Vasilie Conta* s'a arătat atît de abil în expunerea generală a caracterelor Chimiei şi Biologiei, — aşa că—cineva l-ar crede cel mai mare adept al Integralismului, — să-l rugăm să ne specifice domnia sa diviziunile Chimiei şi Biologiei, potrivit cu principiile Integralismului.

Conta. — Să încerc. Să încep cu Chimia. Precum la Fizică şi Geometrie am avut cîte trei diviziuni, tot aşa trebue să avem şi acì.

Intrebarea, pe care trebuea să ne-o punem mai întîi, este: care din fenomenele chimice au afinitate cu spaţialitatea intelectuală, — care cu temporalitatea afectivă şi care cu cauzalitatea volitivă?

Şi, iată, fără să mai aştept vrun răspuns, eu zic că un prim grup de fenomene chimice este cel produs de corpurile minerale; fenomenele chimice *generale*. Ele sînt intelectual-spaţiale, fiindcă sînt cele mai răspîndite în spaţiu şi fiindcă depind de corpuri cristalizabile şi reductibile la atomi şi

electroni şi pot fi puse în formule mai mult sau mai puţin matematice.

Maiorescu. — Aceasta ar fi categoria *intelectual-spaţial-formală* a fenomenelor chimice. Nici un corp, ori de ce natură ar fi şi ori cîte proprietăţi speciale ar avea, nu poate să fie strein de acest chimism. Să vedem acum categoria afectiv-temporal-fenomenală a fenomenelor chimice.

Conta. — Vom încerca.

Vlahuţa. — Daţi-mi voi să stabilesc eu această categorie, cu atît mai mult cu cît cred că numai printr'o inspiraţiune s'ar putea ajunge la stabilirea ei. Şi mi se pare că această ispiraţie mi-a venit.

Caragiale. — Dragă *Alecule*, mi se pare că tu te gîndeşti la *fermenţi* şi vrei să te grozăveşti cu ei.

Vlahuţă. — Straşnică pătrundere mai ai, *Iancule*. Ei da, tocmai la acţiunile şi reacţiunile chimice produse prin fermenţi mă gîndeam. Şi tu mi-o luaşi înainte.

Caragiale. — Păi tu nu ştii că eu i-am păscut toată viaţa. Doar nu degeaba am fost şi birtaş şi berar.

Vlahuţă. — Cum, cum, — mă făcuşi *marţ*, ca pe vremea cînd jucam table la Dragosloveni.

Delavrancea. — Ehei minunaţii tăi Dragosloveni, care străluceau prin rafinăria romînească — a *scoarţelor naţionale*, — şi prin *arta* romînească a lui *Grigorescu*.

Duiliu Zamfirescu. — Cu toate că ne-abatem de la discuţie, îmi permitaţi o clipă să întreb pe *Barbu*: dece rafinărie, vorbind de scoarţe, şi de ce artă, vorbind de tablouri ?

Delavrancea. — Pentru că rafineria e una, şi

arta e alta. Rafineria este o delicatizare a *simţurilor* şi nimic mai mult; pe cînd arta, este o înălţare a *sufletului* în lumea aceea, căreia Integralismul îi zice psihofizică şi care e mai presus şi de Suflet şi de Natură.

Duiliu Zamfirescu. — Distincţiunea ta, *Barbule* este interesantă, dar chestiunea e complicată şi trebue s'o reluăm altădată. Acum, *retournons à nos montons*. Ce e cu fermenţii ?

Al. Vlahuţă. — Fermenţii, cu voia lui *Iancu*, sînt acţiuni şi reacţiuni chimice, care par'că au viaţă. Un ferment pus într'o substanţă acţionează asupra ei într'un timp determinat şi-i dă nişte proprietăţi care convin admirabil afectivităţi noastre: panificaţie, fermentaţia alcoolică, acetică, etc. Fermenţii sînt dar fenomene chimice temporal afective.

Conta. — Dacă chimismul general constitue partea formal-spaţială-intelectuală a chimismului; fermenţii constitue partea lui afectiv-temporal-fenomenală. Nu ne rămîne — acum decît ca domnul *Vlahuţă* să ne facă tabloul.

Al. Vlahuţă. — Cu plăcere. Iată-l:

	Spaţiu-intelectualitate	Timp afectivitate	Cauzalităţi volitive
Formă (Matematica)	*Geometria*	*Aritmetica*	*Mecanica*
Saţiul forme Timp fenom. Cauza volit.	Geom. lineară „ plană „ în spaţiu	Algebra Analiza Cvaterniuni	Mec. raţională „ aplicată „ astronom.
Fenomen (Fizica)	*Fizica*	*Chimia*	*Biologia*
Spaţiu intel. Timp. afect. Cauz. concret	Acustica Foto termo-electrice Gravitatea	Chimia generală „ fermenţilor „ coloidală	

Delavrancea. — Ei, tabloul e bun.

Maiorescu. — Să vedem acum şi cea de a treia categorie de fenomene chimice.

Conta. — Acestei categorie i-am putea spune *chimismul vieţei* animalice, după cum *fermentaţiunii* i-am putea zice : chimismul *vieţei botanice,* iar *chimismul general* l-am numi chimismul *vieţei mineralogice.*

Delavrancea. — Dar dumneata, domnule *Conta,* introduseşi alte puncte de vedere, de altminteri foarte sugestive şi care ar fi putut servì şi mai bine pînă acum. Chimia, după acest punct de vedere, ar fi în legătură cu concretele mineralogice, botanice şi zoologice. Şi cele trei categorii de acţiuni chimice ce ar cuprinde, ar fi în legătură cu cele trei forme de viaţă : anorganică, organic-vegetală şi organic-animală.

Conta. — Deocamdată această de a treia categorie de fenomene chimice sînt acţiunile şi reacţiunile coloidale, care intră în constituţiunea, cu deosebire, a organismului nostru animalic (ca d. ex. acelea ale albuminei).

Gr. Alexandrescu. — Dar putem noi zice despre ele că sînt concret-volitive ?

Conta. — Neapărat. Coloidele intră integral în constituţia organelor noastre şi numai în aceste organe se pot desvolta — adică în formele ce li se impun de organism. Sînt dar, pedeoparte, mai concrete decît celelalte şi în acelaş, timp, au un caracter de mişcare înnăuntrul organilor şi deci un caracter volitiv evident.

Vlahuţă. — Atunci tabloul e gata. Imi daţi voe să-l complectez ?

Titu Maiorescu. — Cu plăcere.

Delavrancea. — Apoi n'avem nevoe de un alt tablou. N'avem decît să umplem golul de la fenomele chimice concret-volitive cu cuvintele fenomene chimice coloidale, şi tabloul e sfîrşit.

Al. Vlahuţă -- Ai perfectă dreptate, *Barbule*. Le pui numai în parentes ca să se vază că aceste expresiuni au fost adăogate ulterior.

DIALOGUL XXI.

Fenomenele biologice.

Se dă temeiul simplificării, la care a fost supusă Fizica dar, în acelaş timp, se arată că toate judecăţile stabilite nu sînt de natură ştiinţifică, ci filosofică. Se stabileşte apoi natura fenomenului fizico-chimic, care, în acelaş timp, e fenomen biologic sau vital. Se dă definiţia vieţii, deosebindu-se fenomenul biologic de cel fizico-chimic. Se stabileşte cîte feluri de viaţă avem: microbiologică, fitologică şi zoologică. Se întemeiază, încă o dată, tripartiţia integralistă. Se face apropierea între Mecanică şi Biologie. Se înlătură obiecţia în privinţa tripartiţiei aplicată în trecut: tripartiţia, pentru acele timpuri, putea deveni metodă de cercetare ştiinţifică. Se face tabloul ştiinţelor ce se ocupă cu fenomenele fizice.

ÎN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Al. Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXI

Fenomenele biologice.

MAIORESCU. — Cînd am studiat Fizica am mers cu diviziunile prea departe. De aceea am şi fost nevoiţi să simplificăm. Mult mai bine am procedat la Chimie. Şi tot aşa trebue să procedem la Biologie.

TRIVALE. — Domnul *Maiorescu* are foarte mare dreptate. Dar nu e mai puţin adevărat că, dacă am putut să mergem cu diviziunile aşa de departe, pricina nu poate fi alta decît soliditatea fundamentului, pe care se reazămă Integralismul. Şi, apoi, am fost conduşi la stabilirea diviziunii în nouă categorii, din pricina corespondenţei cu cele nouă simţuri. Lucrarea a fost laborioasă, dar foarte instructivă. Dar, cum prea bine a zis domnul *Maiorescu,* acest succes al Integralismului nu ne îndreptăteşte să credem că putem face această operaţiune şi la celelalte ramuri de ştiinţă.

MAIORESCU. — Scrupulele domnului *Trivale,* ca susţinător al Integralismului, le înţelegem şi le aprobăm, cred cu toţii. Specificările prea mari dela Fizică puteau să ne clatine în credinţei noastră

integralistă; dar această cletinare poate veni, nu numai dela specificările, dar şi dela simplificările domniei sale. Căci noi ar trebui să fim fiziciani consumaţi pentru ca să răspundem la toate întrebările ce implică aceste simplificări. Aşa, de exemplu, în Fototermoelectrică, întră studiul luminii, căldurii şi electricităţii, cuprinzînd fenomene analoage cu geometria plană (pe baza propagării *iradiante* a luminii, căldurii şi electricităţii). Ei bine, sîntem noi siguri că aceasta propagare e iradiantă şi nu lineară? Gravitaţiunea este pricina mişcărilor vizibile. Dar ştim noi cazurile speciale ale acestor mişcări? Apoi, cunoaştem noi raporturile numerice ale sunetului? Legile lui specifice şi în ce se deosibesc de acelea ale căldurii, luminii şi electricităţii?

Iată atîtea întrebări la care ar trebui să răspundem cu preciziune — şi la care noi, fără reluarea profundă a cunoaşterii fenomenelor fizice, nu putem răspunde cu exactitatea, ce trebue să ni se ceară.

Teivale. — Tot ce spuneţi, domnule *Maiorescu*, e adevărat. Dar tot atît de adevărat e că noi nu facem *ştiinţă*, ci *filosofie*. Aşa fiind, noi, trebue să ne mulţumim cu *sugerările*, ce ni le dau într'un domeniu oarecare, principiile Integralismului, lăsînd apoi pe specialişti să le verifice. In acest chip filosofia fecundează stiinţa.

Maiorescu. — Răspunsul dumitale este cît se poate de întemeiat. Aşa e: Ştiinţa nu e tot una cu filosofia. Să ne mulţumim dar — cum zice dînsul — cu ceeace filosofia poate să ajute Ştiinţei, fără să-i cerem s'o calchieze în toate amănuntele. De-altminteri alunecarea mea de-adineauri, din filosofie în ştiinţele exacte, se datoreşte unui fapt, care

vine în favoarea Integralismului. E vorba că aceasta filosofie îţi inspiră o încredere poate mult mai mare decît putinţele ei, şi desigur mult mai mare decît celelalte filosofii. Aşa fiind, şi admiţînd, în Fizică, simplificările ce am făcut, să vedem ce e cu Biologia.

Conta. — In Biologie e vorba de fenomene fizico-chimice în legătură cu viaţa. Şi, cum viaţa are trei forme: forma microorganismelor, a plantelor şi-a animalelor, — se înţelege că vom avea trei categorii de *fenomene* biologice.

Gr. Alexandrescu. — Dar mult aş vrea să ştiu ce trebue să înţelegem prin viaţă. Ce zici, fiule?

Trivale. — Viaţa s'ar putea numì un complex anumit de fenomene fizico-chimice care, prin procesul de asimilare, disimilare şi eliminare, evoluiază în timp şi în spaţiu, în nişte *forme*, ce constitue cauzalitatea lor principală. De aceea fenomenele biologice sînt pe laturea cauzalităţii — în linia Mecanicei.

Gr. Alexandrescu. — M'ai încurcat de tot, fiule. Eu zic s'o luăm în comparaţie cu celelalte fenomene ale existenţei. In ce, bunăoară un fenomen biologic, deşi fizico-chimic, se deosibeşte totuşi de fenomenele fizico-chimice?

Trivale. — Lucrul acesta par'că s'a mai spus. Un fenomen fizic sau un fenomen chimic se produce liber. El nu este condiţionat decît de împrejurările generale ale fenomenului, fără consideraţie la loc şi timp. Un fenomen biologic nu se poate produce decît într'un *loc*: în corpul unei fiinţe organice (microb, plantă, animal) şi într'un anume *timp*: momentul evoluţiei, ce are procesul de asimilare, disimilare şi eliminare al acelei fiinţe

organice. Aceasta însemnează că fenomenul vieţei este condiţionat de *forma* corpului organic, în care se produce.

Duiliu Zamfirescu. — Eşti prea abstract. Dă-ne exemple.

Trivale. — Aşa, de pildă, producerea fierei este un fenomen fizic şi chimic în acelaş timp. Are o anume culoare; e produsă de anume reacţiuni chimice în ficat şi produce, la rîndul ei, alte reacţiuni chimice în intestine. In ficat, ea se produce în anume perioadă a funcţionării lui, se păstrează în vezica biliară şi prin anume canale se varsă în duodenum. Producerea, păstrarea şi vărsarea fierei, în organismul nostru, este un fenomen al vieţei, un fenomen biologic, pentrucă nu poate fi produs nici cînd nici nicăiri altundeva.

Gr. Alexandrescu. — E clar ce spui; dar nu ne-ai lămurit chestiunea ce-am pus eu: ce e *viaţa?*

Trivale. — Inchipuiţi-vă un complex de fenomene care, ca şi fierea, şi după legi fixe de asimilare disimilare şi eliminare, evoluiază într'un corp, într'un timp determinat — aceasta e viaţa. Ca să lămuresc şi mai bine chestiunea, adaog. Procesul de asimulare, disimilare şi eleminare e subordonat procesului de reproducţiune, — procese, care corespund cu tripartiţia unificată, pe care Integralismul o aplică pe alte terenuri. Dar nu insist şi mă rezum: Viaţa este un complex de fenomene fizico-chimice, prin care un corp asimilează, disimilează şi elimină, în evoluţia unui timp, materiile ce-l compun, avînd tendinţa de a subordona actului de reproducere în viitor, tot rostul existenţei sale.

Gr. Alexandrescu. — Nu e destul de simplu. Se

vede că e greu să fii simplu, cînd e vorba de un lucru complex; dar am înţeles.

Duiliu Zamfirescu. — Putem să trecem mai departe.

Delavrancea. — Mie îmi vine o întrebare. *Trivale* a împărţit fenomenele biologice în trei: microbiologice, fitobiologice şi zoologice. Dar de ce nu în 4, în 5?

Maiorescu. — Se vede că principiul Integralismului este aşa de solid, că cerinţele lui se potrivesc cu datele realităţii. Biologii trei feluri de fenomene biologice au găsit şi studiază. Tot trei le impune să găsească şi Integralismul: 1) fenomenele biologice generale: fenomenele microbiologice, care joacă rolul *unui fel de ferment* al vieţii şi care se găsesc în toate microorganismele din viaţa plantelor şi animalelor; 2) fenomenele *fitobiologice*, care se găsesc în viaţa plantelor, e mult mai răspîndită decît viaţa animalelor, pe care o susţin; şi 3) fenomenele *zoobiologice* din viaţă animală, care are un teren de producere mai mic decît al fenomenului fitobiologic, şi cu atît mai mic faţă de fenomenul microbiologic. Altă lume biologică, în afară de aceste trei, nu se găseşte. Şi Integralismul are dreptul să zică: Sînt trei fenomene biologice, şi nu mai multe, fiecare corespunzînd cu o latură sufletească: fenomenele microbiologice sînt intelectual-spaţiale, ca cele mai fine şi cele mai răspîndite; fenomenele fitobiologice sînt afectiv-temporale, ca unele ce se produc în corpuri cu o viaţă definită în timp şi afectează, mai mult ca celelalte, simţurile noastre; şi fenomenele zoobiologice, care se produc în corpuri, ce se mişcă în virtutea unei cauzalităţi spe-

ciale, voinţa, şi deci fac parte din categoria cauzal-volitivă, corespunzătoare cu Mecanica astronomică.

Caragiale. — Nu zău, că apropierile acestea, la care ne sileşte Integralismul nu sînt numai instructive, dar şi amuzante. Gîndiţi-vă numai la apropierea dintre Mecanica astronomică, ce formulează mişcările corpurilor cereşti în nemărginirea spaţiului, şi dintre fenomenele biologice, ce nu se pot produce decît în indivizi ce se mişcă, de sine stătători, pe suprafaţa pămîntului. Indivizii aceştia parcă ar fi, pe pămînt, analogi cu indivizii ce se numesc corpuri cereşti. Ele merg dar prin cer, şi noi mergem pe pămînt.

Vlahuţă. — Are dreptate *Iancu*; dar iarăşi această apropiere amuzantă, nu trebue să ne facă să pierdem din vedere laturea instructivă. Şi, în această privinţă, eu cred c servările domnului *Maiorescu* sînt deplin întemeiate.

Conta. — Şi eu am aceleaşi vederi.

Duiliu Zamfirescu. — Cu toate astea par'că s'ar putea face o mică observaţie. Să zicem că pentru zilele noastre cerinţele Integralismului se potrivesc. Dar cum s'ar fi potrivit, cînd nu se cunoştea existenţa microbilor ?

Gr. Alexandrescu. — Asta-i bună. S'ar fi potrivit întocmai cum, în Matematică, steau lucrurile pînă nu se descoperise încă teoria Cvaterniunilor ! Nu trebue să confundăm *existenţa* cu *cunoştinţa*. Dacă lucrurile există nu însemnează că, dacă nu le cunoşti, nu mai au fiinţă. Dar tocmai în observaţiunea lui *Duilie* stă puterea de investigaţiune, ce ne poate pune la îndemînă Integralismul. Pe vremea cînd nu se cunoşteau microbii, un inte-

gralist ar fi putut zice: cunoaştem numai două feluri de fenomene biologice: cele fitobiologice şi cele zoobiologice; mai *trebue să existe şi un al treilea fel.* Şi oamenii de ştiinţă ar fi trebuit să se pună pe cercetări în direcţia microbiologică.

Duiliu Zamfirescu. — Ai dreptate. Văd şi eu că Integralismul poate fi o metodă de cercetare în ce priveşte formele şi fenomenele fizice. Să vedem acum *concretele* fizice.

Vlahuţă. — Daţi-mi voe să-mi completez tabloul.

Toţi. Cum de nu

Vlahuţă. — Iată-l.

	spaţial-intelectuale	tempăral-afective	cauzal-volitive
	Geometria	Aritmetica	Mecanica
Forma fizică (intelectuală)	Lineară	Algebra	Raţională
	Plană	Analiza	Aplicată
	Spaţială	Cvaterniuni	Astronomică
	Fizica	Chimia	Biologia
Fenomene fizice (atectivo)	Acustica	Generală	microbiologică
	Fototermoelectrica	Fermentaţiunilor	fitobiologică
	Gravitaţia	Coloizilor	zoobiologică

DIALOGUL XXII

Concretele fizice.

Se stabilește că concretele fizice și corespondențele lor și-au găsit forma tripartită, înainte de Integralism. Asffel Științele Naturale se referă la trei feluri de concrete : microbiologice, botanice și zoologice. Științele Geografice, în sensul cel mai larg al cuvîntului, se referă la concrete mineralogice, geologice și ontogeografice. Se înlătură obiecția că în locul Microbiologiei, ar fi mai bine M n e aogia Se înlătură și obiecția în contra denumirii de Geografie extinsă la Mineralogie, Geologie și Cosmo-metereologie. Se înlătură și obiecția că în Geografie intră și corpurile viețuitoare, cu care se ocupă științele naturale. Noutatea Sociologiei. Extinderea ei și la vietăți. Extinderea Etnografiei și la celelalte viețuitoare. Inlocuirea Antropogeografiei prin Ontogeografie, Corespondența dintre concretele fizice și facultățile sufletești. Concrete cu forme cristalografice : spațial-intelectuale. Concrete care au forma vieței : temporal-afective. Concrete cu forma vieții sociale : cauzal-volitive. Tabloul tuturor fenomenelor cu științele și cu facultățile sufletești corespondente. Deosebirea dintre Biologia microbiologică și Microbiologie și dintre Autropogeografie și Ontogeografie.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XXII

Concretele fizice.

MAIORESCU. — Cum stăm cu clasificarea *concretelor fizice?*

TRIVALE. — Se pare că mai bine chiar decît cu Matematicele.

DELAVRANCEA. — S'o vedem şi pe asta!

CONTA. — Vezi că, în domeniul concretelor, înnaintea Integralismului, multe ştiinţe s'au constituit, inconştient, pe baza lui.

VLAHUŢĂ. — Cu atît mai mare îi este meritul. Asta însemnează că el reprezintă în adevăr o realitate. Din momentul ce, fără să-l cunoască, ele s'au constituit, ca şi cînd l-ar fi cunoscut, e că, fără să fi fost cunoscut, el exista.

CARAGIALE. — *Alecule,* o luaşi pe metafiziceşte. Ia s'o luăm mai pe romîneşte.

VLAHUŢĂ. — Dar e foarte romîneşte ce spun eu. Şi ai să vezi cînd s'or desfăşura lucrurile.

CARAGIALE. — Ei, desfăşoare-le!

VLAHUŢĂ. — Dacă-mi dau voe ceilalţi.

TOŢI. — Dar cu plăcere.

VLAHUŢĂ. — Aceasta o spuiu mai cu seamă pentru

Iancu, fiindcă el m'a făcut metafizic. De multă vreme concretele fizice s'au grupat în cîte trei categorii, chiar pînă nu eşise la iveală ideia integrală. Aceste trei categorii sînt: Ştiinţele naturale, care se ocupă cu *corpurile vieţuitoare:* microbiologice, botanice şi zoologice; Ştiinţele geografice, care se ocupă cu *formaţiunile nevieţuitoare* mineralogice, geologice, metereologice, din pămînt şi din cer; şi Ştiinţele sociologice care se ocupă cu *poporaţiunile* în existenţa lor etnografică, etnologică şi ontogeografică.

Gr. Alexandrescu. — Corpuri anorganice, formaţiuni anorganice, poporaţiuni — sînt cele trei feluri de concrete fizice, cu care se ocupă trei feluri de ştiinţe. Ba parcă şi aceste ştiinţe se împart la rîndul lor în cîte trei.

Vlahuţă. — Se împart în cîte trei, deşi pe vremea împărţirii lor, cum am spus, nici vorbă nu era de Integralism.

Maiorescu. — Ai putea face, domnule *Vlahuţă*, un prea frumos tablou, dacă le-ai lua pe şart, le-ai explica şi le-ai da numirile respective. Şi mai întîi corpurile vieţuitoare.

Vlahuţă. — Să 'ncerc. Corpurile vieţuitoare formează individe cu margini precise şi se reduc la un prototip — la prototipul speciei, din care toate sînt închipuite că se trag. Astfel avem speciile microbiologice, speciile botanice şi speciile zoologice. De aci trei ştiinţe naturale: „Microbiologia“, „Botanica“ şi „Zoologia“.

Conta. — Dar n'ar fi mai bine oare ca, în locul Microbiologiei, să punem Mineralogia? Microbul doar e, ori plantă—şi unii zic că e mai mult plantă,

—, ori animal, şi deci intră ori în Botanică ori în Zoologie sau în amîndouă.

Vlahuţă. — Vezi acì e greşala. Microbii sînt fiinţe, care nu sînt nici animale nici plante; sînt vieţuitoare, ca şi plantele şi animalele, dar fără să poată fi confundate cu ele. Microbii sînt marele necunoscut în care se cufundă viaţa; fiinţele, înnainte de a se specifica în animal sau în plantă.

Maiorescu. — Domnul *Vlahuţă* poate să aibă dreptate. Aceasta e adevărata tripartiţie: Microbiologia, Botanica şi Zoologia. Dacă am pune Mineralogia în locul Microbiologiei, cum se face de obiceiu, s'ar pune alături de vieţuitoarele plante şi vieţuitoarele animale, nişte atomi fără viaţă cu care nu au mai nimic comun. Dar mai e ceva. Plantele şi animalele, ca şi microbii, se reproduc unele dintr'altele şi sînt reductibile la prototipul unei specii. Putem zice noi acelaş lucru de corpurile minerale? Ele de-altminteri au împărţirea lor tripartită: corpuri *metaloide*, corpuri *metale* şi *minerale*. Şi, deşi fiecare îşi are compoziţia şi proprietăţile lor fixe, totuşi ele nu se reproduc unele dintr'altele, dar sînt la fel fiind produse în acelaş fel şi de aceleaşi cauze.

Conta. — Argumentarea domnului *Maiorescu* mă satisface, şi obiecţia mea cade.

Vlahuţă. — Atunci pot să continuu!

Maiorescu. — Da, la rînd sînt formaţiunile geologice, meteoro-cosmografice şi mineralogice.

Vlahuţă. - Şi acì, precum se vede, avem o tripartiţie.

Delavrancea. — Ba parcă ceva mai mult decît

o tripartiţie: concretele meteorologice — la care se adaogă cele cosmografice.

Vlahuţă. — Putem zice ori una, ori alta, ori pe amîndouă. Concretele meteorologice propriu zise — nori, ceaţă, grindină, curenţi atmosferici, ploae, zăpadă, etc. — se ţin de atmosfera pămîntului, iar pămîntul face parte dintre corpurile cereşti, din cosmos. In acest caz meteorologia e o parte a cosmografiei. Dar concretele meteorologice mai pot fi înţelese în general, cuprinzînd şi meteorii şi corpurile cereşti. In acest caz cosmografia este o parte a meteorologiei. Aşa că cuvintele de meteorologic şi cosmografic sînt un singur termen.

Delavrancea. — Văd că aveţi dreptate. Ar fi atunci concretelor acestora să le zicem mai bine *cosmo-meteorologice*.

Maiorescu. — Acceptat.

Vlahuţă. — Şi deci pot continua. Tripartiţia acestor concrete, care toate pot fi integrate în Ştiinţa Geografiei, cuprinde Mineralogia, Geologia şi Cosmo-meteorologia.

Caragiale. — Dar par'că urechea mea grecească se simte cam isbită. „Geografia" este ştiinţa pămîntului γῆ şi γραφία. Cum o să bagi într'însa şi Meteorologia şi Cosmografia? De Geologie nu vorbesc fiindcă, după cuvintele ce intră în compoziţia ei, γῆ şi λόγος, este şi ea o ştiinţă despre pămînt.

Duiliu Zamfirescu. — Cu toate că şi eu am o fărîmiţă de sînge grecesc — pe mine nu mă isbeşte de loc. E destul să ştim ce înţeles trebue să dăm cuvîntului. Şi din momentul ce ştim că atît formaţiunile meteorologice, cît şi corpurile cereşti nu sînt studiate decît în raportul, pe care-l au cu

pămîntul — căci altminteri pentru corpurile cereşti avem ştiinţa astronomică de la Mecanică — atunci ele sînt, în acest sens geografice. De-altminteri orice tractat de Geografie, oricît de elementar, trebue să cuprindă noţiuni cosmografice: altminteri nu se înţeleg cele mai multe fenomene geografice: d. ex. acţiunea soarelui şi a lunei asupra pămîntului.

Caragiale. — N'am ce zice, *Duilie*, văd că ai dreptate.

Maiorescu. — Va să zică, nu e nimic de zis, dacă pentru ştiinţa concretelor mineralogice, cosmologice şi geologice întrebuinţăm cuvîntul de Geografie.

Gr. Alexandrescu. — Dar mie mi se pare că lucrurile tot nu s'au lămurit destul. Mai întîi în Geografie intră şi formaţiunile plantelor şi animalelor — codrii, cîmpii agricole, oraşe, etc. Al doilea văd că pomeneşti de concrete mineralogice şi lăsaţi pe cele geografice la o parte.

Trivale. — Dacă-mi daţi voe şi mie, zic şi eu un cuvînt. Cuconul *Grigore* par'că are dreptate. Par'că, dar nu are. Formaţiunile plantelor şi animalelor, în care intră şi omul, sînt considerate ca formîndu-se, ca şi cele geologice, după *determinismul fizic*, în afară de voinţa omului. Deşi cu viaţă şi fără voinţă, ele în ştiinţa Geografiei sînt considerate, ca şi cînd n'ar avea nici una nici alta. Formaţiunea unui oraş este considerată ca formaţiunea unei aluviuni. Tăerea unei păduri sau întinderea unui codru este determinată, nu de voinţa celui care a tăiat-o sau a sădit-o, ci de o necesitate fizică ce-a condus aceste voinţe să se com-

porte astfel. Forţele sînt considerate nu din năuntru, ci din afară.

Gr. Alexandrescu. — Asta am priceput-o; dar cum stă lucrul cu concretele mineralogice.

Trivale. — Concretele mineralogice nu sînt decît elementele formaţiunilor geologice. Sînt elementele simple care se combină şi dă naştere la corpuri complexe. De ex. corpurile simple *carbon, calciu, oxigen* dă naştere la corpul complex carbonat de calciu Co^3Ca. Acum corpurile complexe la rîndul lor se împreună în mari formaţiuni care sînt straturile geologice: straturile de argilă, de nisip, de calcar, etc.

Gr. Alexandrescu. — Cum văd şi acì avem o tripartiţie: corp simplu, corp complex, formaţiune geologică. Să mergem mai departe, *Alecuţule.*

Caragiale. — *Alecule,* ai ajuns un adevărat isvor de ştiinţă.

Vlahuţă. — Aşa e; acì nu mai e vorbə de *fermenţi,* dragă *Iancule.*

Caragiale. — Ai uitat să ştii de glumă, *Alecule!*

Duiliu Zamfirescu. — Cum văd, deşi în Empireu, vreţi să vă luaţi iar la colţ.

Gr. Alexandrescu. — Vezi că, fiule, am cam plutit spre margine. Propun să ne retragem mai la centru.

Majorescu. — Cuconul *Grigorie* are dreptate. Haideţi spre părţile medii. (Plutesc).

Conta. — Şi acum domnul *Vlahuţă* poate continua.

Vlahuţă. — A treia categorie de concrete se divide mai greu, fiindcă e mai nouă. *Sociologia* e, în înţelesul general al cuvîntului, ceeace ştiinţa şi filosofia modernă, numeşte ştiinţa societăţilor ome-

neşti sau ştiinţele sociale. Totuşi noi nu putem păstra acest cuvînt decît pentru numai una din părţile aceste ştiinţe. Căci, fiind vorba de ştiinţa descriptivă a formaţiunilor de indivizi dotaţi cu conştiinţă, domeniul acestei ştiinţe trebue extins la toate animalele cu conştiinţă şi care pot avea viaţă socială. Astfel trebue înţeleasă sociologia, cît şi ramurile ce putem distinge într'însa: *etnografia*, *etnologia* şi *ontogeografia* (în loc de restrînsa *antropogeografie*).

Delavrancea. — *Trivale* se plînge că, aplicînd principiul Integralismului prea ajungem la specificări, iar la studiul concretelor fizice văd că specificările vin de la sine. Ia fă acum tabloul ştiinţelor fizice concrete, *Alecule*.

Vlahuţă. — Iată-l:

Concrete-volitive:

I. **Geografia:** *Mineralogia, Geologia, Cosmografia.*

II. **Şt. Naturale:** *Microbiologia, Botanica, Zoologia.*

III. **Sociologia:** *Etnografia, Etnologia* şi *Ontogeografia.*

Conta. — Nu-mi place tabloul. Nu se vede într'însul corespondenţa cu stările noastre sufleteşti. Planul trebue făcut după tipicul celorlalte.

Vlahuţă. — Dacă vreţi, îl fac şi aşa. Numai un lucru: Eu n'am aplicat principiul corespondenţei cu stările noastre spirituale, fiindcă nu s'a vorbit de el.

Maiorescu. — Apoi trebue neapărat să facem şi această parte a lucrării asupra concretelor fizice, mărginindu-ne la cele trei mari diviziuni: Mineralogia, Şt. Naturale şi Sociologia.

Vlahuță. — Aşa se stabilesc uşor şi corespondenţele. Aşa d. ex. în Geografie, unde intră *Mineralogia, Geologia* şi *Cosmografia* avem aface cu concrete cu forme precise, care pot fi puse în formule (ca d. ex. în cristolografie); deci sînt de natură intelectuală. In acelaş timp, ele ocupă cel mai întins spaţiu din Univers: deci sînt de natură intelectual-spaţială. Pe de altă parte, indivizii biologici, cu care se ocupă Ştiinţele Naturale sînt de natură contrarie. Un individ cu viaţă e o fiinţă, ce evoluiază în timp: se naşte, creşte şi piere. Fără ideia de timp, nu există ideia de viaţă. Deci fiinţele biologice sînt temporale. In acelaş timp, ele afectează sensibilitatea noastră mai mult ca oricare alte existenţe: lumea plantelor cu deosebire este o încîntare. Deci concretele biologice sînt temporal-afective. Tot aşa de uşor putem vedea că concretele sociologice sînt volitive. Toate asociaţiile animale, dar cu deosebire cele umane presupun exercitarea unor voinţe cu scopuri, care nu se pot mişca într'o direcţie sau alta fără cauze şi fără motive. Sînt dar concrete prin excelenţă cauzal-volitive.

Maiorescu. — Domnul *Vlahuţă* a avut perfectă dreptate. Şi acum ne poate face tabloul, după toată regula.

Conta. — Aşa cred şi eu.

Caragiale. — Şi chiar eu. Bravo *Alecule!*

Vlahuţă. — Iată tabloul. Şi pentru mai multă claritate am să-l împreun cu celelalte.

		Spaţialitate intelectuală		Temporalitate afectivă		Cauzalitate volitivă
Forma fizică (Matematica)	Geometria	Lineară Plană Spaţială	Algebra	Algebra Analiza Cvaterniuni	Mecanica	Rațională Aplicată Astronomică
Fenomenul fizic (Fizica)	Fizica	Acustică Fototermoelect. Gravitaţiia	Chimia	Mineralelor Fermenţilor Coloizilor	Biologia	Microbiologică Fitobiologică Zoologică
Concretul fizic (Şt. Naturale)	Geografia	Mineralogia Geologia Cosmografia	Şt. Naturale	Microbiologia Botanica Zoologia	Sociologia	Etnografia Etnologia Ontogeografia

Caragiale. — Frumos e tabloul, dar mai are nevoe de explicaţiuni.

Gr. Alexandrescu. — Are dreptate dumnealui. Iată, bunioară, eu aş vrea să ştiu ce deosebire este între Biologia microbiologică şi Microbiologia.

Vlahuţă. — Cucoane *Grigore* pe dumneata te încurcă identitatea cuvintelor; dar deosebirea, totuşi, e uşor de făcut. In Biologia microbiologică avem a face cu *fenomenele* biologice, ce se petrec *într'un microb;* pe cîtă vreme, în Microbiologie, avem aface cu microbul însuşi *ca individ.* In cea d'întîi e vorba de fenomene, adică de ceeace e dinamic, funcţional, *schimbător;* în cea de a doua, de concrete, — adică de ceeace *static, anatomic* şi *persistent.*

Gr. Alexandrescu. — Era simplu, fiule; dar vezi de la o vîrstă, trebue tot alţii să ne dea, cum se zice, mură în gură.

Delavrancea. — Dar ce este cu Ontogeografia? Unii zic poate mai bine Antropogeografie şi de ce nu una, şi de ce cealaltă?

Maiorescu. — Ei da, trebue o explicare. Şi nu numai pentru aceste numiri de ştiinţe, dar şi pentru numele de Etnografie, luat însă într'un sens cît mai larg. De obiceiu prin Etnografie se înţelege descrierea popoarelor *omeneşti*, aşa cum ele au crescut în mijlocul naturii, fără intervenţia nivelatoare a civilizaţiei. Noi însă trebue să extindem înţelesul ei şi la descrierea popoarelor *animalice* (d. ex. cum le-arată *Fabre, Maeterlink*). Căci precum oamenii formează popoare avînd o viaţă proprie, tot aşa sînt şi animalele, care, în unele privinţe, precum sînt albinele, au o viaţă mai ordonată chiar decît omul. E natural ca etnografia să cuprindă şi studiul acestor popoare.

In ce priveşte Antropogeografia, ea este o ştiinţă care are de scop de a stabili legăturile cauzale între lumea înconjurătoare şi om. Omul variază cu climatul, cu hrana, cu viaţa socială. Condiţiile geografice (de ori şi ce natură) influenţează pe om, şi Antropogeografia e ştiinţa acestor influenţe. Dar noi, în concepţia integralistă, nu putem să ne mărginim numai la influenţele asupra omului, ci trebue să ne estindem şi la influenţele asupra celorlalte animale şi plante. De aceea, în loc „*anthropos*“=om, ce se găseşte în cuvîntul Antropogeografie, noi luăm cuvîntul „*on*“—*ontos*= fiinţă, şi generalizăm preocupările acestei ştiinţe, pe care, pentru aceasta, o numim Ontogeografie.

Delavrancea. — Ne-ai luminat. Dar totuşi mai rămîne o întrebare: oare, în tabloul nostru, cuprinde-se oare toate ştiinţele fizice? Ce te faci, d. ex. cu Medicina, cu Chirurgia, etc.?

Vlahuţă. — Aceasta e bine s'o discutăm în altă şedinţă.

DIALOGUL XXIII

Nedumeriri cu privire la clasificarea ştiinţelor fizice.

Se caută a se lămuri lipsa din clasificarea ştiinţelor a Patologiei, Teratologiei, Chirurgiei şi se arată că ele constitue o tripartiţie de ştiinţă subordonată Biologiei. Se stabileşte subordonarea Pedologiei, în concepţia lui *Auguste Comte*, la Sociologie. In concepţia integralistă trebue completate cunoştinţele cu privire la Lumea fizică, cu cele privitoare la Lumea sufletească. In acelaş fel trebue procedat şi cu Sociologia, care, pe lîngă hipostasul fizic, mai poate avea şi un hipostas psihic: fizicopsihicul.

IN EMPIREU

Grigore Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXIII

Nedumeriri cu privire la clasificarea ştiinţelor fizice.

Gr. Alexandrescu. — La sfîrşitul şedinţei trecute, după completarea tabloului ştiinţelor fizice, am rămas cu impresiunea că unele ştiinţe, ca de ex. Chirurgia, Medicina, în genere, sînt năpăstuite.

Trivale. — Toate ştiinţele, care par că au rămas pe dinafară, nu sînt decît ştiinţe ori supraordonate ori specializate, care se înglobează într'una sau alta din ştiinţele din tablou.

Gr. Alexandrescu. Un exemplu, fiule.

Trivale. — De exemplu : Chirurgia. Evident este o ştiinţă aplicată, de care se foloseşte omenirea mai mult ca de oricare. Ea are puterea să ia lutul, din care sîntem făcuţi, şi să-l preformeze după cerinţele vieţii. Par'că, din punct de vedere material, este singura forţă, după cea dumnezeiască, care mînueşte viaţa în însăşi izvoarele ei şi-i călăuzeşte căile pe adevăratul ei drum. Este o ştiinţă neîntrecută, şi cu toate acestea este subordonată Biologiei.

Delayrancea. — Eu ştiam că chirurg fără să

cunoască Anatomia şi Fiziologia nu se poate. Dacă dar Chirurgia e o ştiinţă subordonată, ea trebue să fie subordonată mai întîi Anatomiei şi Fiziologiei.

Duiliu Zamfirescu. — Iacă încă două ştiinţe, care, deşi atît de importante, nu se găsesc în tabloul Integralismului.

Trivale. — Apoi şi ele nu sînt de cît tot nişte ramuri ale Biologiei.

Gr. Alexandrescu. — Ne încurcăm de tot. Ia să vedem mai întîi ce e cu Chirurgia.

Vlahuţă. — Iată ce e. Viaţa, care trăeşte în indivizi ce evoluiază în timp, tocmai pentru că se prezintă sub formă de indivizi de sine stătători, nu are numai forma firească, forma sănătoasă. Fiind sub influenţa agenţilor năuntrici, care pot s'o deranjeze, şi-a celor din afară, care pot s'o simintească din drumul ei, viaţa, în afară de forma sănătoasă, integrală, mai poate apărea sub două forme: una foarte răspîndită şi foarte importantă: forma *patologică*; alta mai puţin răspîndită şi mult mai puţin importantă: *forma monstruoasă* sau teratologică. Fireşte că, pentru a pricepe forma patologică, maladivă, e de nevoe de cunoaşterea profundă a formei sănătoase; dar aceasta nu împiedică constituirea celor două ştiinţe subordonate: *Patologia*, care studiază fenomenele *maladive* — forme şi funcţiuni ale vieţei, şi *Teratologia*, care studiază fenomenele ei—forme şi funcţiuni — anormale. Ei bine, împreună cu aceste ştiinţe se subordonează şi ştiinţa, care din patologică sau teratologică face viaţa sănătoasă, — Chirurgia. Şi toate se subordonează Biologiei. E tot o tripartiţie integralistă, care se subordonează unei ştiinţe fără s'o contrazică.

Delavrancea. — Fireşte, în felul acesta, putem să înţelegem nenumăratele ramuri de ştiinţe aplicate : agricultura, horticultura, agricultura, pedologia.

Conta. — Stai că mi se pare că cu pedologia lucrurile într'adevăr că se încurcă.

Gr. Alexandrescu. — Lasă că le descurcă ghiduşii aceştia integrali — *Alecuţu* şi *Trivăluţă*. Nu vă supăraţi, fiilor!

Vlahuţă. — Ferit-a sfîntul, cucoane! Dar ce e cu pedologia ?

Conta. — Pedologia e ştiinţa copilului, în statul şi evoluţia lui, mai cu seamă cea spirituală. Cum o să facem dintr'însa o ştiinţă fizică, atunci cînd e vorba de fenomene sufleteşti ?

Trivale. — Intr'un fel domnul *Conta* are dreptate. Dar aceeaşi dreptate o are nu numai cu pedologia, dar şi cu sociologia şi toate ramurile ei. Căci şi în pedologie şi în sociologie, elementul de bază îl constitue pe deoparte individul cu spiritualitatea lui; iar, pe de alta, asociaţiile de indivizi cu spiritualitatea lor. Pretutindeni avem dar a face nu numai cu fenomene fizice, dar şi cu fenomene psihologice. E, deci, o altă lume, lumea psihică, pe care cu sila o vîrîm în lumea fizică.

Gr. Alexandrescu. — Păi atunci ce ne facem cu Sociologia, Etnografia, Ontogeografia din tabloul nostru? Locul lor nu e acolo.

Vlahuţă. — Ba eu cred că-i acolo; dar e o chestiune pe care numai domnul *Maiorescu* o poate rezolvi.

Maiorescu. — Da, cade mai mult în domeniul filosofiei mele profesionale.

Lucrurile cred că stau aşa:

Noi cînd am vorbit de *lumea fizică*, am putut lua cuvîntul acesta în două concepţiuni. Sau l-am luat în concepţiunea că e vorba *numai de realităţi fizice*, adică de realităţi, care nu se schimbă, dacă le cunoaştem, — sau l-am luat în concepţiunea lui *Auguste Comte*, după care *întreagă existenţă este numai fizică*, cu alte cuvinte că, în afară de realităţile fizice, altă existenţa, în afară de cea fizică, nu mai e. In cazul din urmă—cazul nostru—realităţile bio-sociologice sînt exclusiv realităţi fizice. Şi deci noi, studiindu-le, trebue să facem în mod absolut abstracţiune de orice realitate sufletească şi să considerăm lumea numai ca realitate ce nu se schimbă prin cunoaştere, numai realitatea fizică. Este evident însă — şi într'aceasta ne deosebim de *Auguste Comte* — că rezultatele, la care ajungem în Biologie şi Sociologie, luînd de bază concepţiunea lui *Comte*, trebue completate cu rezultatele, la care vom ajunge studiindu-le şi ca fenomene sufleteşti în Psihologia integralistă.

Gr. Alexandrescu. — Nu prea înţeleg. O să facem oare Sociologie în Psihologie ?

Maiorescu. — Da şi nu. Precum, studiind lumea fizică, am studiat, *ca fizice*, realităţile sociologice, ajungînd la nişte rezultate din care lipsea, conform teoriei lui *Comte*, partea sufletească ; tot aşa studiind lumea psihică, vom studia, conform vederilor Integralismului, realităţile sociologice, ca *psihice* şi le vom combina cu rezultatele la care am ajuns studiind lumea fizică.

Gr. Alexandrescu. — Lucrurile sînt cît se poate de limpezi. Dar totuşi, avînd în vedere psihologia de astăzi, unde ai să pui aceste cercetări psihosociologice ?

Maiorescu. — Apoi Sociologia, după chiar locul, ce-l ocupă în tablou este o ştiinţă cauzal-volitivă. Se înţelege atunci că toată această parte psihosociologică va fi studiată cînd ne vom ocupa de voinţă.

Gr. Alexandrescu. — Dar, după cum văd eu şi Sociologia stă cu un pas în lumea fizică şi cu un altul în lumea sufletească. Ba paşii Sociologiei sînt năsdrăvani. Sociologia încalecă pe două lumi.

Maiorescu. — De asta aşa e. Dar aceasta nu trebue să ne mire de loc. Lumea fizică şi psihică, deşi absolut deosebite unele de altele îşi găsesc coronamentul în lumea psihofizică, ce face *una* din *două*. Cu alte cuvinte, în realitate o lume este, cum un suflet este, şi precum sufletul, unul, se compune din trei manifestări absolul deosebite, care, totuşi, se îmbrăţişează una cu alta; tot aşa lumea una este, dar se compune din trei altele ce se îmbrăţişează împreună.

Gr. Alexandrescu. — Precum înţeleg eu din cele ce spuseşi dumneata, domnule *Maiorescu*, Sociologia, avînd o parte fizică şi alta psihică, nu e în realitate nici atît o ştiinţă fizică, cît nu e nici o ştiinţă psihică. Ea e o ştiinţă fizico-psihică, ce, în anume realităţi, cu care se ocupă, se poate ridica la existenţa psicofizică.

Maiorescu. — Exact. Dar nu e momentul acum să ne ridicăm mai sus. E destul că, cu ajutorul tuturor, dar mai cu seamă a cuconului *Grigore* şi-ale domnilor *Vlahuţă* şi *Trivale*, am stabilit următoarele:

1. Că ştiinţele fizice pe care le-am deosebit în tabloul nostru se ocupă cu forme, fenomene şi

concrete fizice, ce corespund cu facultăţile sufleteşti fundamentale, ca şi cînd ar fi create de ele;

2. Că toate celelalte ştiinţe, care nu se găsesc în tablou, se reduc, ca subordonate, la una sau alta din ştiinţele ce am catalogat, fie că cuprind în sînul lor mai multe alte categorii de ştiinţe, fie că se desfac în ştiinţe aplicative; şi, în fine, — al treilea:

3. Că concretele biologice au în mare parte o lature psihică, de care, la studiul lor, nu trebue să ţinem socoteală, ca şi cînd întreaga lume ar fi numai fizică (sistemul pozitivist al lui *Auguste Comte*). Aceste concrete biologice leagă, ca concrete fizicopsihice lumea fizică de cea psihică, rămînînd totuşi în lumea fizică.

Caragiale. — Aş vrea să ne lămurim mai bine mai întîi asupra existenţelor fizicopsihice.

Maiorescu. — Animalele, de exemplu, sînt existente fizicopsihice, fiindcă au un corp fizic dar au şi stări sufleteşti, care conduc corpul, pentruca să-şi satisfacă necesităţile vieţii.

Caragiale. — Dacă au şi conştiinţă, de ce le considerăm ca fizice?

Maiorescu. — Pentrucă existenţa lor se petrece în spaţiu, în timp şi în cauzalitate.

Caragiale. — Cu alte cuvinte: unele sînt fizice, fiindcă se supun la principiul existenţei fizice, iar partea sufletească e numai adventivă şi nu poate fi tractată ca psihică, decît rupînd-o oarecum din rădăcina ei fizică şi supunînd-o la principiul existenţei psihice.

Gr. Alexandrescu. — Acum cred că ne-am lămurit.

Conta. — Şi, pînă la alte nedomiriri, putem trece la studiul lumii psihice.

Caragiale. — Cu alte cuvinte pînă acum am făcut două părţi din filosofia integralismului: I. Principiile şi II. Prospectul lumii fizice.

Vlahuţă. — Cu voia lui Dumnezeu, le facem noi şi pe celelalte.

PARTEA III

LUMEA PSIHICĂ

In memoria lui

I. CRĂCIUNESCU

FOST PROFESOR DE PSIHOLOGIE LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

DIALOGUL XXIV

Condițiile de existență ale realității psihice.

In acest dialog se caută a se stabili garanțiile, care fac ca o realitate psihică să devină cu adevărat existență; adică să nu fie simțită numai în conștiința, în care se produce, ci și în conștiința tuturor.

Se arată, mai întîi, că spațiul, timpul și cauzalitatea, garanțiile de existență ale lumii fizice, corespund cu identitatea, unitatea și ordinea, principii, pe care trebue să le satisfacă o realitate psihică, pentru ca să fie recunoscută ca existentă.

La obiecțiunea că o durere, care e o stare psihică, este cunoscută chiar fără îndeplinirea celor trei garanții, se răspunde prin faptul că acea durere, ori cît de mare ar fi, rămîne subiectivă și nu e cunoscută de către ceilalți, decît dacă privim mișcările semnificative ale mușchilor noștri. Trei feluri de oameni: cei care *înțeleg* durerea prin identitate logică; afectivă, cei care fără s'o înțeleagă o *simt* prin unitate-afectivitate; și cei care caută să ușureze durerea prin ordine-voliție. Ințelegerea *integrală* a durerii — prin inteligență, sensibilitate și voință și prin unificarea lor mistică — nu se poate desăvîrși decît prin capodoperele literare și artistice. Adevărata garanție integrală a existenței psihice pentru toată lumea o dau, deci, pe lîngă principiul identității, unității și ordinei, principiile psihofizice ale cauzalității analitice, cauzalității sintetice și cauzalității concrete.

Cele două feluri de a stabili existenţa realităţii psihice: felul imperfect sau dependent, prin principiile psihice; şi felul perfect sau liber, prin cele psihofizice.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXIV

Condiţiile de existenţă în lumea psihică.

Gr. Alexandrescu. — Şi, va să zică, în şedinţa ailaltă, mă făcui filosof integralist sadea. Şi acum mai spun un lucru şi dintr'odată: Caracterul lumii psihice este că nu poate fi cunoscută fără să nu se schimbe şi că ea e subiectivă şi individuală în acelaş timp. Dar şi filosofarea merge pînă la un loc. De-acum rîndul altora. Ce zici, *Alecuţule?*

Vlahuţă. — Apoi, eu, după cîte ştiu şi am nevoe să ştiu, trebue, mai întîi, să vedem ce sînt realităţile psihice şi întrucît ele se supun la principiile de identitate, unitate şi ordine; şi, al doilea, cum aceste realităţi sînt forme, fenomene sau concrete.

Conta. — Domnul *Vlahuţă* a luat-o destul de sistematic. A zice că stările sufleteşti se schimbă prin cunoaştere şi sînt subiective şi individuale, nu însemnează a le cunoaşte. Mai trebue ceva. Dacă pentru existenţele fizice există o garanţie în spaţiu, timp şi cauzalitate, tot aşa trebue să avem o garanţie de existenţă şi pentru existenţele psihice. Această garanţie în Integralism este dată de

identitate, unitate şi ordine, care parcă ar corespunde cu spaţiul, timpul şi cauzalitatea fizică.

Delavrancea. — Mare minune ar fi în această corespondenţă, cu atît mai mult că e vorba de două lumi contradictorii.

Vlahuţă. — Şi cu toate acestea, corespondenţa de care te miri tu, *Barbule*, există. Să le luăm pe rînd. Ce identitate avem mai pipăită decît spaţiul, care în toate locurile este acelaş? Unde mai pui că noi am dovedit că spaţiul este intelectual şi că principiul intelectualităţii — al scopului minţii, care este adevărul, — este tocmai principiul identităţii.

Delavrancea. — Cu identitatea văd că lucrul aşa e: corespunde cu spaţiul. Dar aş vrea să arăţi cum unitatea corespunde cu timpul?

Trivale. — Imi daţi voe, domnule *Vlahuţă!*

Vlahuţă. — Cum nu?

Trivale. — N'avem decît să ne dăm seama de natura timpului, şi corespondenţa se stabileşte de la sine. Timpul în adevăr este o formă pur subiectivă. Fără memorie, care e calitatea subiectivităţii noastre, nu există timp. Memoria aduce clipele fără legătură la un şir unitar, şi clipele astfel unificate devin timp. Deci timpul, care, astfel alcătuit, devine forma, în care se petrec realităţile fizice, este un fiu, ca să zicem aşa, al unităţii. In orice caz, fără unificarea clipelor, timpul e o himeră. Şi iată cum timpul, subiectiv şi afectiv, corespunde unităţii.

Delavrancea. — Demonstraţia a fost impecabilă. Treci la ultima corespondenţă: cauzalitatea şi ordinea.

Trivale. — Cauzalitatea e legătura necesară dintre o cauză şi un efect. Necesitatea implicată în

cauzalitate însemnează ordine. La rîndul ei ordinea însemnează rînduială dictată de voinţă, o rînduială, care, deşi voluntară—trebue să aibă totuşi aparenţa că e necesară. Cu alte cuvinte ordinea psihică este orînduirea stabilită cu sufletul, ca şi cînd ar fi o necesitate a cauzalităţii. Corespondenţa dintre cauzalitate şi ordine cred că este evidentă.

Gr. Alexandrescu. — Ai dreptate, fiule. Şi aceasta cred că întăreşte ideia fundamentală a Integralismului, pe care cuconu *Titu* a formulat-o odată.

Maiorescu. — Adevărat aşa e. Lumea fizică parcă e creaţiunea lumii psihice sau invers, deşi amîndouă aceste lumi sînt, cum am văzut, contradictorii. Dar nu este încă vremea să tragem ultimile concluzii din Integralism, şi trebue să ne ocupăm deocamdată cu chestiunea garanţiei, pe care trebue s'o îndeplinească psihicul, ca să i se recunoască existenţa.

Caragiale. — Cum, frate, o idee, o simţire, o impulsiune pe care le am, trebue numaidecît să se supună aşa numitelor principii ale existenţei psihice, pentru ca să existe ? Cînd mă doare măseaua — această durere nu există ?

Duiliu Zamfirescu. — Se vede că nu, *Iancule*. Să-ţi spue, dealtminteri, *Alecu*, paralelistul Integralismului.

Vlahuţă. — Nu rîde, *Duiliu*. Cu atît mai mult cu cît tu eşti chemat să faci ordine în discuţie.

Duiliu Zamfirescu. — Eu nu rîd; dar mă mir cum ai să răspunzi la exemplul posnaş al lui *Iancu*.

Vlahuţă — Eu aş vrea să-i puiu lui *Iancu* numai o întrebare. Dacă, durîndu-te măseaua, figura ta ar rămîne senină, ca şi cînd n'ai suferi

nimic; dacă nu te-ai văita; dacă n'ai lăcrăma, dacă nu te-ai strîmba şi n'ai spune că te doare măseaua, — oare am şti noi ce se petrece în sufletul tău?

Caragiale. — Ei, asta e! Ai vrea să mă doară măseaua şi să nu mă strîmb?

Vlahuţă. — Apoi vezi, tocmai asta dovedeşte, fără voia ta, aplicarea principiilor existenţei psihice.

Caragiale. — Cum asta?

Vlahuţă. — Cîtă vreme durerea se petrece în sufletul tău şi nu se trădează în afară prin nimic, ea nu există pentru altcineva afară de tine.

Caragiale. — De asta aşa e. Nu există decît pentru mine.

Vlahuţă. — Şi deci ea e absolut individuală şi subiectivă.

Caragiale. — Fireşte.

Vlahuţă. — Atunci ceeace ne face să ştim că te doare măseaua, nu e *durerea* ta, ci *semnele durerii,* pe care le citim pe faţa ta.

Caragiale. — Şi nu cumva semnele astea sînt principiile tale?

Vlahuţă. — Tocmai.

Caragiale. — Să vedem cum.

Vlahuţă. — Cînd ne doare măseaua, lasă că o spunem cu cuvîntul, dar credem că muşchii feţei se contractă cam în acelaş fel la toţi cei ce au această suferinţă. Acest lucru se presupune că toţi îl putem constata la fel, că toţi îl putem la fel formulà şi judeca: Pe *Iancu Caragiale îl doare măseaua.* Nu pentrucă *simţim,* ci pentrucă, prin *semnele* ei, *identice* la toţi, simţirea se supune principiului *identităţii.*

Caragiale. — Va să zică durerea şi, fireşte, şi

plăcerea, se supun principiului identităţii nu prin ele, ci prin elementele *fizice* cu care sînt în legătură.

Vlahuţă. — Apoi tocmai aceasta am vrut să-ţi spun. Durerea şi plăcerea, cît sînt în suflet, *există numai pentru individul ce le are.* Ca să existe şi pentru alţii, trebue să se supună principiului existenţei psihice, să se manifeste într'un anume loc în spaţiu.

Caragiale. — Văd că semnele fizice ale unei simţiri îţi pot da cunoştinţa ei *intelectuală.* Dar cînd îţi dă pe cea afectivă ?

Vlahuţă. — Sînt oameni care, văzînd d. ex. semnele durerii, numai o *înţeleg*, dar nu o simt. Aceştia au înţelegerea intelectuală a simţirii. Dar sînt alţii — şi sînt cei mai mulţi — care, prin simpatie, *mai mult o simt decît o înţeleg.* Aceştia au înţelegerea *afectivă* a stărilor sufleteşti. Mai sînt iarăşi alţii care *înţeleg* şi *simt* ceva d. ex. din durerea cuiva, dar care mai mult *voesc* să vie în ajutorul celui ce o încearcă. Aceştia au cunoştinţa *volitivă* a stărilor sufleteşti. In sfîrşit, sînt alţii care, cu tot sufletul, înţeleg, simt şi voesc o stare sufletească, — au adică o cunoştinţă integrală sau mistică despre dînsa. Dar aceasta nu e cu putinţă în realitatea fizică şi sufletească a lucrului. Şi nu e cu putinţă, pentrucă ar trebui *să se substitue* în locul celui ce are acea stare sufletească şi, în acelaş timp, să aibă şi puterea de reflexiune necesară cunoaşterii acestei ţări — *ceeace e cu neputinţă.* Cunoaşterea integrală a stărilor sufleteşti, neputîndu-se face în lumea fizică şi sufletească, ea se realizează într'o altă lume — în lumea psihofizică — în care fizic şi suflet se

împreună indisolubil într'o nouă existenţă şi în care un rol de căpetenie îl joacă *aducerea aminte*. In starea de aducere aminte, într'adevăr, stările sufleteşti nu mai au tăria realităţii, a percepţiunii sau cunoaşterii imediate: ele revin cu o putere *atenuată*, dar cu atît mai *bogată*. Aceasta se întîmplă în actele de *creaţiune* ale poeţilor şi artiştilor, din capodoperele lor, despre care noi luăm *cunoştinţă integrală* în actele de *contemplaţiune*. Contemplînd capodoperele artistice şi literare noi ajungem să cunoaştem integral stările sufleteşti, ce s'au cristalizat în actul de creaţiune şi care, de astădată, pentru a ajunge *direct* la cunoştinţa noastră, se supun principiilor de cauzalitate sintetică, analitică şi concretă, principii, ce garantează existenţa lumii psihofizice.

Caragiale. — Ai desfăşurat chestiunea admirabil. Dar din cele ce spui urmează — şi cred că şi *Trivale* este de părerea aceasta, — că stările sufleteşti nu pot veni la cunoştinţa tuturor (şi aici fac *mea culpa*) decît, sau supunîndu-se la principiile de identitate, unitate şi ordine, sau, pe lîngă ele, şi la cele de cauzalitate sintetică, analitică şi concretă. In primul caz, stările sufleteşti sînt incomplete şi de natură *fizicopsihică*; în al doilea, ele sînt complete sau *integrale* şi de natură *psihofizică*.

Vlahuţă. — Ei acum iar te-ai dat pe brazdă, *Iancule*, fiindcă, de cîtăva vreme, parcă nu-ţi mai convenea Integralismul, aşa te repezeai să-l dobori.

Caragiale. — Adevărul trebue ciocnit ca să iasă; şi iată că a eşit!

Delavrancea. — Toate bune, dar mi se pare că

am cam amestecat chestiunile cu altele. Şi aş vrea să introducem nţică ordine — nu exterioară ca a lui *Duiliu*, ci interioară. Mă rog, era vorba, mai întîi, să vedem întrucît existenţele psihice se supun principiilor de identitate, unitate şi ordine, şi apoi, întru cît ele seamănă cu formele, fenomenele şi concretele fizice. Vorba ne-a adus însă să stabilim, mai întîi, corespondenţa dintre identitate, unitate şi ordine, şi dintre spaţiu, timp şi cauzalitate. Pe urmă, fiind vorba de cum se supun existenţele psihice principiilor de identitate, unitate şi ordine, *Alecu* a examinat exemplul cu măseaua pe care l-a adus *Iancu* şi rezultatul curat la care am ajuns a fost că existenţele psihice, supunîndu-se la principiile existenţei psihice devin *fizicopsihice*, iar, supunîndu-se şi la principiile cauzalităţii sintetice, analitice şi concrete, devin *psihofizice*. Cu alte cuvinte existenţa psihică nu se poate constata decît devenind incomplet sau integral *altfel* de existenţă. Ea în ea rămîne *inaccesibilă* şi *incognoştibilă*, ca fiind individuală şi subiectivă. Să fie dar bine înţeles că noi nu putem cunoaşte direct, în realitatea ei, existenţa psihică, ci numai indirect întrucît se încorporează pe dea-'ntregul sau numai într'o parte în lumea fizică,— şi adaog, *imperfect* în lumea fizică, cînd ea e în dependenţă cu starea psihică, şi *perfect*, cînd materialul lumii psihice e liber.

Gr. Alexandrescu. — Toate bune, zic şi eu. Dar ce însemnează incorporare în lumea fizică liberă sau dependentă ?

Delavrancea. — Vreau să zic, luînd exemplul lui *Iancu*, că atunci cînd recunoaştem durerea lui de măsea după umflarea fălcii şi schemele fizice

pe care le face, *incorporarea durerii se face în elemente fizice cu care durerea este în strînsă legătură*. E o atît de strînsă legătură că unii psihologi susţin că nu durerea, cum susţin alţii, produce umflarea, ci umflătura fizică produce durerea. Cînd însă recunoaştem durerea de măsea după expresivitatea artistică sau poetică, ca de exemplu aceea dintr'un tablou al olandezului *Brouwer*, încorporarea se face într'un anume material fizic, propriu unei arte sau alta, dar nu fiind în legătură cu acea durere reală, ci cu o durere imaginară şi transfigurată.

Gr. Alexandrescu. — Foarte bine. Am înţeles. Acum întoarce-te şi reia-ţi şirul că iar ne rătăcim.

Duiliu Zamfirescu. — Dar ce fir să mai rătăcim? Chestiunea s'a epuizat.

Delavrancea.— Dar mai e chestiunea cu calchiarea după lumea fizică: forme, forţe-fenomene şi concrete. Fireşte că trebue să trecem şi la ea.

Maiorescu. — Eu însă ridic şedinţa, fiindcă discuţiunea asupra acestei chestiuni, poate să dureze.

Gr. Alexandrescu. — Şi aşa e bine.

DIALOGUL XXV

Spaţiul şi Identitatea
sau
Geometria şi Logica.

Se stabileşte încă odată corespondenţele: spaţiu-identitate-intelect; — timp-unitate-afect;— cauzalitate-ordine-voinţă.

Identitatea principiu şi identitatea existenţă. Se explică pentru ce Logica lui *Maiorescu* nu porneşte de la identitate, ci de la noţiune.

Cu spaţiul, ca existenţă fizică se ocupă Geometria; cu identitate, ca existentă psihică, se ocupă Logica.

Corespondenţa dintre Geometrie şi Logică se vede şi din întrebuinţarea cercurilor pentru a se arăta dependenţa dintre noţiuni, deşi aceasta întrebuinţare e mai mult de natură pedagogică. Legătura geometrică în privinţa sferei şi conţinutului unei noţiuni. Sfera de natură fizică, conţinutul de natură psihică. Noţiunea care le întruneşte este fizicopsihică, dacă e dependentă şi formată în vederea utilităţii, şi psihofizică dacă e de sine stătătoare.

Se arată apoi că şi în Logică ca şi în Geometrie avem axiome, definiţii şi teoreme-axiome volitiv-ideologice definiţii de natură afectivă şi teoreme de natură intelectuală.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXV

Spaţiul şi Identitatea
sau
Geometria şi Logica.

MAIORESCU. — Interesant va fi acum să vedem, oarecum, *in concreto*, corespondentele lumii fizice în lumea psihică. Ce zici, domnule *Vlahuţă?*

VLAHUŢĂ. — Chestiunea aceasta am desbătut-o eu şi cu *Trivale*, şi aş putea spune ceva în privinţa ei.

MAIORESUU. — Spre pildă, mai întîi în privinţa formelor. Noi ştim că formele fizice pure — spaţiu, timp şi cauzalitate — au două hipostase: sînt în acelaş timp, şi principii, şi existenţe.

Aşa oare să stea lucrul şi cu formele psihice. Dar mai întîi, care sînt aceste forme?

VLAHUŢĂ. — Nici nu pot fi altele decît acelea care au rezultat din discuţiunea corespondenţelor din şedinţa trecută: identitatea corespunzînd cu spaţiul; unitatea, corespunzînd cu timpul, şi ordinea corespunzînd cu cauzalitatea.

TRIVALE. — De sigur îmi daţi voe să vă completez, zicînd că identitatea corespunde cu spaţiul,

dar şi cu inteligenţa; unitatea corespunde cu timpul, dar şi cu afectivitatea; şi ordinea corespunde cu cauzalitatea, dar şi cu voinţa.

Maiorescu. — E chestiunea acum: oare identitatea, unitatea şi cauzalitatea sînt ele, şi *principii*, şi *existenţe*, în acelaş timp, cum sînt cele trei principii ale existenţei fizice?

Vlahuţă. — Negreşit. Să le luăm pe rînd. Principiul identităţii ne face să pătrundem prin manifestările lor dependente ori libere, fie şi incomplet, pînă la realităţile psihice. Identitatea manifestărilor exterioare mărturiseşte despre identitatea manifestărilor interioare; identitatea manifestărilor obiective şi universale mărturiseşte despre identitatea manifestărilor subiective şi individuale. Identitatea aplicată la această relaţie între manifestările psihice subiective, individuale şi interne, şi între manifestările lor obiective, universale şi externe, joacă rol de *principiu*. Dar identitatea este, în acelaş timp, şi *existenţă*, iar studiul ei se face într'o ştiinţă care corespunde *Matematicei* din lumea fizică şi anume *Geometriei*. Această ştiinţă, în care se face studiul identităţii ca existenţă e *Logica*.

Duiliu Zamfirescu. — Dar înainte de a constata corespondenţa dintre Geometrie şi Logică, nu trebue să ne rătăcim de la chestiunea ce rămăsese nerezolvată la sfîrşitul şedinţei trecute: Care sînt anume formele, fenomenele şi concretele psihice care corespund cu formele, fenomenele şi concretele fizice?

Maiorescu. — *Duiliu* are dreptate. Domnule *Trivale*, ai cuvîntul.

Trivale. — Corespondenţa în privinţa formelor

am văzut-o. Spaţiul, timpul şi cauzalitatea—toate fizice—corespund cu identitatea, unitatea şi ordinea, — toate psihice. Acestea din urmă, în conştiinţa noastră, caută ca să aplice şi să imprime un contur, tuturor stările sufleteşti, care apar şi dispar confuze în coştiinţa noastră prin strîmtul cerc luminos al ei. Cu alte cuvinte, avem faţă în faţă formele — iar stările de conştiinţă confuze din dreptul lor sînt fenomenele.

Caragiale. — Aşa e, frate, stările sufleteşti vin şi se duc în conştiinţa luminoasă, ca norii în cerul plin de lumina soarelui. Ele sînt fenomenele trecătoare. Dar atunci care mai pot fi concretele?

Maiorescu. — Mă mir că domnul *Caragiale*, în a căruia minte s'au închegat atîtea figuri, atîţia eroi şi atîtea personagii, mai întreabă care sînt concrete psihice. Apoi toate aceste figuri, toţi aceşti eroi, toate aceste personagii, înainte de a fi fixate pentru eternitate în armonia psihofizică a frumuseţii, — ce-au fost ele ? Au fost substanţă psihică ce-şi caută conturul şi consistenţa pentru ca să trăiască cît mai de sine stătătoare în conştiinţă.

Vlahuţă. — La *Iancu* aşa au stat lucrurile Figurile, eroii şi personagiile şi-au putut găsi conturul şi existenţa şi s'au putut smulge din conştiinţa lui, ca existenţe de sine stătătoare; dar figurile şi eroii mei (căci personagii n'am avut, ca unul ce n'am făcut şi drame) au rămas aderente de conştiinţa mea şi nu s'au putut niciodată exterioriza. Au rămas în sufletul meu ca *concrete psihice* şi n'au putut să se contureze suficient şi să prindă consistenţă obiectivă, în concrete psihofizice.

Delavrancea. — Apoi după observaţiunea lui *Alecu*, chestiunea corespondenţei dintre formele şi fenomenele şi concretele fizice şi cele psihice s'a rezolvat pe deplin.

Duiliu Zamfirescu. — Fireşte. Şi-acum putem trece la corespondenţa dintre Geometrie şi Logică. *Alecu* poate să se producă.

Vlahuţă. — Apoi Logica nu e altceva decît studiul principiului identităţii în aplicaţiunea lui la tot felul de manifestări. Numai că filosofii fac de obiceiu confuziune între identitatea-*principiu* şi identitatea-*existenţă*. De fapt identitatea e principiu numai în aplicaţiune la diferitele manifestări speciale. In acest caz aplicaţiunea este automată, instinctivă, nereflectată. Şi ca probă e faptul că toată lumea îl aplică, *fără să ştie de existenţa lui*. Cînd însă reflectăm asupra lui şi ne dăm seamă că el poate fi privit şi în el însuşi; cînd vedem generalizarea aplicaţiunii lui şi a formelor ce ia, în toate cazurile, nu numai în acelea asupra cărora am reflectat, ca să-l extragem, atunci el devine lucru de sine stătător şi el formează obiectul Logicei. Deci Logica studiază nu identitatea-*principiu*, ci identitatea-*existenţă*.

Delavrancea. — Dragă *Alecule*, vei fi avînd tu dreptate, dar eu, cînd am studiat *Logica* domnului *Maiorescu*, acì de faţă, am dat peste noţiuni, judecăţi, raţionamente, dar parcă de identitate ca principiu sau ca existenţă, n'am dat.

Maiorescu. — Scuză-mă, domnule *Delavrancea*, dar eu cred că şi de *identitate* ai dat, aşa, cam pe la sfîrşitul cărţii, dar de sigur ai uitat, cum şi era natural să ţi se întîmple. Căci cartea mea nu era un *tractat* de Logică, ci o simplă *carte de şcoală*,

care trebuia să aibă în vedere, mai 'nainte de toate principiile pedagogice, care cer să dai şcolarilor, mai întîi ce e simplu, cunoscut şi concret, şi apoi să treci spre complex, necunoscut şi abstract. Aşa încît o ştiinţă *deductivă* la fel cu Matematica, cum e Logica, a trebuit, din pricina abstracţiunii ei, s'o transform într'o disciplină educativă şi să încep cu noţiunile, să trec la judecăţi, şi apoi la silogisme şi la Logica ştiinţelor. Acolo am găsit eu de cuviinţă, vorbind de cauzalitate, să vorbesc şi de principiul identităţii şi de cele două forme ale lui: principiul contradicţiunii şi principiul terţiului exclus. Şi de aceea domnul *Delavrancea* nu şi-a putut aminti de el. Fireşte, că toţi, am făcut greşala, mai întîi, de a considera *principiu* ceeace, în realitate, era *existenţă*, şi, al doilea, de a nu pune în conexiune înţelesul lui cu elementele concrete dela care plecasem. Vă dau toate aceste explicaţiuni, pentrucă ştiu că toţi aţi învăţat după Logica mea, şi nu vreau, cînd vorbim de vederile Integralismului să fiţi influenţaţi cumva de ea. Aici sîntem în Empireu şi amor propriu nu încape. Şi deci, domnul *Vlahuţă*, cu seninătate sau *aequo animo*, cum se zice, să continue mai departe. Şi, ca să nu fim cumva stînjeniţi, iacă declar — cum am mai făcut-o — că primesc deosebirea dintre identitatea-principii şi identitatea-existenţa şi, în acelaş timp, admit că Logica se ocupă cu identitatea-existenţa precum Geometria, corespondenta ei din lumea fizică, se ocupă cu spaţiul-existenţă.

Duiliu Zamfirescu. — Corespondenţa aceasta cu Geometria parcă s'ar putea deduce chiar din cele ce am învăţat în Logica domnului *Maiorescu*.

Ştiţi cum domnia sa arăta relaţiile dintre noţiunile identice: făcea două cercuri egale. Pentru noţiunile încrucişate, coordonate, subordonate, pentru legătura judecăţilor în silogism, eu mi-aduc aminte că tot cercuri în diferite poziţiuni şi relaţiuni întrebuinţa.

Maiorescu. — Erà mai mult un procedeu pedagogic; dar, cînd mă gîndesc, văd că acest procedeu avea un substrat real — acela al corespondenţei cu Geometria. Totuşi noi astăzi nu putem rămîne la o impresie mai mult sau mai puţin superficială, şi sper că domnul *Vlahuţă* ne va face să pipăim mai de aproape această corespondenţă.

Vlahuţă. — Geometria lucrează cu *axiome:* totul e mai mic decît partea, două numere egale între ele sînt amîndouă egale cu un al treilea; A=A, B=B, etc. Tot cu axiome de felul acesta lucrează Logica pentru a pune în evidenţă identitatea ca existenţă. Aşa de exemplu, în două noţiuni ce se leagă în judecată, cum ar fi oamenii sînt raţionali, noi nu putem face această judecată dacă nu unim în cugetul nostru partea identică din noţiunea om cu partea identică din noţiunea raţional, fie din punctul de vedere al conţinutului, fie din punctul de vedere al sferei. Astfel din punctul de vedere al sferei noi recunoaştem că sfera noţiunii „om“ intră — *nu geometriceşte, — dar mintal* în sfera noţiunii „raţional“, întrucît, în afară de om, mai concepem şi alte existenţe raţionale, cum ar fi, de exemplu, Dumnezeu. Domnul *Maiorescu* figurează geometriceşte — şi deci fiziceşte — această relaţiune prin două cercuri unul intrînd în celălalt:

Această figurație nu este exactă, întrucît ea e de natură fizică și ea este chemată să exempli-

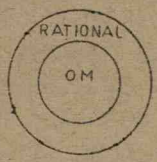

fice o relațiune de natură sufletească. Dar, nefiind exactă, ea totuși mărturisește analogia dintre figurația geometrică și concepția logică. In orice caz, această figurație analogică n'ar fi fost posibilă, dacă nu ne-am fi întemeiat în concepție pe o axiomă analoagă cu „totul e mai mare decît partea". Corespondența, deci, în acest punct este perfectă între Geometrie și Logică.

Delavrancea. — Dar Geometria mai întrebuințează, în afară de axiome, și *definiții* și *teoreme*. Găsim așa ceva și în Logică?

Trivale. — Firește. Putem zice, din acest punct de vedere că Logica e Geometria minții.

Duiliu Zamfirescu. — Imi dați voe să intervin. *Alecu* a arătat corespondența dintre Geometrie și Logică numai analizînd sfera noțiunilor. Dar ne prevestise că această corespondență se poate arăta analizînd conținutul.

Delavrancea. — E adevărat.

Duiliu Zamfirescu. — Să-l lăsăm să-și isprăvească demonstrația.

Delavrancea, Trivale. — Negreșit.

Vlahuță. — E tot așa de ușor de arătat, ca și la sferă, numai că raportul dintre conținut și sferă e invers. Așa, de pildă, în exemplul de mai sus (exemplele sînt indiferente, căci relația, ce vrem

să scoatem, este aceeaşi pretutindeni) noţiunea „raţional“ este o *notă* a noţiunii „om“. Această din urmă noţiune are mai multe însuşiri sau note. Una dintre ele este nota „raţional“. Fiind una dintre ele, se înţelege că nota „raţional“ e ca o parte din noţiunea „om“, pe cînd, la sferă, noţiunea „om“ eră ca o parte din nota „raţional“.

Maiorescu. — E ciudat că acest raport invers, această oarecum contradicţie între sferă şi conţinut, se poate explica prin deosebirea ce face Integralismul între cele două lumi contradictorii: lumea fizică şi lumea sufletească. Sfera cuprinzînd *toţi indivizii*, care pot fi numiţi cu numele noţiunii, e de natură *fizică*. Cînd te gîndeşti la sensul noţiunii, din punctul de vedere al sferei, trebue să te gîndeşti la toţi indivizii în timp, în spaţiu şi în cauzalitate, ce intră în sfera acelei noţiuni. Conţinutul, la rîndul său, cuprinzînd *toate calităţile*, care caracterizează noţiunea, e de natură *psihică*. Cînd te gîndeşti la sensul noţiunii, din punctul de vedere al conţinutului, trebue să te gîndeşti la toate *sensurile* ce sînt in *identitate* cu ea. Ceva mai mult. Avem şi un al treilea termen: noţiunea. Ea reduce la unitate aceste două elemente contradictorii, care pentru aceasta poate avea două forme, şi anume: sau forma *fizicopsihică*, atunci cînd conţinutul e subordonat trebuinţelor fizice ale individului; sau forma *psichofizică*, atunci cînd conţinutul este de sine stătător şi supus întru toate principiului identităţii. In cazul întîi, noţiunea constitue un adevăr şovăitor; în al doilea, un adevăr ştiinţific.

Trivale. — Frumos aţi arătat această latură, pe

care, deşi am studiat atît integralismul, — n'o văzusem.

Duiliu Zamfirescu. — Foarte bine în adevăr; dar *Alecu* tot nu ne-a arătat că şi din punctul de vedere al conţinutului, Logica corespunde cu Geometria.

Delavrancea. — Ce vrei mai mult decît observaţiunea că şi din punctul de vedere al conţinutului, nota intră în noţiune, ca şi sfera unei noţiuni subordonate în cealaltă supraordonată.

Duiliu Zamfirescu. — E adevărat. Putem atunci revenì la obiecţia lui *Barbu* şi-l rugăm pe domnul *Trivale* să ne spună care sînt *definiţiile* din Logică?

Gr. Alexandrescu. — Staţi, feţilor. Acest lucru e cel mai uşor, pentrucă nu e ştiinţă care să n'aibă definiţii. E vorba ce fel de definiţii.

Vlahuţă. — Are dreptate cuconul *Grigore*, căci în Geometrie nu e vorba de orice fel de definiţii, ci de *definiţii constructive*, cum le zice (îmi şopteşte domnul *Maiorescu*) *Kant*. Ei bine, şi în Logică avem acelaş fel de definiţii constructive, ca şi în Geometrie. Cînd defineşti o noţiune trebue s'o defineşti în aşa fel încît să i se construiască şi sfera şi conţinutul. Cînd definim o judecată noi construim relaţia dintre subiect şi predicat. Cînd definim un silogism noi construim concluzia din relaţiunea dintre permisa majoră şi minoră.

Gr. Alexandrescu. — Fără exemple e greu să înghiţim aceste enunţări. Ce zici, *Trivăluţă?*

Trivale. — Imi daţi voe, domnul *Vlahuţă*... Cînd vrem să definim noţiunea om, e drept că nu-l construim *fiziceşte* ca în geometrie: sîntem doar în lumea *psihică;* dar îl construim intelec-

tualiceşte supunîndu-l nu la formele de timp, spaţiu, cauzalitate, ci la cele de identitate, unitate şi ordine. Şi astfel, cînd zicem „că omul este un animal raţional“, noi am construit *mintal* pe deoparte *conţinutul* noţiunii „om“, căreia i-am dat notele de „animal“ şi „raţional“; iar, pe de alta, întrucît în loc de „omul este un animal raţional“, noi putem zice „oamenii sînt animale raţionale“, i-am construit, fireşte, tot mintal, *sfera*. Tot aşa, în ce priveşte judecata: „omul este raţional“, noi am construit mintal subiectul, predicatul şi legătura dintre subiect şi predicat. Am arătat anume că raportul dintre noţiunea „om“ (subiectul) şi noţiunea „raţional“ (predicatul) este afirmativ şi că această afirmare constă în a arăta că subiectul om intră în sfera „raţional“ şi că nota „raţional“ intră în conţinutul noţiunii „om“. Cum vedem construcţia este *quasi*-geometrică. Acelaş lucru în privinţa raţionamentului care constă în silogism. „Oamenii sînt muritori — Socrate este om — Socrate este muritor“ este o legătură între trei judecăţi, iar raportul dintre ele se arată iar printr'o construcţie geometrică:

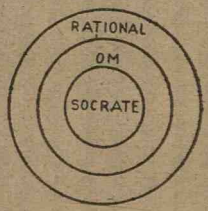

Noţiunea „Socrate“ intrînd în sfera noţiunii „om“, intră în acelaş timp şi în sfera noţiunii „muritor“, în care intrase toată sfera noţiunii „om“. Cînd o figură — am zice geometriceşte — intră

într'o figură mai mare, iar aceasta într'o figură şi mai mare, atunci cea dintîi intră şi în cea din urmă. A defini acest silogism este a-l construi stabilind relaţiunea dintre două noţiuni (acì „Socrate“ şi „muritor“) cu ajutorul unei a treia noţiuni care e termenul *mediu* (acì „om“). Concluzia e că în Logică avem ca şi în Geometrie nu numai axiome, ci şi definiţiuni constructive. Avînd aceste elemente, ajungi să stabileşti *teoreme* cum sînt d. ex. acelea implicate între relaţiile dintre subiect şi predicat şi acele dintre judecăţi. Aşa, d. ex. sînt teoreme toate deducţiunile ce găsim atunci cînd scrutăm adevărul unei judecăţi dacă subiectul este afirmativ şi universal, negativ şi universal, afirmativ şi particular, negativ şi particular. Dacă e adevărat (afirmaţia) că toţi oamenii (universală) sînt muritori, atunci — şi aceasta e urmarea stabilită prin teoremă — atunci şi cîţiva oameni (particularitatea) sînt (afirmativă) muritori. Cu alte cuvinte, afirmînd universala afirmativă toţi $S < p$, afirmăm în acelaş timp că şi $I/S < -p$. Dacă, iarăşi, în al doilea caz, este adevărat (afirmaţia) că unii oameni (particulară) sînt inculţi nu urmează nimic sigur în privinţa adevărului judecăţii „toţi oamenii sînt inculţi“, căci dacă o parte, pe care să zicem i-ai constatat tu, sînt inculţi, nu ştim nimic în privinţa celorlalţi. Şi aşa mai departe. Tot aşa în privinţa silogismului. Dacă e adevărat că „unii oameni sînt culţi“ şi că „Ion este om“, nu urmează nimic sigur în privinţa judecăţii „Ion e cult“, fiindcă el poate face parte din sfera oamenilor care n'au fost înglobaţi în premisa „*cîţiva* oameni sînt culţi. Dacă însă e adevărat că „toţi oamenii au simţuri“, şi că „Ion

este om", atunci trebue concinzia — ca şi Ion să le aibă. Aceste teoreme, simple la judecăţi şi silogisme, devin complexe, cînd e vorba de dileme şi polisilogisme. Nu e de nevoe însă cred să intrăm în cercetarea lor amănunţită, întrucît, şi din cele ce am văzut pînă acum, s'a demonstrat că şi în Logică avem teoreme ca şi în Geometrie.

Maiorescu. — Mi se pare că aci pot face o observaţie de natură integralistă analoagă cu cea făcut mai adineauri. Atît în Geometrie cît şi în Logică avem trei feluri de elemente: axiome sau principii, definiţiuni şi teoreme — adică o tripartiţie. In această tripartiţie axiomele care derivă din elementul mistic al voinţei ar reprezenta elementul ideologic-volitiv; definiţiile, care te fac să pipăi construcţia unitară a noţiunilor sau figurilor, ar reprezenta elementul afectiv; iar teoremele, unde e vorba de aplicaţiune şi de stabilirea unei identităţi, ar reprezenta elementul intelectual.

Gr. Alexandrescu. — Iar ai fost minunat, cucoane *Titule*. Dar trebue să mărturisim că minunat este şi Integralismul care răsbate în toate părţile şi-l găseşte unde nu gîndeşti.

Duiliu Zamfirescu. — Foarte bine. *Alecu* şi domnul *Trivale* au demonstrat că *identitatea* este şi principiu şi existenţă şi ne-am ales cu corespondenţa, bine demonstrată, dintre *Geometrie* şi *Logică*. Ar trebui acum să facem acelaş lucru cu *unitatea* şi cu *ordinea*. Oare putem găsi corespondentul Aritmeticei şi Mecanicei în lumea psihică?

Trivale. — Eu cred că da, şi printr'aceasta Integralismul devine şi mai interesant.

Maiorescu. — Dar sînt chestiuni care trebue să ne ocupe în altă şedinţă.

Caragiale. — Cum, frăţioare, trecù o şedinţă şi nu putui să plasez niciun cuvînt. Rău ajunseşi, *Iancule !*

Delavrancea. — Lasă că te desdăunezi tu în şedinţa viitoare.

DIALOGUL XXVI

Aritmetica şi Estetica.

Şi unitatea, ca şi identitatea, are două hipostase: e formă şi existenţă. Şi dacă Geometriei, care se ocupă cu spaţiul, corespondentul identităţii, îi corespunde Logica, care se ocupă cu identitatea, corespondenţa spaţiului, — atunci şi Aritmeticei trebue să-i corespundă o ştiinţă. Dacă Aritmetica se ocupă cu timpul existenţă; acea ştiinţă se va ocupa cu unitatea-existenţă. Acea ştiinţă este Estetica. Această părere paradoxală se demonstră arătîndu-se că unitatea-existenţă, principiul fundamental al Esteticei nu este altceva decît însăşi frumuseţea, la care se ajunge prin nişte procedeuri analoage cu cele întrebuinţate de Algebră pentru aflarea unei necunoscute. Precum în rezolvarea unei ecuaţii se întrebuinţează numerele (succesiunele clipelor), ce sînt cunoscute, pentru a afla un număr (o succesiune, necunoscută, care să poată fi înţeles dint'o dată, ca ceva simultan) tot aşa în însuşirea unei capodopere, întrebuinţăm şirurile de cuvinte cunoscute, pentru ca să ajungem la contemplaţiunea frumuseţii necunoscute, pe care s'o privim dintr'o dată ca o fiinţă simultană. Aritmetica-Algebra, ce se ocupă cu timpul au de corespondent în Lumea psihică unitatea, — existenţa, obiectul Esteticei.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Al. Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXVI

Aritmetica şi Estetica.

Caragiale. — Integralismul ăsta e foarte ciudat. Te duce la apropieri care mai de care mai paradoxale. Astfel a fost apropierea dintre Geometrie şi Logică. Iar această apropiere sileşte la o alta, pe care, dintr'un început, ţi-se pare că n'ai s'o scoţi la capăt niciodată. Dacă identitatea corespunde cu spaţiul, şi unitatea cu timpul; şi dacă unitatea, ca şi identitatea, are două hipostase: unitatea-*formă* şi unitatea-*existenţă*, atunci precum am avut o ştiinţă, *Logica*, care să se ocupe cu identitatea *existenţă*, tot aşa va trebui să avem o ştiinţă ce se va ocupa cu unitatea-existenţă. Această ştiinţă, va trebui să corespundă cu Aritmetica, cum Logica a corespuns cu Geometria.

Gr. Alexandrescu. — Prea repede ai luat-o, fiule *Iancule*.

Caragiale. — Ţine-te şi dumneata, cucoane *Grigore*, cum vei putea de mine, că să lămuresc lucrurile îndată. Şi iată cum. Uite aci avem Geometria care are de obiect spaţiul-existenţă inte-

lectual; dincoace, Aritmetica ce are de obiect timpul existenţă-afectiv; şi mai încolo, Mecanica, ce are obiect cauzalitatea-existenţă volitivă. In dreptul lor, în lumea psihică avem: în dreptul spaţiului, — identitatea-existenţă, de care se ocupă Logica; unitatea-existenţă, de care va trebui să se ocupe o ştiinţă analoagă cu Aritmetica, precum şi ordinea-existenţă, de care iarăşi va trebui să se ocupe o ştiinţă analoagă cu Mecanică.

Gr. Alexandrescu. — *Iencuţule*, m'ai lămurit foarte bine. Şi, va să zică, acum te întrebi care este ştiinţa care se ocupă cu unitatea existenţă şi întrucît ea corespunde cu Aritmetica. Grele întrebări.

Caragiale. — Eu îmi dau cu socoteala — *Alecu* şi *Trivale*—mă pot controla sub supravegherea domnului *Maiorescu* — că ştiinţa care se ocupă cu *unitatea-existenţă* este *Estetica*. Dar aci e paradoxul: Ce are a face Estetica cu Aritmetica?

Vlahuţă. — Iar ai luat lucrurile cu violenţă, *Iancule*. Căci mai înainte de a rezolva aceste chestiuni sînt altele de rezolvat. Noi, la identitate, am dovedit mai întîi că are două hipostase: de formă şi de existenţă. Oare la unitate lucrurile sta-vor tot astfel? Integralismul ne îndeamnă s'o afirmăm; dar raţionalismul ne obligă s'o probăm.

Caragiale. — Bine, *Alecule*. Tu ai toate dreptăţile. Dar rezolvă tu chestiunile, pe care singur le-ai pus. Există oare o unitate-*formă* şi o unitate *existenţă*; — şi în ce împrejurări?

Vlahuţă. — Fireşte. O stare sufletească e în totdeauna amestecată cu altele. In capul nostru este un vălmăşag inextricabil. De-ar fi vorba să

arătăm, stările noastre sufleteşti fără să aplicăm principiul unităţii, n'am fi capabili s'o facem. Stările sufleteşti n'au contur. Numai cînd le aplicăm principiul unităţii ele iau margini, se conturează, se definesc, devin oarecum *concrete*. Şi numai despre aceste stări sufleteşti individualizate prin principiul unităţii noi avem dreptul să vorbim, avem putinţa să le studiem. Din această situaţie de fapt inducem că principiul unităţii garantează existenţa stărilor sufleteşti — că el *este una din formele existenţei psihice*. In acelaş timp însă, unitatea poate fi studiată ea în ea, şi din studiul ei, cu al Logicei, răsare Estetica, o ştiinţă care e analoagă cu Aritmetica.

Delavrancea. — O să te vedem cum ai să deslegi acest colosal paradox: Estetica analoagă cu Aritmetica. Dar pînă atunci dovedeşte că avem şi o unitate existenţă.

Vlahuţă. — Bucuros. Dela Sfîntul Augustin se tot vorbeşte de *unitatea în varietate*. Estetica integralistă a simplificat lucrurile, dar le-a apropundat. Le-a simplificat, suprimînd „varietatea" şi aprofundînd „unitatea". Această unitate-existenţă devine pipăită în frumuseţea capodoperelor. Unitatea de care e vorba aci, nu e unitatea obiectivă, limitativă, de care se bucură toate concretele din natură; ci este unitatea-*sinteză* ce stabileşte *armonia* între esenţa Naturii şi esenţa Sufletului. Această unitate-sinteză, în fiecare capodoperă, ia forma pipăită-intuită a originalităţii, care se descompune, păstrînd totuşi unitatea, în originalitatea *ideii*, a *emoţiunii* şi a *plasticităţii*, fiecare din ele reprezentînd o latură conştientă a sufletului, ideia fiind volitivă, emoţiunea, afectivă,

iar plasticitatea — intelectuală. Ele, deşi trei, păstrează unitatea întrucît, constitue sinteza *originalităţii mistice*....

Caragiale. — Văd că ai să-mi debitezi acum toată Estetica integrală. Te dispensez. Ai dreptate. Unitatea poate fi studiată ca existenţă, că unitatea existenţă nu e decît *Frumuseţea* şi că studiul ei se găseşte în Estetica. Dar să vedem acum, cum stabileşti analogia între Estetică şi Aritmetică?

Vlahuţă — Aş putea prea bine s'o fac şi eu; dar îi las rîndul lui *Trivale*, că-i mai „competinche" cum ar zice Marius Chicoş Rostoganu al tău.

Caragiale. — Oare o fi pătruns el şi în lumea asta? Că doar în Romînia mare azi e deputat, senator ori ministru. De-o fi venit şi m'o prinde, m'am topit.

Duiliu Zamfirescu. — Nu te 'nfiora, *Iancule*, că doar sîntem în Empireu.

Caragiale. — Aşa e frate! Eu mă trezisem că sînt la gara din Buzău de pe vremuri!

Duiliu Zamfirescu. — E o disgresiune. Hai, domnul *Trivale*, toţi sîntem curioşi, chiar şi d-l *Maiorescu*, de stabilirea adevărului acestei relaţiuni ce pare aşa de paradoxală.

Trivale. — Estetica, studiind unitatea, stabileşte principiile secundare pe care le îndeplineşte capodopera literară şi artistică în existenţa ei reală. Unul din aceste principii este că noi nu putem lua cunoştinţă de-o capodoperă decît succesiv, şi nu putem, totuşi s'o gustăm decît simultan. E însuşi procesul de integrare, de unificare, al capodoperei din existenţa ei exterioară, streină de noi, în existenţa noastră interioară, cînd devine a noastră.

Delavrancea. — Ce are a face scripca şi cu epurele ?

Trivale (*scandînd*). — A-re. Capodopera pînă nu o cunoaştem e ca un obiect exterior nouă. Ca s'o cunoaştem trebue să-i trecem, rînd pe rînd, prin strîmtul cerc al conştiinţei noastre, cum ar zice domnul *Maiorescu*, toate elementele ei — să-i dăm adică forma succesivă. In timpul cînd luăm cunoştinţă de ea, dar mai cu seamă după ce, reluînd-o, am ajuns în posesiunea ei, această succesiune, din pricina armoniei sau a cauzalităţii sintetice, ce leagă necesar toate elementele capodoperei, se transformă în simultaneitate. Capodopera devine *tablou*, în sensul că, pentruca s'o gustăm, trebue să reproducem în sufletul nostru *întreaga operă*, s'o prindem dintr'o singură privire. Ce-avem dar în acest proces ? In limbaj estetic avem un obiect necunoscut pe care-l transformăm în succesiune, pentruca să-l integrăm în simultaneitatea unui tablou cunoscut. Dar noi putem să transformăm acest limbaj estetic în limbaj algebric sau aritmetic în sensul larg al cuvîntului, zicînd că o capodoperă e o necunoscută care, prin succesiunile de cuvinte, ce ar reprezinta termenii problemei, ajunge la simultaneitatea reprezentată prin rezolvarea ei.— şi care e *cunoaşterea* necunoscutei.

Delavrancea. — Asta s'ar potrivi cu artele succesive, dar nu şi cu cele simultane.

Trivale. — Deosebirea dintre artele succesive şi simultane, din acest punct de vedere, este superficială. Căci, deşi se pare că în arhitectură, sculptură, pictură noi luăm cunoştinţă privindu-le *dintr'odată*, totuşi această cunoştinţă este de natură numai intelectuală. O cunoştinţă temeinică

a unei capodopere plastice ne cere examinarea, rînd pe rînd, a tuturor părţilor ei, pentruca s'o putem, apoi, recompune în simultaneitatea ei *mintală*. Căci capodopera nu e în spaţiu, ci este în conştiinţa noastră, şi cum se află în această conştiinţă, aşa există, şi nu altfel. Dar ca s'o avem în conştiinţa noastră, fie capodopera plastică sau muzicală, trebue s'o întroducem în mod succesiv.

Caragiale. — Eşişi triumfător şi de-astă dată! Cînd cauţi, aşa e. Estetica e un fel de algebră psihofizică, precum algebra e un fel de estetică fizică.

Gr. Alexandrescu. — Totuşi eu par'că n'am înţeles ceva. De ce termenii unei probleme ai spus că sînt nişte succesiuni?

Trivale. Pentrucă un termen e un număr, şi un număr se reduce la o succesiune din şirul clipelor ce constitue timpul. Cînd am ecuaţiunea $6+n=8$, termenii 6 şi 8 sînt două şiruri de clipe: $6 = (1, 2, 3, 4, 5, 6)$ iar $8 = (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8)$. Iar după ce aflăm necunoscuta $2 = (1, 2)$, am redus şirul complex al clipelor reprezentat prin termenii numerici, la singura succesiune care, fiind singură, poate fi uşor cuprinsă de actul simultaneităţii.

Caragiale. — Stai, că-mi întorc vorbele de adineauri. Ai spus că reduci succesiunea la simultaneitate şi, cînd colo, în ecuaţia de mai sus, văd că ai redus succesiunea la altă succesiune. Şi aşa trebue să fie cazul totdeauna, fiindcă necunoscuta e totdeauna un număr, iar numărul e totdeauna succesiune. De aici nu mai scapi *Trivale*, nene. Haide, repede, explică-te!

Duiliu Zamfirescu. — Asta-i bună! Zici că l-ai înfundat, şi pe urmă, în loc să-l laşi să se explice, îl strîngi de gît, ca să nu poată să-şi tragă sufletul. Dacă-i aşa de puternică obiecţiunea ce aduci, ea nu va putea fi doborîtă nici azi, nici mîine, niciodată, oricît răgaz i-ai da să se explice.

Trivale. — Eu sînt gata să-i răspund.

Maiorescu. — Iubite domnule *Trivale*, ca să punem niţel calm în discuţiune, eu zic să ne mutăm, mai întîi în spre centrul Empireului, (căci discutînd am ajuns la margine) şi al doilea, să mă lăsaţi pe mine să răstorn obiecţia domnului *Caragiale*. O să-i fie mai puţin greu decît, dacă ar face-o domnul *Trivale*.

Duiliu Zamfirescu. — Atunci să plutim.... Cum ne linişteşte sufletele zările din Empireu! (Plutesc).

Maiorescu. — Acum că sîntem la loc bun, aş vrea să întreb pe domnul *Caragiale* cam cîte impresii poate să aibă, cînd se uită de pildă, la o pălărie?

Caragiale. — Intr'o carte a dumitale am cetit că sînt autori, care afirmă, după experienţe, că dintr'odată noi putem să avem pînă la 12 impresiuni.

Maiorescu. — Să zicem că ar fi aşa. In realitate, după Integralism avem mult mai multe — el zice „nenumărate“ — impresiuni, numai de diferite grade: mai puţine cele din centrul atenţiunii, mult mai multe cele dela periferie. Dar să rămînem la numărul de 12. Şi aceste impresiuni, nu-i aşa, vin de la obiecte deosebite?

Caragiale. — Fireşte.

Maiorescu. — Şi nu-i aşa că, dacă vin de la obiecte deosebite, ele nu pot fi cunoscute mai

bine decît luîndu-le sub lumina atenţiei una cîte una ?

Caragiale. — Şi-asta e aşa.

Maiorescu. — Cu alte cuvinte ceeace a părut un obiect simultan a fost în realitate o succesiune de 12 obiecte.

Caragiale. — Nu neg.

Maiorescu. — Va să zică sînt succesiuni care pot fi privite ca simultane, — şi anume atunci cînd succesiunea nu e prea mare şi prea complicată.

Caragiale. — „Aprob pozitiv“ să zic şi eu ca Ipingescu meu. „Aprob pozitiv“ şi pot să tac şi să nu mai pun întrebări. Dar mă ambalasem. In adevăr, numerele ce constitue termenii problemei pot fi foarte numeroşi şi complicaţi, aşa în cît să nu-i putem cuprinde cu mintea într'o simultaneitate. Iar rezolvarea problemei constă în a reduce aceste numeroase şi complicate succesiuni, la un singur număr simplu, la o succesiune care să poată fi privită şi simultan. Iată că m'am făcut iarăşi integralist.

Vlahuţă. — Nu-ţi şade rău.

Caragiale. — (Incet) Ce să fac, *Alecule*, dacă m'am născut cu spiritul de contradicţiune.

Maiorescu. — Şi cu aceasta cred că ne-am luminat şi în privinţa analogiei dintre Estetică şi Aritmetică. Să ne ocupăm în şedinţa viitoare cu *ordinea*.

DIALOGUL XXVII

Mecanica și Etica.

Sînt spirite, care-și fac o largă și adîncă cultură, trecînd prin toate filosofiile, dar neoprindu-se la niciuna. Ordinea, ca și identitatea și unitatea, are două hipostase în aplicarea la conturarea legăturilor dintre diferite stări sufletești. Explicarea motivării artistice prin principiul ordinei. Stările sufletești motivate sînt psihofizice, dar au început prin a fi pur psihice și nu putem ajunge la cunoașterea lor decît prin încorporarea lor psihofizică. Al doilea hipostas al ordinei formează *binele*, cu care se ocupă Etica și pe care noi îl reducem la fapta primită și admirată de toți, la fapta istorică. Se arată corespondența dintre Etică și Mecanică : mișcarea corpurilor în ce e analoagă cu purtarea oamenilor pe pămînt, numai că mișcarea corpurilor o vedem din afară, pe cînd purtarea noastră îi cunoaștem resorturile din năuntru. — Discuțiune asupra liberului arbitru, care după Integralism nu e decît energia mistică ce se descarcă pe laturea voinței în conștiința plină de motive și mobile și deci trebue să se țină seamă și de ele.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XXVII

Mecanica şi Etica.

Caragiale. — A început, ca şi lui *Alecu*, să-mi placă sportul acesta cu Integralismul. Nu e vorbă, m'ai mam făcut eu odată integralist, cînd domnul *Maiorescu* m'a proclamat filosof. Dar, precum am spus-o atunci, nu ştiam nici eu pentru cîtă vreme. Mie-mi plac toate filosofiile, dar numai să trec prin ele; nu să rămîn în ele. De asta dată îmi vine să trec a doua oară prin Integralism. Şi-aşa, boerii dumneavoastră, să-mi daţi voe să vorbesc eu despre *ordine*, ca unul ce, tocmai pentrucă n'am practicat-o, o cunosc mai bine în binefacerile ei, de care nu m'am bucurat.

Maiorescu. — Te ascultăm cu toată atenţiunea.

Caragiale. — Integralismul ne impune şi pentru *ordine*, ca şi pentru *identitate* şi *unitate*, cele două hipostase. Vom avea dar o ordine-*formă* şi o ordine-*existenţă*. Ordinea formă se aplică la toate stările sufleteşti care, recunoscute ca identice prin principiul identităţii şi ca de sine stătătoare prin principiul unităţii, sînt în relaţiuni *necesare* cu alte stări sufleteşti identice şi de sine stătătoare

De ex. frica lui Leiba Zibal din „Făclia de Paşti“ (care, fie zis în treacăt, a făcut marţ pe vremuri „Frica“ ta, *Duilă*).

Duiliu Zamfirescu. — Dece mai aminteşti lucruri trezite... Ei da, fireşte, „Făclia de Paşti“ e mai bună ca „Frica“, scrisă de mine — şi nu încape nici-o supărare.

Caragiale. — Ei iartă-mă şi tu, cum te-am ertat şi eu că ai ajuns Preşedinte de Cameră.

Duiliu Zamfirescu. — Iar răutăcios!

Maiorescu. — Mi se pare că sîntem ajunşi pe marginea Stixului. S'o luăm înapoi. (Plutesc).

Caragiale. — Par'că mi s'a mai uşurat sufletul. Daţi-mi voe să reviu. Principiul ordinei seamănă cu principiul unităţii dar se deosibeşte de el pentrucă *pune contur nu numai unei stări sufleteşti*. Cum vroiam să zic: frica lui Leiba Zibal este o stare sufletească strict delimitată prin principiul unităţii; dar, în acelaş timp, ea nu e singură, ci *motivată*, adică arătată în legătură necesară cu alte stări sufleteşti tot atît de delimitate, dar, ca tratare novelistică, secundare. Delimitarea fricii e efectul unităţii, motivarea ei e efectul ordinei.

Delavrancea. — Dar exemplul, pe care l-ai adus, — fiind dat că „Făclia de Paşti“ e o capodoperă, este luat din lumea psihofizică, pe cînd noi aci vorbim de cea psihică.

Caragiale. — Ai dreptate. Dar s'a arătat destul de bine că stările sufleteşti nu pot fi pipăite, intuite, decît dacă sînt încorporate în material fizic. Astfel de exemple, în care psihismul să fie pur, nu se pot aduce, fiindcă acelea sînt strict individuale.

Delavrancea. — Scăpasem din vedere această observaţie.

Caragiale. — Urmez. Aşa dar după exemplele aduse şi definiţia dată, ordinea-*formă* există. Să vedem dacă, pe lîngă acest hipostas, mai avem şi celălalt hipostas al ordinei-*existenţă*. — Il avem. El face obiectul *Eticei* sau *Moralei*.

Conta. — In grea chestiune ai intrat. Dar nu e vorbă, că noi am stabilit esenţa binelui şi nu mai avem să ne batem capul cu diferitele teorii analizate aşa de clar în „Etica“ lui *Găvănescu*. — Ordinea cristalizată în faptul istoric e singurul bine obiectiv şi universal; un altul nu există.

Caragiale. — Aşa zic şi eu. Şi de aceea o adevărată Etică trebue să-şi pue la bază noţiunea ordinei-*existenţa*. Ordinea presupund o legătură necesară între *scop* şi *mijloace*, între stările sufleteşti, către care ţintesc mai bine mişcările noastre, şi între stările sufleteşti, ce conduc aceste mişcări la *fapt*. Orice alt principiu de natură etică se reduce la ordine. Nimic nu poate fi *perfect*, *util*, *natural*, *bun* dacă nu contribue la întărirea *ordinei* fie în viaţa privată, fie în viaţa publică. Imperativul categoric a lui *Kant* sau utilitarismul raţional al lui *Spencer*, cum am mai văzut, se reduc tot la ordine: Ideia ordinei este la temelia tuturor *datoriilor* şi tuturor *sancţiunilor*.

Vlahuţă. — Dă-mi voe să-te felicit, *Iancule*. Par'că ai învăţat pe dinafară Etica lui *Găvănescu*.

Caragiale. — (Incet). O ştiu fiindcă am preparat odată pe nişte tîmpiţi de băeţi.. (Iară) Cu alte cuvinte învăţăturile Eticei se întemeiază tocmai pe existenţa *ordinei*, ca fiinţa de sine stătătoare. Ea e scopul, către ea tind mijloacele; între ea-

scop şi între mijlocul-instrument de realizare se stabileşte o sinteză, care e *fapta*.

Maiorescu. — Dacă-mi dă voe domnul *Caragiale*, aş vrea să fac o observaţie, care vine în favoarea Integralismului. Identitatea în Logică se stabileşte prin *judecată*, primul element concret al identităţii-existenţă. Judecata este compusă din trei elemente: *subiectul*, *predicatul* şi *copula* sau legătura dintre subiect şi predicat. Deci, o tripartiţie reductibilă la cele trei manifestări sufleteşti conştiente. Unitatea în Estetică se stabileşte prin *capodoperă*, care se compune din trei elemente: *fond*, *formă* şi *armonie*. Iarăşi tripartiţie şi în acelaş fel reductibilă. Ei bine, şi în Etică, avem aceeaşi tripartiţie: *mijloace*, *scop* şi *fapt*. Mijlocul e *cugetat*, scopul e *dorit* şi faptul e *împlinit* — deci inteligenţă, sensibilitate şi voinţă. Integralismul nu se deszice nici în Etică.

Gr. Alexandrescu. — Frumos şi limpede mai o aduce cuconu *Titu*: tot să stai şi să-l asculţi.

Delavrancea. — *Iancu* — trebue să recunoaştem — a demonstrat că şi ordinea, ca şi identitatea şi unitatea, are două hipostase, ca formă şi ca existenţă. Acum să vedem corespondenţa ei cu Mecanica.

Caragiale. — Mie mi se pare că această corespondenţă e cel mai uşor lucru. Ce e Mecanica? Ştiinţa matematică ce studiază forţa, adică mişcarea lucrurilor fizice. Ce este Etica? Ştiinţa psihică ce studiază purtarea, adică mişcarea omului psihic. Una ne arată cum ne mişcăm în spaţiu, timp şi cauzalitate; cealaltă, cum să ne mişcăm pentru ca să satisfacem identitatea, unitatea şi ordinea. Mişcare şi într'una, mişcare şi în cea-

laltă; forţa fizică într'una, forţa sufletească în cealaltă. Am putea zice că Mecanica este Etica fizică, şi că Etica nu este altceva decît Mecanica sufletească.

Gr. Alexandrescu. — Iar ai luat-o cu repezeală, *Encuţule*. Mişcările corpurilor cereşti sînt mişcări mecanice şi ajungem la cunoaşterea lor observîndu-le cu telescoapele şi punîndu-le în formule matematice. Apoi tot aşa stă lucrul cu purtarea oamenilor?

Caragiale. — Asta însemnează, cucoane *Grigore*, că nu ţi-a adiat pe sub bolta cerească a conştiinţei matale (ca să mă fac delicat, mă făcui gongoric) mireasma filosofiei nemţeşti. N'ai auzit şi dumneata de vorba lui *Kant* că, dacă am cunoaşte elementele din temperamentul unui individ, am putea să calculăm toate faptele lui ca şi pe ale corpurilor cereşti?

Gr. Alexandrescu. — N'am auzit, ce e drept. Dar tocmai din vorba lui *Kant* se vede imposibilitatea lucrului. Cum o să pui în ecuaţie purtările mele, cînd această purtare eu o cîrmuesc din năuntru în afară, din lumea psihică spre lumea fizică? Şi apoi oare mişcarea corpurilor cereşti tot aşa e cîrmuită?

Caragiale. — In această din urmă privinţă, nu putem şti nimic. E posibil ca şi ele să aibă un rudiment de conştiinţă şi într'însa să li se pară că ele se conduc prin spaţiile cereşti, cum ni se pare şi nouă ca noi ne conducem, deşi poate nu sîntem decît victima unei iluziuni.

Gr. Alexandrescu. — Cu alte cuvinte, *Encuţule*, dumneata negi liberul arbitru.

Caragiale. — Nici nu-l neg, nici nu-l admit.

Dar motivele şi mobilele, care mă îndeamnă să iau hotărîrea, ce duce la fapt, sînt tot atîtea lucruri *streine de noi*, care contrabalansează voinţa noastră liberă. Eu cred că liberul arbitru nu este nici aşa de liber, cum pare unora, nici aşa de înlănţuit de lumea mobilelor şi motivelor, cum pare altora. E cam ca undelemnul pentru un mecanism: nici mecanismul nu merge fără undelemn, nici undelemnul nu poate să producă mişcarea fără mecanism.

Gr. Alexandrescu. — *Encuţule*, prea materializezi lucrurile.

Caragiale. — Le materializez, ca să se vadă mai bine că interminabila discuţiune asupra liberului arbitru nu dă dreptate nici determiniştilor, nici spiritualiştilor. Spiritul nu poate avea iniţiative, fără să fie ajutat de materie; nici materia nu poate împinge lucrurile înainte, fără iniţiativa spiritului. Trebue să se stabilească un fel de echilibru în mişcare sau o mişcare în echilibru pentru ca purtarea noastră să se desăvîrşească.

Vlahuţă. — Văd că acum iar te-ai făcut integralist de-abinele, *Iancule*. Mobilele sînt în adevăr afective, motivele sînt intelectuale, iniţiativa o are spontaneitatea voinţei, pe care o ajută afectivitatea prin mobile şi intelectul prin motive. O nouă tripartiţie integralistă.

Caragiale. — Uiţi însă că isvorul voinţei este în pătura mistică a Sufletului îmbrăţişat cu Natura pe laturea energiei. Această energie mistică ce-şi găseşte expresiunea în cele trei manifestări clare ale sufletului, şi răsbeşte în lumea fizică pe laturea cauzalităţii, este ceeace spiritualiştii numesc

liberul lor arbitru. Astfel completată, ideia ta e şi ideia mea, care, precum vezi, e curat integralistă.

Gr. Alexandrescu. — Atunci, *Encuţule*, dumneata zici că noi am fi ca şi planetele.

Caragiale. — Cam aşa. Dar e vorba nu acum de identitate, ci numai de corespondenţă între noi şi corpurile cereşti.

Gr. Alexandrescu. — Se pare că lucrurile sînt astfel.

Maiorescu. — Cînd mă gîndesc la aserţiunea lui *Kant*, citată de domnul *Caragiale* adineaurea, şi cînd ştim că aci e vorba numai de corespondenţă, nu şi de identitate, lucrurile nu pot fi altfel. Etica este corespondentă în lumea psihică cu Mecanica din lumea fizică.

Delavrancea. — Iată ce frumuseţe de cortegiu au făcut capetele mari încoronate pe de-asupra Dumbrăvii neamurilor!

Maiorescu. — Acum că am isprăvit de stabilit raportul dintre Etică şi Mecanică, putem să plutim cu toţii într'acolo.

DIALOGUL XXVIII

Corespondenţele psihice. Sărăcia psihologiei de astăzi.

Se condamnă pesimismul becisnicilor de astăzi. — Se arată sărăcia Psihologiei contemporane, care, în loc de nouă ştiinţe cu cîte trei diviziuni, are numai patru ştiinţe: Etica, Estetica şi Logica, deoparte, şi Psihologia, cu cele trei diviziuni de inteligenţă, sensibilitate, voinţă de altă parte. Pe lîngă aceasta, psihologia curentă nu ţine seama: 1) că stăriie sufleteşti sînt *integrale*; 2) că ele *se schimbă* prin cunoaştere; 3) că nu se consideră în *corespondenţă* cu lumea psihică. — Fenomenul intelectual este considerat *numai* ca intelectual, cînd în realitate este integral. Se arată acest lucru analizîndu-se *noţiunea* şi arătîndu-se: 1) că ea nu e reprezentarea părţii comune la mai multe reprezentări; — 2) că ea se compune din a) noţiunea propriu zisă precisă şi nereprezentabilă; b) din reziduul reprezentativ neprecis dar nereprezentabil şi din c) intensivitatea motrice. Dacă noţiunea cea mai subtil-intelectuală are această compoziţiune integrală, cum nu vor avea celelalte ?—Se amînă discuţiunea pentru altă şedinţă.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Caragiale, Delavrancea, Alexandru Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu, Ion Trivale.

DIALOGUL XXVIII

Corespondenţele psihice. Sărăcia psihologiei de astăzi.

Delavrancea. — De mult nu ne-am mai întîlnit în plaiurile noastre empireice.

Caragiale. — Vezi că plaiurile astea au acum un iz de filosofie integrală — dar, pe lumea asta strălucită, mai sînt şi alte cereşti ademeniri.

Vlahuţă. — Prea mulţi au venit la noi din lumea cealaltă şi-au adus cu dînşii alte preocupări.

Maiorescu. — Fireşte, pe lîngă filosofie şi critică, mai e; şi în această lume, artă, politică, economie, finanţe, comerţ... Cu toată seninătatea noastră, un lucru ne ţine la inimă: grija a lor noştri, care muncesc din răsputeri acolo. Căci, cu toate că pesimişti mai mult sau mai puţin slăbănogi la minte, mai bălmăjesc cîteceva prin ziare, care n'ar trebui să primească în coloanele lor asemenea văicăreli becisnice, în ţările noastre unite se ţes acum lucruri mari, de care puţini îşi dau seamă, căci de! oamenii cît timp trăesc pe pămînt nu prea pot să vază mai departe...

Caragiale. — Adică pe romîneşte nu pot să-şi vază nici lungul nasului.

Duiliu Zamfirescu. — Puteai să te abţii de la acest romînism puţin elegant.

Caragiale. — Iar ai luat tonul prezidenţial.

Gr. Alexandrescu. — Mă rog, fiilor, să ascultăm mai bine gura de aur a lui *Titu*... Mă erţi că-ţi zic pe nume, *Maiorescule !*

Maiorescu. — N'am nimic de zis, — şi-ţi mulţumesc de vorba dumitale bătrînească. Şi, cum zic, multe ne-au fost preocupările, de cînd au venit printre noi făuritorii cei mari ai Romîniei noi... Dar acum par'că ne-a cuprins un dor să ne mai suim şi în aceste înălţimi empiree şi să ne aducem aminte de vechile noastre discuţiuni filosofice. Şi iacă-ne iarăşi cîte-şi opt să mergem mai departe pe ţărîmul filosofiei integrale... Unde rămăsesem, *Trivale ?*

Trivale. — Pe cît îmi aduc aminte par'că ajunsesem să cercetăm lumea sufletească şi să stabilim corespondenţe între ea şi lumea fizică.

Delavrancea. — Greu lucru cînd de lumea fizică se ocupă nouă ştiinţe cu cîte trei subdiviziuni fiecare nu mai puţin de douăzeci şi şapte de ştiinţe; pe cînd de lumea sufletească, în afară de Etică şi Estetică şi Logică, nu se ocupă decît unica singură: Psihologia.

Vlahuţă. — Vezi că e o ştiinţă de-abia la începutul ei.

Trivale. — Adevărat la început. De-aceea, în mintea filozofilor şi savanţilor, este aşa de lacomă: a înghiţit toate numeroasele ştiinţe ce sînt necesare pentru studiul lumii psihice.

Maiorescu. — Este în adevăr ciudat că pentru

întreaga lume, cum e lumea sufletească, — şi încă o lume, care, pe lîngă ea, dintr'un anume punct de vedere, cuprinde şi întreaga lume fizică, — filosofii n'au găsit de cuviinţă să creeze decît trei ştiinţe şi cu Psihologia, patru.

Gr. Alexandrescu. — Ai spus o vorbă, *Titule* dragă, pe care eu n'o prea înţeleg. Ai zis că lumea sufletească, dintr'un anume punct de vedere cuprinde şi lumea fizică. Aş vrea să ştiu cum?

Delavrancea. — Îmi daţi voe, domnule *Maiorescu*, să-i explic eu lui cuconu *Grigorie* cum stau lucrurile.

Maiorescu. — Cu plăcere; mai cu seamă pentru că dumneata ai făcut o obiecţie odată, din care s'a lămurit acest lucru.

Delavrancea. — Uite, cucoane *Grigorie*, tot ce numim noi lume fizică are două hipostase: una obiectivă, deslipită de cugetarea noastră care o pipăe, o cercetează şi o judecă; şi alta subiectivă, lipită, ca să zic astfel de noi.

Gr. Alexandrescu. — Cum, lipită?

Delavrancea. — Iată cum. De la lumea obiectivă cînd vrem s'o cunoaştem, ne vin impresiunile lucrurilor. Aceste impresiuni se transformă în senzaţii. Senzaţiile, reunindu-se între ele în percepţii, ne dau cunoaşterea obiectivelor ce formează lumea fizică. Senzaţia deslipită de subiect, e lume fizică; lipită şi pusă la dispoziţia poftei noastre de a cunoaşte, e lume sufletească.

Gr. Alexandrescu. — Iţi mulţumesc, *Barbule* dragă: am înţeles.

Maiorescu. — Şi acum dacă lăsăm la o parte Logica, Estetica şi Etica, savanţii şi filosofii, pentru

aceasta a tot cuprinzătoate lume sufletească, au creat o singură ştiinţă.

Trivale. — De această anomalie şi-a dat seama Integralismul. Şi nu numai că întoarce întreaga problemă a psihologismului; dar ne dă perspectiva să descoperim un număr de ştiinţe, ce astăzi sînt contopite în sînul Psihologiei.

Gr. Alexandrescu. — Iartă-mă, *Trivăluţă* dragă, dar ai pomenit un lucru mare. Zici că Integralismul a întors întreaga problemă a psihologismului. Aş vrea să te explici.

Vasile Conta. — Mă erţi, domnule *Trivale* că-ţi iau cuvîntul din gură. Dar se cuvine ca eu, care am fost intelectualist sadea şi care acum în urmă am adîncit unele taine ale Integralismului, să răspund tot eu în această chestiune lui *conu Grigorie*.

Trivale. — Cu bucurie vă ascult; cu atît mai mult cu cît, Integralismul trecut prin mintea dumneavoastră bogată, nu poate decît să cîştige.

Vasile Conta. — Psihologia de pînă acum, cucoane *Grigore*, lasă că nu şi-a dat seama că fenomenele psihologice se schimbă, precum am mai văzut, prin cunoaştere; dar, după ce constată că fenomenele sufleteşti sînt de trei feluri: inteligenţă, sensibilitate şi voinţă, face abstracţie de faptul că niciunul nu poate exista fără celelalte, şi împarte psihologia în trei capitole: primul capitol al inteligenţei, al doilea al sensibilităţii şi al treilea, al voinţei.

In fiecare din aceste capitole studiază numai cîte una din aceste manifestări fără nici o raportare sau cu raportare foarte slabă la celelalte. Integralismul, — căci de aceea şi-a luat acest nume,

— păstrează intact fenomenul sufletesc *întreg*, recunoscîndu-i *pretutindeni* cele trei feţe: intelectul, afectivitatea, voliţia.

Duiliu Zamfirescu. — Ceva exemple, ne-ar lămuri mai bine aceasta idee.

Gr. Alexandrescu. — Şi eu aş cere cîteva pilde.

Conta. — Să vă dau.

Trivale. — Imi permiteţi s'aduc şi eu măcar unul.

Conta. — Fireşte, din momentul ce ţi-am luat vorba din gură.

Trivale. — Să mă ertaţi, domnule *Maiorescu*, că, aducînd acest exemplu, fac o critică implicită a manualului dumneavoastră de logică.

Maiorescu. — Dar, cum, Doamne, îţi mai ceri ertare? Sîntem doar în Empireu.

Trivale. — Noţiunea este un produs intelectual, şi logicianii şi psihologii o tratează numai din punctul de vedere intelectual. Deaceea domnul *Maiorescu* defineşte noţiunea ca o reprezentare a părţilor comune la mai multe reprezentări de acelaş fel. Reprezentările individuale de acelaş fel ca şi reprezentarea comună sînt, în această definiţiune, perfect intelectualizate. Cu toate acestea, noţiunea, oricît de subtilă ar fi, nu este numai intelectuală, ci *integrală*. In adevăr, după Integralism, noţiunea, precum se vede lucrul şi din cuvîntul prin care se exprimă, are trei elemente indisolubile: noţiunea propriu zisă, reziduul reprezentativ şi intensivitatea motrice.

Gr Alexndrescu. — Ce mai sînt şi astea, fiule? Câteodată Integralismul ăsta te omoară cu pedanteria.

Maiorescu. — Cucoane *Grigore*, aci să ne erţi! Toată ştitnţa este pedantă *în înţelesul bun al*

cuvîntului. Căci cuvîntul „pedanterie“ poate avea două înţelesuri: unul rău, şi altul, cum am spus, bun. Pedanteria în sens peiorativ însemnează termeni tehnici *fără substanţă:* spui un cuvînt, ca să acoperi un gol al gîndirii. In sensul bun, însemnează termeni tehnici *necesari* pentru a distinge calităţile unei substanţe *reale.* De pildă acum, — şi cu toate că mă critic eu însumi pe mine însumi, — din momentul ce în noţiune distingem, în mod real, trei elemente, — pentruca să ne putem înţelege, noi trebue, fiecăruia din aceste trei elemente, să-i dăm cîte un nume. Acum se prea poate ca un nume să nu fie tocmai potrivit: vor veni alţii şi-l vor potrivi mai bine. Dar numele este necesar.

Gr. Alexandrescu. — *Titule*, fiule, m'ai convins. Rămîne acum ca *Trivale* să ne spună mai departe care sunt cele trei elemente ale noţiunii, pe care el le-a numit . . . Cum le-ai numit *Trivale?*

Trivale. — Primul element este noţiunea propriu zisă, care este inteligibilă, precisă, dar *nereprezentabilă!* Al doilea, este reziduul reprezentativ, care este inintelegibil şi neprecis, dar *reprezentabil.* Al treilea este obscur, dar energetic, aci reprezentabil, aci nereprezentabil, intensivitatea motrice.

Prin noţiunea propriu zisă *înţelegem* conţinutul ei noţional; prin reziduul reprezentativ ne *reprezentăm* temeiul fantomatic al acestui conţinut; prin intensivitatea motrice, îl *exprimăm.*

Cel d'întîi este intelectual, cel de al doilea, afectiv, cel de-al treilea volitiv.

Caragiale. — Dar repede le turnaşi. Ia-o mai pe îndelete, *Trivale* dragă! Şi, mai întîi, de ce zici că noţiunea propriu zisă — elementul inte-

lectual al noţiunii — este nereprezentabilă, cînd în „Logica“ *domnului Maiorescu*, acì de faţă, se spune din potrivă?

Maiorescu. — *Trivale*, — adică Integralismul — are dreptate. Inteligibilul nu e reprezentabil, căci, dacă ai cauta să-l reprezinţi, l-ai nimici. Astfel noţiunea „cvadrat“ este inteligibilă şi precizată prin următoarele judecăţi:

1) Cvadratul este o *figură*; 2) cvadratul este o figură *geometrică*; 3) cvadratul este o figură geometrică cu *patru laturi*; 4) cvadratul este o figură geometrică cu patru laturi *egale*; 5) cvadratul este o figură geometrică cu patru laturi egale formînd *patru unghiuri drepte*. Dacă am căuta să figurăm acest conţinut, ar trebui să ni-l figurăm cu laturi de-o *anume* lungime, trase cu-o *anume* subtanţă materială, pe o tablă, pe un petec de hîrtie, în aer sau pe altceva. Insă figurîndu-ni-l astfel, el nu mai e noţiunea *cvadrat*, care să se potrivească cu *toate* cvadratele, oricum i-ar fi laturile şi ori cum şi ori pe ce i-ar fi trase. El este atunci *un* cvadrat, un cvadrat *individ*, iar nu un cvadrat *noţiune*.

Şi acelaş lucru îl putem spune despre orice noţiune din lume. Noţiunea în conţinutul ei sau noţiunea propriu zisă, care e de natură numai intelectuală, nu este reprezentabilă, ci numai inteligibilă.

Caragiale. — Am înţeles cu toţii, nu-i aşa cucoane *Grigore*?

Gr. Alexandrescu. — Fireşte, ce te uiţi aşa ridend la mine? Ori credeai....?

Caragiale. — Nu credeam nimic, coane *Grigore*.

la un vechiu obiceiu prost de pe pămînt...! Dar ce este reziduul reprezentativ?

Trivale. — Este fantoma pe care toţi o simţim la spatele noţiunii, ori de cîte ori ne îndreptăm atenţiunea spre ea. Cînd zicem „cal", înţelegem că e un anume animal; dar, în acelaş timp, simţim, pe lîngă intelegibilul dat de conţinutul acestei noţiunii, un fel de fantomă vagă, pe care n'o putem preciza şi care aduce a „cal".

Caragiale. — Aşa e; dar de ce ai zis că această fantomă este temeiul noţiunii propriu zise?

Trivale. — Pentru că această fantomă reprezintă întreaga noastă experienţă despre „cal", şi din această experienţă noi tragem judecăţile, care fac inteligibilă această noţiune.

Caragiale. — Aşa pare a sta lucrul. Acum intensivitatea aceea motrice aş vrea să ştim ce este.

Trivale. — Este energia pe care o simţim într'o noţiune, care, odată ce s'a format, cere numai decît cuvîntul, pentru ca să fie exprimată şi care, în cuvînt, se vădeşte prin *accent* sau *ton*.

Duiliu Zamfirescu. — Dar, pierzîndu-ne în explicaţii laturalnice, am pierdut din vederea chestiunea integralismului stărilor sufleteşti.

Maiorescu. — N'am pierdut-o din vedere de loc. Dar explicaţiunile ce s'au dat erau necesare, pentrucă nu e puţin lucru să răstorni o învăţătură primită, şi să pui în locul ei alta. Afară de asta, exemplul cu noţiunea este concludent în chestiune.

Căci dacă noţiunea, cea mai intelectual subtilă, se prezintă cu această *triplă* constituţiune, — cu atît mai uşor vom putea constata acest lucru la celelalte stări sufleteşti.

Vlahuţă. — Toate bune; dar eu aş vrea să

ştiu consecvenţele ce se pot trage din aceste observaţiui asupra stării de azi a Psihologiei. Astăzi psihoiogia nu ţine seama că fenomenul psihologic se schimbă prin cunoaştere. Nu ţine seama că, deşi lumea sufletească e mai cuprinzătoare decît cea fizică, totuşi cu ea nu se ocupă, în afară de Logica, Estetica şi Etica, despre care am vorbit altădată, nici o altă ştiinţă decît Psihologia în genere. In fine nu ţine seama că starele sufleteşti sînt integrale şi că trebue toate studiate în integralismul lor. Ce consecvenţe putem noi trage din această stare de lucruri?

Maiorescu.—Întrebîndu-te de consecvenţe, ai dat un bun rezumat al preocupărilor noastre din şedinţa de azi cu privire la Psihologie. Nu uitaţi însă că nu aceste consecvenţe trebue să ne preocupe astăzi. Ele sînt în legătură cu o întreagă reformă a Psihologiei. Dar nu vom putea răspunde la nedumeririle domnului *Vlahuţă*, decît dacă nu vom pierde din vedere chestiunea noastră principală: corespondenţa dintre lumea sufletească şi cea fizică. Am văzut cum Geometriei îi corespunde Logica; cum Aritmeticei-Algebrei îi corespunde Estetica; şi cum Mecanicei, îi corespunde Etica. Precuparea noastră specială acum este: ce fenomene psihice şi ce ştiinţe corespund — trebue să corespundă—fenomenelor fizice şi ştiinţelor numite Fizică, Chimie şi Biologie? Şi ce concrete psihice corespund concretelor fizice cu care se ocupă Geografia, Stiinţele Naturale şi Sociologia?

Cu alte cuvinte: dacă am stabilit că principiul identităţii, unităţii şi ordinei, sînt formele ce garantează existenţa psihică şi le-am arătat corespunzînd spaţiului timpului şi cauzalităţii, care ga-

rantează existenţa fizică; — vine întrebarea: care sînt realităţile psihice ce corespund cu *fenomenele* fizice? şi care sînt realităţile psihice ce corespund cu *concretele* fizice?

E o întreagă perspectivă de prefacere a Psihologiei în aceste întrebări — şi concluziunea..

Caragiale — Daţi-mi voe să trag eu concluziunea, domnule *Maiorescu.*

Maiorescu. — Bucuros.

Caragiale. — Concluziunea nu poate fi decît ca toate aceste chestiuni spinoase să le lăsăm pentru şedinţa viitoare.

(Toţi rîd şi se răspîndesc în Empireu).

DIALOGUL XXIX

Corespondentele psihice ale Fizicei, Chimiei şi Biologiei.

Se începe cercetarea, căutîndu-se a se stabili care sînt fenomenele sufleteşti ce corespund cu fenomenele fizice. Se stabileşte că aceste fenomene, cé se petrec în conştiinţă şi trebue păstrate cît mai neschimbate, sînt *percepţiunile* păstrate de *memorie*. Şi astfel se stabileşte obiectul ştiinţei psihologice numită Mnemonologia sau Mnemonica. Se arată apoi corespondentul psihic al fenomenului chimic şi al Chimiei, care se ocupă cu el, făcîndu-se deosebirea dintre imaginaţia *consolidală*, *figurată* şi *transfigurată*. După aceea se caută corespondentele psihice ale fenomenelor biologice, şi se găsesc în fenomenul atenţiei, apercepţiei şi asimilării cunoştinţelor. Şi astfel se stabileşte obiectul unei noi ştiinţe psihice, care se numeşte Apercèptica.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuţă, Trivale.

DIALOGUL XXIX

Corespondentele psihice ale Fizicei, Chimiei şi Biologiei

MAIORESCU. — Sîntem iarăşi cu toţii. Avem să discutăm azi tot despre reforma Psihologiei.

DUILIU ZAMFIRESCU. — De ce ziceţi despre „reformă?“ Nu e prea pretenţios cuvîntul?

MAIORESCU. — Nu, judecînd după cele trei puncte noi aduse întru lămurirea Psihologiei — puncte pe care le vom constata nesdruncinabile — Psihologia viitoare trebue să ia o altă fiinţă.

CONTA. — Mă cam îndoesc.

DELAVRANCEA. — Par'că m'aş îndoi şi eu.

MAIORESCU. — E lesne să te îndoeşti de o idee; dar de faptul pipăit nu te poţi îndoi. Astfel n'ar fi să judecăm chestiunea decît după un punct: după punctul corespondenţei dintre lumea fizică şi cea sufletească. Inchipuiţi-vă că fenomenele sufleteşti trebue, după integralism, demarcate, caracterizate, metodizate, în tot atîtea domenii de ştiinţă cîte ştiinţe fizice am găsit. Precum am văzut că Ştiinţelor fizice, ce se ocupă cu forme: Geometria, Algebra şi Mecanica, le corespunde ştiinţele

formale sufleteşti: Logica, Estetica şi Etica; tot aşa Integralismul ne arată că sînt ştiinţe psihice, strict deosebite unele de altele, car corespund Fizicei, Chimiei, Biologiei. Şi tot aşa ne arată că concretele psihice şi ştiinţele care se ocupă cu ele, corespund strict concretelor cu care se ocupă Geografia, Ştiinţele Naturale şi Sociologia.

Conta. — Văd şi eu că, dacă e adevărată numai această corespondenţă, ea e suficentă să aducă modificări însemnate în vederile psihologice de pînă acum.

Maiorescu. — Dar dacă mai considerăm cel de-al doilea punct, prin care ni se impune că nu trebue să studiem stările sufleteşti decît *integral*, atunci aceste modificări devin şi mai notabile. Un exemplu l-am avut în analiza noţiunii, pe care am făcut-o în şedinţa trecută.

Gr. Alexandrescu. — Acum îmi pare că îndoelile slăbesc.

Maiorescu. — Şi cum, Doamne, să nu slăbească îndoelile, cînd apăsînd numai niţel, impunem Psihologiei cel de-al treilea punct de vedere — cînd adică îi cerem nici mai mult nici mai puţin decît ca ea să ţină seama de faptul că stările sufleteşti *se schimbă în mod necesar prin actul cunoaşterii*?

Duiliu Zamfirescu. — Mi se pare că, discutînd, dacă e reformă sau nu e reformă, am pierdut un timp preţios.

Delavrancea. — *Duiliu*, deşi ştie că e în Empireu, se crede în lumea spaţiului, timpului şi cauzalităţii din lumea pămîntească. Ce-ţi pasă, *Duiliu* de timp, cînd noi sîntem eterni?

Caragiale. — L-a luat gura pămîntească pe dinainte.

Duiliu Zamfirescu. — Pămîntesc sau empiric, într'o discuţie e bine să mergem numai pe o cărare.

Maiorescu. — *Duiliu*, ca mai totdeauna, are dreptate... Şi aşa dar, Integralismul, pe tărîmul studiilor psihologice, vrea s'aducă o întreagă reformă.

Trivale. — Dacă ţinem judecata cît mai strîns de cele trei puncte,—pînă la Integralism, o reformăm chiar noi.

Gr. Alexandrescu. — Eşti optimist *Trivăluţă*. Pentrucă, vezi, acolo jos, nu va ţine nimeni seama de cercetările noastre.

Vlahuţă. — Au să ţină, dacă vom furişa cugetul nostru în visurile unor cercetători destoinici.

Maiorescu. — Foarte bine. Acum la lucru. Intîi trebue să găsim în sufletul nostru corespondentele fenomenelor fizice şi apoi o ştiinţă corespondentă cu *Fizica*. Nu uitaţi că acesta e punctul unu. Cum va trebui să procedăm?

Vlahuţă. — Eu, cu voia dumneavoastră, — în privinţa fenomenelor sufleteşti corespondente — aş propune să dăm definiţia fenomenului fizic, şi-apoi să căutăm în domeniul sufletesc realităţile care ar corespunde acestei definiţiuni.

Maiorescu. — Propunerea e logică. Aşa dar: ce sînt fenomenele fizice?

Caragiale. — Sînt acelea care se petrec în materia fizică fără s'o schimbe.

Maiorescu. — Definiţia e clasică, şi oputem primi şi noi.

Conta. — Va să zică noi trebue să aflăm care sînt fenomenele psihologice, ce se produc în conştiinţă fără să se schimbe.

Maioaescu. — Aceste fenomene, care, devenite materie psihică, trebue să rămînă cît mai neschimbate întrînd în conştiinţa noastră, sînt percepţiunile. Dumneavoastră ce ziceţi?

Conta. — Nimic de zis. Percepţiunile sînt baza gîndirii *abstracte* — a Ştiinţei. Percepţiunile, sub formă de intuiţiuni, sînt baza gîndirii *figurate* şi *transfigurate* — a Artei; percepţiunile sub forma impulsiunilor, pe care le produc, sînt baza gîndirii *practice*, — a Moralei sau Eticei.

Maiorescu. — Cugetarea dumitale nu e lipsită de perspective. Aşa dar, cine păstrează în conştiinţă percepţiunile fără să le schimbe şi în acelaş timp nu le schimbă natura?

Vlahuţă. — Memoria!

Caragiale. — Iar ai luat-o ca la şcoală, *Alecule*. Desvoltă şi tu ideia, cum a făcut domnul *Conta* mai adineaori.

Vlahuţă. — Aşa o fi; dar tu, *Iancule*, ştii bine că noi nu sîntem filosofi născuţi, ci făcuţi.

Delavrancea. — Acì a adus-o bine *Alecu!*

Gr. Alexandrescu. — Tocmai cînd mă încordasem să urmăresc discuţia mai bine, veniţi iar cu digresiuni.

Maiorescu. — Răspunsul domnului *Vlahuţă*, şcolăresc sau nu, este exact. O bună memorie în toată puterea cuvîntului, trebue să reproducă percepţiile cît mai fidel. Ea nu trebue să le schimbe întru nimic. Dacă le schimbă, ele devin *imaginaţie*.

Trivale. — Tocmai aşa, judecă şi stabileşte lucrurile şi Integralismul.

Maiorescu. — Foarte bine. Dar atunci ştiinţei

psihologice, care se ocupă cu fenomenele sufleteşti, care tind să nu se schimbe trebue să-i dăm un nume.

Trivale. — Numele există, domnule *Maiorescu*. Integralismul numeşte această ştiinţă „Mnemonica“ sau „Mnemonologia“.

Maiorescu. — Deşi mai lung, cred că mai bun nume este „Mnemonologia“. Mnemonica par'că se confundă cu Mnemotehnica, un fel de ştiinţă aplicată a Mnemonologiei.

Delavrancea. — Corespondenţa aceasta a mers uşor. Să vedem acum care sînt fenomenele cu care se ocupă ştiinţa psihică corespondentă Chimiei?

Maiorescu. — Poate să nu fie aşa de greu. Ce zici, domnule *Trivale?*

Trivale. — Ar trebui să aplicăm şi aci procedeul domnului *Vlahuţă*.

Maiorescu. — Va să zică, să dăm mai întîi definiţiunea fenomenului chimic. Ce este fenomenul chimic?

Duiliu Zamfirescu. — Pare că am definit fenomenul chimic ca un fenomen, care, petrecîndu-se în sînul materiei fizice, îi schimbă constituţia schimbîndu-se şi el.

Vlahuţă. — Şi aceasta este o definiţie clasică.

Delavrancea. — Să zicem că am primit-o. Afară numai dacă vreunul dintre noi nu are alta mai bună.

Vlahuţă. — Poate că am avea, dacă am fi învăţat mai multă carte.

Conta. — Definiţia cea mai bună, e cea mai simplă. Adesea savanţii întortochează definiţiile,

ca să-şi arate învăţătura, iar nu ca să lumineze lucrurile.

Caragiale. — Să te ferească Dumnezeu de unele apucături ale savantlîcului...

Maiorescu. — Bravo... *Caragiale!* Făcuşi dintr'un franţuzism, un turcism.

Caragiale. — Astea sînt din minunile limbii noastre! Dar observaţia mea şi-a domnului *Conta* ne-a cam rătăcit.

Maiorescu. — Să revenim şi să ne întrebăm acum: care este fenomenul sufletesc care, petrecîndu-se în conştiinţă, îşi schimbă constituţiunea, schimbînd, în acelaş timp şi aparenţa conştiinţei?

Conta. — Eu cred, fenomenul de imaginaţie.

Delavrancea. — Dar putem zice că imaginaţia schimbă *constituţia* percepţiilor?

Vlahuţă. — Dacă înţelegem imaginaţia ca o simplă schimbare de raporturi cantitativă, constituţia percepţiilor nu se schimbă, deşi înfăţişarea lor poate fi schimbată. Mi se pare că acì ne-am încurcat.

Maiorescu. — Ba, dacă ne aducem aminte alte adevăruri stabilite de Integralism, nu ne-am încurcat de loc. Imaginaţia nu e o simplă schimbare de *raporturi* cantitative, în produsele ei cele mai de preţ, — ci o schimbare de *esenţă*. Aduceţi-vă aminte că o capodoperă e constituită nu din rîndurile percepţiilor, ci din acelea ale intuiţiilor, adică din rezidiurile percepţiilor, *fecondate de elementul mistic*. Ceva mai mult. Chiar într'o operă de talent există o asemenea transformare calitativă, în acel *quid proprium*, care dă caracteristica *stilistică* a talentului.

Gr. Alexandrescu. — Mie, *Titule*, te rog să-mi

repeţi lucrurile acestea cu mai puţin, cum să zic? — să iau vorba lui *Encuţul* — savantlîc.

Maiorescu. — Adică să te iau mai cu binişorul... Bine! Iată dar ce zic. Imaginaţia are trei forme. Este, mai întîi, *forma combinativă* unde e vorba mai mult de raporturi cantitative. Imaginaţia combină altfel reprezentările, care sînt reziduuri ale percepţiilor primite de la natură, şi astfel ne putem noi imagină, de exemplu, planurile noastre de viitor. A doua este forma *constructivă*, unde e vorba de schimbări esenţiale în *formă*, prin elementul mistic. Imaginaţia omului de talent combină mijloacele de formă în vederea exprimării unui fond de idei... E clar?

Gr. Alexandrescu. — *Titule*, nu te supăra! Dar, vezi, acuma am priceput bine de tot.

Maiorescu. — A treia formă este cea *creatoare*, unde e vorba de schimbări prin elementul mistic nu numai în formă, ci şi în *fond*. Imaginaţia omului de geniu, devenită imaginaţie creatoare, crează capodoperele literare şi artistice, sintetizînd în aşa fel materia psihică cu materia fizică, că una nu poate fi înţeleasă fără cealaltă. In acest caz, constituţia percepţiilor e radical schimbată — din *consolidată* ce erà în scrierile obişnuite şi din *figurată* ce erà în operea de taletnele, devine *transfigurată*.

Gr. Alexandrescu. — Introduseşi iar termeni noi, *Titule*.

Maiorescu. — E pentru clarificare. Imaginaţia combinatoare d. ex. din scrierile obişnuite lucrează cu materialurile psihice, *preformate de geniul limbii*. Toate metaforile, comparaţiile şi celelalte figuri ce le găsim în limba primului venit sînt

transfigurări vechi şi consolidate şi de aceea zicem că constituţia percepţiilor este schimbată prin *consolidare*. La rîndul ei, imaginaţia constructivă, d. ex., din scrierile de talent, lucrează în materialurile psihice, preformate de talentul *formal* al scriitorului, care creiază limba *figurată*. In fine, imaginaţia creatoare, căreia Integralismul îi zice genialitate creatoare, preformează calitativ şi deci în mod desăvîrşit, materia psihică în capodopera literară sau artistică şi crează limba *transfigurată*. Consolidare, figurare şi transfigurare sînt cele trei forme, prin care reziduurile percepţionale sînt modificate, în chimismul lor sufletesc.

Delavrancea. — Lucrurile sînt limpezi. Fenomenul imaginativ este corespondentul fenomenului chimic. Corespondenţa dintre lumea fizică şi sufletească s'a făcut şi din punctul de vedere chimic. Credeam că o să fie greu; dar n'a fost. Să vedem acum corespondentul biologic, pe care mărturisesc că nu-l văd de loc.

Maiorescu. — Să procedăm metodic... Metoda *Vlahuţă*. Iată că te-am făcut şi patentar de invenţii.

Vahuţă. — Mulţumesc, dar mare lucru nu erà.

Maiorescu. — Trebue să începem iar cu definiţia — şi anume cu definiţia biologicului. Ce e mai caracteristic în acest fenomen?

Conta. — Eu cred că mai caracteristic în fenomenul biologic este procesul de asimilare, dismilare şi eliminare. Fără acest proces, care garantează funcţiile fiziologice, viaţa nu poate exista.

Maiorescu. — Şi mie mi se pare că ceeace mai caracteristic pentru viaţa, este procesul acesta.

Delavrancea. — Cu greu vom găsi ceva analog în lumea sufletească.

Gr. Alexandrescu. — O fi greu ori uşor, dar una uitat-am noi.

Duiliu Zamfirescu. — Ce?

Gr. Alexandrescu. — Noi am arătat că fenomenele de imaginaţie corespund cu fenomenele chimice. Cu fenomenele chimice se ocupă Chimia. Dar ştiinţa care se ocupă cu fenomele de imaginaţie şi genialitate care este?

Maiorescu. — Cuconul *Grigore* are perfectă dreptate. Cum am putea-o numi?

Delavrancea. — Ce zici tu, *Grecule*?

Caragiale. — Eu, citind greceasca după metoda erasmică, i-aş zice „Eidologie“ dela „eidos“ formă, figură.

Maiorescu. — Fie şi „Eidologie“ şi să trecem mai departe... Parcă domnul *Delavrancea* se îndoia că se va găsi ceva analog cu fenomenul biologic, în lumea sufletească. Şi, cu toate acestea, acest analog există cu evidenţă.

Delavrancea. — Nu cumva e vorba de dobîndirea cunoştinţelor?

Maiorescu. — Dobîndirea sau, şi mai bine, *asimilarea* lor, *mistuirea* lor, *prefacerea* lor în cunoştinţe proprii, cunoştinţe, ce, după ce au fost asimilate pot fi *exprimate* adică *eliminate* din organismul nostru fizic. Ce e viaţa sufletească de nu o perpetuă asimilare, asociere şi disociere, refacere şi exprimare prin cuvînt sau mişcări?

Delavrancea. — Eu nu mai am nimic de zis.

Gr. Alexandrescu. — Şi cum o să numim ştiinţa această psihică?

Trivale. — Integralismul vede mai multe operaţiuni în acest proces. Este mai întîi, atenţiunea care e ca o gură, ce soarbe substanţa psihică.

Este apercepţiunea, care o prineşte şi-o transportă unde trebue. Este asimilarea propriu zisă, care transformă noua cunoştinţă într'una care seamănă cu cea veche. Apoi e procesul de eliminare sau de exprimare, în mişcările expresive ale cuvîntului, gestului, mimicei, etc.

Caragiale. — Eu, din toate, aş alege, ca fiind cea mai caracteristică şi cuprinzînd într'însa şi sfîrşitul începutului acestui proces — atenţiunea —; şi începutul sfîrşitului lui — asimilarea, — eu aş alege, cum zic, ca punct central al noii ştiinţe, apercepţiunea şi i-aş zice, pur şi simplu, Apercèptica.

Duiliu Zamfirescu. — Nu-i e rău titlul. E chiar elegant. Putem să-l primim.

Toţi. — Să-l primim.

Maiorescu. — Aşa dar, ca să terminăm această fructuoasă şedinţă, cele trei ştiinţe psihologice care corespund Fizicei, Chimiei şi Biologiei din lumea fizică sînt: „Mnemonologia“, „Eidologia“ şi „Apercèptica“.

Delevrancea. — Dar găsi-vom corespondente şi la diviziunile ce-am făcut în aceste ştiinţe“ ?

Maiorscu. — Aceasta o vom vedea într'o şedinţă viitoare.

DIALOGUL XXX

Corespondenţele psihice ale Geografiei, Ştiinţelor Naturale şi Sociologiei.

Se pun înainte două chestiuni de rezolvat: chestiunea corespondenţelor psihice ale concretelor fizice, şi chestiunea dacă corespondenţele psihice din şedinţa trecută se potrivesc şi la subdiviziunile ştiinţelor fizice. Se lasă pentru mai tîrziu a doua chestiune, şi se cercetează cea dintîi.

Se caută a se da definiţia Geografiei şi se ajunge la definiţia că ea e „ştiinţa formaţiunilor cosmice supuse determinismului fizic". Se arată apoi că în sufletul omenesc găsim formaţiuni analoage în percepţiile consolidate ale lumii externe, în straturile afective mai puţin consolidate ale stărilor sufleteşti din lumea internă, şi în fenomenele psihice dinamice care conţine activitatea primară, secundară şi terţiară a conştiinţei. Se explică ce însemnează activitatea primară: fenomenele conştiente, însoţite de *cunoştinţă*; ce însemnează activitatea secundară: fenomenele conştiente, fără cunoştinţă; şi ce însemnează activitatea terţiară: fenomene sufleteşti subconştiente. Ştiinţei care se ocupă cu percepţiile concrete, cu straturile sufleteşti concrete şi cu fenomenele dinamice concrete i se dă numele de Cosmica psihică.

IN EMPIREU

Gr. Alexandressu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuţă, Trivale.

DIALOGUL XXX

Corespondenţele psihice ale Geografiei, Ştiinţelor Naturale şi Sociologiei.

Maiorescu. — Două chestiuni ne-ar aştepta astăzi, dacă n'am fi obligaţi să alegem numai una. Una e, de a cerceta care sînt fenomenele, cu care se ocupă ştiinţele ce corespund cu Geografia, Ştiinţele Naturale şi Sociologia, ştiinţele concretelor fizice. Cea de-a doua, este de a cerceta mai departe terenul fenomenelor sufleteşti şi de a vedea dacă găsim, şi în ştiinţele psihice ce am stabilit, corespondenţele diviziunilor din ştiinţele fizice.

Conta. — Eu zic să lăsăm la urmă această chestiune, ca fiind mai specială. E destul că Integralismul îşi ţine cuvîntul faţă de diviziunile mari. Cu formele şi cu fenomenele psihice, am văzut că şi l-a ţinut. Să vedem, dacă şi-l ţine şi cu concretele.

Gr. Alexandrescu. — Şi eu aş fi de părerea aceasta.

Voci (afară de Maiorescu). — Şi noi!

Maiorescu. — Prea bine. Rămînem atunci la prima chestiune.

Să stabilim mai întîi — sau mai bine să ne-

aducem aminte — care sînt ştiinţele care se ocupă cu concretele fizice.

Vlahuţă. — Le pot spune eu, care am tot făcut paralelisme. Aceste ştiinţe sînt: Geografia, care cuprinde Mineralogia, Geologia, Cosmo-metereologia; St. Naturale, care cuprinde Microbiologia, Botanica şi Zoologia, şi Sociologia, care cuprinde Etnologia, Etnografia şi Ontogeografia.

Conta. — *Domnul Vlahuţă* ne-a enumerat toate subdiviziunile. Noi însă trebue să ne oprim, cum am mai spus, la diviziunile cele mari, — cel puţin deocamdată.

Maiorescu. — Aşa cere consecvenţa. Aşa dar vom lua Geografia, St. Naturale şi Sociologia. Şi acum e întrebarea: putem continua mai departe metoda *Vlahuţă*, ori să încercăm alta.

Caragiale. — Să încercăm mai întîi pe aceea, pe care o avem.

Maiorescu. — Fie! Dar dumneata, discipolul Integralismului, ce zici?

Trivale. — Cred că e bine.

Maiorescu. — Atunci să-mi răspundeţi: cam care ar fi definiţia Geografiei?

Duiliu Zamfirescu. — E cam greu să cuprinzi într'o definiţie Mineralogia, Geologia, Cosmo-Meteorologia.

Delavrancea. — De astădată în adevăr e greu.

Conta. — Eu m'aş încumeta să zic că Geografia e ştiinţa concretelor fizice din spaţiu.

Delavrancea. — Dar concrete fizice în spaţiu sînt şi corpurile cereşti, şi corpurile cereşti intră în Mecanica astronomică. Nu merge.

Conta. — N'avem decît să adăogăm definiţiunii

mele cuvintele „din pămînt, de pe pămînt şi din atmosferă“ în loc de în spaţiu.

Vlahuţă. — Ar fi prea lung ultimul termen.

Maiorescu. — Da: pare că merge, dar nu merge.

Conta. — Atunci aş putea spune: Geografia în sensul larg al cuvîntului e „ştiinţa concretelor fizice brute“.

Duiliu Zamfirescu. — Nici aşa parcă nu merge. Geografia se ocupă şi cu aşezările oamenilor, ş cu răspîndirea plantelor şi animalelor pe faţa pămîntului.

Conta. — E adevărat. Atunci modific definiţia mea astfel: „Geografia e ştiinţa concretelor fizice întru cît le considerăm ca brute“.

Delavrancea. — Tot nu merge.

Conta — E drept. Să mai fac o ultimă încercare. „Geografia este ştiinţa formaţiunilor cosmice supuse determinismului fizic“.

Maiorescu. — Vezi asta e!

Gr. Alexandrescu. — O fi, dar parcă prea e întortochiată. Ia mai zi odată, *Vasilică*, şi dă şi ceva explicaţii.

Conta. — Am zis că e ştiinţa „formaţiunilor cosmice“, iar nu a „corpurilor fizice“ pentru ca să nu se confunde Geografia cu Mineralogia, care are obiectul mai restrâns. Am zis „cosmice“, fiindcă e vorba de pămînt, de atmosferă, de corpurile cereşti, cu care stă în raport Pămîntul. Am zis „supuse determinismului fizic“, pentrucă aceste „formaţiuni cosmice“ nu sunt considerate ca mînate, formate, alcătuite de mîna omului, ci de forţele naturii, care lucrează prin sufletul omenesc, independent de voinţa umană.

Gr. Alexandrescu. — Frumos explicaşi, fiule Am înţeles perfect.

Maiorescu. — Acum că ne-am lămurit, putem continua cercetarea. Găsi-vom noi oare în manifestările sufleteşti ceva analog cu „formaţiunile cosmice“ „spuse determinismului“?.

Caragiale. — Daţi-mi voe, domnule *Maiorescu*. Aş vrea să discut ceva mai liber. Căci prea o luăm după tipic. Să căutăm să analizăm stările psihologice aşa cum le simţim şi le vedem în sufletul nostru!

Maiorescu. — Ai dreptate. Să cercetăm. Ce este concepţia unei opere de artă? Ce este conglomeratul de cunoştinţe, pe care le-am luat şi le-am asimilat studiind o ştiinţă? Ce este habitudinea? Ce sînt obiceiurile şi moravurile, pînă a nu fi exteriorizate? Ce este o pasiune? O hotărîre? Evident: *concrete psihice* există, şi ele sînt deosebite, şi de fenomenele psihologice cum e memoria sau imaginaţia sau apercepţia; şi de formele, ce garantează existenţa psihologică, cum sînt principiile identităţii, unităţii şi ordinei.

Duiliu Zamfirescu. — Lucrul e evident.

Maiorescu. — Va să zică concrete psihologice există. Dar să vedem dacă găsim în sufletul nostru tot atîtea concrete, cîte concrete fizice avem.

Caragiale. Eu cred că găsim, dacă fiecare se gîndeşte la conştiinţa sa. Conştiinţa însăşi este în mic ceea ce sfera universului este în mare. In această conştiinţă, chiar dacă n'am găsi alte concrete, găsim percepţiunile întregului domeniu fizic. Tot ce zicem noi că există afară din noi, există şi în noi: Soare, lună, stele, pămînt, animale, plante, pietre, întrucît le percepem, ne lasă în

suflet nişte concrete pe care le putem desenà întocmai cum fac geografii în hărţile lor. Toate aceste desenuri cu raporturile dintre ele reprezintă, ca să zic astfel, harta lumii fizice aşa cum şi-o închipue conştiinţa noastră. Iată o perspectivă. Acum alta. Tot ce s'a repercutat în conştiinţa noastră ca simţire — de la copilărie pînă la bătrîneţe — toată aşa numita experienţă a vieţii care s'a aşezat în sufletul nostru, sînt ca tot atîtea straturi geologice, pe care trebue să le explorăm, ca să le găsim. Ele dorm, aşternute în sufletul nostru, şi cînd şi cînd,—atenţiunea noastră, trezită de cine ştie ce eveniment, le scoate la iveală. Ce sînt amintirile din copilărie? Unii le uită cu desăvîrşire. Alţii şi-aduc aminte de ele, şi nu le place. Parveniţii! Alţii, cum a fost *Creangă*, şi le-reamintesc cu încîntare, le dă formă în scrieri mai mult sau mai puţin transfigurate. Ce sînt aceste amintiri, dacă nu tot atîtea pături, aşezate una peste alta, ale experienţei noastre afective? Dar hotărîrile pe care le-am luat în viaţa şi-au devenit temeiuri de fapte? Dar şovăirile? Cînd răsare în sufletul nostru germenul unei hipoteze ştiinţifice, sau germenul unei capodopere sau a unei fapte, fie particulară, fie istorică; — şi cînd vedem acest germen desfăcîndu-se în sufletul nostru şi crescînd şi înflorind ca o floare — ce este această hipoteză, această capodoperă, această faptă, imaginată numai, dacă nu analoagele plantelor şi animalelor din natură? Şi cînd o masă de idei se leagă unele de altele şi formează construcţiuni arhitectonice interioare, în care gîndul se plimbă în voe, dar trebue să ţină seamă de cerinţele fiecăreia dintre ele:—ce sînt aceste idei decît corespondentul unui

popor de pe faţa pămîntului, cu milioanele de indivizi, care trebue astfel cîrmuiţi, în cît fiecare să se simtă mulţumit în asociaţiune din care face parte?

Vlahuţă — Dar minunat, mai fuseşi, *Iancule?*

Delavrancea. — Şi-a adus aminte de focul cu care a scris „Cîteva păreri“.

Caragiale. — Staţi, că n'am isprăvit... Cum vedeţi nu numai că, în conştiinţa noastră găsim corespondente concrete analoage cu cele fizice, Dar toate concretele fizice, privite ca cunoştinţe, ca realităţi asimilate în organismul nostru sufletesc, constitue tot atîtea concrete sufleteşti.

Gr. Alexandrescu. — *Iancule*, m'ai ameţit; dar mai luminat. Să trăeşti!

Caragiale. — Aşteaptă, cucoane, că mai am... Căci ce folos că în conştiinţa noastră avem atîtea bogăţii, şi nu s'a găsit nimeni pînă acum să le delimiteze, să le exploateze şi să le scoată la lumină? Apoi văd eu, domnilor, în mintea mea, nu numai o geologie de patimi sufleteşti; dar şi o mineralogie cosmo-meteorologie a sufletului! Şi mai văd o întreagă microbiologie, botanica şi zoologică sufletească! Şi mai văd o Sociologie, cu Etnografia, Etnologia, şi Ontogeografia ei psihică...

Maiorescu. — Foarte bine, *Caragiale*. Vedem că le vezi, căci dacă nu le-ai vedea, n'ai putea să ne iei ochii cu ele. Chestia e să nu încurcăm lucrurile. Căci văd că dumneata nu te-ai mărginit numai la ştiinţele concrete corespondente Geografiei, Ştiinţele Naturale şi Sociologiei, ci ai intrat şi în diviziunile lor. Şi noi par'că ne propusesem deocamdată să ne mărginim la liniile generale ale ştiinţelor. Şi deci să-mi dai voe, ca drumul pe care dumneata l-ai făcut în goana ar-

măsarilor — sau cum ar zice domnul *Delavrancea*, — al „bidiviilor,“ — să-l refacem într'un mod metodic. Şi-aşa, din cele ce a spus atît de avîntat şi cald *Caragiale*, să vedem ce putem alege bob numărat.

Vlahuţă. — Bob numărat e mai întîi că ne-a făcut să vedem în dublu „formaţiunile cosmice;“ mai întîi, formaţiunile cosmice văzute ca cunoştiinţe asimilate, şi pe care le-am putea numi formaţiuni cosmice externe; şi al doilea, formaţiunile cosmice propriu zis sufleteşti, pe care le descoperim in straturile afective ale experienţei noastre.

Maiorescu. — Acesta e un punct cîştigat. Putem zice dar că avem în conştiinţa noastră corespondentul Geografiei. Să vedem corespondentul concretelor din St. Naturale.

Gr. Alexandrescu. — Fiilor, mi se pare că vă cam pripiţi. Mai întîi nu s'a dovedit că aceste formaţiuni cosmice de natură psihologică sînt produsul determinismului fizic (căci aşa s'a dat definiţia Geografiei: „ştiinţa formaţiunilor cosmice supuse determinismului fizic“). Şi al doilea, aţi arătat corespondentul concretelor geografice în conştiinţa noastră, dar aţi uitat să-i daţi un nume.

Duiliu Zamfirescu. — Cuconul *Grigorie* are perfectă dreptate.

Delavrancea. — Mi se pare că începe să-ţi ia locul deabinelea.

Conta. — Fireşte, măcar ca preşedinte de vîrstă.

Maiorescu. — Gluma e bună; dar şi mai bune sînt observaţiunile cuconului *Grigore*. Ia să ne lămurească domnul *Trivale*.

Trivale. — Mai întîi, în ce priveşte prima ches-

tiune. Este evident că concretele pshologice mai nainte de a se aşeza în sufletul nostru, nu se poate să nu treacă şi prin voinţa noastră. Trece numai ca activitate primară. Indată însă ce devin activitate secundară şi terţiară intră sub imperiul determinismului „psihic“ (zic „psihic“ şi nu „fizic“, findcă sîntem în domeniul sufletesc) şi se aşează în straturi sufleteşti după natura lor, după raportul dintre forţelor lor intrinsece.

Gr. Alexandreecu. — Iar ai luat-o cu ridicata, *Trivăluţă*. — Te rog să ne spui ce e aceea achivitate primară, secundară şi terţiară. De „determinismul psihic“ te ert, fiindcă am priceput de ce e vorba numaidecît.

Trivale. — Activitatea primară, secundară şi terţiară sînt straturile dinamice ale stărilor noastre sufleteşti.

Gu. Alexandrescu. — *Trivăluţă*, ia-mă cu binişorul; şi nu întrebuinţa termeni tehnici decît după ce ne-ai explicat lucrul.

Trivale. — Iată de ce e vorba. Orice stare sufletească înainte de a intra în aşezările stratificate ale conştiinţei, trebue să treacă prin ascuţişul atenţiei...

Caragiale. — Acum ai devenit şi gongoric. Stai să-i explic eu lui cuconul *Grigoric*. Uite ce e, cocoane. Cînd simţim, pricepem sau voim ceva, trebue *să ştim* că simţim, pricepem sau voim. Şi noi nimic nu putem să ştim, dacă nu îndreptăm atenţiunea asupra simţirii, percepţiunii sau hotărîrii noastre voite. Cînd îndreptăm atenţiunea asupra lor ele se luminează, şi se luminează aşa de bine, că, în acelaş timp, le cunoaştem, le judecăm şi putem să spunem ceva asupra lor. Aceasta

însemnează că avem despre ele o *conştiinţă însoţită de cunoştinţă:* este *activitatea primară.* Dar, sub lumina atenţiunii, stările noastre sufleteşti nu pot sta mult. Ele-şi pierd lumina şi nu putem să spunem nimic despre ele, deşi le simţim vag: aceasta însemnează că avem despre ele *conştiinţă,* dar *fără cunoştinţă:* este *activitatea secundară.* In fine, stările sufleteşti es şi din cercul conştiinţei fără cunoştinţă şi intră în subconştient: este *activitatea terţiară.*

Gr. Alexandrescu. — Am înţeles. Dar de ce zice că aceste trei activităţi sînt straturile *dinamice* ale stărilor noastre sufleteşti?

Caragiale. — Păi n'ai văzut că se mişcă, sînt dinamice, trec de la o stare la alta pînă se aşează?

Gr. Alexandrescu. — Va să zică atunci, pe lîngă straturile psihice *externe* şi *interne,* mai avem un fel de straturi: cele *dinamice.*

Caragiale. — Se vede că da.

Duiliu Zamfirescu. — Dar tot nu s'a explicat că stările sufleteşti sînt sub imperiul determinismului psihic?

Caragiale. — Ba da; dar n'ai fost atent. Din momentul ce scapă de sub imperiul atenţiunii, ele îşi recapătă libertatea şi reacţionează potrivit propriilor lor puteri, fără să se mai amestece voinţa omului.

Gr. Alexandrescu. — Dar numele, numele!

Caragiale. — Eu i-aş zice „Cosmica psihică".

Maiorescu. — E un nume foarte potrivit. Il aprobaţi?

Toţi. — Il aprobăm...

Maiorescu. — Acum să mergem în Dumbrăvile elizee, care cum vrea.

Caragiale. — Am şi plecat-o!

DIALOGUL XXXI

Corespondentele psihice ale Ştiinţelor Naturale şi ale Sociologiei.

Se stabileşte că anume stări intelectuale, ca, de exemplu, imponderàbilii sufleteşti, care ne fac să primim dintr'odată cu simpatie sau cu antipatie cutare persoană, corespund cu bacteriile din lumea microbiologică. Se stabileşte, apoi, că ceeace noi numim capodopere literare şi artistice, pînă inu se întrupează în existenţe psihofizice, nu sînt al'ceva decît corespondentele sufleteşt ale plantelor fizice. Şi, în fine, că faptele, ce sînt constituite din mişcări necesitate de realizarea scopului ultim, corespund, în acelaş fel, cu indivizii din regnul animal. Iar ştiinţa, care se ocupă cu aceste concrete individuale sufleteşti, i se dă numele de „Concretică".

Rămînînd să se stabilească şi corespondentele psihice ale fenomenelor fizice de natură sociologică,—se caută a se stabili că sistemele de idei, ce constitue diferite filosofii,—sistemele de simţiri, ce sînt pasiunile, şi sistemele de hotăriri, care se întrupează într'un fapt, corespund perfect cu sistemele ce leagă milioanele de indivizi ce constitue diferitele state. Cu această ocazie se arată penuria acestor sisteme — mai cu seamă a celor afective şi volitive.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXI

Corespondentele psihice ale Ştiinţelor Naturale şi Sociologiei.

Delavrancea. — Nici n'aş fi crezut s'o scoatem aşa de bine la capăt, în teoria Integralismului, cu concretele psihice ce corespund Geografiei. Deşi nu văd cum ar eşi lucrurile, — nu mai am de loc curajul să mă îndoesc în ce priveşte concretele psihice, ce corespund concretelor fizice, cu care se ocupă ştiinţele naturale.

Gr. Alexandrescu. — Nici eu, *Bărbucule.*

Maiorescu. — Atît mai bine. Pornim la cercetare mai cu inimă... Vezi ceva, domnule *Vlahuţă?*

Vlahuţă — Par'că. Dar să-ţi spun drept, nu e din capul meu; dar le-am prins din admirabila sinteză ce ne-a dat *Iancu* în rîndul trecut.

Duiliu Zamfirescu. — A fost în adevăr superb.

Maiorescu. — A fost bine. Acum să te vedem pe dumneata. (Arată pe *Vlahuţă).*

Vlahuţă. — Eu ce să spun? Mi s'a năzărit că produsele sufletului omenesc care sînt, precum ştim, de trei feluri: intelectuale, afective şi volitive, pot corespunde Ştiinţelor Naturale care stu-

diază regnul microbilor sau bacteriilor, regnul plantelor şi regnul animalelor.

Conta. — Să nu fie numai năzăreală!

Caragiale. — Ba e tot ce e mai pipăit. Mă laşi pe mine, *Alecule?*

Vlahuţă. — Dar cum nu?

Conta. — Ce poate fi comun între o bacterie şi intelectualitate?

Caragiale. — Fireşte că nu e tot una: bacteria e fizică şi intelectualitatea, sufletească. Dar bacteria e cea mai fină dintre toate existenţele fizice concrete, şi tot aşa şi intelectul. Cum descompune bacteria organismul; aşa intelectualitatea descompune credinţele.

Conta. — Bine, dragă *Iancule* lucru e aşa; dar intelectul e o funcţiune, pe cînd bacteria e un concret: un individ. Ce-are a face una cu alta?

Caragiale. — Acì m'ai prins. Dar dacă te-oiu întrebà: cînd vezi un om pentru prima dată şi-ţi face o impresie simpatică sau antipatică, — pe ce te întemeezi? Oare nu te bazezi pe nişte impresiuni pe care le raportezi la „imponderàbilii" intelectuali ce iradiază din înfăţişarea acelui om?

Conta. — Mi se pare că acì m'ai prins dumneata. Ei da, imponderàbilii aceia intelectuali, care trebue să aibă şi un temeiu fizic ultramicroscopic poate chiar microbic—sînt realităţile psihice, care corespund bacteriilor de tot felul. E încă un secret descoperit de Integralism, în sînul existenţei.

Vlahuţă. — Apoi dacă te-ai convins aşa de uşor că bacteriile au, în sufletul nostru, corespondenţi, cu atît mai uşor vom descoperì corespondentele plantelor şi animalelor. Capodoperele literare şi artistice se zămislesc, nasc — cum zicea

Iancu — cresc, înfloresc în conştiinţa scriitorului, întocmai ca o plantă. Iar faptul, cu embrionul de gînduri şi simţiri ce constitue „hotărîrea“, şi mai cu seamă cu mişcările ce constitue mijloacele pentru înfăptuirea lui — corespunde cu animalul fizic.

Maiorescu. — Cu alte cuvinte, se găsesc în lumea psihologică destule concrete şi de toate felurile, corespondente cu cele cu care se ocupă *Ştiinţele Naturale*. E vorba să găsim un nume ştiinţei care se ocupă cu aceste concrete. Ce zici, *Caragiale?*

Caragiale. — Mai întîi, dă-mi voe, domnule *Maiorescu*, să-ţi mulţumesc că ai început să nu mă mai domneşti. Eu trebue să te domnesc, fiindcă aşa am făcut toată viaţa, ca unul ce mi-ai fost ca un părinte sufletesc. Dar dumneata, deşi mi-ai zis totdeauna pe nume, acum, în urmă, nu mă mai chemai decît domnindu-mă. Şi mă bucur ca de o intimitate recîştigată, că-mi zici tot ca mai 'nainte.

Maiorescu. — Sîntem în Empireu, şi Empireul curăţă toată rugina de pe suflet. Dar, acum, ce zici: cum trebue să numim ştiinţa psihologică ce corespunde Ştiinţelor naturale?

Caragiale. — Eu i-aş zice, domnule *Maiorescu*, Concretica, fiindcă este vorba tocmai de nişte concrete ce aduc cu cele microbice, botanice şi zoologice.

Maiorescu. — Nu e rău. Numele e scurt şi expresiv. Unde mai pui că sună la enumerare: *Còsmica, Concrètica*.... Ne rămîne să potrivim şi numele ştiinţei care studiază concretele ce corespund ştiinţelor sociologice — Sociologia. Care ar fi acele fenomene?

Vlăhuță. — După sugestile lui *Iancu*, fiind vorba de un fel de popoare de idei, sentimente și tendințe, care se leagă unele de altele și formează sisteme intelectuale cum sînt cele filosofice, sisteme afective, cum sînt pasiunile, ori sisteme practice cum sînt acțiunile, care ajung să întemeeze legi, instituțiuni, state și religii, — eu aș zice că aceste complexe și complicate alcătuiri sufletești corespund perfect cu concretele sociologice, de care se ocupă Sociologia.

Gr. Alexandrescu. — Așa e, fiule.

Trivale. — Sigur. Și ce interesantă perspectivă nu se deschide științei despre lumea psihică, dacă s'ar cerceta sufletele marilor gînditori, marilor pasionați, marilor oameni de stat ai lumii, spre a se vedea cum lucrează sufletul lor pînă să ajungă la acele construcțiuni colosate, ce par'că ne copleșesc întreg sufletul.

Delavrancea. — In adevăr, ceeace neglijează psihologia actuală este tocmai această cercetare a formelor, fenomenelor și concretelor, ce se găsesc în sufletele de elită. Domnul *Maiorescu* din lupta pe care a dus-o pentru adevăr, pe pămînt, a scos un mic fragment așa de interesant „Progresul Adevărului“ ; dar ce n'ar fi putut scoate din sufletul său frumos și echilibrat, dacă nu s'ar fi mărginit la scrierea memoriilor sale, pe care nu știu dece Academia le ține încă ascunse, ci la o scoatere adîncă a propriului său suflet în mișcările, pe care le-a simțit ca om, ca tată, ca scriitor, ca istoric, ca avocat, ca ministru și ca prim ministru! Și dumneata, cucoane *Grigorie*, - deși pe vremea dumitale nu prea se făceau astfel de analize, — cîte n'ai fi avut să ne spui, dela ne-

norocirile care te-au isbit, lăsîndu-te copil orfan, pînă la îmbrăţişarea şi invectivele lui *Heliade*, şi pînă la cruda dumitale boală! Ce pasiuni ţi-a ros sufletul, pentru ca să ajungi „ingratul", pe care cu atîta necruţare l-a blestemat *Heliade?* Ce-ai simţit în adîncurile sufletului, nu numai cînd ai făcut călătoria în Oltenia cu *Ion Ghica*, şi ai scris „Memorialul" dumitale, — dar şi cu prilejul tuturor celorlalte poezii, care şi azi ne mişcă şi ne frămîntă?

Vlahuţă. — Dar tu, *Barbule*, cu sufletul tău de foc, cîte nu ne-ai fi putut spune din vîrtejurile de gînduri, cu care ai scris „Hagi Tudose" — lucruri, din care ne-ai dat numai fărîmiturile geniale „Bunicul" şi „Bunica" —; cu care ai atacat în „Democraţia", frunţi nobile; cu care nu te-ai temut de fulgerile lui *Dimitrie Sturza*, cînd i-ai comparat memoria, cu capetele de muşte strivite între paginile istoriei şi cu care ai compus minunatul „Apus de soare", sguduitorul „Vifor" şi mişcătorul „Luceafăr".

Trivale. — La domnul *Delavrancea*, sufletul său cel mare a isbucnit; la dumneata, domnule *Vlahuţă*, a mocnit în adîncuri, s'a chinuit. Ne-ai spus o parte din aceste chinuri; dar forma artei, — şi iartă-mă să ţi-o spun, — a artei nedesăvîrşite — te-a făcut să ascunzi multe abisuri şi să prefaci multe dureri şi bucurii. Dar ce interesantă este, — şi numai cu atît cît ne-ai dat — deosebirea dintre sufletul dumitale şi-al lui *Delavrancea!*

Caragiale. — De mine să nu vorbiţi! Sufletul meu s'a fărămiţit, storcînd dintr'însul tot ce nu era al meu — ci al marelui Cosmos — al Na-

turii. Obiectivitatea mea mi-a uscat sufletul, despre care aş fi avut să spun destule lucruri.

Vlahuţă. — Ba o parte din ele le-ai spus în interminabilele şi scînteetoarele conversaţii cu prietenii, la un pahar, pe care-l uitai nebăut. O ce seri neuitate, cînd vorbeai tu, *Iancule*, cu focul, pe care-l storseseşi şi-l lăsaseşi afară din scrisul tău. Ce năsdrăvane şi fulgerătoare comparaţii eşite din nepătrunsul sufletului tău! Ce-a putut fi în acel suflet, în realitatea lui mută, nu ştim. Dar multe ne-ai mai fi spus, dacă ai fi vrut să ni le spui...

Maiorescu. — Dar multe ne-ar fi spus şi sufletul lui *Duiliu*, plimbat prin atîtea societăţi înalte ale Europei. Cînd din sferele inferioare ale imitaţiilor după *Macedonski*, a trecut în sfera lui *Eminescu*, — ce revoluţie!

Caragiale. — Eşti modest, domnule *Maiorescu*: vreai să zici în sfera *dumitale*, unde eram *Eminescu*, *Creangă* şi cu mine. Nu era puţin lucru sfera aceea.

Maiorescu. — Ce revoluţie iarăşi în sufletul lui, cînd a trecut de la melodramatismul sentimental, la seninătatea caldă şi intimă a „Vieţii la ţară“ şi la cea liberă şi marmoreană din „Pe Acropole“ şi „Jos la Tivoli“! — De *Trivale* nu mai vorbesc, pentru că autorul Integralismului îi spune destule în volumul II al „Criticei“sale „directive“. Dar trebue să se fi produs ceva nemaipomenit în sufletul domnului *Vasilie Conta*, cînd, după ce-a scris tractatele sale materialiste şi se apropia de sfîrşitul vieţii pămînteşti, trebue să fi simţit chinuitoarea revoluţie — o ştiu şi eu dintr'o experienţă mai redusă —

produsă de boarea vieţei infinite, pe care o trăim acum.

Conta. — N'aş fi putut s'o spun; şi n'o spun nici acum.

Duiliu Zamfirescu. — Dar din tot ce am vorbit acum în urmă, noi despre noi, o concluzie putem să tragem. Concretele psihologice corespunzătoare cu concretele fizice ale Sociologiei sînt, pentru ştiinţa psihică actuală, o *terra incognita*. Şi numai cînd se vor separa diferitele domenii ale Psihologiei, aşa cum făcurăm noi în ultimele şedinţe, numai atunci va începe lucrarea cea mare pentru a pătrunde tainile lumii sufleteşti.

Maiorescu. — Concluzia lui *Duiliu* este justă şi plină de perspective. Dar această concluzie, trebue să fie începutul alteia. Noi am văzut cîte perspective fructuoase deschide cunoaşterea lumii psihice — Integralismul. Dar aceste perspective ne-au, fost deschise numai dintr'un punct de vedere — din punctul de vedere al corespondenţei dintre lumea psihică şi fizică. Dar noi mai avem în rezervă, din partea Integralismului încă două puncte de cercetat: 1) Integralismul stărilor sufleteşti; şi 2) Schimbarea lor necesară prin cunoaştere.

Gr. Alexandrescu. — A fost prea frumos astăzi, pentru ca să mai continuăm.

DIALOGUL XXXII

Corespondentele psihice ale fenomenelor, cu care se ocupă Mineralogia, Geologia şi Cosmometereologia.

Se stabileşte mai întîi numele ştiinţei, care se ocupă cu corespondentele psihice ale fenomenelor sociologice, — şi care e numită „Sistematica".

Se trece apoi la examinarea chestiunii, dacă se găsesc în Cosmica psihică şi corespondentele diviziunilor Geografiei. Se face rezumatul tuturor subdiviziunilor ce s'au găsit în ştiinţele ce se ocupă cu lumea fizică. Se arată că ceeace corespunde cu Mineralogia şi Geologia este constituţia *statică* a conştiinţei cu straturile *statico-dinamice* ce reacţionează asupra impresiunilor; ceeace corespunde cu fenomenele din Cosmometeorologia sînt fenomenele sufleteşti care se găsesc în atmosfera sufletească, corespunzînd constituţiei *dinamice* a conştiinţei. Conştiinţa comparată cu bolta cerească şi cu evenimentele ce se întîmplă într'insa. Capodoperele şi corpurile cereşti. Norii de pe cer şi grijile omeneşti. Visele de noapte şi năzărelile de zi. Filosofia şi literatura. Corespondentele cosmice din Cosmometereologie. Determinarea ştiinţelor numite Petrografia sufletească, Statigrafia sufletească şi Cosmologica.

IN EMPIREU

Gr. Alexandreseu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXII

Corespondentele psihice ale Mineralogiei, Geologiei şi Cosmometereologiei.

Duiliu Zamfirescu. — In şedinţa trecută, cucoane *Grigorie*, nu prea ţi-ai făcut datoria!

Gr. Alexandrescu. — De ce, fiule?

Duiliu Zamfirescu. — Ai uitat şi dumneata, ca şi noi, să dăm un nume ultimei ştiinţe psihologice — ştiinţei care corespunde „Sociologiei".

Gr. Alexandrescu. — Aşa e, fiule! Păi să căutăm să-i dăm un nume acum. *Iancule*, vino-ne în ajutor!

Caragiale. — De astă dată, nu ne-am gîndit ce nume să-i dăm, pentrucă acel nume era dela sine înţeles. Pretutindeni numai sisteme: sisteme de gîndire, sisteme afective, sisteme volitive. Ce e mai firesc decît s'o numim „Sistematica psihică"? Şi astfel avem trei ştiinţe psihice concrete: „Cosmica", „Concretica" şi „Sistematica": cuvîntul psihic îl subînţelegem.

Conta. — La sfîrşitul şedinţei trecute, domnul *Maiorescu* vrea să ne introducă în celelalte două puncte de vedere noi ale Integralismului, şi rămă-

sese să le desbatem azi. Dar, în decursul discuţiunii noastre, am dat de-o chestiune pe care am rezervat-o la urmă. Noi am stabilit corespondentele Fizicei, Chimiei, Biologiei, deoparte, pentru fenomene, şi corespondentele Geografiei, Ştiinţelor Naturale şi Sociologiei pentru concrete. Dar noi am avut la forme, Geometria constituită din trei părţi: „lineară“, „plană“ şi „în spaţiu“, „Aritmetica în genere“, aşişderea: „Algebra“, „Geometria analitică“ cu două coordonate şi „Cvaterniunile“, cu trei; tot aşa „Mecanica“: „Mecanica raţională“, „Mecanica aplicată“ şi „Mecanica astronomică“. La fenomene iarăşi am avut Fizica cu trei ştiinţe subordonate: „Acustica“, „Fototermoelectrica“ şi „Gravitaţia“; „Chimia“ iarăşi cu trei: „Chimia generală“ „Chimia Fermenţilor“ şi „Chimia Coloizilor,“ iar „Biologia“ cu „Microbiologia,“ „Fitobiologia“ şi „Zoobiologia“. In fine, la concrete, am avut „Mineralogia“, „Geologia“ şi „Cosmometeorologia“; „Şt. Naturale“ cu „Microbiologia“, „Botanica“ şi „Zoologia,“ — şi „Sociologia“ cu „Etnografia“, „Etnologia“ şi „Ontogeografia“. Se cuvine, dar ca, şi la ştiinţele psihice corespunzătoare, să găsim, în fiecare din ştiinţele psihice stabilite şi etichetate de noi, cîte trei subdiviziuni corespunzătoare subdiviziunilor din ştiinţele fizice.

Delavrancea. — Domnul *Vasile Conta*, cînd tace, nu uită nimic. Ori mi se pare că nu uită nimic, pentruca să pună Integralismul la mare încercare.

Trivale. — Nu e nicio mare încercare. Lucrul s'a văzut uneori şi din şedinţele trecute. N'a demonstrat, bunioară, domnul *Carugiale*, la Ştiinţele Naturale, corespondenţa între produsele microbiologice şi între „imponderàbilii“; între ope-

rele de artă şi între plante; între faptele omeneşti şi între animale?

Conta. — De asta aşa e. Dar poate fi numai o potriveală întîmplătoare. Noi trebue însă să le cercetăm pe toate şi pe rînd.

Maiorescu. — Domnul *Conta* are perfectă dreptate. Să începem dar cu Geografia, care are de ştiinţe subordonate Mineralogia, Geologia şi Cosmometereologia. Avem noi oare ceva analog în stiinţa psihică, pe care o numirăm „Cosmica psihică?"

Trivale. — Eu cred că da. Concretelor cu care se ocupă Mineralogia şi îi corespunde *constituţia statică* a conştiinţei; concretelor cu care se ocupă Geologia îi corespunde reacţiunile *statico-dinamice* ale constiinţei; iar *atmosfera sufletească*, dinamica concretelor cu care se ocupă Geografia propriu Cosmometeorologia.

Gr. Alexandrescu. — Dar acestea ce mai sînt? Explică-le pe rînd şi doveditor, *Trivăluţă*.

Trivale. — Mineralogia este ştiinţa pietrelor ce compun straturile pămîntului. Geologia este ştiinţa straturilor din care se compun coaja pămîntului ce adesea se frămîntă şi se mişcă. Dar pietre şi straturi de acestea, însă de natură psihică, avem şi în conştiinţa noastră. Ce sînt habitudinile, de nu pietre ale conştiinţei? Ce este ştiinţa fiecăruia despre lucruri şi lume, dacă nu corespondentele intelectuale — teorii, hipoteze, legi — ale acelor materii concentrate în stîncele lumii fizice? Şi cum sînt scoase ele la iveală, decît săpînd, ca şi pentru celelalte, după ele, cu memoria? Ce sînt dispoziţiile noastre sufleteşti, dacă nu rezultanta tuturor simţirilor, pe care le-am avut, ce au trecut

şi care s'au încorporat, ca activitate terţiară, în adîncurile conştiinţei noastre? Aceste habitudini, această ştiinţă şi aceste dispoziţii sufleteşti nu sînt decît constituţia statică a conştiinţei. Dar dacă mai punem, că această conştiinţă este altoită pe un anume material fiziologic, care reacţionează într'un anume fel asupra diferitelor aşezări de straturi intelectuale, afective şi volitive, amintite mai sus; — vedem ce am înţeles prin constituţia statică şi *statică-dinamică* a conştiinţei. Vedem în acelaş timp că ele, întrucît sînt ale fiecăruia dintre noi, corespund cu straturile geologice pe care le descoperim în noi. Iar întrucît putem să inducem că ele există şi la alţii, ele corespund cu straturile geologice ale celorlalte corpuri cereşti.

Caragiale. — *Trivale* ăsta are grozav de mare dreptate. Capul nostru, al fiecăruia dintre noi, este ca pămîntul nostru. Putem să săpăm cu atenţia, cu analiza, în straturile memoriei şi să găsim acolo filoane de cugetări, de simţiri, de impulsiuni. Cînd descoperim după lungi reflexiuni în conştiinţa noastră, o serie de idei, de simţiri recunoscute, de impulsiuni adormite, ce sînt acestea dacă nu ca nişte vine de metal preţios ce es la suprafaţă? — Ce este lumina, care ne vine de la capodoperele literare, artistice ştiinţifice şi care străluceşte veacuri şi veacuri în minţile tuturor celor ce le cunosc, decît ceva analog cu lumina corpurilor cereşti? Dar lucrurile merg mai departe. Lumina searbădă a lunei e o lumină împrumutată de la soare. Nu este oare analoagă ea cu lumina operelor de talent, care, prin definiţie, sînt opere de imitaţie de împrumut, ca şi lumina ei searbădă?

Vlahuță. — Cu imaginația ta, *Caragiale*, iar ne sgudui.

Maiorescu. — Să lăsăm strălucirea imaginației lui *Caragiale* la o parte și să păstrăm doar ideia. Este evident, după cele spuse așa de corect de *Trivale* și atît de colorat de *Caragiale*, că în sufletul nostru avem destule corespondențe față de concretele mineralogice și geologice ale Geografiei. Dar să mergem mai departe. Cuconul *Grigorie* a cerut-o și-o cerem și noi: Ce e cu *atmosfera sufletească*? Și cum corespunde cu concretele cosmometeorologice?

Caragiale. — Lasă-mă pe mine, *Trivale*?

Trivale. — Cu plăcere, — chiar cu mare plăcere?

Duiliu Zamfirescu. — Ia vedeți să nu-l deochem.

Delavrancea. Cum văd, *Duiliu*, a intrat în rândurile noastre; și-a uitat clopoțelul.

Duiliu Zamfirescu. — Odată am făcut și eu o digresie, — și mi-ați și pus-o la socoteală.

Caragiale. — Firește, tu trebue să-ți păstrezi, frate *Duilie*, totdeauna severitatea *quasi*-sacerdotală... Dar să vedem ce-i cu atmosfera sufletească? Noi credem că atunci cînd vorbim de norii unor griji, de fulgerile unui blestem, de trăsnetul unei surprize, de lumina de soare a unei creații, de noaptea uitării, de nemărginirea orizontului sufletesc, fecem numai niște simple figuri stilistice. Dar am putea noi face aceste figuri, dacă n'am vedea în conștiința noastră corespondentele sufletești ale acelor manifestări fizice? Și le-am putea noi vedea, dacă n'am avea simțimîntul că orice imagine, ce intră în suflet, orice simțire ce se iveește în conștiință, orice hotărîre ce se înțepenește în

atitudine, — nu face altceva decît să răsară şi să strălucească în atmosfera a conştiinţei, analoagă cu acea a zilei? Şi visurile noastre cu arătările lor suave sau groaznice, visuri, ce apar cu lumina lor în întunericul constiinţei, nu sînt analoage cu năzărelile şi luminile de sus ale nopţilor?... Noi avem o atmosferă sufletească în care imaginile îşi schimbă coloritul, se aprind sau se sting, fără să-şi piardă valoarea, dacă cumva sînt adevărate. Ce deosebire între atmosfera sufletească, în poezia lui *Eminescu* cu luceferii, stelele şi luna lui, şi între atmosfera ternă, dar gravă şi majestoasă, din poeziile cuconului *Grigore?* Ce deosebire între atmosfera sufletească logică şi cumpănită a domnului *Maiorescu*, în care scînteiază ideia şlifuită, şi între atmosfera vijeloasă a lui *Barbu?* Dar nu mai exclam nimic. Atmosfera sufletească există. Fiecare dintre noi avem atmosfera noastă, şi precum în viziunea lumii unele lucruri apar luminoase, altele în penumbră şi altele în umbră şi în întuneric; tot aşa în viziunea ideilor, marginilor, durerilor şi plăcerilor, impulsiunilor şi tendinţelor noastre, avem unele în plină lumină (activitatea primară), altele în penumbră (activitatea secundară) şi altele în besna subconştientului (activitatea terţiară).

Gr. Alexandrescu. — Ne-ai mişcat şi ne-ai convins. Dar mi se pare că faci mai multă literatură decît filosofie.

Caragiale. — Dacă ideile, pe care se reazămă literatura mea, sînt drepte, atunci literatura nu face decît să le înalţe şi să le lumineze.

Maiorescu. — Lucrurile aşa stau: numai cînd ideile sînt false, literatura strică. Altminteri e o

podoabă şi o necesitate a minţii, care vrea să prindă mai bine lucrurile.

Duiliu Zamfirescu. — Ce spuneţi dumneavoastră, domnule *Maiorescu*, e foarte frumos dar trebue să conveniţi că prea o lungim.

Maiorescu. — Şi asta e adevărat. Şi de aceea ca să rezumăm, trebue să admitem că există o atmosferă sufletească, şi că ea corespunde atmosferei fizice, în sensul larg al cuvîntului. Dar cu acestea ne-am uitat doar în cer — la meteori. Ce facem cu corespondentele de pe pămînt?

Vlahuţă. — Eu ce să spun? Calea mi-a deschis-o *Iancu*. Şi mi-am deschis-o şi eu cu „Geografia pitorească a României„. Şi-acum, cînd mă gîndesc, văd că orice carte este o hartă — o hartă geografică a sufletului. In orice carte văd ideia ca un fluviu puternic, care începe ca un isvoraş pe înălţimi, care strînge într'însul, din dreapta şi din stînga, pîrae şi rîuri, mari şi mici, spumoase şi năvalnice, dulci şi line, şi care se coboară încet încet printre noi, şi udă oraşe de gînduri, grădini de simţiri şi tendinţe de peninsule. Gîndirea îşi are relieful său, înălţimile şi adîncimile sale întocmai ca munţii şi văile. Gîndirea îşi are desvoltările ei, ca nişte insule de conştiinţă, ce împodobesc ţărmii mărilor ei. Gîndirea îşi are isbucnirile ei vulcanice şi ţările ei —regate şi imperii de idei, — pe care i le dă ştiinţa. Gîndirea îşi are adîncurile ei întunecoase de codri şi orizonturile ei luminoase peste bălţi, mări şi oceane... Gîndirea se mişcă în atmosfera conştiinţei, şi succesiv, cum s'au format rîurile, munţii, mările şi oceanele,—satele, oraşele şi ţările de idei se depun într'o carte şi formează harta în ţinutul ei. Aşa văd eu partea de pămînt din Cosmometereologie.

Gr. Alexandrescu. — Aferim, *Alecuţule*, că frumos ai vorbit.

Delavrancea. — Şi convingător!

Maiorescu. — Aşa dar am găsit în suflet şi corespondentele Geografiei propriu zise.

Gr. Alexandrescu. — Da dar trebue să găsim şi un nume pentru corespondentele Mineralogiei, Geologiei şi Cosmometereologiei sau Geografiei propriu zise.

Caragiale. — Asta o să fie mai greu. Eu cum v'am mai spus, cînd eram mic, am învăţat ceva greceşte dar nu cu termeni tehnici. Şi tocmai ăia ne trebue.

Gr. Alexandrescu. — Să luăm şi noi termeni la întîmplare. Spre ex. ştiinţa care corespunde Mineralogiei, să-i zicem „Petrografia sufletească".

Conta. — Ştii că nu e rău?

Maiorescu. — Să-i zicem dar „Petrografia sufletească" sau chiar pur şi simplu „Petropsihia".

Duiliu Zamfirescu. — Corespondentei Geologiei să-i zicem „Stratigrafia sufletească".

Conta. — Nici acest nume nu e rău.

Maioescu. — Să-l adăoptăm modificîndu-l în Stratipsihia".

Gr. Alexandescu. — Cum, *Ienculule*, cu greceasca ta, rămîi pe jos?

Caragiale. — Ba cum la „lume" în genere Grecii îi spun κόμος ştiinţei ce corespunde Geografiei să-i zicem „Cosmopsihia".

Maiorescu. — Va să zică Pretropsihia corespunde cu Mineralogia; Stratipsihia cu Geologia, iar Cosmopsihia cu Geografia propriu zisă, sau Cosmometereologia.

Duiliu Zamfirescu. — Cum se vede nici astăzi n'am stat degeaba.

DIALOGUL XXXIII

Corespondentele psihice ale concretelor microbiologice, botanica și zoologica.

Se stabilesc diviziunile Științelor Naturale, față de care trebue să se găsească, corespunzînd, diviziunile Concreticei, știința concretelor psihice. Se stabilește, mai întîi, corespondentul microbilor sau bateriilor : sînt „imponderabilia“ sau imponderàbilii. ce constitue activitatea terțiară a activității sufletești și care se găsește pretutindeni la temelia psihică a capodoperelor literare și artistice. Exemple. — Se arată mai explicat că nu capodoperele literare și artistice corespund cu concretele botanice sau fotologice, ci orice gînd concret care-și are rădăcina într'o idee și floarea într'o imagine mai mult sau mai puțin isbutită. In fine, se stabilește definitiv că corespondentul concretelor zoologice sînt faptele sufletești a căror inimă este hotărîrea. Se stabilește astfel corespondentele Misticei, Fitopsihologiei și Pragmaticei psihice.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXIII

Corespondențele psihice ale concretelor microbiologice, botanica și zoologica.

Delavrancea. — Credeam că o să ajungem ușor la punctul 2 și 3, puncte noi pentru reformarea Psihologiei; dar chestiunea diviziunilor din fiecare știință fizică, cu diviziunile corespondente în științele psihologice, ne ține pe loc.

Vlahuță. — Vă rog să stăm o clipă să vedem cum apun sorii de la miazăzi. Cei de la nord nu strălucesc așa de tare, și lumina această viorie în care plutim este de un farmec nespus.

Caragiale. — Oricît de nespus este acest farmec, el este afară din noi. Farmecul adevărat e cel din suflet.

Duiliu Zamfirescu. — Adevărul e că oricît de negrăit de frumos este cerul de miazăzi în amurgul de astăseară, și oricît de mult ne-ar aduce aminte amurgurile de dincolo, cu izul lor de viață terestră, — tot mai potrivit cu natura noastră este să grăbim desfășurarea de gînduri ce am început.

Maiorescu. — Și eu sînt de părerea lui *Duilie*, cu atît mai mult cu cît ea a durat mult mai mult

decît ne-am fi aşteptat. La rînd se pare că eră diviziunile, pe care trebue să le găsim în Concretică, ştiinţă care corespunde Ştiinţelor Naturale.

Conta. — Da; dar această operaţiune n'am făcut-o încă la „Mnemonologie“, „Eidiologie şi Aperceptică“.

Maiorescu. — E drept că trebuia să începem să găsim corespondenţele în aceste diviziuni; dar cum rezolvirea chestiunii într'o grupă de ştiinţe nu influenţează asupra diviziunilor din năuntrul ştiinţelor celeilalte grupe, putem să ne urmăm lucrarea noastră cum am început-o.

Gr. Alexandrescu. — Să facem, cum zice mentorul nostru, fiilor.

Maiorescu. — Tripartiţia Ştiinţelor Naturale este Microbiologia, Botanica şi Zoologia. Avem noi o Microbiologie, o Botanică şi o Zoologie psihică? Cred că putem găsì şi în lumea sufletească ceva analog cu concretele microbiologice, botanice şi zoologice. N'aţi auzit pe *Caragiale?*

Delavrancea. — Cum? Microbi sufleteşti?

Caragiale. — N'ai auzit tu în şedinţa trecută, *Barbule,* cînd am vorbit de *imponderabili...* de acel *quid* care se strecoară prin sensul, prin vorbă, prin fapta noastră şi-le dă un anume colorit de repulsie sau de atracţie.

Delavrancea. — N'oi fi băgat de seamă. Dar ce-are aface „imponderàbilii“ cu microbii?...

Caragiale. — Apoi, *mutatis mutandis,* ca să zic şi eu cum obişnuia adesea Domnul *Maiorescu,* ceeace sînt microbii pentru viaţa vegatală şi animală sînt imponderabili pentru viaţa simţurilor şi faptelor noastre.

Delavrancea. — Te pomeneşti. Ei, dar noi n'a-

vem microscoape sufleteşti ca să descoperim aceşti imponderàbili.

Caragiale. — Ba mi se pare că avem; dar nu le întrebuinţăm. Ia aduceţi-vă aminte că în suflet avem trei activităţi: activitatea primară, secundară şi terţiară şi că ele se deosibesc între ele numai din pricina atenţiunii. Mai gîndiţi-vă că, de obiceiu, noi ne lăsăm duşi de impresiile obiectelor din afară sau dinnăuntru şi nu cîrmuim cum trebue şi unde trebue atenţiunea noastră. Din această pricină, rareori ne îndreptăm atenţiunea asupra activităţii terţiare, care totuşi este adevăratul sediu al imponderàbililor şi pot zice — şi al fundamentului existenţei. Şi toate descoperirile, ce se fac, de exemplu, în Ştiinţa Literaturii, — descoperiri care au fost la început tratate de unii şi de alţi, de subtilităţi, dar care au dus acum în urmă la rezultate, de care mulţi se miră,—nu se datoreşte de cît atenţiunii întrebuinţată ca microscop psihic în regiunea activităţii terţiare.

Gr. Alexandrescu. — *Iencuţule*, începi să ai nu gura, dar gîndul de aur. Dar o pildă n'ar strica.

Caragiale. — De exemplu, cînd Ştiinţa Literaturii spune de ideia generatoare a unei capodopere că străbate toate ungherele concrete ale realizării artistice, aşa în cît o putem găsi pretutindeni privind-o, fie din punctul de vedere al intensităţii, fie din acela al calităţii, fie din acela al tonalităţii. Aduceţi-vă aminte cum, din punctul de vedere al intensităţii, ea poate apărea, de exemplu, sublimă dar nuanţată cu imponderàbilii frumuseţii şi graţiei; sau, din punctul de vedere al calităţii poate fi, de pildă, humoristică, dar nuanţată de imponderàbilii

patetismului sau naivităţii; sau, în fine, din punctul de vedere al tonalităţii, poate fi de pildă, olimpiană dar cu imponderàbilii pesimismului şi optimismului.

Gr. Alexandrescu. — Ştiu că e greu să pătrunzi în tainele Ştiinţei Literaturii; de aceea o pildă şi mai pipăită n'ar stricà.

Caragiale. — Dar bine, cucoane, în scrierile dumitale imponderàbilii sînt cu ridicata. Cînd dumneata zici în „Umbra lui Mircea la Cozia“:

Şi-ale valurilor mîndre generaţii spumegate —

Datu-ţi-ai seama ce înţelesuri imponderabile ai pus în expresia „generaţiei valurilor“, care apare aşa de prozaică, dacă o scoţi din vers? Şi mai cu seamă ce înţeles ai pus în epitetul „spumegate“? Dar cînd scrii — se pare iarăşi atîta de prozaic —:

Politica adîncă stă în fanfaronadă —

nu ţi-ai dat de loc seama de imponderabilii ce-ai pus în rezonanţele acestui vers?

Gr. Alexandrescu. — Adevărul e că de efectele acestea, pe care le subliniezi atît de ager, mai mult îşi poate da seama lectorul cu mintea deschisă la frumuseţi, decît autorul. Dar, oricum, cînd ţi le-arată un asemenea lector, autorul n'are decît să le primească.

Vlahuţă. — In privinţa „imponderàbililor“ nimeni nu-l întrece pe *Eminescu*. Uite-l cum a rămas în extaz la marginea Dumbrăvilor Elizee în spre amurgul de miazăzi. Nu v'aţi întrebat niciodată dumneavoastră — nu ca oarecare critici impresionişti mărginiţi, — *nomina odiosa!* — nu v'aţi

întrebat, ce-a putut adăoga *Eminescu* la sonetul lui *Cerri*, pe care aproape l-a tradus, de-a făcut „Veneţia“, o capodoperă a literaturii universale, dintr'o poezie oarecare ?

Delavrancea. — M'am convins. Aceşti microbi sufleteşti, aceşti „imponderàbili“ dau farmecul nespus al scrisului cuiva. Şi numai o atenţie — vorba ta, *Iancule* — transformată în microscop — le poate descoperi.

Caragiale. — Asta e şi secretul Metodologiei din Ştiinţa Literaturii. Metodologia nu e decît totalitatea mijloacelor, prin care transformi atenţia obişnuita în atenţia înarmată cu viziunea microscopului.

Duiliu Zamfirescu. — In adevăr, de cînd convorbim împreună, cîte lucruri noi nu ne-a făcut să vedem Integralismul. Şi oare le-am fi putut vedea dacă nu ne-am fi ajutat, ca de un microscop al atenţie, de metodă ?

Maiorescu. — Incontestabil că imponderàbilii psihici există; că metoda poate fi considerata ca un mijloc de întărire a viziunii atenţiei în sînul acestor imponderàbili; şi că aceşti imponderàbili pot fi foarte bine consideraţi corespondentul psihic al microbilor fizici. Putem dar trece mai departe şi ne putem întreba care sînt corespondentele concretelor botanice — corespondentele plantelor ?

Trivale. — Mi se pare că această chestiune s'a mai pus într'una din sedinţele trecute — şi am convenit să considerăm drept corespondente ale plantelor — produsele geniale ale afectivităţii noastre — capodoperele.

Maiorescu. — Crez că am făcut o greşală.

Capodoperele sînt de natură psihofizică, şi noi sîntem pe terenul lumii psihice. O corectare trebue neapărat să aducem. Mi se pare că s'a mai făcut o greşală. Este partea întoasă a medaliei din inspiraţia inpetuoasă a lui *Caragiale*. — El ne-a arătat dacă nu mă înşel capodoperele, nu ca plante, ci ca filoane metalice!

Caragiale. — Nu pot fi considerate astfel decît concepţiile stratificate în sufletul nostru. Dar e adevărat: inspiraţia îţi dă idei; dar metoda, ordine şi exactitate. Şi eu am cam luat în picioare metoda.

Vlahuţă. — Dar ne-ai şi încîntat.

Caragiale. — Ceeace însemnează că nici încîntarea, cînd trece peste hotarele ordinei, nu e bună Eu fac *mea culpa* — şi revenind trebue să ne întrebăm: care sînt corespondentele plantelor în lumea sufletească?

Trivale. — N'avem decît să facem abstracţie de capodopere, care rămîn în lumea lor psihofizică, şi să ne întrebăm ce creşte în sufletul nostru şi ce înfloreşte, fie că nu i se dă nici o expresiune, fie că i se dă o expresiune necompletă.

Maiorescu. — *Trivale* a văzut bine chestiunea.

Caragiale. — Atunci orice simţire care îşi are rădăcina într'o idee, iar floarea şi-o are într'o imagine mai mult sau mai puţin vie, poate fi considerată drept corespondent al plantei fizice.

Gr. Alexandrescu. — Lucru e clar.

Maiorescu. — E concludent. Şi, deci primindu-l, să trecem la corespondentul, ce putem avea în lumea politică, din lumea animalelor.

Delavrancea. — Aşa e! Dacă, am putea avea

microbi şi plante sufleteşţi, putem avea şi vietăţi psihice.

Caragiale. — E cam curioasă expresiunea; aş putea zice barocă. Dar justeţea lucrului înlătură ciudăţenia vorbei. Care ar fi corespondentul, cum zice *Barbu*, „vietăţilor“ în lumea psihică?

Trivale. — Mie mi se pare că şi chestiunea aceasta am desbătut-o. Şi-am recunoscut atunci drept corespondent al animalelor fizice, *faptele* sufleteşti, ca unele ce sînt singurele însoţite de *mişcare*.

Caragiale. — Stiţi că de faptele psihice putem zice că au şi o inimă care trimite sîngele psihic— tot un fel de imponderàbil — în toate mişcările din care se compun faptele?

Duiliu Zamfirescu. — Incep să mă mir şi eu ca *Barbu* adineaori: ce inimă mai poate fi şi aceea?

Caragiale. — Şi totuşi e lucru foarte simplu. Inima faptei este hotărîrea. Sau mai bine fără gongorism: corespondentul inimii în lumea sufletească este hotărîrea.

Gr. Alexandrescu. — Ai dreptate, *Iencuţule*.

Maiorescu. — Atunci fără altă cercetare, şi fiindcă am mai vorbit de această cestiune, admitem că faptele ce se nasc dintr'un suflet prin hotărîre şi se desăvîrşesc prin mişcare, sînt corespondentele vietăţilor din lumea fizică.

Gr. Alexandrescu. — E vorba acum, cum numim ştiinţele care se ocupă cu aceste corespondente de natură sufletească?

Caragiale. — Eu, ştiinţei imponderàbililor, i-aş zice „Mistica“.

Maiorescu. — E un nume just. Dar stiinţei concretelor psihice care corespund plantelor?

Caragiale. — Eu i-aş zice „Fitografia sufletească“.

Maiorescu. — Poate mai elegant ar fi „Plantografia“ dar e hibrid.

Gr. Alexandrescu. — Să-i zicem „Fitopsihologia“.

Maiorescu. — Foarte bine.

Caragiale. — Iar celei de-al treilea, „Pragmatica psihică. Ştiţi πράγμα=faptă.

Maiorescu. — Aşa dar diviziunile „Concreticei“ sînt „Mistica“, „Fitopsihologia“ şi „Pragmatica psihică“.

Vlahuţă. — Uitaţi-vă şi cel din urmă soare a apus. Ce priveliişte!

Caragiale.. — Ai dreptate, *Alecule*: Ce frumuseţe!

Maiorescu. — Să ne răspîndim şi să admirăm toţi în tăcere.

DIALOGUL XXXIV

Corespondențele psihice ale concretelor fizice cu care se ocupă Etnologia, Etnologia și Ontogeografia.

Corespondentul concretelor etnografice — adică ale popoarelor primitive — în lumea sufletească este primitivismul stărilor sufletești, ce le găsim la copil. Defectele psihologiei de astăzi: copilul văzut din afară în năuntru. Datoria psihologilor viitori. Ce însemnătate pot avea pentru psihologia mărturisirile veridice ale scriitorilor care-și scriu amintirile din copilărie. Importanța „Amintirilor lui *Creangă*. Deosebirea dintre modul cum a văzut copilăria *Vlahuță* și cum a văzut-o *Caragiale*. — Copilăria autorului Integralismului povestită de *Delavrancea*. Marile bucurii și nenorociri ale vieții copilărești. — Corespondentul fenomenelor etnologice: stările sufletești, concentrate în sisteme ale vîrstei mature: sistemele filosofice sau intelectuale, pasiunile sau sistemele afective și faptele sau sistemele volutive. Provocarea scriitorilor pentru a da pe față asemenea sisteme sufletești. Nevoia unui psihologism concret, în locul celui abstract. — Definiția Sociologiei ca o cunoștință a procesului dinamic de la primitivismul etnografic la maturitatea etnologică împreunat cu studiul resorturilor acestui proces. Corespondentul acestui proces în lumea sufletească: *jocul influențelor*.

ÎN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alecsandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXIV

Corespondentele psihice ale concretelor fizice cu care se ocupă Etnografia, Etnologia şi Ontogeografia.

Maiorescu. — Astăzi la rînd e să cercetăm în lumea psihică corespondentele cele mai complexe din lumea fizică: corespondentele psihice ale concretelor cu care se ocupă Etnografia, Etnologia şi Ontogeografia.

Conta. — Să 'ncepem cu Etnografia, care studiază înfăţişarea popoarelor omeneşti sau animalice,— în starea lor primitivă, în starea lor necontaminată de civilizaţie.

Delavrancea. — Şi care ar putea fi corespondentul lor în lumea sufletească?

Vlahuţă. — Fiind vorba de viaţa primitivă, — ce corespondent am avea pe altul decît concretele în legărură cu viaţa copilărească? Aşa numita psihologie a copilului aşa de rău studiată, fiindcă e studiată din afară înăuntru, este o psihologie, care formează baza sufletului fiecăruia din noi. Nu ceeace observi din mişcările exterioare copilăreşti este adevărata lui psihologie — fiindcă în sufletul lui nu poţi pătrunde; iar dacă pătrunzi

ajungi acolo cu sufletul tău matur, cu intuiția ta tîrzie. — Adevărata psihologie stă în *ceeace fiecare dintre noi ține minte din viața lui de copil.* Din acele prime straturi psihologice răsar cele de mai apoi. Și în această creștere surprindem deosebirea dintre primitivismul nostru dela început și dintre civilizația de mai tîrziu. De-altminteri toată Pedagogia tot pe aceste aduceri aminte trebue să se întemeeze. Un pedagog care nu-și aduce aminte cum a crescut, cum a fost educat, cum a fost învățat el însuși, — ce lacune simțea atunci el în sufletul său și din ce pricină, — este o caricatură de pedagog, o memorie schematică de recepte și regule, și mai mult nimic.

Duiliu Zamfirescu. — Dar știți că e interesant ce ne spune *Alecu* ?

Caragiale. — Multe trebue să-și aducă aminte din copilărie.

Vlahuță. — Vezi că acì te înșeli. Eu am falsificat tot ce mi-am adus aminte din copilăria și tinerețea mea, prin ce credeți ? — prin izul pesimist, care mi-a întunecat soarele, ce mi-a strălucit atunci. Copilul, — de-abia acuma văd — are bucurii, pe care nu le are nimeni din vîrsta matură, — și aceste bucurii nu le întîlnești în scrisul meu. Copilul are uri puternice, rîvne grozave, avînturi de iubire ne mai văzute, și în scrisul meu acestea nu se văd. Și totuși, ce bine ar fi fost să mi le fi adus aminte *așa cum au fost.*

Caragiale. — Asta i-a fost dat numai lui *Creangă.* Aceea e adevărata copilărie. Și deaceea fiecare dintre noi, — și orișice fel de copilărie am fi avut, — ne simțim în sufletul lui Ion al lui. Asemenea scrieri sînt adevărate studii sufletești

etnografice. Ia închipuiţi-vă că cuconu *Grigore*, domnul *Maiorescu*, domnul *Vasile Conta*, *Iancu*, *Barbu*, *Duiliu*, *Trivale*, în loc să ne fi dat firimituri veritabile ca *Barbu*, sau tendenţioase, ca mine în „Domnul Goe“, am fi lăsat cîte o monografie completă a sufletului lor copilăresc! Ce mină bogată pentru studierea primitivismului nostru psihologic!

Delavrancea. — O da, ai mare dreptate. Cînd îmi aduc aminte ce mi s'a spus de o copilărie. Ce copilărie plină de farmec! Ce înălţimi şi ce scoborîşuri! Locuia într'o căsuţă învelită cu trestie. In cele două paturi şi pe jos dormeau nu mai puţin de nouă inşi. După sobă, cu barba albă şi cu fruntea 'n jos gemea bunicul, „bătrînul“. Mama, bolnavă de mult, se trezea în mijlocul nopţii în dureri groaznice, şi copilul, asudat de milă, de-abia îşi ţinea răsuflarea aşteptînd să contenească gemetele. Şi gemetele nu mai încetau. Sta sub plapomă, deştept, cu ochii închişi şi ascultînd bătăile inimii, pînă ce nu ştiu cum adormea. Dimineaţa, biata lui mamă, întremată o clipă, îl trimetea să cumpere din sat cîte ceva. Dar, cu toată mila lui de cu noaptea, el nu voia. Il ruga sărmana, iar el nu asculta, pînă ce n'o obosea. Ea atunci îl blestema. Blestemul cel mai groasnic ce eşea din gura ei erà numai „să trăiască prin streini“. Dar Duminica inima copilului se înmuia, şi ziua. Se premenea frumos şi cuminte se ducea la biserică unde îl înfricoşau bolţile negre. Şi dacă se întorcea, săruta cu evlavie mîna mamei şi-i cerea ertare de toate cîte-i le făcuse peste săptămînă. Ea îl săruta plîngînd, iar el pînă mai apoi erà foarte cuminte. Căci ce-i sgîndărea sufletul şi-i destindea pieptul

erà gîndul aprig al jocului. N'a fost joacă'n sat, care să n'o pună el la cale, şi n'a fost copil să nu joace joaca lui. Cînd, mic de tot, mergea în apusul zilei, înaintea vacilor, se juca deamboulea cu bățul. Mai mărişor, arunca pe drumul plin de praf, cu arcuşe din trestie groasă, săgeţile din trestie subţire. Iar cînd cădea seara şi fiorii necunoscutului îi îmboldeau paşii să prindă pe hoţii, care-i stricaseră muşuroaele de praf, par'că erà pe altă lume.

Din an în an schimba joacele. Erau ca şi moda. Intr'un an îl apucase furia popicelor: popice pe talpă, popice pe scîndură, popice cu beţe; într'alt an, murea după poarcă, în magazia părăsită a lui Nen's'o Vasilache. In alt an îl prinsese patima bicelor. Avea douăsprezece, şi le ascunsese la rădăcina unui salcîm, după poartă. Cînd îi trebuiau vreunul, intra printre zăbrelele porţii şi-şi luă biciul, ca să plesnească cu el prin sat. Odată a căzut poarta peste el, şi s'a pomenit gîlgîind în sînge. El îşi închipuia ciudăţenia că, cu cît biciul e mai lung, cu atît e mai bun, şi-şi făcuse unul, care, oridecîteori vrea să plesnească, i se înfăşura în jurul gîtului. Tot îi căuta el taina, cum să-l învîrtească mai bine, cînd, într'o zi, tată-său, care vorbea în curte cu văru-său Micuţă, întors dela Seminar, îl chemă, îi cerù biciul, îl înfăşură frumuşel şi i-l aruncă în grădina plină cu bălării cît omul. L-a căutat el cu o patimă grozavă, şi în toamna aceea, şi în primăvară, cînd s'au curăţat buruenile, dar biciul pierdut a rămas ca un ideal irosit, pînă în ziua de azi. Intr'alt an l-a biruit patima smeurilor. Intr'altul, luîndu-se după cartea răposatului *Moroiu*, a găsit că trebue

să-şi facă şi el o arbaletă, aşa cum o văzuse desenată în carte. Avea slugă, pe Niculae, care meşteşugea bine unele lucruri. L-a cinstit şi Niculae l-a ajutat să-şi facă una, cu care credea că o să înnemerească păsările în pomi. A dat el de multe ori cu săgeţile asvîrlite din arbaletă, dar nicio pasăre n'a căzut. Ah! mirosul acela de iarnă şi de muguri tineri prin copacii burduşiţi de sevă! Dar cea mai grozavă patimă — şi cea din urmă, pînă a nu venì la şcoli în Bucureşti — care i-a ars sufletul de copil şi i-a dat cele mai mari emoţiuni de cîştig şi de posesiune, au fost arşicele. Juca cu ichiuri, pe care le turna, topind cu burueni arse, la marginea satului, zincul căzut dela învelişul închisorii de peste drum. După ce le turna, le lustruia de zidul cel lung ce înconjora închisoarea la mijloc cu biserica, ce avea o cruce complicată, unde s'abăteau stoluri de stăncuţe. Arşicele, arşicele! Era un loc de-alungul zidului cu pietriş mărunt şi locul neted, unde ajunsese să joace arşice tot satul. Duminica era, în faţa gheretei, unde păzeau soldaţii, tîrg de copii lîngă zid. Jucau arşice, şi nu numai el cu băeţii, dar flăcăi în lege, ba şi oameni însuraţi cu copii, cum era Tănase Tălpănosu. Işi agonisise vreo sută cincizeci de soalbe, unele galbene, altele înroşite cu băcan, toate lucii şi străvezii, în care îşi închisese toată inima. N'a avut în viaţa lui durere mai mare, decît, cînd văruău Costică, întors dela stăpîn din Bucureşti, ochind locul unde le punea, acolo după sobă, unde gemea „bătrînul“ iarna, i-a furat „soalbele“ cele mai frumoase. A luat linia satului dealungul cu lacrămile cît pumnul, plîngînd în gura mare „Munculiţa mea! Munculiţa mea!“ L-a bănuit pe hoţ

şi drept acasă la el s'a dus. Dar n'a putut să-şi scoată decît jumătate din ele.... Copilăria e de un farmec despus cu durerile şi bucuriile ei. Nu vă mai spui. Dar patima cea mare din discursurile mele, nu e nimic faţă de patimile ce ne-au ros sufletul copilăresc al multora dintre noi... Oh da, aş fi avut, aş avea multe şi eu de spus.

Vlahuţă. — Dar spune mai departe, *Barbule*, ne-ai fermecat.

Delavrancea. — V'am fermecat cu povestea copilăriei altuia. De a mea o să vă vorbesc altădată. Acum stricăm discuţia.

Maiorescu. — Psihologia dintr'acest fel de sisteme de etnografie psihică, de primitivism trăit, ar putea scoate altceva decît ce scoate acum.—Dar să vedem acum ce e cu corespondentul psihic al concretelor fizice, despre care se ocupă Etnologia. Care să fie aceste concrete ?

Vlahuţă.—Noi am pus accentul vorbind de aceste concrete pe sistem. Ceeace e interesant în Sistematică este tocmai acest tot unitar care se numeşte sufletul unui copil ori a unui om matur ori a unui bătrîn. Aceste toturi unitare, în care se împreună mii de idei, simţiri şi impulsiuni, am zis noi că corespunde cu totul unitar, ce se numeşte popor. Şi, în elementul sistematic ce am descoperit, măcar ca perspectivă, în amintirile de adineauri, noi am simţit acel element corespunzător unui popor primitiv. Din acest punct de vedere fiecare din noi a avut poporul său de idei, simţiri şi impulsiuni primitive, care au murit în sufletul nostru, fără să le ştie nimeni. Şi e vorba, de acì încolo, ca psihologii să-şi ia sarcina să provoace scrieri de acestea, în care să se vază sis-

temul sufletesc primitiv al unuia sau altuia. Numai aşa se poate strînge un material preţios analog cu cel etnografic din lumea fizică. Şi tot aşa, acum, vorbind de corespondentul în lumea psihică, a fenomenelor etnologice, trebue să dăm atenţiune la sistemele intelectuale, afective şi volitive ale omului din vîrsta matură. Căci numai aceste sisteme cuprind miile de indivizi numite idei, simţiri şi impulsiuni integrale, care formează o unitate ce se poate compara cu a unui popor în vîrsta matură, în care cultura şi civilizaţia se întrunesc.,.

Gr. Alexandrescu. — Nu prea înţeleg despre ce sisteme vorbiţi.

Caragiale. — Uite ce zice *Alecu*. Fiecare om matur reprezintă un sistem sufletesc, ale cărui resorturi trebue date la iveală, întocmai ca şi pe acelea ale vieţii sufletelor copilăreşti. Şi-mi închipui că el cere psihologilor să cerceteze care sînt aceste resorturi şi cum un om matur ajunge la *un fel de a fi*, fie cînd e vorba de caracter, fie cînd e vorba de o apucătură, de o pasiune, de un avînt; fie cînd e vorba de întreaga lui personalitate. Căci aci e vorba nu de o idee, de o simţire sau de o impulsiune izolată sau de mai multe idei, simţiri şi impulsiuni considerate *in abstracto*, ci e vorba de un sistem concret în care fiecare idei, simţire şi impulsiune îşi are individualitatea sa integrală.

Gr. Alexandrescu. — Ei da, văd acum şi eu; dar de unde să iei aceste sisteme?

Caragiale. — Am zis: e treaba psihologilor să le provoace. E perspectiva pe care o deschide Integralismul acum, şi de care oamenii de ştiinţă trebue să se ocupe de-acum încolo.

Conta. — Cu alte cuvinte destul cu psihologismul abstract; ne trebue psihologismul concret, căci doar în lumea concretelor psihice trăim.

Maiorescu. — Domnul *Vasilie Conta* a pus, cum se zice, punctul pe i. Corespondentul, în lumea psihică, a concretelor fizice, obiectele Etnologiei, sînt aceste sisteme individuale psihice din viaţa omului, care au preponderante, fie simţirea, fie gîndirea, fie voinţa noastră. Ele trebue să se suprapună sistemelor din viaţa sufletească a copilului, precum, în lumea fizică, popoarele civilizate şi cultivate se suprapun popoarelor primitive sau sălbatice.—Rămîne acum să determinăm în lumea psihică, ce anume corespondent avem faţă de concretele fizice cu care se ocupă sociologia propriu zisă.

Trivale. — Cred că trebue să definim mai întîi caracterul Etnografiei şi Etnologiei faţă de acela al Sociologiei propriu z

Maiorescu. — Te rugăm s'o faci. Noi ascultăm.

Trivale. — Eu cred că sociologia propriu zisă are de caracter dinamismul. Pe cînd Etnografia descrie popoarele primitive, iar Etnologia popoarele mature, Sociologia propriu zisă urmăreşte mecanismul de transformare, precum şi mecanismul de progres dela unele la altele. Cum a ajuns poporul roman dela primitivismul Laţiului la forma din timpul Imperiului? Cum a transformat creştinismul omenirea şi la ce forme de progres a ajuns? Care sînt organele şi funcţiunile unui popor ce a ajuns la forma de stat?

Caragiale. — Cu alte cuvinte, dumneata consideri dinamismul concret, cu care se ocupă Sociologia propriu zisă şi-i cauţi corespondentul în

lumea sufletească. Eu aş zice că acest corespondent este *jocul influenţelor* care pune în mişcare sistemul copilăresc primitiv pînă a ajunge sistemul matur sau sistemul dela bătrîneţe.

Maiorescu. — Cum se vede, *domnul Trivale* a pus bine chestiunea. Cînd pui bine chestiunea răspunsul nu e greu, şi *Caragiale* a prins răspunsul numaidecît din sbor. Şi-i mulţumim că a făcut-o înaintea noastră.

Gr. Alexandrescu. — Dar e vorba: cum numim noi ştiinţele care au a se ocupa cu primitivismul psihic şi cu psihismul matur, cu înfăţişările lor descriptive? Şi cum numim ştiinţa dinamică sufletească, ce le uneşte, pentru ca să formeze totul unitar al unei personalităţi concrete, care, în felul ei, e întreaga lume văzută dintr'un punct de vedere?

Maiorescu. — Intrebarea dumitale, *cucoane Grigorie*, este minunată. Ea conţine şi o serie de explicaţiuni, care nu s'au dat încă. Astfel faptul că fiecare personalitate concretă reprezintă nu numai *lumea psihică*, dar în acelaş timp şi *lumea fizică*, în anumite margini şi preciziuni. Pe cînd lumea fizică e multiplă şi prin ştiinţă tinde să fie *unică*; lumea sufletească, în personalitatea fiecăruia dintre noi, e *unică*, pentruca prin ştiinţă să devină multiplă, ca şi lumea fizică. Vorba e: cum numim ştiinţele corespondentelor psihice?

Caragiale. — Pentru cel dintîi corespondent, eu aş propune termenul de „Sistematica primitivă".

Duiliu Zamfirescu. — Lasă-mă într'asta să te bat, dragă *Iancule*. Eu aş găsi că e mai să-i zic „Pedopsihologia" dela παῖς-δὸς=copil.

Conta. — E mai simplu, în adevăr.

Caragiale. — Mă dau bătut. De-altminteri termenul de „Sistematica fizică“ nici nu-mi prea seamănă mie. Atunci pentru al doilea corespondent, şi luînd drumul lui *Duiliu*, îi putem zice Antropopsihologie.

Maiorescu. — Nu e rău de loc. Rămîne să găsim un termen pentru al treilea corespondent. Eu *i*-aş zice „Dinamica psihică“.

Vlahuţă. — E foarte bine.

Conta. — E bine de tot.

Vlahuţă. — Atunci pentru concretele psihice avem nouă ştiinţe psihice corespunzătoare celor nouă ştiinţe care se ocupă cu concretele fizice. Imi daţi voe să mi-aduc aminte de vremea uceniciei mele filosofice şi să fac un mic paralelism:

Ştiinţe fizice			Ştiinţe psihice
Geograf.	Mineralogia Cosmometereol. Geologia	Petropsihia Stratipsihia Cosmopsihia	Cosmica
Şt. Natur.	Microbiologia Botanica Zoologia	Mistica Fitopsihologia Pragmat. psihică	Concret.
Sociolog.	Etnografia Etnologia Ontogeografia	Pedopsihologia Antopopsiholog. Dinamica psihică	Sistemat.

Maiorescu. — In şedinţa viitoare ne ocupăm cu diviziunile fenomenele psihice, care corespund celor trei divizini ale fenomenelor fizice.

DIALOGUL XXXV

Corespondente psihice ale fenomenelor acustice fototermoelectrice şi de gravitaţie.

Se remarcă de la început greutatea chestiunii. Dar metoda îi poate veni în ajutor. Se stabileşte o gradaţie în intensitatea cauzelor ce produc fenomenele acustice, fototermoelectrice şi de gravitaţie. Fenomenele acustice sînt produse de cauze mai violente, cele fototermoelectrice de cauze mai fine, şi cele de gravitaţie de cauzele cele mai fine şi mai insezisabile. — Se arată apoi o a doua gradaţie în intensitatea efectelor, cu caracter inversu: fenomenele de gravitaţie sînt mai puternice decît cele fototermoelectrice, şi acestea decît cele acustice. — Se caută, în seria de fenomene sufleteşti, care prezintă aceste două gradaţii, şi se găseşte că fenomenele sufleteşti sensitive corespund fenomenelor acustice; fenomenele sufleteşti de memorie corespund cu cele fototermoelectrice; şi fenomenele sufleteşti de raţiune corespun cu cele de gravitaţiune. Se merge cu corespondenţa şi mai departe în ce priveşte fenomenele fototermoelectrice: *lumina* conştiinţei din *memorie*, *căldura* din *memoria imaginativă* şi *electricitatea* din *asociaţia ideilor*. Se stabileşte în fine cele trei ştiinţe psihice din prima corespondenţă: Estologia, ştiinţa sensaţiilor; Mnemonica, ştiinţa memoriei şi Noologia, ştiinţa raţiunii, toate trei, ramuri ale Mnemonologiei.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXV

Corespondentele psihice ale fenomenelor acustice, fototermoelectrice şi de gravitaţie.

Conta. — Azi o să ne fie greu.

Vlahuţă. — De ce?

Conta. — Băgaţi de seamă. E vorba să găsim în lumea sufletească nici mai mult nici mai puţin decît corespondentele Acusticei, Fototermoelectricei şi Gravitaţiunii. Mi-e cam teamă că integralismul o să dea greş.

Maiorescu. — Intr'asta stă şi tăria lui: cu cît e mai grea problema, cu atît mai biruitor, sistemul. Căci una din caracteristicele acestei gîndiri este de a nu ocoli niciodată greutăţile. O ia drept înnainte, şi nu se dă înapoi pînă ce nu le învinge.

Conta. — De asta aşa e; adică, aşa a fost pînă acum. Să vedem cum va învinge astăzi.

Maiorescu. — Pînă nu cercetăm, să nu conchidem. Pentru a vedea corespondentele Acusticei, Fototermoelectricei şi Gravitaţiunii să ne întrebăm mai întîi asupra intensităţii cauzelor acestor fenomene şi-apoi asupra intensităţii efectelor lor.

Oare cercetîndu-le nu găsim noi o oarecare gradaţie? Ce zici, *domnule Trivale?*

Trivale. — Eu cred că da. Fenomenele acustice sînt produse de cauzele cele mai violente: bătăile sau vibraţiile aerului. Fenomenele fotermoelectrice sînt mai fine: vibraţiile electronilor exfoliaţi. Fenomenele gravitaţiunii sînt produsele unei puteri, ce doarme absolut necunoscută şi absolut insezisabilă în masa materiei.

Delavrancea. — Va să zică, din punctul de vedere al cauzelor, ce produc fenomenele acustice, fototermoelectrice şi de gravitaţiune, avem o gradaţie dela cauze mai puternice la mai puţin puternice.

Maioresku. — Să vedem dacă găsim aşa ceva, şi în ce priveşte efectele lor asupra organismului nostru.

Caragiale. — Lasă-mă, *Alecule*, să-ţi iau înnainte.

Vlahuţă. — Nu mă supăr, *Iancule*.

Caragiale. — Mie mi se pare că în privinţa efectelor avem o scară de gradaţie inversă. Fenomenele acustice, produse de cauze mai intense, au efectele cele mai slabe; fenmenele fototermoelectrice, produse de cauze mai puţin intense au efecte mult mai puternice; şi, în fine, fenomenele de gravitaţiune produse de cauzele cele mai insezisabile au efectele cele mai mari.

Gr. Alexandrescu. — Nu înţeleg cum efectele gravitaţiunii ar fi mai puternice decît ale electricităţii sau căldurii, de pildă.

Caragiale. — Păi, gravitaţiunea mînă sorii în spaţiu şi ţine întreaga lume ca într'o mînă. Dacă se isbesc unii de alţii şi se sfarămă, gravitaţiunea

produce, ca efecte, căldură, lumină şi electricitate. Gravitaţia cu alte cuvinte este, indirect, cauza fenomenelor fototermoelectrice.

Gr. Alexandrescu. — Aşa trebue să fie.

Delavrancea. — Dar la ce ne pot servì aceste raporturi?

Maiorescu. — Ne pot fi un îndreptar pentru găsirea corespondentelor lor psihice.

Delavrancea. — Mare minune!

Vlahuţă. — Ce nici pînă acum nu te-ai convins de tăria Integralismului? Atunci ascultă ici. „Mnemonologia“ se ocupă cu fenomenul aducerii aminte. Dar nu-ţi aminteşti decît de ceeace ţi-a intrat în suflet şi s'a făcut, ca să zic astfel, una cu sufletul.

Delavrancea. — Este sibilinic. Vreau mai pe şart.

Vlahuţă. — Vreau să zic că ne-aducem aminte numai de impresiunile care ne-au intrat în suflet sub formă de sensaţii şi percepţii, şi-apoi, păstrîndu-se în suflet, s'a făcut una cu sufletul transformîndu-se în noţiuni, judecăţi, şi raţionamente.

Delavrancea. — Cu alte cuvinte, mă faci atent că avem aci un lanţ de tripartiţii. Lanţul sensaţiunii: impresie, sensaţie, percepţie; lanţul memoriei: apercepţie, reţinere şi reproducere; şi lanţul raţiunii: noţiune, judecată, raţionament. Ba mai ne dai să înţelegem că lanţul sensaţiunii corespunde cu fenomenele acustice; lanţul memoriei cu fenomenele fototermoelectrice; şi lanţul raţiunii cu fenomenele de gravitaţiune.

Vlahuţă. — Dar bine, *Barbule*, tu nu numai pricepi, dar şi întregeşti formidabil gîndirea cuiva.

Maiorescu. — In adevăr, vioae intuiţiune. Ea ne-a simplificat mult lucrurile.

Delavrancea. — Nu ştiu: le-am simplificat ori le-am încurcat. Oare să corespundă scara gradaţiei ce am stabilit la fenomenele fizice, şi la aceste fenomenele psihice?

Maioresuu. — Care sînt fenomenele psihice, care au cauzele cele mai violente?

Delavrancea. — Fireşte nu vor fi nici cele ale raţiunii, nici cele ale memoriei propriu zise: o să fie ale sensaţiei.

Maiorescu. — Dar efectele cele mai puternice care sînt: ale sensaţiei, ale memoriei propriu zise, sau ale raţiunii?

Delavrancea. — N'am ce să fac: îţi răspund, precum te-aştepţi, domnule *Maiorescu:* ale raţiunii. Cu raţiunea mişti puterile naturii. Incep să văd bine, raţiunea e gravitaţiunea lumii psihice.

Gr. Alexandrescu. — Văd eu că le spune cu rost. Dar eu aş vrea ceva mai de-aproape lucrul, şi în privinţa cauzelor, şi în privinţa efectelor.

Delavrancea. — Apoi, lucrul este vizibil. Sensaţiunea e produsă de impresia lumii externe; memoria e cauzată de sensaţie; raţiunea, de memorie. Adică, în acest şir, fiecare e produsă de cauze din ce în ce mai slabe. In acelaş timp, efectele sensaţiei sînt mai puţin importante decît ale memoriei; şi ale raţiunii mult mai importante decît ale memoriei.

Gr. Alexandrescu. — Nu te superi, dacă cer şi exemple.

Delavrancea. — Să presupunem că trei oameni au trei dureri: la cel d'întîi,—durerea e produsă de sensaţie; la al doilea, de memorie; şi la al treilea,

de raţiune. De care dintre ei, dacă ar fi să se răsbune, ar fi să te fereşti mai mult? De cel care simte *momentan* durerea sensaţiei? de cel care simte *durabil* durerea memoriei? sau de cel care simte *calculat* durerea raţiunii?

Gr. Alexandrescu. — Eu să-ţi spun drept, m'aş ferì de acesta din urmă. M'ai făcut să înţeleg perfect aceste raporturi. Şi ele văd că se potrivesc admirabil cu cele pe care le-am găsit în lumea psihică. Acum văd pipăit că fenomenele acustice corespund fenomenelor de sensaţie; fenomenele fototermoelectrice, celor de memorie propriu zisă; şi fenomenele de gravitaţie, fenomenelor raţiunii.

Trivale. — Dar mie mi se pare că putem împinge corespondenţa şi mai departe, dar numai în ce priveşte fenomenele fototermoelectrice, care corespund cu fenomenele de memorie.

Conta. — Nu prea cred.

Maiorescu. — Şi cu toate acestea, domnul *Trivale* are dreptate. Lumina corespunde cu lumina conştiinţei ce ne luminează *memoria propriu zisă;* căldura corespunde cu căldura ce întîlnim în *memoria imaginativă;* şi electricitatea nu poate corespunde decît *asociaţiei ideilor,* care nu este altceva decît un caz particular al memoriei generale.

Gr. Alexandrescu. — Pe cele două d'întîi le înţeleg; dar nu prea văd raportul dintre asociaţia ideilor şi electricitate.

Delavrancea. — Dar cum ai putut găsì dumneata în „Scrisoarea către cometă" raport între cometă şi legiuirile noastre de sub Vodă Ştirbei? Numai un curent de gîndire asemănător cu electricitatea care leagă lucrurile de pe întreg brîul pămîntului l-ar putea explica.

Gr. Alexandrescu. — Aşa e, frate. Cîte năsdrăvănii mai îmi treceau prin cap, cînd scriam poeziile mele!

Maiorescu. — Vezi acum, domnule *Conta*, că dacă iei lucrul cu metodă, — sau cum zice domnul *Delavrancea*, pe şartul lor, — tot ce se părea nespus de greu, e foarte uşor şi foarte limpede.

Conta. — Să spun drept: un gînd omenesc mă face la fiecare moment să mă lupt cu vederile Integralismului; dar deodată vine gîndul dumnezeesc şi mă dă biruit. Domnule *Maiorescu*, ai perfectă dreptate.

Gr. Alexandrescu. — Dar să nu uităm: cum le zicem noi, acestor noi ştiinţe?

Caragiale. — Eu ştiinţei care studiază sensaţiile i-aş zice „Estologia“ dela ἄισθησις=sensaţie.

Duiliu Zamfirescu. — Corect ar fi „Estesologia“, dar sună urît. E bine să adoptăm propunerea lui *Iancu*.

Maiorescu. — S'o adoptăm, deşi, să spun drept, mie nu-mi prea sună bine.

Caragiale. — Şi mai urît ar suna „Sensaţiologia“.

Maiorescu. — Intr'asta ai dreptate. Să-i zicem dar „Estologie“.—Dar cum i-am putea zice ştiinţei care se ocupă cu fenomenele memoriei propriu zise?

Duiliu Zamfirescu. — I-am putea prea bine zice „Mnemonica“, chiar dacă unii s'ar gîndi la „Mnemotehnica“.

Gr. Alexandrescu. — *Duilie* al nostru are dreptate.

Maiorescu. — Aşa dar: „Estologia“, „Mnemonica“. Pe cea de-a treia eu aş zice s'o botezăm Raţiologia, deşi compunerea cuvîntului e hibridă.

Caragiale. — Ca să nu fie hibridă trebue să-i zicem „Noologia“, dela νοῦς=minte.

Maiorescu. — Renunţ la „Raţiologie“ şi adopt propunerea lui *Caragiale*.

Vlahuţă. — Ne-a mai rămas, ca să isprăvim cu corespondentele, diviziunile „Eidologiei“ şi ale „Apercepţiei“.

Maiorescu. — Pentru rîndul viitor, poate, ne vom ocupa cu *Eidologia*.

DIALOGUL XXXVI

Analiza percepţiei.

Se părăseşte chestiunea corespondentelor psihice cu lumea psihică, — pentru a fi reluată mai la urmă, — şi se ia în cercetare chestiunea integralităţii stărilor sufleteşti. Aportul lui Wundt în analiza sensaţiei. *Wundt* şi *Ribot*, *William James* şi *Lange*, şi baza stărilor noastre sufleteşti. — Eruditi şi eruditie. Condiţiile adevărate ale filozofării: erudiţia în filosofie este cultivarea confuziunii. Percepţia simplă. Percepţia figurată. Percepţia transfigurată. Analiza percepţiunii. Cînd putem zice că avem percepţia unui obiect: percepţia în realitate este o sinteză de nenumărate percepţii parţiale. Percepţia şi activitatea primară, secundară şi terţiară. Analiza percepţiei. Elemente obiective. Intelectuale: asociaţii directe de idei, vestmînt senzaţional, elemente energitice. Idei, emoţii, impulsii; — culoare, sunet, mişcare; — formă, intensitate, consistenţă. — Elemente volitive: expresive, motorii, emotive. — Elemente subiective: asociaţii indirecte, inconştiente, emoţionalitate.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXVI

Analiza percepţiei.

Gr. Alexandrescu. — Să spun drept. Cînd am început să filosofăm asupra Psihologiei, mi se părea că în doi-trei şedinţe, avem să isprăvim. Acum sîntem la a nu ştiu cîtea şedinţă — şi sfîrşitul nu-i prea văd.

Conta. — Chestia aceasta a corespondenţelor psihice a fost lungă şi laborioasă.

Maiorescu. — Lungă şi laborioasă, dar plină de consecvenţe. De-acum înainte psihologul n'are să mai poată spune : „am să fac psihologie“ şi apoi să s'apuce să se plimbe prin toate terenurile. Va trebui să-şi aleagă unul dintre ele şi va trebui, nu să se mulţumească cu cîteva observaţiuni şi definiţiuni, ci să-l adîncească după metoda nouă. Va trebui adică, nu numai să se mărginească la una sau alta din stiinţele delimitate şi definite de noi : ci să şi le trateze conform cu natura lor *integrală* şi *schimbătoare* prin cunoaştere.

Duiliu Zamfirescu. — Doamne, domnule *Maiorescu* ; dar dacă, înainte de a termina şi cu corespondenţele psihice, ce ne-au mai rămas, am cerceta

astăzi, pentru variaţiune, natura integrală a existenţei psihologice, sau natura ei schimbătoare prin cunoaştere.

Maiorescu. — Să consult „adunarea celor opt“... Ce ziceţi ?

Caragiale. — Eu zic că n'ar fi rău : Noi sîntem mai toţi artişti, şi, pentru artişti' *variatio delectat.*

Maiorescu. — Să vedem ce zice, domnul *Vasilie Conta* şi *Trivale.* Dumnealor nu sînt artişti, ci filosofi şi critici din naştere.

Conta. — Şi eu cred că n'ar fi rău să intervertim chestiunile. Corespondenţele ne-au cam obosit.

Trivale. — Nu sînt artist ; dar pricep artisticul Intervertirea ar fi o eleganţă.

Maiorescu. — Artiştii tac ; decì s'au raliat la părerea lui *Caragiale.* Eu mă raliez, împreună domnii *Conta* şi *Trivale* la aceeaşi părere.

Vlahuţă. — Eu zic că nu numai trebue să schimbăm mersul, pentrucă e mai plăcut, dar şi dintr'o necesitate de echilibru intelectual. Ultimele chestiuni nu au nevoe de atîtea desvoltări ca aceste corespondenţe şi prea am sfîrşi discuţia scurt. Aşa — după ce vom studia şi natura existenţei psihologice — cu corespondenţele o mai lungim şi dăm întregului o eleganţă necesară.

Duiliu Zamfirescu. — Deocamdată văd că o lungim acum, înainte de vreme.

Maiorescu. — Pînă acum Psihologia a tractat separat cele trei feţe ale existenţei psihologice. Cînd a fost vorba, spre pildă, de faţa intelectuală nu s'a ocupat şi de celelalte feţe decît ca de nişte influenţe, care ar putea să întunece faţa intelectuală. Lucru adevărat din punct de vedere logic.

Sentimentul şi voinţa — unul prin *colorit*, cealaltă prin *tendinţă* — împiedică adevărul, adică raporturile către care trebue să tindă intelectul. Dar în Psihologie nu e vorba de idealul către care trebue să tindem, ci de realitate. Iar realitatea e clară. Orice stare sufletească este integrală, adică cuprinde cele trei feţe, şi pentru a le putea cunoaşte în adevărul lor, trebue să le studiem în toate elementele lor.

Gr. Alexandrescu. — E bine să luăm pe rînd stările sufleteşti cele mai caracteristice şi să vedem cum sînt arătate în Psihologia actuală şi cum ar trebui să fie arătate după Psihologia integrală.

Maiorescu. — Aşa să facem. Incepînd de la cea mai simplă — de la sensaţie — fac observaţia că numai un filosof german, *Wundt*, a arătat caracterului ei triplu. El a fost cel dintîi care a arătat că o sensaţie are o *calitate*, un *ton* şi o *intensitate*. Spre exemplu. Sensaţia unei raze de lumină e mai întîi luminoasă: — aceasta e *calitatea;* e, apoi, plăcută: — aceasta e *tonul;* are o tărie: e mai slabă sau mai puternică: — e *intensitatea*. Dar *Wundt* n'a văzut că aceste trei feţe sînt însăşi feţele sufletului şi că, concepută astfel, sensaţia este *integrală*. Dar el are meritul de a fi analizat acest caracter integral al sensaţiei. Alţi filosofi, unul american, *William James* şi altul, danez, mi se pare, *Lange* au arătat substratul voliţional-organic al stărilor noastre sufleteşti; dar, în afară de ciudata lege a producerii sentimentului, care s'ar fi datori fiziologicului, ca şi mai ciudata filosofie a adevărului pragmatic, n'au mai scos nimic din observaţia lor parţială.

Conta. — Un alt filosof — acesta, francez, *Th.*

Ribot — a arătat că stările sufleteşti au un substrat afectiv. Lucru adevărat; dar tot atît de adevărat e că ele au şi un substrat volitiv. Cu alte cuvinte, că sînt *integrale*. Dar nici *Ribot*, nici *Wundt* n'au putut scoate din observaţiile lor juste, tot ce trebuia să scoată.

Caragiale. — Cum văz, ne-am apucat să facem erudiţie filosofică. „A se slăbi!"

Delavrancea. — (La ureche) Iar ai început s'o iei razna! Vezi cu cine vorbim!

Caragiale. — Ai dreptate. Rugu-vă să ertaţi reflexia mea cam îndrăsneaţă. Dar, vă rog, în acelaş timp să nu uitaţi că bagajul erudiţiei noastre e mic de tot. Noi putem fi bogaţi în suflet — în idei, în simţiri, în avînturi şi impulsiuni. Dar în nume proprii şi în nomenclaturi de teorii sîntem cam săraci. S'o lăsăm filosofilor de catedră — erudiţia şi să ne concentrăm toată atenţia noastră asupra celor ce găsim în sufletul nostru.

Duiliu Zamfirescu. — *Iancu* are dreptate, cu atît mai mult, cu cît îi dăm prilejul s'o lungească.

Caragiale. — Fără şfichiuri, *Duilă!* Aci facem ştiinţă, şi ştiinţa se face cu observaţie, logică şi metodă. Am învăţat de la popoare mai înaintate, şi cum să observăm, şi cum să procedăm, şi cum să aplecăm aparatul logic. Nimeni n'a făcut ştiinţă *altfel*. Aşa o putem face şi noi. Şi poate că, uşuraţi de balastul erudiţiei, vom putea observa mai bine de cît înaintaşii noştri; vom proceda mai metodic şi vom raţiona mai logic. Ce-am lucrat aci, împreună, pînă acum, e destulă dovada. Incă odată rog pe domnul *Maiorescu* şi pe *Conta* să mă erte. Stixul către care am plutit fără să vrem e de vină. (Plutesc spre înălţimile Empireului).

Maiorescu. — Acum sîntem în Empireu, *Caragiale*; — şi deci nu mai încape nicio ertăciune. Nici eu nu sînt pentru erudiţie; mai cu seamă pentru cea nemistuită, cum se obişnueşte astăzi în filosofie, filologie şi istorie la Universitate. Dar erà drept să arătăm de unde i-au venit Integralismului impulsiunile prime, pentru a avea curajul să ceară ca stările sufleteşti să fie totdeauna privite integral.

Gr. Alexandrescu. — Dar par'că erà vorba să examinăm stările sufleteşti cele mai caracteristice şi să arătăm integralismul lor. Vedem însă că noi discutăm pe-alăturea.

Maiorescu. — Pe-alăturea şi totuşi la punct. Căci am arătat că sensaţiunea este integrală, avînd o lature intelectuală — calitatea; o lature afectivă — tonul; şi o lature volitivă — intensitatea. Să arătăm că tot atît de integrală e *percepţiunea*. După Psihologia actuală, percepţia este o sinteză de sensaţii, cărora li se adaogă reprezentări capabile să ne facă a recunoaşte obiectul perceput. Cu alte cuvinte din definiţia percepţiei lipsesc elementele afective şi volitive. Analiza, ce integralismul face percepţiunii, este mult mai bogată şi mai veridică. Mai întîi integralismul recunoaşte trei forme de percepţii: percepţia *simplă* a omului obişnuit; percepţia *metaforică* a omului de talent; şi percepţia *transfigurată* sau *intuiţia* omului genial.

Caragiale. — Aceasta e o vedere, ce-mi convine. Altfel vedem noi lucrurile, şi altfel orice individ de pe drum.

Gr. Alexandrescu. — Dar eu aş vrea să pipăi deosebirile dintre ele.

Maiorescu. — Să mai punem şi tineretul la muncă.

— şi la examen. Ia analizează, după Integralism, percepţia, domnule *Trivale!*

Trivale. — O s'o fac; dar cu oarecare menajamente. Şi rog pe domnul *Vlahuţă* să mă urmărească. E vorba la urmă să facem un tablou.

Vlahuţă. — Il vom face.

Trivale. — Percepţiunea simplă se datoreşte numai impresiilor din afară. Percepţiunea metaforică sau figurată se datoreşte, nu numai impresiilor din afară, dar şi formei în exprimare. Percepţiunea transfigurată sau intuiţia se datoreşte impresiilor din afară, dar modificate *calitativ*, şi în fond, şi în formă, de elementul mistic ce unifică stările sufleteşti.

Gr. Alexandrescu. — *Trivăluţă* dragă, nu uita că eu cer totdeauna să pipăiu lucrul. Dă-ne pilde.

Trivale. — Cînd dumneata ai scris „Ucigaşul fără voe“ ai avut înaintea ochilor minţii un om o îndit, care se credea nevinovat. Pe acest om l-ai văzut la ocnă: avea o anume înfăţişare, ţi-a produs anume impresie şi te-a îndemnat să faci poezia cu titlul „Ucigaşul fără voe“. Dumneata în acest caz ai avut o percepţie simplă, o percepţie ca toţi oamenii. Punîndu-l însă pe el să vorbească poeticeşte:

O temniţă adîncă mi-e locuinţa
Prin dese, prin negre zăbrele de fier
O rază pierdută îmi spune fiinţa
Cerescului soare, seninului cer. —

ai transformat percepţia simplă, într'o stare sufletească, ce presupunem la bază o percepţie metaforică. Pe omul acela presupui că l-ai vazut lamentîndu-se în versuri.

Se pare dar că dumneata, deşi întru început ai avut *percepţia simplă* a ocnaşului, ceeace se vede din primul vers, mai pe urmă ai transformat acea percepţie simplă într'una *metaforică* prin darul dumitale de a da expresiune poetică unei realităţi văzute. Elementul mistic implicat în acest talent de formă a schimbat percepţia din simplă în percepţie figurată. Mai departe însă găsim o altă percepţie radical transformată; anume cînd descrii visul, pe care admiţi că-l avusese omul osîndit, înainte de a-şi ucide soţia:

Văzui: în bătrîne păduri depărtate
Părea că mă aflu; eram călător
Dar calea pierdusem; pe ramuri uscate
Cîntă cucuveaua cu glas cobitor...

Sufla un vînt iute şi luna 'ngrozită
In spaţiuri veşnici trecea alergînd
Cu stinsele-i raze, cu faţa-i pălită
Intinse pustiuri abia luminînd.

Găsim în aceste strofe o viziune a dumitale, pe care o dai ca a ucigaşului. Această viziune nu e decît o percepţiune internă, pe care elementul mistic, atît în fond cît şi în formă, a transfigurat-o.

Maiorescu. — Deşi era vorba să arătăm *conţinutul* percepţiei, după Integralism, — lucrurile, pe care ni le spune domnul *Trivale* cu privire la *sfera* ei, sînt foarte interesante. Ba cred că, în această privinţă se pot spune şi alte lucruri poate tot atît de interesante.

Delavrancea. — Va să zică percepţiunea poate fi de trei feluri: simplă, figurată şi transfigurată. Simplă, cînd e lipsită de elementul mistic; figu-

rată cînd e transformată prin elementul mistic al formei, şi transfigurată, cînd elementul mistic o transformă calitativ, atît în fond cît şi în formă. Exemplele sînt concludente.

Maiorescu. — Dar iată ce mai e. Psihologia actuală confundă adesea *percepţia* cu *obiectul perceput*. E destul ca *să recunoaştem* un obiect că este *cutare* obiect şi nu altul, pentruca să zicem că l-am perceput. In realitate această recunoaştere designează *obiectul*, dar *nu constitue percepţia*. De fapt un obiect nu e perceput cu adevărat decît dacă îl supunem la nenumărate acte perceptive. Obiectul este unul, iar percepţiunile pot fi sute şi chiar mii. Percepţia este în realitate ştiinţa despre un lucru pipăit, iar pentru a ajunge la această ştiinţă trebue nenumărate cazuri de observare, adică de percepţii parţiale.

Gr. Alexandrescu.— Analizezi frumos şi de sigur n'ai să ne lipseşti nici de vreo pildă.

Maiorescu. — Iată. Noi ne cunoaştem de mult cu toţii, — unii, din lumea de dincolo; alţii, şi numai din lumea de-aici. Putem zice însă că fiecare dintre noi avem percepţiunea întreagă a celorlalţi? Nu. Şi iată de ce. Atenţiunea, instrumentul percepţiei, se îndreaptă numai asupra unei părţi concrete sau abstracte din existenţa noastră. Adică numai o parte răsare în percepţie ca activitate *primară* — ca *conştiinţă însoţită de cunoştinţă* — restul rămîne în penumbră, ca activitate *secundară*; — ca *conştiinţă lipsită de cunoştinţă*; —dar mai cu seamă, rămîne în umbră, ca activitate *terţiară, subconştientă*. Aceasta, într'un moment. In momentul următor avem o a doua percepţie, în care punctul vizual al atenţiei e schimbat: acti-

vitatea primară de mai nainte devine secundară; o parte din activitatea terţiară se preface în secundară. Indată ce, în percepţia unui obiect, schimbăm punctul de vedere, schimbăm, şi zonele celor trei activităţi, şi odată cu ele, şi înfăţişarea obiectului. Iar a observa nu însemnează altceva decît a percepe acelaş obiect din nenumărate puncte de vedere, fapt care face ca natura lui proprie să iasă cît mai mult în relief, în sintezele ce putem face ulterior din aceste observaţiuni.

Delavrancea. — Cu alte cuvinte în afară de percepţiuni simple, figurate şi transfigurate mai putem avea percepţiuni superficiale, necomplete şi complete.

Maiorescu. — In acest chip tocmai voiam să şi le denumesc.

Conta. — Dar noi, — după cum ne-a dus discuţia, — trebue să analizăm mai întîiu elementele percepţiei şi-apoi să ne ocupăm de felul lor.

Maiorescu. — Aşa s'ar fi căzut lucrul într'o expunere sistematică. Nu uitaţi însă ca acì e vorba să stabilim punctele din vedere din care, punîndu-se Integralismul, caută să înnoiască Psihologia. Şi e destul că am deosebit atîtea feluri de percepţiuni, pe care psihologia curentă nu le cunoaşte. Dar lucrul este şi mai isbitor, dacă vom analiza elementele, pe care Integralismul le vede în percepţie. Zi, domnule *Trivale!*

Trivale. — Percepţia, deşi e de natură precumpănitor intelectuală, este o stare sufletească integrală şi foarte complexă. Fiind integrală, ea trebue să aibă în conţinutul ei intuitiv stări sufleteşti nu numai intelectual-obiective ci şi afective-obiective şi volitiv-obiective.

La rîndul lor elementele obiective au elemente subordonate intelectuale, dar şi afective şi volitive, care susţin acel element intelectual, element pe care, de la analiza noţiunii, îl ştim inteligibil, dar nereprezentabil. Astfel, din punct de vedere obiectiv, percepţia conţine idei, ce se asociază *direct* cu substanţa ei şi ne fac să recunoaştem, pe baza experienţei trecute, obiectul, ce percepem. In acelaş timp, conţine elemente afective, ce constitue vestmîntul sensaţional: conglomeratul sensaţiilor văzut prin categoria plăcerii sau durerii. In fine, mai conţine elemente volitive sau energetice, care sînt şi cele mai importante, precum vom vedeà.

Gr. Alexandrescu. — Fă-ne un tablou, *Trivăluţă*, ca să reţinem mai bine ce spui.

Trivale. — Să vi-l fac:

Percepţiunea

elemente *intelectual-obiective*

asociaţii directe de idei	vestmînt sensaţional	elemente energetice
idei emoţii impulsii	culoare mişcare sunet	formă intensitate consistentă

elemente *volitiv-subiectiv-obiective*	elemente *afectiv-subiective*
elemente expresive, motorii, emotive	asociaţii indirecte, asoc. inconştiente, emoţionalitate

Gr. Alexandrescu. — Dar văd că ai mai adăogat ceva.

Trivale. — Tocmai vream să vă spun acum ce-am pus în tablou. Elementele intelectual-obiec-

tive, ce ne vin din afară, deşteaptă în suflet *asociaţii de idei*, care ne-au fost lăsate în conştiinţă de experienţa noastră trecută. Aceste asociaţii sînt şi ele integrale, şi deci nu sînt numai idei pure dar şi emoţii şi impulsii. Acestea sînt, ca să zicem aşa intelectual-intelectuale sau şi mai bine *intelectual-obiective*. Dar tot între aceste elemente avem înfăţişarea afectivă a obiectului ce percepem. Este *vestmîntul sensaţional*, care are drept elemente: *culoarea, sunetul, mişcarea*. Cu alte cuvinte şi acest vestmînt sensaţional este integral şi se descompune într'un element mai mult intelectual: culoarea; într'unul, mai mult afectiv: sunetul; şi într'unul mai mult volitiv: mişcarea; culoare, sunet şi mişcare, pe care le vedeţi în coloana a doua sub titlul vestmînt sensaţional. In fine, pe lîngă asociaţiile de idei şi vestmîntul sensaţional, mai avem *elementul energetic-volitiv*, care constă iarăşi în trei manifestări cerute de integralism: este elementul energetic-intelectual, *forma*; elementul energetic-afectiv, *consistenţa*, şi elementul energetic pur: *intensitatea*.

Gr. Alexandrescu. — Mare comedie, *Trivăluţă*, dragă. Şi zici că toate aceste elemente năsdrăvane se găsesc într'o simplă percepţie?

Caragiale. — Apoi să vă spun drept, şi eu le găsesc prea multe, şi propun să amînăm continuarea pentru şedinţa viitoare.

Maiorescu. — Dacă nu e auditor, oratorul trebue să tacă.

DIALOGUL XXXVII

Integralismul noţiunii, judecăţii, raţionamentului.

Se dau exemple prin care se arată elementele obiectiv-intelectuale, subiectiv-afective şi subiectiv-obiectiv-volitive ale percepţiei.— Se relevă bogăţia ei de conţinut, ca temeiu al cunoştinţelor omeneşti de tot felul. In specie se arată fecundarea acestei bogăţii prin elementul mistic şi transformarea percepţiei în calitativ deosebita *intuiţie*. — Se reaminteste compoziţia noţiunii, cea mai subtil-intelectuală dintre stările noastre sufleteşti şi se stabileşte constituţia ei integrală. — Compoziţia integrală a judecăţii. — Poeţii şi criticii. — Adîncime şi extensiune. — Conducători şi conduşi. — Mijloace pentru a păstra experienţa vieţii. — Memoriile lui *Maiorescu*. — Constituţia integrală a raţionamentului. — Se înlătură obiecţia intelectualităţii pure a matematicei. — Pasiunea celor ce se ocupă cu Matematica. — Nici ştiinţa formelor nu scapă de integralitate.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale. Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXVII

Integralismul noţiunii, judecăţii, raţionamentului.

Gr. Alexandrescu. — *Trivăluţă* dragă, ştii bine că eu filosof nu pot devenì, decît dacă-mi dai pilde. Şi deci îţi cer să-mi arăţi care sînt, într'o percepţie, elementele obiectiv-intelectuale, cu toate feţele lor intelectuale, afective şi energetice.

Trivale. — Dacă-mi dau voe domnul *Maiorescu* şi domnul *Conta*, cu aceasta aş vrea să şi continuu în şedinţa de astăzi.

Maiorescu. — Cine are ceva de spus, are dreptul să vorbească.

Trivale. — Să iau un exemplu celebru, dar care a fost adus de *Fechner* ca să dovedească nişte asociaţii de idei, pe care noi le numim *directe*, ale unei percepţiuni: ale *percepţiunii unei portocale*. Dacă ne arată cineva portocala de la distanţă, noi nu ştim că e portocală — şi nu o percepem ca portocală, — decît dacă impresiunile, ce ne trimite, deşteaptă în conştiinţa noastră idei, stări sufleteşti emotive, stări sufleteşti energetice, pe care le-am avut altădată cu ocazia altor percep-

ţiuni ale unui asemenea fruct. Sînt stări sufleteşti păstrate în memorie, care revin sub formă de asociaţie de idei discrete, se adaogă la impresiile actuale şi ne face să recunoaştem că obiectul, ce ne este arătat, este o portocală şi nu altceva. Aceste stări sufleteşti, deşi sînt intelectuale sînt nuanţate cu afectivitate şi voinţă prin faptul că, în aducerea noastră aminte, se trezeşte urme de mirosul ei plăcut şi de impulsiuni de-a ne-o apropria. Toate la un loc formează ceeace am numit *asociaţii directe de idei.* — De îndată ce am recunoscut portocala, în percepţia noastră, se ivesc şi celelalte elemente afective. Mai întîi se iveşte mai viu vestmîntul sensaţional, care se îmbogăţeşte în măsura, în care o purtăm în mîini şi o pipăim, o vedem, o mirosim, ba şi o auzim, dacă o apăsăm. Astfel portocala ne apare cu o anume *greutate:* sînt sensaţiile motorii; cu anume *culoare*: sînt sensaţiile vizuale, cu anume *sunet*; sînt sensaţiile auditive. La ele se adaogă sensaţiile de *pipăit* şi *temperatură* în legătură cu sensaţiile motorii; — şi sensaţiile de *miros* de bun de mîncat, în care intră *gustul* şi sensaţiile *organice*, în legătură cu culoarea. Cu alte cuvinte portocala ne apare ca un conglomerat de sensaţii, constituind, cum am zis, vestmîntul sensaţional. In acelaş timp, ba la unele chiar mai mărite, ne dăm seama, în percepţie, de elementele energetice. Astfel portocala are o *formă* — e lucrul ce-l constatăm mai întîi; o anume *consistenţă* şi *tărie* sau *intensitate.* Ca şi vestmîntul sensaţional şi ca şi asociaţiile directe de idei — aceste sensaţiuni sînt toate *obiective: toate le localizăm în obiect, chiar şi pe cele de gust şi organice* întrucît noi găsim

că portocala este comestibilă. Sînt *elementele intelectual-obiective* ale acestei percepţii.

Maiorescu. — Cum vezi, cucoane *Grigorie, Trivăluţă* al dumitale, s'a achitat cu destoinicie de ceeace a promis. Acum mai departe: *elementele afectiv-subiective.*

Trivale. — Deşi în sensaţiile enumerate pînă acum găsim şi elemente afective, nu întrucît sînt subiective le-am enumerat, ci întrucît le-am perceput în obiectul dat, în afară din noi. Dar, pe lîngă aceste sensaţii afectiv-obiectivate, se mai deşteaptă în noi elemente, pe care le simţim *în noi.* Aşa, de exemplu, odată cu judecata implicată în percepţia că portocala e bună de mîncat se trezeşte în noi *apetitul.* Popular se zice că ne lasă gura apă, cînd vedem un fruct aşa de frumos şi ne este şi niţel sete. Este elementul afectiv-subiectiv, întrucît îl simţim în *subiectivitatea noastră.* In acelaş timp, simţim şi pornirea de a apuca portocală, de a-i rupe coaja, de a-i fragmenta miezul şi de a-l băga în gură. Aceasta pornire, strîns legată de apetit, este de natură volitivă, rămînînd totuşi afectiv-subiectivă. Odată cu aceste stări sufleteşti, mai avem şi *asociaţii de idei indirecte* de natură intelectual-subiectiv. Astfel cineva îşi poate aduce aminte, cum zice *Fechner,* de cerul frumos al Italiei, unde creşte portocalul; altul, poate, de ţărmurile rîzătoare ale Greciei, etc. Aceste asociaţii de idei se deosibesc de cele directe, întrucît asociaţiile directe sînt obiective, simţite de toată lumea în portocală; pe cînd cele indirecte sînt *variabile* cu experienţa insului, care primeşte percepţia.

Maiorescu. — Iată dar pe lîngă elementele

obiective, un alt şir de stări sufleteşti de natură subiectivă. Dar par'că vorbiseşi şi de un al treilea element subiectiv-obiectiv sau energetic.

Caragiale. — Dar multe mai sînt! Şi totuşi nu pot nega că sînt,—şi sînt limpede deosebite una de alta.

Trivale. — Elementul subiectiv-obiectiv sau energetic este acela, prin *care percepţia tinde să fie exprimată.* Cînd am văzut portocala, par'că avem, cum se zice, „pe limbă" şi vorbele: „Ce portocală frumoasă", sau „iată o portocală"! Acest element energetic cuprinde o mişcare spre expresiune, o mişcare tot de natură integrală, adică însoţită de elemente intelectuale şi afective. Mişcarea spre expresivitate este energetică pură, dar ea are o rădăcină ce întăreşte acest îmbold spre expresiune: reziduul reprezentativ al vechilor percepţiuni ale portocalei, reziduu care e de natură afectivă; — şi nu numai o rădăcină, ci şi o floare: însăşi expresiunea, prin care o numim şi care e de natură intelectuală.

Delavrancea. — Cum văd eu integrală nu e numai percepţiunea prin elementul intelectual obiectiv, prin cel subiectiv-afectiv şi prin cel energetic obiectiv-subiectiv; integrale sînt şi subelementele, în care se desface fiecare dintre ele; ba chiar şi elementele subordonate acestor subelemente. E o subtilă analiză, care face, în adevăr, din fiecare percepţie, o întreagă lume.

Caragiale. — Ei, lumea acestă, pe care o constitue percepţia, am vedea-o şi mai bine — sau mai bine zis, am simţi-o — dacă n'am pluti în aceste regiuni empirice unde stările sufleteşti îşi pierd afectivitatea şi energia şi rămîn numai cu

intelectul. Dar, pe marginile Stixului, sau chiar în Dumbrăvile noastre Elizee, — dar mai cu seamă pe pămînt — toata analiza această, care acum ne pare, din aceasta pricină, că prea tae firul în patru, — ne-ar părea cu altă viaţă, ar avea alt must.

Delavrancea. — Bine, toate bune: dar la ce toată despicătura această a unei stări sufleteşti?

Caragiale. — Na-ţi-o bună, că ţi-am dres-o! Păi, lasă că ne-a arătat că, percepţia nu e *o simplă* stare sufletească intelectuală, cum Psihogia curentă o consideră, ci o stare sufletească foarte complexă în care se regăsesc toate faţetele sufletului, — o stare sufletească integrală; dar, în acelaş timp, ne-a făcut să pipăim isvoarele de unde — domnii filosofi si critici să nu se supere, — ne adăpăm, noi, poeţii, pentru ca să pătrundem, cu cuvîntul nostru, în inimile oamenilor. Dacă n'ar avea percepţia atîtea elemente, de unde am putea pune must în fraza noastră?

Maiorescu. — *Caragiale* are dreptate; numai că face o mică, nu zic greşală, dar trecere cu vedere. Nu numai din bogaţia percepţiei îşi trage poetul viaţa cu care pune în mişcare sufletul; dar, mai cu seamă, *din elementul ce fecundează această bogăţie!* Acest element nu vine, la poeţi, din afară, ci din năuntru, din năuntru de tot, din adîncurile lor sufleteşti. Este *elementul mistic*. El fecundează bogăţiile percepţiei şi el le face să se furişeze atît de uşor în inimile noastre — ale filosofilor, criticilor şi ale celorlalţi oameni, care, şi ei, sînt oarecum mai mult sau mai puţin critici sau filosofi.

Delavrancea. — In adevăr, ceeace desparte, pe poeţi de ceilalţi oameni va fi acest element mistic;

dar cred şi ce zice *Caragiale*. Căci dacă n'ar fi în percepţia noastră atît de multe şi variate elemente, nici elementul mistic n'ar avea ce să fecundeze.

Maiorescu. — De asta, aşa e. Elementul mistic schimbă calitatea percepţiei, făcînd-o intuiţie; dar tăria, ce se vede în sensul dumneavoastră, al poeţilor, vine în adevăr din bogăţiile percepţiei care la Dv. sînt deadreptul intuiţii. — Dar e vremea să trecem mai departe — la noţiune, judecată, raţionament, luînd-o pe laturea intelectuală; — la stările sufleteşti emotive, sentimente şi pasiuni, pe laturea afectivă; — şi la instincte, habitudini, tendinţe şi hotărîri, pe laturea volitivă.

Duiliu Zamfirescu. — Dar mai e mult drum de străbătut.

Vlahuţă. — In adevăr, trebue să ne apropiem de ţărmurile Stixului. Numai acolo vom putea filosofa asupra sentimentelor, planurilor, hotărîrilor.

Maiorescu. — Să zicem că a venit vremea aceea. Aide, să plutim! (Plutesc cu toţii în spre Stix). Integralismul stărilor sufleteşti, dovedit odată în elementele sufleteşti cele mai subtile — cum e noţiunea, judecata şi raţionamentul, — nu mai are nevoe de analiza stărilor sufleteşti, în care afectivitatea şi voinţa sînt evidente, şi unde conştiinţa, ca conştiinţă, este elementul intelectual veşnic prezent. Să ne reluăm dar firul.

Gr. Alexandrescu. — Firul ne-ar duce la analiza noţiunii. Dar într'una din şedinţele trecute am văzut, şi încă bine de tot, natura ei integrală. Aşa că ar trebui să trecem la judecată.

Maiorescu. — Cuconul *Grigore* are dreptate.

Prezidenţia de vîrstă se afirmă din ce în ce mai puternică. Cea efectivă a amuţit de tot.

Duiliu Zamfirescu. — Amuţire, nu; reflexie, da. Sînt încîntat de toate analizele ce s'au făcut, oricît de subtilisme ar fi. Să trecem la judecată, cum zice prezidentul nostru de vîrstă, coconu *Grigore*.

Conta. — Judecata e legătura inteligibilă între două noţiuni. Legătura aceasta este nereprezentabilă, fiind inteligibilă. Par'că aşa am stabilit noi într'una din şedinţele trecute. Dar dacă e nereprezentabilă, cum mai poate fi afectivă sau energetică?

Maiorescu. — Aşa pare lucrul la prima vedere. Dar legătura se face între două noţiuni şi se reazimă pe conţinutul lor. Dacă acest conţinut este sărac, dacă nu are destul reziduu reprezentativ, din pricină că, la baza lui, nu se găseşte o suficientă experienţă, atunci cu ce siguranţă se mai poate face acea legătura? O judecată şovăelnică nu e o judecată. O judecată hotărîtă nu poate fi astfel fără mult conţinut afectiv şi energetic pe care nu i-le pot da decît percepţiile numeroase ale experienţei.

Vlahuţă. — Aşa vrea, domnule *Maiorescu*, să fac o observaţie, care stabileşte deosebirea dintre poeţi deoparte, şi filosofi şi critici, de alta.

Conta. — Interesant.

Maiorescu. — Te ascultăm cu plăcere.

Vlahuţă. — Poeţii trebue să pătrundă în adînc percepţiunile ce au. De aceea ei se pot mulţumi cu mai puţine experienţe, dar *intensive*. Criticii şi filosofii, din potrivă, trebue să-şi îmbogăţească percepţiunile în *extensiune*. Ei trebue să aibă mult

mai multă experienţă decît poeţii. De aceea ei pot fi mai uşor conducători decît poeţii creatori. Poeţii pot arăta direcţia, dar de mînă ne duc criticii şi filosofii. Numai bogata lor experienţă le dă acest drept.

Maiorescu. — Ei da! Cînd mă gîndesc la mine că de la vîrsta de 15 anl, adică timp de 62 de ani, zi de zi, pentru ca să-mi pot păstra experienţa dobîndită, mi-am notat impresiile, ce mi le făceau oamenii şi cărţile, — se înţelege de la sine şi autoritatea ce mi-am cîştigat-o în anii bătrîneţii. La acest fel de lucrare cu greu se supun poeţii, şi de aceea, pe cît sînt de admiraţi ca creatori, pe atît sînt de neascultaţi ca mentori.... Dar să revenim la judecată.

Delavrancea. — Apoi din momentul ce aţi făcut apologia îmbogăţirii noţiunilor prin experienţă, ca temeiu al diferitelor judecăţi, ce se pot face asupra lor, e de la sine înţeles că şi judecăţile, prin noţiunile, ce se leagă în fiecare dintre ele, sînt integrale: legătura e intelectuală: reziduul reprezentativ al noţiunilor este afectiv şi exprimarea judecăţii în cuvinte este volitivă.

Maiorescu. — Ai tras consecvenţele, pe care eu aveam să le trag. Atît mai bine. Mintea asculta-noţilor merge mai repede ca vorba cuvîntătorului. Să trecem la raţionament.

Duiliu Zamfirescu. — Eu cred că e de prisos să mai insistăm. Din momentul ce raţionamentul nu e decît o înlănţuire de judecată, iar judecăţile o legătură de noţiuni, se înţelege că, aşa cum sînt noţiunile, sînt şi raţionamentele, şi deci integrale ca şi ele.

Conta. — Toate ar fi bune, dacă n'ar exista

ştiinţele formelor, în specie Matematica. In Matematică relaţiunile, mi se par că sînt pur intelectuale. Unde e afectivitatea? Unde e energetismul?

Maiorescu. — Ar trebui să întrebăm de aceasta pe un matematic. Şi dacă am mai adăoga la întrebările dumitale: de ce matematicul îşi pierde zile şi nopţi cu exerciţii şi probleme? De ce-şi leagă viaţa întreagă de o problemă? Ce-a simţit *Newton* cînd a văzut că lumile atîrnă de formula lui?... Ce zici, domnule *Conta?* Mie mi se pare că formele acestea nu sînt moarte cum le credem noi. Matematicianii n'ar munci în domeniul lor, dacă n'ar intui. Ei văd. Ei văd nimic, linii şi raporturi care îi încîntă; iar unde nu văd, se întristează. Ei aleargă, ca *Pascal* după coşul unei trăsuri, ca se scrie formulele, ce le-au răpit mintea. Ei se simt înfriguraţi în rezolvarea unei probleme; şi nu cred că e pe lume o decepţie mai mare decît a geometrului, care nu isbuteşte să deslege o teoremă! De unde aceste frămîntări şi necazuri? De unde aceste bucurii şi încîntări, dacă matematicii ar lucra numai cu lucruri moarte? Vezi că pentru ei o linie vibrează, o figură îi escită, un raport, o formulă, un simbol îi încîntă. Să mai continuu?

Gr. Alexandrescu. — Te-om asculta pînă la judecata de apoi, aşa de frumos le spui. Dar ne-ai convins, şi cred că l-ai convins şi pe domnul *Conta.*

Conta. — Eu cred că asupra acestei admirabile replice, trebue să ne odihnim minţile.

Duiliu Zamfirescu. — Atunci restul chestiunii rămîne pentru şedinţa viitoare.

Toţi. — Aşa, aşa.

DIALOGUL XXXVIII

Integralitatea stărilor afective și volitive.

Intrucît Psihologia curentă recunoaște integralitatea stărilor de conștiință. — Integralismul stărilor sufletești afective. — Plăcere; — seninătate; — durere. — Emoții; — sentimente; — patimi. Combinația dintre ele. — Teoria lui *Spencer* în privința voluptății durerii. — Inexactitatea ei. — Principii: orce stare afectivă este integrală în sensul că plăcerea, durerea și seninătatea se găsesc în orișice stare afectivă — numai că două dintre ele se subordonează celei de-a treia. — Recunoașterea că stările afective, fiind evoluționare și trecătoare nu pot fi studiate mai cu seamă că sînt absolut subiective. — Necesitatea de a studia stările afective numai cînd sînt cristalizate în toată evoluția lor, în capodoperele artistice. Exemplu: starea afectivă a *fricii* cristalizată în „O făclie de Paști". — Analiza ei. — Acelaș procedeu pentru pătrunderea stărilor sufletești volitive. — Starea sufletească volitivă din „Apus de soare". — Analiza ei. — Influența filosofilor asupra literaților, și a literaților asupra filosofilor. — Și stările sufletești politice se pot studia tot cînd sînt cristalizate într'o capodoperă.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXVIII

Integralitatea stărilor sufleteşti afective şi volitive.

Conta. — Astăzi, va să zică, în chestia stărilor sufleteşti, avem să ne ocupăm cu fenomenele sensibilităţii. Şi, din capul locului, fac observaţiunea că şi Psihologia curentă recunoaşte natura integrală a acestor stări sufleteşti.

Gr. Alexandrescu. — In ce fel?

Conta. — Cînd se produce o plăcere sau o durere în sufletul nostru, această Psihologie se întreabă: cine-a produs-o? Este elementul intelectual. In acelaş timp ce efecte are? Este elementul energetic. Şi nu face cine ştie ce caz din răspunsurile la aceste întrebări.

Maiorescu — Nu numai că nu face caz de ele, dar nici nu-şi dă seama de natura stării afective plăcute sau dureroase. In adevăr, Psihologia actuală recunoaşte trei feluri de stări afective *emoţiunile*, *sentimentele* şi *pasiunile*. Emoţiune e, de exemplu, surpriza, care este o stare afectivă *violentă* şi *trecătoare*. Sentiment e, de pildă, prietenia, stare afectivă *calmă* şi *durabilă*. Pasiune este

amorul absolut, stare afectivă *durabilă* şi *violentă*. Dar ceeace trebue să numim stare afectivă nu este, ca să zicem astfel, volumul acestor formaţiuni sufleteşti care pot fi şi intelectuale, dar mai cu seamă volitive, cît coloratura lor dureroasă ori plăcută ori olimpian-senină. Cu alte cuvinte, deşi durerea, plăcerea şi seninătatea caracterizează stările afective, nu aceste note slujesc la clasificarea lor, ci elementele intelectuale şi energetice ce cuprind.

Conta. — Observaţia este interesantă; dar unde vreţi s'ajungeţi cu ea?

Maiorescu. — Aceste puncte de vedere trebue împreunate. Durerea trebue să cuprinda emoţii, sentimente şi patimi; aşijderea plăcerea; şi tot emoţii, sentimente şi patimi trebue să cuprindă şi seninătatea.

Plăcere	Seninătate	Durere
	în emoţii sentimente patimi	

Maiorescu. — In această clasificare, trebue să se ţină seamă însă de integralism în sensul că plăcerea, seninătatea şi durerea trebue să cuprindă ca subordonate, şi contrariile lor. Plăcere *pură*, seninătate *pură*, durere *pură* nu există. Plăcerea are ca elemente subordonate *durerea* şi *seninătatea*; seninătatea are ca elemente subordonate *plăcerea* şi *durerea*; durerea are ca elemente subordonate *plăcerea* şi *seninătatea*. Aşa numita *voluptate a durerii*, semnalată de *Spencer nu este*

un caz special; este caracteristica generală a afectivității.

Conta. — Acesta într'adevăr e un punct de vedere nou şi întemeiat. Şi Psihologia curentă în adevăr n'a experimentat cum se cade — nu a perceput stările sufleteşti mai profund — şi de aceea a ajuns la conceptele goale ale durerilor, plăcerilor şi seninătăților pure. Căci aci e vorba de realitate, nu de concepte pure. E vorba de sevă.

Caragiale. — Domnu! *Maiorescu* ne-a vorbit de stările afective în mod general; dar n'am văzut şi mustul simțirilor în această realitate. De pildă, s'a spus că orice stare afectivă — de durere, plăcere sau seninătate nu e pură, ci e amestecată cu contrariile lor. O plăcere nu e reală, dacă n'are sentimente dureroase sau senine, care să-i dea relief. Eu cred că ceeace face ca o stare afectivă să fie vie, şi nu numai o simplă abstracțiune, este tocmai raportul real între starea afectivă principală şi contrariile ei subordonate. Cum putem noi stabili acest raport? Cu greu. Dar chiar dacă -am putea stabili, cum o putem face cînd stările noastre afective variază, odată cu exercitarea atențiunii mult mai mult decît celelalte stări sufleteşti şi cînd variază dela om la om? Ştiința pe un asemenea teren mişcător nu se poate face.

Maiorescu. — O stare afectivă nu poate fi cercetată decît *dacă e cristalizată şi încorporată în toată evoluția ei.* Căci aceasta e caracteristica dominantă a stărilor afective: de a avea un început, o culminare şi un sfîrşit. Prin urmare, chiar dacă am stabili raportul, de care vorbirăm, ar trebui mai întîi ca să reproducem în sufletul nostru o stare afectivă în toată desfăşurarea ei; al

doilea, ar trebui s'o reproducem, nu în mod intelectual, abstract, ci în mod integral şi efectiv; al treilea, în fine, ar trebui să stabilim raportul dintre starea afectivă dominantă şi stările contrarii subordonate. E cu putinţă asemenea operaţiune?

Conta. — Domnul *Maiorescu* are foarte mare dreptate: o stare afectivă nu se poate studia decît *in vivo*. Dar cum poţi să diseci o asemenea stare cînd n'o ai în suflet în mod integral ca evoluţie şi constituţie?

Duiliu Zamfirescu. — Dar atunci terenul stărilor afective va rămîne pe veci neexplorat.

Caragiale. — Ba eu cred că se poate explora, dacă vom găsi un mijloc, prin care să le cristalizăm şi să le păstrăm observaţiei aşa, cristalizate, cum sînt.

Trivale. — Şi eu cred lucrul acesta, mai cu seamă că domnul *Caragiale* a şi găsit şi a şi aplicat acest mijloc.

Vlahuţă. — Aşa e: nu ne-ai dat tu, *Iancule*, un exemplu magistral de cristalizare integrală şi evolutivă în „O făclie de Paşti?".

Maiorescu. — Să mulţumim domnului *Vlahuţă* şi lui *Trivale* că ne-a readus la realitate, care erà acì între noi. „O făclie de Paşti" a lui *Caragiale* este în adevăr un exemplu tipic de cristalizare a unei stări afective. In această nuvelă avem admirabil intrupată emoţia fricii în toată desfăşurarea ei, de la cauzele care a produs-o, pînă la culminarea şi definitiva ei calmare.

Conta. — Imi pare rău că trebue să fac o sforţare specială de atenţiune pentru ca s'o cunosc şi eu măcar acum. *Caragiale* a produs-o la cîţiva

ani după ce am ajuns pe aceste ţărîmuri, şi n'am putut-o cunoaşte pe pămînt.

Gr. Alexandrescu. — Nici eu.

Maiorescu. — Pentru o cercetare conştiincioasă, eu zic să lăsăm cîteva clipe pe cuconul *Grigorie* şi pe domnul *Vasilie Conta* să-şi concentreze atenţiunea asupra acestei capodopere şi să ia cunoştinţă de ea, măcar acum.

(După o lungă tăcere)

Gr. Alexandrescu. — Minunat ai ticluit-o, *Ienculule*.

Conta. — Este extraordinară... In adevăr nici cînd şi nicăiri frica n'a fost, nu analizată, cum se zice de obiceiu, dar întrupată, cristalizată, în realitatea ei, ca acì. Şi, deşi nu sîntem chiar pe marginea Stixului, unde aş putea avea despre ea o cunoştinţă mai emoţionată, văd bine că mijlocul, pe care l-a întrebuinţat *Caragiale* în aceasta nuvelă, este singurul, care poate fi întrebuinţat pentru fixarea şi cercetarea stiinţifică a stărilor afective.

Delavrancea. — Cu alte cuvinte, pentru studierea stărilor afective se cere mai întîi de toate ca un geniu literar să le fi întrupat într'o capodoperă.

Maiorescu. — Consecvenţa e clară şi întemeiată Dar cîţi dintre cei care fac astăzi psihologie, se servesc de acest mijloc pentru studiul stărilor afective ? Şi cu toate acestea e singurul, care nu poate sta la îndemînă.

Conta. — E singurul în adevăr, care ne poate arăta raportul dintre durerile, plăcerile şi seninătatea legată de această emoţiune.

Trivale. — In adevăr Leiba Zibal e mai întîi chinuit de vederile vieţii lui de copil; apoi, fizio-

logiceşte, scuturat de frigurile, care exagerează imaginile în legătură cu frica. In urmă, aceasta emoţiune este mărită cu o alta trecătoare: omul, care-l sperie pe cînd dormita la masă. In fine, înteţirea atacului figurilor, şi grozava povestire a celor doi medicinişti. Această frică ajunge la culminare cînd Leiba Zibal aude paşii lui Gheorghe, care, mai întîi, numai trece, apoi se apropie şi începe să lucreze la deschiderea porţii; dar, mai cu seamă, cînd vede sfredelul făcînd cele patru găuri, şi ferestreul care le uneşte. Este aşa de puternică durerea specifică fricei, că ea nu mai poate dăinui decît prefăcîndu-se într'o stare afectivă contrarie, care nu e în realitate decît continuarea ei: calmul ce-l cuprinde, cînd îi vine teribila idee de a prinde mîna lui Gheorghe şi de a i-o arde la lumînare. Frica se transformă, şi, după ce trece printr'o fază de seninătate, se preface într'o plăcere diabolică. Dar, şi seninătatea, şi plăcerea, sînt subordonativ teribilei dureri, ajunsă la paroxism, cînd Leiba Zibal vede burghiul intrînd în scîndura porţii şi-apoi imaginîndu-l că-i intră în inimă ca să i-o ţintuiască.

Caragiale. — Frumos m'ai înţeles, *Trivale*, şi bine-ai analizat, cu toate că, fiind pe plaiurile acestea cereşti, ai ţinut analiza într'o gamă intelectuală.

Conta. — In adevăr ne-a făcut să simţim ce însemnează realizarea evolutivă şi integrală a unui sentiment.

Maiorescu. — Mai cu seamă ne-a făcut să vedem ce însemnează o emoţiune în realizarea ei şi de ce fel de modèle trebue să se slujească psihologii ca să fixeze, static şi dinamic, evoluţia unei

stări afective. In adevăr, psihologia adevărată nu se poate face decît pe astfel de modèle. Psihologia în aceste cristalizări, ce se găsesc în capodopere, trebue să-şi găsească materia. Şi cu asta cred că am sfîrşit tot ceeace trebuia să spunem, pentruca să se vază în această direcţiune perspectiva deschisă de către Integralism.

Conta. — Ceeace s'a spus despre stările afective cred că se potriveşte, şi la stările volitive. Şi dacă nuvela este potrivită, pentru a desfăşura fazele unei stări afactive, drama este cea mai puternică întrupare a hotărîrilor datorite voinţei omeneşti.

Maiorescu. — Ei da. Indreptaţi-vă atenţiunea cei care n'aţi cunoscut-o spre capodopora de *Delavrancea*, „Apus de Soare". Unde putem găsi o cristalizare mai sugestivă a unei voinţe suverane, decît aceea a lui Stefan, care, şi după ce va peri, îşi asigură dăinuirea unei voinţe, sfidînd durerile trupeşti; care nu ştie ce e oboseala şi boala; care înfrînge durerea sufletească a încoronării altuia, cu toată protestarea trupului său care, săgetat, se prăvăleşte pe treptele tronului; şi care, în fine, înfrînge durerea trupească a fiarelor ce-i sfîrîe în răni?

Duiliu Zamfirescu. — Mă ertaţi, domnule *Maiorescu*, că fac o observaţiune asupra noastră. De cînd convorbim împreună, noi, poeţii, am început să adoptăm stilul dumitale abstract; iar dumneata, filosoful, ai adoptat stilul nostru concret.

Maiorescu. — Poate că l-aş fi adoptat şi în viaţă, dacă politica şi avocatura nu m'ar fi împiedicat să stau în mai intim contact cu flacăra cerească a creaţiunii dumneavoastră. Dar de! pu-

terile omului sînt mărginite — şi pe lume mai sînt şi alte domenii ale spiritului decît literatura..... Dar, cum văd, *Duiliu* a vrut să-mi facă un compliment şi-l primesc — fiindcă sîntem spre marginea Stixului — cu plăcere. Acum concluzia.

Vlahuţă. — Concluzia a tras-o domnul *Conta*. Voinţa cel puţin în manifestările ei superioare nu se poate studia decît în capodoperele literare, unde o găsim cristalizată cu deosebire în dramă.

Maiorescu. — Să trecem acum mai departe, şi, în şedinţa viitoare, să revenim la ştiinţele psihice care corespund diviziunilor *Eidologiei* şi *Apercepticei*. Nu mai repet dictonul lui *Caragiale* cu „variatio.....“, fiindcă vom discuta în Empireu, şi în Empireu, toate lucrurile sînt egale.

Toţi. — Da, da — în Empireu — în şedinţa viitoare.

— ———

DIALOGUL XXXIX

Corespondentele psihice ale fenomenelor chimice.

Se stabilește corespondentele, ce mai sînt de constatat și se caută corespondentele diviziunilor Chimiei — a Chimiei generale, a Chimiei fermenților sau Fermentèticei și a Chimiei coloidelor sau Coloidèticei. — Pentru fenomenele cu care se ocupă Chimia generală și care sînt cristalizabile se găsesc fenomenele de *memorie* care se transformă în *străluciri psihice* ale fenomenelor de *imaginație creatoare,* cum sînt „Amintirile" lui *Creangă.* — Pentru fenomenele, cu care se ocupă Fermentètica, și care sînt de natură *difuză* se găsesc fenomenele *fantastice,* care modifică raporturile imaginilor în același sens dîndu-le aspectul unei noi lumi. Fenomenele fizice, cu care se ocupă Coloidètica și care sînt de natură concentrată, fără cristalizare, corespund fenomenelor psihice în legătură cu construcția idealului: fenomenele psihice formează materialul pozitivist cu idealul, luînd coloratura deosebitelor lui necesități. — Astfel se stabilește obiectul *Mnemoeiodologiei* pentru fenomenele de imaginație creatoare provenite din memorie; obiectul *Fantasticei* pentru fenomenele psihice ale fantaziei; — și obiectul *Eidoeticei* pentru fenomenele psihice în legătură cu construcția idealului.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XXXIX

Corespondentele psihice ale fenomenelor chimice.

Duiliu Zamfirescu. — Va să zică, astăzi, odată că am isprăvit chestiunea integralităţii stărilor sufleteşti, putem să continuăm cu corespondentele psihice.

Gr. Alexandrescu. — Ce ne mai rămăsese ?

Vlahuţă. — Eidologia şi Aperceptica, ştiinţe psihice corespunzătoare Chimiei şi Biologiei.

Delavrancea. — E vorba, mi se pare, să găsim în sînul Eidologiei trei ştiinţe care să corespundă cu Chimia generală (organică şi anorganică), cu Chimia fermenţilor sau Fermentètica şi cu Chimia coiloidelor sau Coloidètica, şi apoi în sînul Apercèpticei, cele trei ştiinţe care corespund cu Microbiologia, Fitobiologia şi Zoobiologia, toate ştiinţe ce se ocupă cu fenomenele biologice.

Gr. Alexandrescu. — E natural să începem cu Eidologia. Dar greu o să fie, fiilor.

Trivale. — Greu, dar nu imposibil.

Maiorescu. — Noi trebue să ne îndreptăm atenţiunea asupra fenomenelor de imaginaţie, ca unele

ce, întocmai ca şi fenomenele chimice, se petrec în masa percepţiilor şi le schimbă natura. Acesta ne va fi punctul de plecare.

Conta. — In adevăr imaginaţia preface materialul ce străbate în conştiinţă. Dar cu ce putem compara noi, în sufletul nostru, fenomenele chimice generale, fenomenele pe care le prezintă metaloidele şi carburele din punct de vedere chimic?

Caragiale. — Aceasta cred că va reeşi din comparaţia ce putem face între aceste combinaţiuni chimice şi între cele de fermentaţie şi cele coloidale.

Vlahuţă. — Atîta ştiu că combinaţiile chimice obişnuite sînt combinaţii propriu zis anorganice, dînd naştere la produse *cristalizabile*. Combinaţiile produse de fermenţi sînt *difuze*: combinaţiile coloidale, sînt *concentrate* fără cristalizare. Cristalizabilul, difuzul şi concentratul iată cele trei caracteristice ale combinaţiilor chimice.

Caragiale. — Apoi aşa ceva putem găsi şi în transformările imaginaţiei. Astfel, cu combinaţiile cristalizabile din lumea fizică, pot prea bine corespunde reproducerile precise ale lucrurilor şi faptelor de memorie, dar care în realitate nu sînt de memorie, ci de imaginaţie. „Amintiri“ ca d. ex. acelea ale lui *Creangă*, sau ca ale fiecăruia dintre noi ca darul povestirii, au, pe lîngă marginile precise ale fenomenelor de memorie, o aureolă tainică, un iz original, care e ca o strălucire de cristal, dar, fireşte, de natură sufletească. In orice caz ele corespund strălucirii cristalelor din lumea mineralelor.

Conta. — Domnul *Caragiale* a prezentat foarte ingenios lucrurile. Dar ingeniozitate şi adevăr nu

e tot una. Şi dacă, cu cristalizarea mineralelor, s'a potrivit oarecum, strălucirea fenomenelor de *memorie imaginativă*, nu ştiu dacă această potrivire merge mai departe. Spre exemplu, ce ar corespunde în lumea psihică, cu chimismul fermenţilor ?

Caragiale. — Dumneata domnule *Conta* ai auzit, cînd ai fost copil, de cai care sboară! Ei bine caii aceştia sboară ca vîntul şi ca gîndul, pentru că mănîncă jeratic. Tot ei cunosc rostul lucrurilor tainice şi dau sfaturi lui Fătfrumos care, după ce se naşte, creşte într'un an ca în zece, cunoaşte limba jivinilor, pe care le întîlneşte şi înfrînge cerbicia împăratului Roşu care îl supune la încercare, cerîndu-i să facă într'o noapte poduri şi drumuri de argint şi cîte altele. Nu te-ai întrebat dumneata în privinţa acordului ce simţim dintre toate aceste imagini şi cum s'au produs ? Căci este evident că ele nu s'au produs dintr'odată, dar că imaginaţia, încordată sub un anume unghiu al viziunii, a contaminat întregul material de percepţii şi le-a schimbat într'un anume sens, care mai de care mai extraordinar, şi, le-a dat, fără să cadă în ciudăţenie, acel aer firesc, care îmbracă toată lumea basmelor noastre. Nu seamănă oare acest act de *difuziune* al unui fel de a vedea în toată materia psihică legată de o idee, cu difuziunea unui pic de drojdie care face să fiarbă mustul dintr'o butie întreagă, dîndu-i aceleaşi calităţi ca ale ei, sau cu aceea a unui boţ de aluat într'o întreagă căpistere de cocă ?

Gr. Alexandrescu. — Lui *Iencuţu*, cînd îi vine, se întrece pe sine însuşi. Să spun drept nu mi-aş

fi închipuit că are s'o scoată la căpătîiu aşa de uşor şi de bine!

Caragiale. — Vezi că ingeniozitatea, ce se pare că o am, este în natura lucrurilor. Dacă în firea lor n'ai găsi rostul gîndirii ce vrei să dovedeşti, degeaba ţi s'ar munci spiritul după raporturi ingenioase.

Maiorescu. — Remarca lui *Caragiale* este nu se poate mai întemeiată. Şi, cu toată ingeniozitatea ei, — ingeniozitate, pe care eu o pun mai mult în adevărul Integralismului decît în apucătura spiritului lui *Caragiale*, — trebue cu toţii să admitem că legile fanteziei corespund cu acelea ale fermentaţiei fizice. Cînd ai fermentul psihic, care dispune imaginaţia să deformeze imaginile într'un anume fel, toate reprezentările, primite în memorie prin percepţie, se transformă în *acelaş fel*, dobîndesc, ca să zic astfel, aceiaşi aciditate şi acelaş fel de înfăţişare, oricît de deosebite ar fi.

Duiliu Zamfirescu. — Lucrul nu numai se pare, dar reprezintă adevărul.

Conta. — Deşi cu un rest de îndoială, mă las şi eu convins. Să vedem acum dacă merge tot aşa de uşor cu corespondentele chimismului coloidelor.

Maiorescu. — Coloidele sînt substanţe organice, ce intră ca elemente constitutive în organele animale şi vegetale. Ele nu sînt cristalizate, nici difuzionate. Ele sînt substanţe susceptibile de a primi diferite forme cerute de formele organice ale speciei de plantă sau de animal în care intră. Aveavom şi în spiritul nostru un corespondent al acestui fel de a se comporta?

Caragiale. — Aş întreba şi eu la rîndul meu:

cu ce croim noi, în sufletul nostru, şi ca o cale a faptei de mîine — viitorul?

Conta. — Ce-au a face coloidele cu viitorul, pe care şi-l alcătueşte cineva?

Caragiale. — Nu ştim dacă au sau nu aface, decît după ce îmi vei răspunde la întrebarea mea. Cu ce construim noi, în viaţa pămîntească, ziua de mîine?

Vlahuţă. — Eu cred că e acceptabil să spunem că îl alcătuim din materialul trecutului şi prezentului.

Caragiale. — Toată lumea e de acord, — nu-i aşa? Nici nu se poate altfel. Dar acest material vine el în mintea noastră în mod fragmentat, aşa cum l-am primit în percepţie, ori vine cu părţi alcătuite de-a gata, pe care numai le aşezăm, ca să se potrivească cu noua construcţie?

Delavrancea. — E dela sine înţeles că fiecare ia cîte ceva din materialul său sufletesc trecut, şi aşa îşi zideşte binaua — ce-i zicem viitor.

Caragiale. — Dar în această alcătuire nouă, care nu seamănă cu a nimănui altuia, de cine este dictată? Este liberă sau se supune unei forme?

Maiorescu. — *Caragiale* a devenit un adevărat *Socrate*. Trebue să-i răspundem, ca să ne mirăm ce are să scoată. Aşa dar, răspund eu. Alcătuirea nouă se face în vederea unui ideal. Fiecare om îşi are idealurile sale. Şi cînd îşi construeşte viitorul, ia din materialul trecutului sau prezentului ceeace se poate alcătui într'o formă, ce aduce cu idealul ce urmăreşte într'o privinţă sau alta.

Caragiale. — Va să zică, materialul trecutului şi prezentului intră ca element constitutiv într'o

construcţie nouă potrivit cu planul, pe care i-l porunceşte idealul. E întrebare acum: Această nouă zidire, făcută conform cu cerinţele idealului, cum trebue s'o considerăm? Este ea o alcătuire oricum, ori constitue un organism?

Vlahuţă. — Eu cred că, fiind făcută după un ideal, care este o adevărată eflorescenţă a întregului organism al individului ce-o făureşte, această zidire nu poate fi decît un organism, — fireşte, un organism psihic.

Caragiale. — Apoi n'am dreptul să asemăn aceste materialuri ale trecutului şi prezentului, materialuri, care se aleg din haosul celorlalte, dar fără formulele precise ale cristalizării sufleteşti şi fără să se difuzioneze, — n'am dreptul zic, să le compar cu nişte substanţe coloidale, care se introduc într'o alcătuire sufletească, se modifică după cerinţele formale ale idealului, şi dau naştere la un organism, care este ideia noastră de viitor?

Gr. Alexandrescu. — Scăpaţi, dacă puteţi, din cleştele lui *Ienculu*, — straşnicul nostru *Socrate*.

Conta. — Cum aduce el lucrurile, e greu să vezi altfel.

Duiliu Zamfirescu. — Potrivirea în trăsăturile esenţiale între materialurile de construcţiune ale ideii de viitor, conform unui ideal, şi între elementele coloidale care intră în constituţia unui organism, — nu se poate zice că nu e vizibilă.

Maiorescu. — Atunci n'avem decît să conchidem. Am găsit în sînul chimismului psihic, constituit din fenomenele de imaginaţie, corespondentele chimismului fizic. Mai întîi, a fost fenomenul de strălucire organică a fenomenelor de memorie

ce au trecut prin sufletul nostru, şi care face dintr'un act de memorie un fenomen de imaginaţie. Cercetarea ei poate forma obiectul unei adevărate ştiinţe, pe care nu prea ştim cum s'o numim.

Duiliu Zamfirescu. — Eu aş propune s'o numim „Eidomnemònica“ sau „Mnemoeidologia“.

Conta. — Termenii sînt cam lungi şi nu ştim pe care să-l alegem.

Maiorescu. — Eu cred să-l alegem pe cel din urmă. Căci e vorba de a determina cum un fapt de memorie devine un fenomen de imaginaţie. E o chestiune, dealtminteri, de care habar nu are Psihologia curentă, şi care totuşi e de o importanţă capitală. Acest fenomen constitue trecerea dela o lume într'altă lume şi e bine ca termenul să reproducă tocmai acest drum. Aşa dar, Mnemoeidologie!

Gr. Alexandrescu. — Primit!

Delavrancea. — Eu aş propune, pentru ştiinţa asta ciudată, dar adevărată, a fermentării sufleteşti, pur şi simplu, numele de Fantastica. Fidofantastica, ce s'ar potrivi mai bine, sună prea pedant.

Caragiale. — *Barbu* are dreptate. „Fantastica“ e un titlu foarte bun.

Maiorescu. — Mai rămîne să botezăm pe cea de-a treia.

Trivale. — Să-i zicem Futurismul.

Caragiale. — Dă-l încolo! Ăla e titlu de şcoală literară, sau mai bine neliterară.

Duiliu Zamfirescu. — Dacă i-am zice Eidoetica.

Maiorescu. — Nu e rău. Fie şi Eidoetica.

Gr. Alexandrescu. — Putem trece în şedinţa viioare, acum la studiul fenomenelor din lumea psi-

hică, ce corespund Biologiei. Ori cum i-am zis noi ştiinţei ce corespunde Biologiei ?

Trivale. — Apercèptica.

Delavrancea. — Apercèptica şi Biologia. Ce zici, domnule *Conta?*

Conta. — Mi se pare că tocmai acum i se înfundă Integralismului.

Maiorescu. — Numai să nu iasă şi de astă dată opoziţia, de ruşine.

Delavrancea. — Tot ce se poate.

DIALOGUL XL

Corespondentele psihice ale fenomenelor biologice. — „Reflectica".

Se stabilește ca această ședință să fie ocupată cu corespondentele psihice ale fenomenelor biologice, cu care se ocupă Microbiologia, Fitobiologia și Zoobiologia fenomenală. Corespondentul psihic al fenomenelor microbice: ideile imponderabile ce ne schimbă dintr'o dată dispozițiile sufletești și ne înveselesc sau ne amărăsc. Aceste idei imponderabile sînt găsite de forța imponderabilă a reflecției, care îmbogățește în mod neașteptat sufletul nostru. Reflecția fizică, psihică, psihofizică. — Imponderabilii stărilor afective și ai faptelor omenești. — Obiect, percepție, reflecție. — Reflectica este stiința care se ocupă cu reflecția ca isvor al imponderabililor psihici, ce constitue ideile care dispun sau indispun.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuță, Ion Trivale.

DIALOGUL XL

Corespondentele psihice ale fenomenelor biologice. „Reflectica“.

Gr. Alexandrescu. — Astăzi isprăvim cu corespondentele.

Delavrancea. — Numai să mai găsim!

Trivale. — Le găsim noi.

Conta. — Să spun drept: deşi aş vrea să nu le putem găsi, totuşi dacă o vom face, eu am să scot cel dintîi strigăt de triumf.

Maiorescu. — Onoare dumitale! Intr'asta nu cred că e pricina mijlocul Empireului, unde am revenit, ci firea pe care ţi-a hărăzit-o Dumnezeu. — Acum, la treabă! Corespondentele psihice ale Biologiei! Aceste corespondente le găsim în Aperceptică. Iar în Biologie am întîlnit Microbiologia, Fitobiologia şi Zoobiologia. Să începem cu cea dintîi.

Conta. — Greutatea lucrului e de e găsi în lumea sufletească, fenomene, care să semene cu cele microbice.

Gr. Alexandrescu. — Ce sînt acele fenomene microbice, fiule? Pe vremea mea, par'că n'am auzit de aşa ceva.

Vlahuță. — Și totuși se vorbea și pe vremea dumitale. Dar dumneata aveai ce aveai cu „Atalia“ lui *Racine*, cu *Meditațiile* lui *Lamartine*, cu *Fabulele* lui *La Fontaine*, — iar nu cu experiențele lui *Pasteur*. De-altminteri și la urechile noastre numele acestui colos al omenirii n'a ajuns decît după ce l-au popularizat ziarele.

Gr. Alexandrescu. — Foarte bine. Dar asta nu mă împiedică să vreau să știu și eu măcar ceva despre aceste fenomene, mai cu seamă că se produc în sînul unor ființe, ce nu se văd decît cu ochianul acela, ce-i ziceți microscop.

Caragiale. — Cucoane *Grigore*, fenomenele microbice sînt încă puțin studiate. Dar tot se știe că microbii se înmulțesc extraordinar de repede și secretează otrăvuri care paralizează sau activează funcțiunile vitale ale omului sau jivinei în organismul cărora au intrat. Căci sînt trei feluri de microbi *folositori*, *neutri* și *patogeni*.

Delavrancea. — Ar trebui, cel puțin, prin urmare să găsim în conștiința noastră fenomene sufletești a căror cunoștință să se repercuteze cu o mare repeziciune în organismul nostru psihic pentru a-l înviora sau deprima.

Caragiale. — Apoi cînd reflecția a prins o idee în întregul ei — ce însemnează altceva decît că, odată cu ea, a prins întregul suflet cu toate ideile, simțirile și impulsiunile lui. Ia gîndiți-vă la felul cum, de o idee principală, s'agață ideile secundare, cu sutele, cu miile, și cum, printr'unele, ea ajunge să stăpînească astfel toate mișcările atenției și să încordeze toate puterile reflecției, pentru ca să facă din aceste idei și din nenumărații imponderabili sufletești — un tot unitar. Dar cu simțirea

lucrurile se petrec şi mai caracteristic. Vine cineva şi-ţi spune o singură vorbă: „Ai căzut la examen“! „Ai fost şters din buget!“. „A răposat o fiinţă scumpă!“. Şi de-odată toată fiinţa se paralizează, toate stările sufleteşti vesele sînt alungate; eşti altul. Şi din contra cînd ţi se spune (vorbesc, fireşte, pentru cei de pe pămînt): „Ai isbutit la examen! „Ţi-a mărit leafa!“. „Fiinţa scumpă ţi-a scăpat dintr'un groaznic accident“, — întreaga ta fiinţă se sgudue în sens contrariu. Devii vesel, vioiu; fericirea îţi dă o viaţă, un neastîmpăr plin de bucurie; par'că domneşti peste toţi — durere şi peire par'că nu mai există pe lume! Propagarea aceasta a mîhnirii şi a bucuriei prin toată fiinţa ta sufletească, propagare, ce-ţi deşteaptă reflecţiunea şi-i dă o direcţie cu desăvîrşire deosebită de cea de mai nainte, nu seamănă oare cu înmulţirea subită a miliardelor de microbi care-ţi copleşesc organismul şi-i schimbă dintr'odată dispoziţia de mai nainte spre polul durerii, plăcerii sau seninătăţii?

Vlahuţă. — Şi de ce natură pot fi aceşti imponderabili, care sînt uneori vătămători, alte ori rău făcători, alteori folositori propriei noastre existenţe? De natură fizică, psihică sau psihofizică?

Conta. — Eu cred că, din momentul ce ne vin odată cu impresiunile ce ne dau percepţia obiectului sînt de natură fizică.

Vlahuţă. — Negreşit. Dar cu ce act descoperim noi aceste existenţe care sînt şi de care totuşi nu avem cunoştinţă? Cine ne dă siguranţa existenţei lor?

Caragiale. — Domnule *Conta, Alecu* face din dumneata un adevărat elev. Lasă-mă, te rog, să-ţi

ţiu eu locul şi să răspund eu în locul dumitale. Cum sînt mai puţin sceptic decît dumneata în privinţa Integralismului, te pomeneşti că mergem mai repede.

Conta. — N'am nimic de zis. Ba chiar îţi mulţumesc.

Caragiale. — Iţi mulţumesc şi eu. Poate că am ocazia — ertaţi-mi expresia — să-l frec niţel de gîlci pe *Alecu*.

Vlahuţă. — I-ascultă, *Iancule*, tu vrei să mă zăpăceşti, şi vrei să-mi dai răspunsuri specioase, ca să nu le pot descurca.

Duiliu Zamfirescu. — In felul acesta se lungeşte discuţia degeaba, şi ne'ncurcăm şi noi odată cu *Alecu*. Fii serios, *Iancule* dragă.

Caragiale. — De fenomenele imponderabile, ne dăm seama prin *reflecţia* noastră — alt imponderabil — asupra efectului lor.

Maiorescu. — Iată o mare lacună în Psihologia actuală. Ea absoarbe reflecţia în atenţie, şi apercepţie, şi de ea şi de efectele ei extraordinare, nu mai vorbeşte mai de loc. Şi cu toate acestea, reflecţia este făuritoarea adevărată a lumii noastre conştiente. Gîndindu-mă numai la laturea ei intelectuală şi pasivă eu, — i-am zis „cercul strimt al conştiinţei". Dar ea are şi o puternică latură afectivă: aceea pe care pedagogii o botează „interes"; dar, mai cu seamă, ea are o latură voliţională de mare preţ, care o face să pătrunză pretutindeni, pînă în cele mai adînci tainiţe ale sufletului. Ei, da, această reflecţie descopere în efectele lor existenţa imponderabilor; aceasta reflecţie îmbogăţeşte sufletul şi, printr'însul, universal! Căci, după ce, prin reflecţie, ai descoperit o nouă vedere,

prin aceasta vedere lumea cu adevărat se înnoeşte. Reflecţia lui Copernic a descoperit, ca centru al lumii noastre, soarele; reflecţia lui *Nevton* a descoperit ca centrul al universului — prin legea gravitaţiuni — acelaş corp ceresc şi din aceasta pricină între lumea noastră aşa cum o înţelegeam noi, modernii, şi între lumea aşa cum o înţelegeau cei vechi, este o atît de mare deosebire! Reflecţia este înnoitoarea înfăţişărilor lumii.

Gr. Alexandrescu. — Iar vorbişi din gura de aur!

Maiorescu. — Iartă-mă, cucoane *Grigorie*, eu n'am vorbit, am făcut doar o observaţie în legătură cu discuţia între *Caragiale* şi domnul *Vlahuţă*.

Vlahuţă.— Dar ziceţi-mi şi mie pe nume, domnule *Maiorescu*, măcar ca n'am prea fost dintre ai dumitale.

Maiorescu. — Şi, de aceea, faţă de *Eminescu*, care era un „soare" eu ziceam către ai mei că eşti numai „lună".

Vlahuţă. — Şi aveaţi perfectă dreptate, cu toate că nici *Eminescu*, nu erà, în gîndirea dumneavoastră, o stea de prima mărime.

Maiorescu. — Ei, tactul iţi cere multe sacrificii. Dar să revenim la oile noastre.

Delavrangea. — Va să zică am stabilit că reflecţia este puterea imponderabilă cu care descoperim existenţa — şi anume existenţa fizică — a imponderabililor. Ea ar fi ca un fel de ciudat microscop al sufletului.

Vlahuţă. — Ba ceva mai mult: reflecţia e oricît de ciudat ar fi lucrul, şi savant, şi microscop, în acelaş timp.

Delavrancea. — Apoi atunci, chestiunea este

rezolvată! Corespondentul fenomenelor microbiologice din lumea fizică sînt imponderabilii descoperiţi de reflecţie şi care produc efecte asupra sufletului tot atît de puternice, ca şi microbii invizibili asupra lumii fizice.

Maiorescu. — Trebue totuşi să mai adaogăm ceva. Reflecţia în cazul nostru se rapoartă la niste existenţe invizibile de natură fizică. Dar ea se poate raporta, — şi se rapoartă de fapt, cînd e vorba să descopere ceva, şi la întreaga activitate terţiară sau subconstienţă a percepţiilor ca existenţe psihice, activitate care într'un fel şi ea e invizibilă şi 'n acest caz, este bine să conchidem că reflecţia noastră, descoperindu-i, are mai multe hipostase.

Conta. — Ertaţi-mă, domnule *Maiorescu*, că vă întrerup. Dar dumneavoastră, voind să arătaţi puterea reflecţiei, nu ne-aţi arătat decît descoperirea, printr'însa, a efectelor ce fac fenomenele imponderabile fizice. Dar, în afară de aceste fenomene, noi mai avem, cum spuserăţi, fenomene imponderabile sufleteşti şi fenomene, imponderabile fizicopsihice.

Caragiale. — *Conta* are dreptate. Imponderabilii guvernă şi universul din constiinţe şi universul afară din constiinţă, şi universul din adîncurile mistice ale constiinţei. Deci şi fenomenele în legătură cu ei, trebue să se găsească pretutindeni.

Maiorescu. — Exact. Dar, fiindcă vedeţi bine chestiunea, v'aş ruga să daţi ceva amănunte pipăite asupra lor, spre convingerea noastră, a tuturor.

Conta. — Cînd ne îndreptăm reflecţia asupra noastră înşine, asupra trecutului, asupra prezentului sau asupra viitorului nostru, ce ne face să fim

cuprinşi deodată de-o dispoziţie sufletească pesimistă sau optimistă? Ce-l face pe *Eminescu* să să fie optimist în ziaristică şi pesimist în poezie? Ce-l făcea pe *Creangă* să zîmbească de propriile lui mizerii? Ce te-a făcut pe dumneata, domnule *Vlahuţă*, din emineştian, cum îmi spune domnul *Delavrancea* că ai fost, să te transformi în optimistul moralist ce-ai devenit, după cum îmi şopteşte domnul *Trivale?* Ce ne face, în decursul aceleaşi zile, să trecem dela un pol al simţirii noastre la polul contrariu? Dela deprimanţă la exultanţă sau seninătate şi invers? Sînt cauze obscure, adînci, insezisabile, dar al căror efect e de-o rară putere. Reflecţia nu poate decît să ne pună şi pe urma acestor imponderabili sufleteşti.

Caragiale. — Dar imponderabilii faptelor umane? Ce se petrecea în sufletul lui *Cezar*, cînd i-a venit ideia să treacă Rubiconul? Sau în al lui *Carol Cvintul*, cînd din împărat s'a făcut călugăr? Sau al lui *Petru cel Mare*, cînd şi-a ucis propriul său fiu? Sau al *Caterinei celei Mari*, cînd, din plăcerile unui alcov neruşinat, scria scrisori umanitare lui *Diderot*? Şi prin cîte faze, cîţi nori de imponderabili nu s'au abătut grei, sau cîtă pulbere de raze n'a străluminat şi n'a căzut pe sufletul lui *Napoleon* în magnifica şi neauzita lui carieră? Ce e lumina ce ne vine subit în conştiinţă cînd e vorba să hotărîm ceva în legătură cu soarta noastră? Ce e acel suflu mistic care ne împinge într'o direcţie şi nu alta?

Maiorescu. — Ei da, *Caragiale*, cînd îmi aduc aminte ce-am simţit eu, cînd, după ce am prezidat conferinţa de pace de la Bucureşti, mi-am zis: „Mi-am ajuns apogeul, să vină alţii să guverneze“;

sau cînd, rău inspirat, m'am pronunţat pentru neutralitate, cînd mai trebuia să fac numai un pas într'o parte, pentruca să mă pronunţ pentru ascunsa, dar măreaţa politică a lui *Ionel Brătianu*; sau cînd poftindu-mă, *Makensen* la el, — am refuzat să mă duc — văd bine că fenomenele în legătură cu imponderabilii, care ne înconjoară cu aureola bucuriei sau cu cenuşiul mîhnirii, palpită nevăzuţi împrejurul hotărîrilor noastre, şi numai reflecţia e în stare să-i descopere măcar prin inducţie.

Gr. Alexandrescu. — Eu ca poet — sau mai bine ca fost poet — nu pot să vă ascult decît cu entusiasm.

Delavrancea. — Dar precum văd tripartiţia se urmează şi înnăuntrul fenomenelor imponderabile: fenomene imponderabile fizice, psihice şi fizico-psihice.

Caragiale. — Tripartiţia o găsim şi în feluritele hipostase, pe care le ia reflecţia percepîndu-i oarecum inconştient, sau măcar inducînd, prin puterile ei proprii, existenţa lor.

Gr. Alexandrescu. — S'auzim!

Conta. — Le ascultăm cu plăcere.

Caragiale. — Noi percepem un lucru din lumea externă (fiindcă deocamdată numai de lumea fizică e vorba), apoi îndată îl apercepem. Este primul hipostas al reflexiei întru cît ea ne face să ne dăm seama că *obiectul e una*, şi *percepţia e alta*. După aceea, examinăm percepţia, să-i vedem caracterele: este al doilea hipostas al ei, întrucît ne dăm seama că *percepţia e una* şi *reflecţia cercetătoare*, alta. După ce am cercetat percepţia, raportăm notele găsite la obiectul din

afară, pe care l-am perceput: este al treilea hipostas al reflecţiei întrucît *reflecţia cercetătoare* e una şi *obiectul* e alta!

Vlahuţă. — Voiai, *Iancule*, să te iei la colţ cu mine pe chestia imponderabilor fizici. Şi tu acum ne făcuşi să vedem imponderabili pretutindeni. Mari sînt minunile părerilor tale.

Caragiale — Ce numai lumina soarelui să fie schimbătoare?

Maiorescu. — De părerea lui *Caragiale* şi a domnului *Conta*: adică a lui *Vlahuţă*, — sîntem acum cu toţii.

Vlahuţă. — Mulţumesc, domnule *Maiorescu*.

Maiorescu. — Să trecem acum să vedem care sînt fenomenele psihice, ce corespund fenomenelor fitologice.

Gr. Alexandrescu. — Eu aş fi de părere să dăm un nume ştiinţei, care se ocupă cu reflecţiile imponderabile sufleteşti asupra imponderabililor. Pe urmă, am să vă mai fac o propunere.

Maiorescu. — Părerea lui cuconul *Grigore*, mai cu seamă că se dă cu cumpăt, trebue să ne fie călăuză. Ce zic „Helenii“ noştri?

Vlahuţă. — Dacă e vorba pe „Helen“, nici eu mi se pare nu sînt strein de sîngele vechilor Greci. Dar aci o să ne mulţumim cu o jumătate de grecească.

Maiorescu. — Se vede că ai vreo propunere.

Vlahuţă. — Eu i-aş zice „Reflectica“. „Reflect“ — pentrucă e vorba de reflecţia sufletească; „tica“ dela greceşte δήκη=specialitate.

Maiorescu. — Primim termenul!

Gr. Alexandrescu. — Hai să-i zicem deocamdată aşa. Cu altă ocazie poate-l vom schimba.

Toţi. — Da, da.

Duiliu Zamfirescu. — Dar par'că ziceai că mai ai o propunere de făcut.

Gr. Alexandrescu. — Mai am, da: una care seamănă cu a lui *Ienculţu!* Să ridicăm şedinţa.

Toţi. — Bravo, cucoane *Grigore!*

DIALOGUL XLI

Corespondentele psihice ale fenomenelor fitobiologice şi zoobiologice.

Ceva despre copilăria metafizică a Integralismului. — Supărarea lui conul *Grigore* că n'a fost şi el proclamat filosof. — Abstracţiunea e uitare. — Digresiuni numeroase. — Imponderabilii fizici — sînt logic intelectuali; — cei psihici — sînt logic-afectivi; — cei fizicopsihici — sînt logic-volitivi. — Intrarea în subiect: corespondentele psihice ale fenomenelor fitobiologice. Exemplul cu compunerea „Ucigaşului fără voe". — Obiectulului Fitobiologiei afective. — Corespondentul psihic al fenomenelor zoobiologic sînt faptele omeneşti animate de hotărîre şi mînate de motive şi mobile pînă la executarea lor.—Tabloul corespondentelor fizice şi sufleteşti.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caraglale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XLI

Corespondentele psihice ale fenomenelor fitobiologice şi zoobiologice.

Maiorescu. — Azi ne-am întîlnit mai de vreme. Cu toţi sorii ce roesc de-asupra noastră, par'că ne cuprinde un fel de abur al dimineţii.

Vlahuţă. — E culoarea luminii ce seamănă cu zorile.

Delăvrancea. — Sîntem nerăbdători să vedem ce mai descoperim astăzi.

Conta. — Eu credeam că Aperceptica asta o o să fie tare neplăcută. Dar *Caragiale* şi domnul *Maiorescu* ne-a apropiat-o de inimă.

Duiliu Zamfirescu. — Eşti modest, domnule *Conta*: — Dumneata ţi-ai descărcat mai întîi focul ce mocnea în adîncuri.

Gr. Alexandrescu. — Să mă erţi, *Vasilică* dragă, că-ţi zic pe nume şi că fac o observaţie, care te-ar putea atinge. Spune drept: Focul, pe care l-ai descoperit acum în suflet pentru vederile integralismului, n'ai vrea acum să se fi aţîtat atunci în viaţa ta pe pămînt?

Conta. — Ba da. Dar pe vremea mea nu exista nici urmă de Integralism. Autorul lui era copil mic.

Trivale. Numai un lucru putuse să treacă prin sufletul acestui copil. Era de şapte-opt ani şi-i plăcea să stea culcat în iarbă şi să privească norii. Şi, odată, nu ştiu cum i-a venit — desigur imponderabilii erau de vină — că, văzînd de-asupra unor nori, alţi nori, s'a întrebat cu frică: dar dincolo de norii de de-asupra ce-o fi? Dar şi mai sus de-acolo, şi mai sus, ce-o mai fi?" Şi i-a venit ameţeală, prinzînd pentru întîiaşi dată, prin această reflecţie, ideia infinitului în spaţiu.

Caragiale. — Şi mie mi-a spus odată ceva la fel, dar în legătură cu infinitul în timp.

Duiliu Zamfirescu. — Par'că era vorba să cercetăm alte obiecte, decît copilăria integrală!

Maiorescu. — Eşti nedrept, *Duiliu*, de două ori. Una, că nici măcar atîta nu ne dai voe să vorbim de autorul Integralismului; al doilea, că n'ai băgat de seamă că tocmai aceste amintiri, din acea viaţă, ne pun pe calea discuţiunii de astăzi.

Conta. — Asta e adevărat. Ce-i creştea lui în suflet atunci făcea parte din domeniul fenomenelor fitobiologice.

Gr. Alexandrescu. — Aşa mi se pare şi mie, fiilor. Căci reflecţia asupra ceea ce vedem că se întîmplă, ca fenomen, în sufletul nostru, cînd creşte ceva în el, nu este decît urmărirea, pe terenul acestor plante sufleteşti, a fenomenelor cu acelaş nume.

Delavrancea. — Dar filosofic te mai exprimaşi, c icoane *Grigore*. Par'că nu mai eşti dumneata.

Gr. Alexandrescu. — Apoi pe toţi i-aţi proclamat filosofi, numai pe mine nu.

Maiorescu. — Dar bine, cucoane *Grigore*, nu te-am proclamat noi preşedinte de vîrstă al adunării noastre filosoficeşti?

Gr. Alexandrescu. — De asta aşa e. Dar atunci nu vă mai miraţi că am luat şi eu, ca să întrebuinţez un cuvînt al lui *Eminescu*, „faldul“ acesta filosoficesc.

Duiliu Zamfirescu. — Mi se pare mie că astăzi sîntem puşi pe digresiuni.

Maiorescu. — *Duiliu* şi acum are dreptate. De ce era vorba astăzi?

Caragiale. — Apoi a spus-o cuconul *Grigore*, în graiul lui de filosof. E vorba de a cerceta corespondentele sufleteşti ale fenomenelor fitobiologice şi zoobiologice...

Gr. Alexandrescu. — Staţi, fiilor! Oare am pus noi un nume părţii întîi din Apercèptica?

Vlahuţă. — Da, cucoane *Grigore*, să nu vă fie cu supărare. I-am zis Reflectica.

Gr. Alexandrescu. — De cînd vorbesc filosofeşte, am început să uit.

Conta. — Apoi ce e filosofia, decît abstracţiune? Şi ce e abstracţiunea, decît uitare?

Gr. Alexandrescu. — Cum?

Conta. — Uitarea mărunţişurilor.

Gr. Alexandrescu. — Nu se putea să nu mă scape *Vasilică*.

Duiliu Zamfirescu. — A treia digresiune. Se vede că am venit aci prea din zori.

Caragiale. — Cu somnul în ochi, te uiţi cruciş.

Duiliu Zamfirescu. — Şi-acum *Iancu* vrea să începem o alta.

Maiorescu. — Se vede că am lăsat eu din mînă — cum ar zice *Caragiale* — hăţurile. Ce feno-

mene analoage cu fenomenele fitobiologice din lumea plantelor găsim în suflet?

Delavrancea. — Oricît s'ar supăra *Duiliu* şi chiar domnul *Maiorescu*, nu mă pot abţine de a nu întrerupe desfăşurarea chestiunii de astăzi, cu o chestiune, care e în strînsă legătură cu reflecţia asupra imponderabililor.

Maiorescu. — Dar eu nu mă supăr de loc, mai cu seamă că întreruperea dumitale are de scop să întregească cercetarea noastră trecută.

Duiliu Zamfirescu. — Cu toate că e a cincea digresiune din şedinţa de astăzi, mă resignez.

Conta. — S'auzim.

Delavrancea. — Noi am găsit că reflecţia se răsfrînge asupra imponderabililor fizici, sufleteşti şi fizicopsihici. Dar oare noţiunile, judecăţile, raţionamentele, cu modurile şi figurile lor silogistice, nu sînt tot aşa de fine în formaţia lor, cînd reflectăm asupra mecanismului lor? Şi, pe lîngă acei imponderabili generali, nu trebue oare să specificăm şi să adăogăm şi reflecţia logică sau intelectuală?

Maiorescu. — Domnul *Delavrancea* are perfectă dreptate Dar în acei imponderabili generali — care sînt fizici, psihici şi fizicopsihici — chiar nespecificaţi, intră şi aceştia. Singura specificare ce putem face este că imponderabilii fizici sînt logic-intelectuali, cei psihici, logic-afectivi, şi cei fizicopsihici, logic- volitivi.

Conta. — Totuşi aş vrea să ne lămureşti, de ce imponderabilii psihici ar fi logic-afectivi şi cei fizico-psihici ar fi logic-volitivi?

Maiorescu. — Nedumirirea dumitale nu este nelegitimă. Dar cugetă că aceşti imponderabili nu

sînt decît nişte concluziuni conştiente ale unor fenomene absolut necunoscute, sînt străfulgerări din adîncuri care ne cuprind dintr'o dată tot sufletul, din premise *sentimentale* sau *energetice*. Avînd această natură noi nu putem spune acestor imponderabili decît că sînt logic-afectivi sau logic-volitivi.

Conta. — Da, văd că aşa trebue să stea lucrurile.

Duiliu Zamfirescu. — Acum că s'a lămurit şi chestiunea *Delavrancea*, putem trece la ordinea zilei.

Caragiale. — Vrei să zici la ordinea eternităţii.

Maiorescu. — Să trecem mai bine la ordinea şedinţei. Intrebarea am pus-o noi de vreo două ori. Să vedem răspunsul! Tineretul! Tineretul!

Trivale. — Dacă-mi daţi voe, bucuros mă execut. Ceeace corespunde cu fenomenele fitobiologice sînt fenomenele sufleteşti ce se petrec înnăuntru formaţiunilor, pe care le numim emoţiuni, sentimente şi pasiuni.

Gr. Alexandrescu. — Şi ce fenomene pot fi acestea?

Trivale. — Cînd dumneavoastră, cucoane *Grigore*, aţi pătruns în ocnă şi, faţă de ocnaşul nevinovat, aţi simţit emoţiunea milei, aţi avut o stare sufletească afectivă. Această emoţiune s'a transformat în sentiment, pentrucă situaţia acelui om v'a urmărit şi după aceea, pînă ce v'a făcut să scrieţi „Ucigaşul fără voe“, în care sentimentul s'a sublimat, fără să poată ajunge deplin la transfiguraţie. Şi n'a ajuns la transfiguraţie din pricină că acel sentiment a rămas lipit de sufletul dumneavoastră, nu s'a putut obiectiva cu desăvîrşire.

Ei bine, pentruca să daţi margini precise acestui sentiment, pentruca să-i urmăriţi toate fazele, pentruca să-l puteţi întrupa, dumneavoastră a trebuit să reflectaţi asupra adîncurilor sufleteşti şi asupra mişcările lor şi să le notaţi. Acest sentiment a fost alimentat pe dinăuntru în sufletul dumneavoastră ca o plantă sufletească, întocmai cum planta fizică este alimentată de seva ce circulă sub coajă. Acest sentiment a asimilat tot ce putea asimila în procesul de creştere, şi-a eliminat tot ce n'a fost trebuincios, cum planta elimineazǎ carbonul. Acest sentiment întrucît aţi reflectat asupra lui şi i-aţi prins comoţiunile, — este corespondentul fenomenelor fitobiologice ce se petrec în tulpina unei plante cînd sporeşte şi creşte.

Gr. Alexandrescu. — Le spui pe şart, fiule; şi te înţeleg. Acum a mai rămas ca acestei părţi din Aperceptică, ce se ocupă cu fenomenele ce se petrec înăuntru emoţiunilor, sentimentelor şi pasiunilor noastre, să-i dăm un nume.

Caragiale. — Dacă i-am zice Filotbiologica afectivă.

Maiorescu. — E un nume care exprimă bine fenomenele, de care se ocupă. Eu zic să-l primim şi să trecem la fenomenele psihice care corespund cu fenomenele zoobiologice.

Vlahuţă. — Din momentul ce am determinat corespondentul „jivinelor", cum zice *Iancu*, şi l-am găsit că este *fapta* întrucît e concepută şi adusă la îndeplinire prin mişcări, — atunci fenomenele corespondente fenomenelor zoobiologice nu pot fi decît analiza organelor, elementelor şi caracteristicelor unei voinţe întrucît se încordează şi făptueşte un act.

Maiorescu. — Te-ai exprimat şi elegant şi exact. Ce zici, domnule *Conta*?

Conta. — Şi eu văd lucrurile ca şi dumneata.

Gr. Alexandrescu. — Atunci nu rămîne decît să-i căutăm un nume. Dacă am zis ştiinţei plantelor sufleteşti Fitobiologica afectivă, tot cu aceeaşi bună dreptate le putem zice acestora Zoobiologica pragmatică.

Caragiale. — Nici nu se putea altfel.

Maiorescu. — Să adoptăm dar titlul iscodit de prezidentul nostru de vîrstă, filosoful cel mai bătrîn şi cel mai tînăr dintre noi, şi să-i zicem „Zoobiologica pragmatică". Nu mai rămîne decît ca *Alecu* — iată că-ţi zic şi pe numele de botez — să ne facă un tablou de toate ştiinţele fizice şi psihice, care se ocupă cu fenomenele din cele două lumi studiate pînă acum.

Vlahuţă. — Să spun drept; am aşteptat acest moment cu emoţiune. Iată că-l fac!

Fizica	*Acustica* *Fototermoelectrica* *Gravitaţiunea*	*Estologia* *Mnemonica* *Noologia*	Mnemonologia
Chimia	*Chimia generală* *Fermentochimia* *Coloidochimia*	*Mnemoeidologia* *Fantastica* *Eidoetica*	Eidologia
Biologia	*Microbiologia* *Fitobiologia* *Zoobiologia*	*Reflectica* *Fitobiologica afectiv.* *Zoobiologica pragm.*	Apercep-tica

Maiorescu. — E bun tabloul.

Caragiale. — Stai să te încoronez, *Alecule*.

Duiliu Zamfirescu. — Să zicem ca domnul *Maiorescu* că tabloul e bun şi să ne despărţim.

Maiorescu. — Să ne despărţim pînă la şedinţa viitoare. E vorba să desbatem punctul ultim subliniat de integralism: schimbarea stărilor de conştiinţă, prin cunoaştere.

DIALOGUL XLII

Legile schimbării prin cunoaştere a stărilor sufleteşti.

Cel mai important punct în legătură cu reforma Psihologiei: schimbarea stărilor sufleteşti prin actul de cunoaştere a lor. Inlăturarea obiecţiei că stările sufleteşti fiind schimbătoare prin cunoaştere sînt incognoştibile. Terenul solid, pe care se întemeiază cercetarea: stările sufleteşti cristalizate în concretele psihofizice. Legea progresului ce rezultă din această vedere. Meritele lui *Maiorescu* întru popularizarea ideilor filosofice. Tribulaţii în căutarea legilor schimbării prin cunoaştere. Legile acestei schimbări. Prima lege: Atenţia reflexivă transformă o stare sufletească în stare sufletească integrală. A doua lege: Cu cît o stare sufletească devine integrală, cu atît tinde să se exteriorizeze în material fizic şi să devină fizicopsihică. Verificarea acestor legi prin analiza sensaţiunii de roşu A treia lege: Cu cît o stare sufletească, devine mai psihofizică, cu atît e mai aptă să primească elementul mistic şi să devină psihofizică. Sensaţia de roşu şi pictorul *Maquart*. Propunerea de a se aplica celei trei legi la cîteva capodopere din literatura universală.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XLII

Legile schimbării prin cunoaştere a ştiinţelor sufleteşti.

Maiorescu. — Dacă, dintre cele trei puncte de vedere cu care Integralismul îşi propune să înnoiască psihologia, primul punct, — acela al corespondenţelor dintre lumea fizică şi psihică — poate părea laborios; iar cel de-al doilea, acela al integralităţii stărilor sufleteşti, poate să nu pară aşa de nou; — apoi acest de-al treilea punct, cu care avem să ne ocupăm astăzi, este incontenstabil cel mai nou, cel mai important şi, în acelaş timp, cel mai necesar în studiul existenţei psihice.

Gr. Alexandrescu. — E vorba mi se pare de observaţiunea, de care Psihologia modernă nu ţine seama, că stările sufleteşti nu sînt rigide ca fenomenele lumii fizice, ci mobile şi schimbătoare, şi că această mobilitate şi schimbare se produce, mai cu seamă sub influenţa cunoştinţei noastre despre dînsa.

Conta. — Iubite cucoane *Grigore*, acum că domnul *Maiorescu* te-a proclamat nu numai ca preşedinte de vîrstă, dar, în acelaş timp, ca cel mai

tînăr filosof, văd că începi să cam întortochezi lucrurile, aşa de filosoficeşte te exprimi.

Gr. Alexandrescu. — Ale voastre dintre ale voastre. Nu este oare vorba astăzi să arătăm cum stările sufleteşti se schimbă prin cunoaştere?

Conta. — E mai simplu, fireşte, cum o spui acum, dar mai puţin elegant.

Maiorescu. — Să lăsăm chestiunile lăturalnice şi să intrăm în fond.

Delavrancea. — Stabilind corespondenţele dintre lumea psihică şi fizică, noi a trebuit, implicit, să admitem că, şi în lumea psihică, ce se schimbă prin cunoaştere, trebue să existe un domeniu care să semene cu lumea fizică în privinţa imobilităţii. Dar, punînd în principiu că toate stările sufleteşti se schimbă prin cunoaştere, pierdem orice speranţă că s'ar mai găsi aşa ceva în lumea psihică, şi astfel punctul acesta de vedere, numărul trei, răstoarnă cu desăvîrşire punctul de vedere numărul unu.

Maiorescu. — Obiecţiunea domnului *Delavrancea* ar fi pe deplin întemeiată, dacă lucrurile n'ar avea o altă înfăţişare. Lumea fizică în adevăr, pentruca să fie lume, trebue să cadă sub cunoştinţa noastră, adică să devină oarecum psihică. Şi atunci cunoştinţa noastră despre această lume se despică în două. Deoparte avem lumea obiectivată, imobilă, neschimbată, pe care o considerăm deosebită de noi — lumea fizică; de altă parte, avem percepţiunile acestei lumi, percepţiuni care, bogate în sevă, dar săraca în elemente abstracte la început, devin, odată cu experienţa, din ce în ce, mai bogate în elemente generale şi mai sărace în elemente concrete, adică se schimbă

odată cu întețirea cunoașterii lor. Această cunoaștere ne duce la o arhitectonică interioară, la o viziune a lumii, care variază dela om la om, dar care, raportîndu-se necontenit la lumea obiectivată și imobilă, găsește un sprijin, ce-i dă o stabilitate relativă, o permanență de raporturi. Este arhitectonica sau *viziunea științifică* a lumii. Ea însumează experiența metodică a tuturor oamenilor și, întrucît a fost verificată de principiul identității, rămîne permanentă și neschimbabilă. Ea are însușirea de a sta pe loc și totuși de a merge înainte. Stă pe loc în raporturile definitive, care au fost pus la încercare de cele mai variate experiențe; merge înainte, pentrucă ea e gata să primească în tezaurul ei noi cunoștințe permanente și invariabile. Așa fiind, iubite domnule *Delavrancea,* tezaurul științei este în același timp schimbabil și neschimbabil prin actul cunoașterii. In orice caz, descoperim în lumea psihică terenul neschimbător care corespunde cu lumea fizică: este terenul construcțiunilor noastre intelectuale.

Delavrancea. — Expunerea dumneavoastră e magistrală, dar nu mă satisface pe deplin. Căci o dilemă răsare necesar în această conjonctură: ori fenomenele psihice se schimbă prin cunoaștere, și atunci nu mai e posibil să găsim în domeniul lor fenomene neschimbătoare; ori găsim un asemenea domeniu, dar atunci nu mai putem spune că fenomenele psihice sînt schimbătoare prin cunoaștere.

Maiorescu. — Ai dreptate, dar numai la prima vedere. Dacă cercetăm însă mai de-aproape lucrurile, vedem că ele nu stau tocmai așa. Orice feno-

men psihic întrucît e înregistrat şi păstrat în tezaurul permanent al culturii umane *nu mai este propriu zis psihic*. El s'a încorporat în materialul fizic al vorbirii şi a devenit *psihofizic*. Intrucît acest material constitue *forma* fenomenului psihic, el este invariabil şi constitue elementul ce nu se schimbă prin cunoaştere. El este, în acelaş timp, acel teren neschimbător, pe care se reazămă experienţa noastră psihică şi în care găsim fenomenul psihic cristalizat în toată evoluţia lui, aşa cum aflăm, de exemplu, frica în „O făclie de Paşti" de *Caragiale*. Acest fenomen psihic cristalizat, oricît de cristalizat ar fi, se schimbă, în interpretere, dela om la om; dar oricît s'ar schimba, el este totuşi de recunoscut, pentrucă cristalul sufletesc are *forma fizică invariabilă*, terenul neschiimbător ce-i slujeşte de reazăm.

Delavrancea. — Văd şi eu acum că ceeace ne-a permis să stabilim corespondenţele dintre lumea psihică şi cea fizică şi ceeace constitue terenul neschimbător în lumea psihică, ce permite corespondenţele, este nu lumea psihică, cum mi se pare că ai afirmat dumneata, ci lumea psihofizică, în care găsim cristalizate, ca adevăruri intelectuale, afective şi volitive, fenomenele psihice. Dumneata totuşi ai dreptate, întrucît aceste adevăruri, care sînt fenomene sufleteşti cristalizate, sînt susceptibile de interpretări nu numai dela om la om, dar chiar la acelaş om în diferitele faze ale vieţii. Ele adică, oricît de schimbabile sînt, întrucît constitue fondul acestei forme, sînt neschimbabile în formă.

Maiorescu. — Aşa dar rămîne stabilit că existenţa sufletească — întreagă — se schimbă prin cunoaştere, iar terenul neschimbător care permite

corespondenţele ei cu lumea fizică neschimbătoare este constituit de forma în care ea cristalizează şi care e de natură fizică, dar transfigurată. Dar despre acestea vom avea de vorbit în partea ultimă a cercetărilor noastre, cînd vom pertracta despre lumea psihofizică.

Gr. Alexandrescu. — Cum mi s'a luminat capul, fiilor, şi cît de aproape de voi toţi mă simt prin înţelegerea filosofică. Vezi, că am învăţat limba— forma materialului sufletesc — şi-acum pot urmări cu uşurinţă abstracţiunile.

Caragiale. — Meritul întreg este al domnului *Maiorescu*, care, chiar dacă, din capul locului, a întrebuinţat limbagiul său prin excelenţă filosofic, a ştiut, prin cine ştie ce imponderabili, să intre în înţelegerea noastră, cum a intrat în sufletele atîtor generaţii de ascultători care, din nişte neştiutori în ale filosofiei, au devenit gînditori. Să-l privim deci cu admiraţiune în tăcere, după ce vom fi plutit spre marginea pămîntească a Empireului, ca o recompensă cerească pentru cît a făcut şi pentru noi pe aceste tărîmuri eterne.

(Toţi plutesc spre marginea Empireului din spre Stix şi făcînd coroana de suflete luminoase împrejurul lui *Maiorescu* îl privesc în tăcere admirativă).

Maiorescu. — Este cea mai curată recompensă ce mi s'a putut aduce vreodată. Vă mulţumesc; dar să ne întoarcem în regiunile raţionale ale Empireului şi să continuăm.

(Toţi plutesc în spre regiunile superioare ale Empireului).

Conta. — Stabilindu-se pînă acum că existenţa psihică este schimbătoare prin cunoaştere, este

chestiunea dacă putem găsì legea acestei schimbări, pe care s'o putem urmărì pe toate tărîmurile ştiinţelor psihologice.

Vlahuţă. — Eu cred că legea acestei schimbări trebue s'o căutăm în faptul că atenţiunea reflexivă, cînd percepe un obiect din lumea externă îl împarte în mai multe zone: în zona activităţii sufleteşti primare, în zona activităţil sufleteşti secundare şi în zona activităţii sufleteşti terţiare; şi în faptul că, prin mobilitatea atenţiunii, zonele se schimbă.

Maiorescu. — Ori cît am urmărì această mobilitate a zonelor, noi nu putem devenì stapîni pe existenţa psihică decît dacă o întîlnim cristalizată, obiectivată, prin material fizic, cu alte cuvinte, dacă o întîlnim devenită psihofizică.

Delavrancea. — Atunci, precum văd, dumneata negi că s'ar putea, cum zicea într'una din şedinţele trecute *Trîvale*, să facem psihologie prin consens.

Maiorescu. — Ba o putem face; decît, consensul cere experienţa a unei mari mulţimi de oameni, şi noi nu sîntem decît Adunarea celor opt.

Duiliu Zamfirescu. — De asta, aşa e! Dar, oricum, o încercare n'ar strica.

Maiorescu. — Putem să încercăm, dar verificările definitive tot în psihologia prinsă în capodoperele literare ale umanităţii va trebuì să le găsim.

Caragiale. — Dar de observaţiunea lui *Alecu* nu facem nicio întrebuinţare?

Maiorescu. — Vom vedea numaidecît.

Conta. — Eu cred, domnule *Maiorescu*, că ar trebuì să scrutăm, mai mult sau mai puţin pe dibuite, oarecare stări sufleteşti, după consensul no-

stru, şi-apoi vom vedea dacă mai e nevoe de vreo verificare. Şi decì propun să căutăm mai întîi legea schimbării unei sensaţii, apoi a unei percepţii, a unei judecăţi şi aşa mai departe.

Maiorescu. — Aşa e cuminte. Dar cum, nu noi facem cercetarea acum, ci numai căutăm să ne asimilăm rezultatele, aş crede că e mai practic să punem pe domnul *Trivale* să ne formuleze de-adreptul legea sau legile stabilite de Integralism. Iar noi, prin exemple şi în deplinul consens al celor opt, vom face verificarea. Fireşte că, în această verificare, vom urmà, domnule *Conta*, drumul pe care ni-l arăţi dumneata.

Gr. Alexandrescu. — E mai deadrèptul! Haide *Trivăluţă!*

Trivale. — Iată de pildă o lege: Cu cît atenţia reflexivă se va îndrepta mai mult asupra unei stări sufleteşti, cu atît ea va deveni mai integrală.

Iată şi a doua. Cu cît o stare sufletească devine mai integrală cu atît tinde să se exteriorizeze în material fizic.

Maiorescu. — Să rămînem la aceste două legi, — şi să le verificăm.

Trivale. — Să urmăm cele indicate de domnul *Conta* şi să căutăm a le verifica la deosebitele formaţiuni sufleteşti.

Maiorescu. — *All right!*

Trivale. — Dacă luăm sensaţiunea de roşu a unei stofe, de exemplu, — noi, la prima vedere, vom zice că e roşie, dar roşul acesta se confundă în înţelegerea noastră cu roşul în genere. Indreptînd atenţia reflexivă asupra lui — şi aci fac uz de observarea de adineaurea a domnului *Vlahuţă*,— roşul acesta se va divide în trei zone de activi-

tate sufletească: în zona primară, conştientă cu conştiinţă, în zona secundară conştientă fără conştiinţă şi în zona terţiară, subconştientă. In actul atenţiunii reflexive, zona primară se va lumina într'un mod special: vom vedea de pildă că roşul acela este dela o stofă de lînă sau de mătase, cu firele ţesute des sau rar, cu firele subţiri sau groase, cu noduri sau fără noduri. Cu alte cuvinte, din pricina *substanţei* asupra căreia este aplicat, roşul va trebui să ia o anume nuanţă intensivă, în care intră nu numai sensaţii de văz, ci şi de pipăit şi muschiulare, ba, dacă trecem cu mîna peste stofă, chiar auditive. Sensaţiunea de roşu se îmbogăţeşte astfel prin atenţiunea reflexivă şi devine mai aproape de starea integrală.— Dar nu e numai atît. Noi am mai avut sensaţii de roşu, şi aceasta de acum nu seamănă în totul cu sensaţiile mai înainte. Atenţiunea reflexivă, pironindu-se asupra ei, măreşte intensitatea zonei primare şi, printr'aceasta, descopere mai precis nuanţa calitativă a acestui roşu. Cu alte cuvinte, din pricina *intensificării* atenţiei reflexive, pe lîngă nuanţa intensivă, sensaţiunea de roşu mai dobîndeşte şi pe cea *calitativă*. Prelungind timpul de contemplare asupra sensaţiei noastre — şi mai cu seamă, dacă avem o sensibilitate mai iritabilă, — simţim nuanţa de plăcere, de aţîţare în simţuri, pe care ne-o face. Cu alte cuvinte, din pricina prelungirii actului de atenţiune, sensaţiunea îşi evidenţiază din ce în ce mai limpede şi *tonalitatea*. Sensaţia din pur intelectuală a devenit *integrală*. Aceasta e starea adevărată a sensaţiei, care, altminteri, fiind superficială, eră privită numai ca intelectuală.

Gr. Alexandrescu. — Ai analizat frumos, *Trivăluță*. Și-ai verificat bine prima lege.

Maiorescu. — S'o vedem acum pe-a doua.

Duiliu Zamfirescu. — Ori, cum suna a doua lege ?

Trivale. — Cu cît o stare sufletească devine mai integrală cu atît tinde să se exteriorizeze în material fizic.

Delavrancea. — Adică cu atît tinde să devină *fizico*psihică ?

Caragiale. — Dar de ce nu *psiho*fizică ?

Trivale. — Dreptatea e de partea amîndorora, numai că am uitat să enunț eu a treia lege.

Gr. Alexandrescu. — Spune-o și pe-aceea, *Trivăluță !*

Trivale. — Mai întîi ar fi trebuit să formulez legea a doua astfel: Cu cît o stare sufletească devine mai integrală cu atît tinde să se exteriorizeze în material fizic și să ajungă fizicopsihică. Iar a treia este aceasta: Cu cît o stare sufletească devine mai fizicopsihică, cu atît e mai capabilă să primească, din adîncul sufletului, mai mult element mistic și cu atît tinde să se obiectiveze și să devină fondul unei capodopere, ajungînd din fizicopsihică,—psihofizică.

Caragiale. — Așa mai vii de-acasă.

Maiorescu. — Intorsătura e foarte interesantă.

Trivale. — Dacă ne încordăm și mai mult atenția reflexivă, sensațiunea de roșu pătrunde cu toate nuanțele dobîndite prin legea întîi în sufletul nostru și începe să ne urmărească. Dacă ne place, toată ființa noastră se pune pe lucru pentruca să și-o însușească. Gîndiți vă numai la starea sufletească a unei femei, căreia i-ar fi plăcut această

nuanță. Dacă are mijloace, ea s'ar face, cum se zice — luntre și punte — și ar căuta să și-o dobîndească. La persoane mai sensibile, sensația aceea, în cazul nostru de roșu îi revine puternică sub formă de reprezentare sau de memorie imaginativă, înlăturînd alte preocupări mult mai importante și-i trezește în suflet trebuințe în legătură cu ea.

Caragiale. — Și dacă i s'adaogă elementul mistic și cel ce o simte este pictor, atunci ajunge la draperiile roșii din tablourile lui *Maquart*.

Gr. Alexandrescu. — După ce ne-a deschis capul *Tivăluța*, acum toate aplicațiile sînt ușoare. Dar cine e *Maquart* acela?

Maiorescu. — E un pictor vienez care are tablouri colosale, în care însă nu trăesc esteticește decît stofele. Un exemplu foarte bine ales pentru ca să se vadă efectul unei sensații, intensificată prin atențiunea reflexivă și fecundată prin elementul mistic.

Conta. — Putem să trecem acum la celelalte formațiuni sufletești.

Maiorescu. — Eu cred că aplicațiunea mai departe este de prisos. Legile sînt atît de clare și aplicațiunea, pe care domnul *Trivale* a făcut-o la sensațiunea de roșu este atît de abilă, că oricare dintre noi o poate repeta la oricare din stările noastre sufletești.

Vlahuță. — Mai cu seamă, dacă avem în gîndul nostru substanța sufletească a vreunei capodopere literare.

Caragiale. — Ar fi frumos totuși să facem un mic exercițiu, gîndindu-ne la drumul parcurs de o stare sufletească dela starea de percepție pînă la

încorporarea ei, cum zice *Alecu*, într'o capodoperă a literaturii.

Duiliu Zamfirescu. — Și eu cred că ar fi un final vrednic de descoperirile, pe care le-am făcut pînă acum.

Maiorescu. — Pentru asta trebue să avem spiritul recreat. Și deci, pe ședința viitoare.

DIALOGUL XLIII

Aplicarea celor trei legi la creaţiunea capodoperelor literare.

Aplicarea celor trei legi ale schimbării stărilor sufleteşti prin cunoaştere la „Edip rege“ de *Sofocle*. — Aplicarea aceloraşi legi la „Atalia“ de *Racine*. — Aplicarea aceloraşi legi la „Booz endormi“ de *Victor Hugo*. — Seninătatea-sufletească din „Booz endormi„ şi din „Miorița“, varianta *Alecsandri*. — Superioritatea, în această privinţă, a baladei lirice romîne. — Discuţie. — Analiza „Miorţei“.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă, Ion Trivale.

DIALOGUL XLIII

Aplicarea celor trei legi la creaţiunea diferitelor capodopere literare.

Maiorescu. — Să te vedem, *Caragiale*. — Execută-ţi propunerea!

Caragiale. — Eu mă gîndesc — adică m'am gîndit decînd ne-am despărţit — la „Edip rege" de *Sofocle*. — Ceeace e sguduitor în această tragedie este pasiunea de a afla adevărul cu orice preţ, chiar cu peirea celui care-l caută. Edip, din momentul cînd intervine Iocasta, bănueşte că criminalul, care a ucis pe tatăl său şi s'a însoţit cu mama sa, este el însuşi. Dar vrea să ştie adevărul, — şi tot adevărul. Ca un alergător ce nu se gîndeşte decît la isbîndă, el aleargă orbiş să ajungă ţinta şi să-şi dea sufletul ajungînd-o. In această sete de adevăr este atîta viaţă integrală, că, după cum o vedem întrupată în capodopera aceasta, ea a trebuit să chinuiască mult sufletul lui *Sofocle* pînă ce cu necesitate a încorporat-o în forma poetică ce i-a dat. A trebuit să fi venit în sufletul acestui om mare sub forma curiozităţii superficiale, gîndul: „Vreau, dacă se poate, să ştiu

şi eu"! Apoi prin încordarea atenţiunii reflexive, curiozitatea superficială a trebuit să se trasnforme în curiozitate adîncă: „Vreau să ştiu şi eu". Intîmpinînd greutăţi în aflarea adevărului, atenţiunea reflexivă s'a opintit iarăşi şi şi-a zis: Vreau să ştiu cu tot dinadinsul". Setea adîncă de adevăr a înlocuit curiozitatea adîncă. Dar atenţiunea reflexivă a început să fie fecundată de elementul mistic şi setea de adevăr s'a înteţit: „Vreau să ştiu cu orice preţ". Iar, cînd elementul mistic a fost suficient pentru ca să pătrunză integral această stare sufletească, atunci setea de adevăr a ajuns la gradul maxim de intensitate devenind absolută şi contradictorie în raport cu subiectul: „Vreau să ştiu, chiar cu preţul vieţii mele"! Din acest moment ea s'a rupt din sufletul lui *Sofocle* şi-a devenit sufletul lui *Edip*. Tragedia a fost concepută şi executată.

Gr. Alexandrescu. — Vorbişi frumos; dar nu ne-ai arătat şi mecanismul fiecărei legi în parte.

Caragiale. — Ai dreptate. Dar dacă aş fi făcut astfel, ar fi fost să renunţ la farmecul literar. Dar, după ce mi se pare că mi-am ajuns ţinta, pot s'o fac acum. Cîte vreme, în sufletul lui *Sofocle* (de-altminteri toate acestea sînt inducţiuni calchiate după propriul meu suflet din „Cîteva păreri"), cîtă vreme setea de adevăr a fost numai curiozitate superficială sau curiozitate adîncă sau sete de adevăr mai mult sau mai puţin înrădăcinată în suflet, ea a luat o formă din ce în ce mai întegrală, potrivit cu încordările atenţiunii reflexive. Cu alte cuvinte s'a realizat, cu aceste ocazii succesive, prima lege.—Cînd setea de adevăr a devenit adîncă, în aşa fel că toate

forţele trupeşti şi sufleteşti s'au încordat într'un singur sens — în sensul aflării adevărului, atunci s'a realizat a doua lege şi starea integrală a setei de adevăr a devenit fizicopsihică. — Cînd în fine setea de adevăr a fost fecundată de elementu mistic, ea s'a desfăcut din sufletul poetului, s'a transfigurat, a devenit formula contradictorie : „prin adevăr la peire“ şi poetul a găsit personagiul lui *Edip*, ca s'o poarte de acì încolo în lume, pentru înţelegerea întreagă a tuturor.

Maiorescu. — Ai exemplificat minunat, *Caragiale* Te-am recunoscut. Acum să vedem pe cuconul *Grigorie*, care, cum era drept, a laudat pe preopinent, dar i-a şi cerut explicaţiuni.

Gr. Alexandrescu. — Eu o să 'ncerc să intru în sufletul lui *Racine*, unde, să vă spun drept, găsesc sufletul lui *Bossuet*. Nu al lui *Bossuet*, timidul din viaţă, ci a lui *Bossuet*, mîna răsbunătoare a lui Dumnezeu, din predicile şi ovaţiunile lui. Căci personagiul principal din „Atalia“, la care cuget, nu e Atalia, ci este jidovul acela de *Ioad*, care, plin de duhul sfînt şi de sălbatica energie a unui fanatic, întrebuinţează, în numele lui Dumnezeu-Iehovah, vicleşugul şi cruzimea răsbunătoare în contra Ataliei. Cum i-o fi venit lui *Racine* să întrupeze această stare sufletească ? Desigur că în ea găsim antipatia pentru cei de-o altă credinţă. Această antipatie, prin atenţia reflexivă, a devenit ură, şi-apoi fanatism. Cînd fanatismul urii i-a cuprins întreg sufletul, şi-a venit momentul să treacă la fapt el a avut o stare sufletească integrală. Şi de îndată ce îşi va fi încordat toate puterile, pentru ca să dea expresiune sentimentului său integralizat, acest sentiment a devenit fizicopsihic. In acest caz

el ar fi putut deveni fanaticul, care, dela fereastra Luvrului, ar fi pîndit pe Hughenoţi şi i-ar fi fulgerat, cu archebuza, gîndind că umblă pe căile lui Dumnezeu. Dar timpul marilor pasiuni active — trecuse pe vremea lui *Racine*. De-abia dacă se mai simţea în vestitele dragonade ale lui *Ludovic XIV*. Din adîncurile sufletului lui i-a venit elementul mistic al genialităţii creatoare, şi, în loc ca starea sufletească de răsbunare plină de ură sa se descarce cu vicleşug, în contra vrunui om în carne şi oase, ea s'a fecundat prin acel element, s'a rupt din subiectivismul lui *Racine* şi a devenit sîmburele capodoperei numită „Atalia“ !....

Vlahuţă. — Dar bine mai cunoşti literatura franceză, cucoane *Grigore !*

Delavrancea. — Bine, *Alecule*, nu ştii că, în vremea sa, cuconul *Grigore* recita întregi tragedii pe dinafară, chiar dacă nu erau de prima valoare ?

Gr. Alexandreşcu. — Faci aluzie la „Meropa“ lui *Voltaire*. Asta am văzut-o numai mai tîrziu ; dar pe cînd recitam cu foc tragediile acestea, eram un copilandru.

Maiorescu. — Şi cuconul *Grigore* s'a achitat foarte bine de îndatorira sa. Să l vedem pe domnul *Vasile Conta*, dacă nu vrea să dea pasul altora.

Conta. — Pe mine m'a impresionat — fiindcă, dragă Doamne, şi eu am făcut versuri în viaţa mea — *Victor Hugo*, mai cu seamăn în poema „Booz endormi“. Este în aceasta capodoperă atîta seninătate mistică, atîta farmec dumnezeesc, cu toate că subiectul pare repulsiv: un bătrîn bogat de 80 de ani iubind o tînără săracă de 20, după ce o ademenise, poruncind secerătorilor să

lase mai multe spice în urma lor, ca să le culeagă ea. Cum va fi ajuns marele poet la aceasta stare sufletească ? De sigur că în sufletul lui, din citirea Bibliei, se vor fi asociat două sentimente : seninul misterios al cerului oriental cu seninătatea sufletească ce cuprinde pe om în apropierea bătrîneţii. Cît va fi rămas numai la acest sentiment complex, el a putut să satisfacă prima cerinţă a legii cunoaşterii psihice, făcîndu-l, prin atenţiune reflexivă, să devină cît mai integral.—Dar, odată realizat sub această formă, el a putut să se desăvîrşească, devenind fizicopsihic prin vreo încercare a poetului să viziteze Orientul, pe care, în alte poezii, şi fără să-l vază, îl descrisese aşa de bine în tinereţe. — Dar atenţiunea lui reflexivă s'a transformat apoi în contemplaţiune : sentimentul personal, împreună cu rădăcinile lui afective sau pe cale de a deveni afective, s'a obiectivat în figura lui Booz, pe care poetul l-a înconjurat cu aureola unei bătrîneţi ideale, prin elementul mistic al fondului, armoniei şi formei acestei admirabile poeme. Şi astfel a hotărît să dea forma cea mai desăvîrşită seninătăţii sufleteşti, ce-i bîntuise, sub diferite forme, sufletul.

Trivale. — Frumos aţi analizat, domnule *Conta*, diferitele trepte prin care a trebuit să treacă, sub atenţiunea reflexivă şi sub contemplaţiune, starea de seninătatea sufletească a lui *Victor Hugo*, pînă să scrie „Booz endormi“. Dar, dacă-mi daţi voe, aş putea să contestez că seninătatea lui Booz este cea mai desăvîrşită sub forma, pe care i-a dat-o marele poet.

Delavrancea. — Şi eu sînt de aceeaşi părere cu *Trivale*. Şi cu voia dumneavoastră eu cred că

seninătatea sufletească din „Miorița“ este și mai impresionantă decît cea din „Booz endormi“.

Duiliu Zamfirescu. — Deși nu gust prea mult muza poporană, și eu am impresia că „Miorița“, mai mult sau mai puțin dulcegăită de *Alecsandri*, cuprinde o stare sufletească senină, poate fără pereche în literatură. Cine știe ce poet păstor cu plete blonde și cu ochii albaștri, pe plaiurile mîndre ori pe vreun podiș plin de iarbă groasă al al Carpaților, o va fi compus, în singurătățile albastre ale vîrfurilor!

Maiorescu. — Deși cînd a trebuit dela tribuna Academiei, nu mi-am spus tot gîndul, — găsesc de cuviință să mi-l spun acum, acì, în atmosfera Empireului nebîntuită de influențe. Cu toate că imaginea lui *Duiliu*, cu păstorul blond, e nu numai sugestivă, dar și frumoasă, nu un asemenea poet a putut compune capodopera „Miorița“ în varianta lui *Alecsandri*. Și aș dorì să-i dăm nițel răgaz lui *Duiliu* să-și îndrepte atenția, pe care ne-o dă Cerul acì, către cele două bucăți: „Oaia năsdrăvană“ și „Miorița“ și să le compare cu seninătatea, ce ne caracterizează în aceste plaiuri dumnezeești.

Gr. Alexandrescu. — E în domeniul nostru. Ești obligat s'o faci, *Duilie!*

Duiliu Zamfirescu. — *Vox populi* — o fac cu plăcere.

(După ce *Duiliu Zamfirescu* s'a concentrat cîteva momente, continuă).

In adevăr, domnule *Maiorescu*: ai perfectă dreptate. „Oaia năsdrăvană“ datorită în adevăr muzei poporane, cu deslînarea ei, cu lipsa ei de interes epic — fiindcă nu excită curiozitatea prin înno-

darea momentelor pentruca să ajungă la culminație — este o baladă epică mediocră. Tot atît de adevărat e însă că „Miorița“ din acest punct de vedere este și mai mediocră: n'are nici simulacrul de nod și desnodămînt, ce găsim în „Oaia năsdrăvană“. Dar — si acì trebue să dăm dreptate domnului *Maiorescu* — se vede că un poet cu un gust desăvîrșit, dîndu-și seama de frumusețile parțiale ale variantelor poporane, a priceput că, dintr'însele, nu se poate face o baladă epică interesantă. Și-atunci, cu o îndrăsneală genială, i-a suprimat nodul și desnodămîntul epic, și-a lăsat să strălucească numai starea sufletească a păstorului Moldovan, — care avea să fie omorît. Și astfel, dintr'o baladă epică fără interes, a făcut o baladă lirică de-o neprețuită valoare.

Maiorescu. — Acum ai văzut bine. Poetul, care a făcut aceasta minune e *Alecsandri*.

Delavrancea. — E marele lui merit. E un merit peste marginile obișnuite. Căci seninătatea, căreia el i-a dat expresiune, întrece pe aceea a lui *Victor Hugo*.

Conta — Mă îndoesc. Și acì mai cu seamă, dovezile n'ar strica.

Delavrancea. — Seninătatea din „Booz endormi“ e creată în adevăr dintr'un material mai mult sau mai puțin repulsiv: amorul unei bătrîneți putregăite cu o floare de cîmp. Pentru ca să ridice materia aceasta, la vraja poeziei din această poemă, *Victor Hugo* a avut o puternică genialitate creatoare. Dar și mai repulsivă decît acest amor *quasi*-incestuos este ideia nimicirii vieței. Ei bine, *Alecsandri*, întrebuințînd frumusețile parțiale poporane, a isbutit să ne dea în litania păsto-

rului Moldovean suprema stare de seninătate : seninătatea în faţa peirii proprii.

Maiorescu. — Deşi în viaţă n'am avut destulă încredere în geniul creator al neamului nostru, acum o pot afirma cu toată puterea.

E foarte adevărat că seninătatea din „Mioriţa“ e mai simplă şi mai impresionantă decît cea din „Booz endormi“. Cu ce artă *Alecsandri* a nuanţat această seninătate, arătînd că, în liniştea, cu care-şi priveşte peirea apropiată, singurul lucru care turbură sufletul păstorului este gîndul maicii lui — durerea acestei mume bătrîne, cînd va afla că fiul său a murit.

Duiliu Zamfirescu. — Aveţi dreptate, domnule *Maiorescu*; dar, din discuţia noastră filosofică, am alunecat pînă în gît în literatură.

Gr. Alexandrescu. — Lasă, fiule, că a fost frumos : şi, cu toate că multă vreme *Alecsandri* mi-a întunecat gloria pămîntească, sînt mulţumit că a creat un lucru atît de frumos : eu cu slova mea, şi el, cu a lui.

Maiorescu. — S'a convertit *Duiliu*, dar nu şi-a uitat funcţiunea. Trebuia unul dintre noi — mi se pare domnul *Delavrancea* — să ne arate treptele de desvoltare ale stării de seninătate din „Mioriţa“.

Delavrancea. — In sînul plaiurilor verzi, la poalele codrului, în faţa colţilor rîpoşi ai prăpastiilor şi'n vederea piscurilor, ce pătrund seninul, păstorul ascultînd de departe sunetul blajin al clopotelor de la gîtul miercanelor, — singur şi vrăjit de atîtea frumuseţi, — a trebuit să se simtă cufundîndu-se în mijlocul naturii şi să se simtă una cu dînsa : un nimic, prin trupul său ; un zeu, prin sufletul său care cuprindea şi

înfăşura cu lumina lui toate frumuseţile lumii. Şi multă vreme a tot simţit, fără s'o ştie, această stare sufletească, pînă ce i-a venit să se asvîrle în iarbă şi privind cerul să zică: „Mare eşti, Doamne“! Este aplicarea legii celei d'intîi a cunoaşterii sufleteşti. Seninătatea a devenit o stare sufletească integrală. — Şi, continuînd să simtă astfel, păstorul şi-a zis că viaţă mai frumoasă ca a lui nu e; căci, acì, în faţa cerului senin şi-a plaiului verde, el e nimicul firii, dar firea întreagă e sufletul lui, şi el şi cu firea fac una, şi azi, şi mîine şi deapururea. Şi astfel şi-a propus ca toată viaţa să şi-o trăiască acì, în aerul înălţimilor. E aplicarea legii celei de-a doua. Seninătatea s'a prefăcut în stare fizicopsihică. — Şi, dîndu-şi seama adînc de această dispoziţie sufletească, *Alecsandri*, care nu era păstor, dar simţea ca păstorii, a rupt-o din sufletul său şi a obiectivat-o în starea sufletească a Moldovanului, făcîndu-ne să simţim că seninătatea lui în faţa morţii, provine din pricină că viaţa păstorului şi-a naturii sînt împreunate într'o singură impresie:

Că la nunta mea
A căzut o stea,
Soarele şi luna
Mi-au ţinut cununa
Brazi şi păltinaşi
I-am avut nuntaşi
Preoţii munţii mari
Păsări lăutari
Păsărele mii
Şi stele făclii!

Maiorescu. — E un primitivism sublim, care, şi ca formă, ţine piept artistismului lui *Victor Hugo*.

Duiliu Zamfirescu. — Iartă-mă, Domnule *Maiorescu*; dar iar alunecăm în literatură.

Maiorescu. — Ei da; dar nu trebue să nu remarcăm analiza atît de înflăcărată, a lui *Delavrancea*.

Gr. Alexandrescu. — Şi cînd a vorbit de mine în „Revista nouă“, tot aşa a vorbit. Să trăeşti, fiule !

Caragiale. — *Barbule*, ai luat-o tu pe urmele mele, ori eu am luat-o pe-ale tale ?

Delavrancea. — Mi se pare că amîndouă.

Maiorescu. — Să nu uităm că, în şedinţa viitoare, e rîndul să facă psihologie literară *Vlahuţă*, *Duiliu* şi domnul *Trivale*.

Duiliu Zamfirescu. — Ai uitat pe cel mai însemnat : pe dumneata.

DIALOGUL XLIV

Aplicaţiunea celor trei legi la creaţiunea cîtorva capodopere literare (II)

Ce drum mai e de percurs cu discuţiunea asupra Integralismului : lumea psihofizică şi specificările din fiecare ştiinţă. Analiza stărilor premergătoare creaţiunii idilei „Nunta Zamfirei“ de *Coşbuc*. Analiza stărilor premergătoare meditaţiei „Scrisoarea I“ de *Eminescu*. Analiza stărilor premergătoare creaţiei „Iliadei“. Cîntecul XXIV al acestei epopei. Analiza stărilor sufleteşti premergătoare poemei „Faust“. Ideia generatoare a acestei poeme lirice. Apoteoza finală.

IN EMPIREU

Gr. Alexandrescu, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Ion L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Alexandru Vlahuţă şi Ion Trivale.

DIALOGUL XLIV

Aplicaţiunea celor trei legi la creaţiunea operelor literare (II)

Gr. Alexandrescu. — Astăzi, mi se pare că isprăvim. Imi pare rău.

Vlahuţă. — Ne deprinsesem aşa de bine să discutăm şi să cercetăm împreună atîtea chestiuni filosofice

Maiorescu — Este de sine înţeles că, după atîtea convorbiri cu acest caracter, aţi prins, şi dumneavoastră literaţii, aşa de mult apucătura gîndirii abstracte, că vi se pare că, mai pe urmă, aveţi să-i duceţi dorul. Dar nu vă fie teamă, sîntem încă departe de sfîrşit. Am percurs pînă acum trei părţi: 1) Introducerea în Integralism; 2) Lumea fizică; şi 3) Lumea sufletească, dacă vom termina cu bine şedinţa de astăzi. Ne mai rămîne însă să cercetăm, — şi dacă se poate, cu toată adîncimea, — cea mai nouă parte a Integralismului şi care constitue propria lui descoperire: *Lumea psihofizică,* — şi-apoi specificările pe domeniul fiecărei ştiinţe delimitate şi denominate de noi.

Conta. — Lumea psihofizică, înţeleasă ca lumea existenţelor de sine stătătoare eşite din sufletul omenesc, ca să umble singure în lume, este în

adevăr o descoperire nouă şi interesantă, ce deschide multe perspective pentru gîndirea filosofică.

Maiorescu. — Nu numai deschide astfel de perspective; dar înnoeşte cu desăvîrşire cel puţin o parte din domeniul filosofic. Să ne gîndim numai la răsturnarea tuturor ideilor, fie ele transcendente, fie ele experimentale, asupra frumuseţii şi asupra artei şi literaturii. De-ar fi numai faptul că stabilirea acestei lumi se pune deacurmezişul întregei mişcări de 150 de ani a metodei istorice în literatură, şi tot s'ar vedea importanţa ei. Dar, în afară de lumea psihică, vom mai avea, cum am mai spus, şi multe alte chestiuni de discutat.

Conta — Negreşit. Noi am rămas în discuţiile noastre numai pe vîrfuri. Codrii şi plaiurile, văile şi rîurile nu le-am cercetat.

Gr. Alexandrescu. — Atunci m'am liniştit, şi să desăvîrşim în şedinţa de astăzi sfîrşitul părţii a doua. Nu te supăra, fiule *Duilie*, că, abuzînd de prerogativa preşidenţiei de vîrstă, dădui eu semnalul cercetărilor în şedinţa de astăzi.

Duiliu Zamfirescu. — In zadar, şi dumneata, şi eu, ne prevalăm cu preşidenţiile noastre. Adevăratul preşedinte al nostru, în toată această lungă cercetare, a fost marele nostru maestru, domnul *Maiorescu*. Noi n'am fost nici măcar secretari. Secretari au fost *Alecu* şi cu *Trivale*. Cel mult am fost censori.

Gr. Alexandrescu. — Aşa e, fiule!

Maiorescu. — Aşa dar începem. S'o luăm după vîrstă de jos în sus. Ce zici, domnule *Trivale*?

Trivale. — Eu aş vrea să analizez bucuria vieţii, şi n'o găsesc mai bine exprimată decît în *Coşbuc*. *Coşbuc* a scris trei capodopere ale lite-

raturii: „El Zorab“, în care a întrupat durerea; „O noapte de vară“, în care a dat corp seninătății, și „Nunta Zamfirii“ în care a cristalizat bucuria umană. Și aleg pe aceasta din urmă, sinteză de viață integrală, de sus și de jos, de basm și de realitate, de seriozitate și de haz. Și mă gîndesc cum, în sufletul acesta de poet, care par'că nu rîdea niciodată și niciodată nu se veselea cu sgomot, s'a putut înfiripa această nemaipomenită bucurie omenească. Bucuria nunții, într'o casă bogată, la care, cu o nespusă voioșie iau parte, și prinți și împărați, din fundul lumii și popor din jurul casei. Ea trebuia să fie obiectivarea acelei veselii, pe care poetul a simțit-o la început cu prilejul atîtor nunți de sat, cu stărostiile și conăcăriile lor; a atîtor ospețe de miezul nopții, sub grinzi afumate, în țara Năsăudului; a atîtor hori și jocuri; a atîtor șezători de flăcăi și de fete mari. Această bucurie, încolțită într'un suflet luminos și plin de icoane ca al lui *Coșbuc*, a pătruns adînc în sufletul lui și l-a făcut să se gîndească cu temeiu și cu rîvnă la momentul cel mai plin de bucurie din viață — la acela al veseliei dela nuntă. E aplicarea primei legi. — Și va fi fost el căutător de astfel de prilejuri de voioșie, fără grijă — și atunci s'a aplicat a doua lege: bucuria a devenit fizicopsihică. — Dar, la un poet, cum erà pus pe contemplare, nu pe acțiune, această bucurie, pe care o simțea petrecîndu-se, cu aceeași putere și cu aceeași inimă deschisă, la tot felul de oameni, din toate treptele și breslele, a trebuit să se obiectiveze în „Nunta Zamfirii“, copila unui legendar bogătaș, croit de mintea lui, Săgeată, — cu Viorel, prințul venit din fundul zărilor din basme. Și astfel a creat minu-

nea aceea de nuntă, care nu e ţărănească şi totuşi e ţărănească, care este boerească şi totuşi nici boerească nu e, fiind în acelaş timp amîndouă adică romînească. Şi astfel s'a aplicat şi a treia, lege a sufletului.

Vlahuţă. — Ai simţit cît se poate de frumos bucuria romînească şi bucuria omenească întrupate de *Coşbuc*, de par'că ai fi avut un sufleţel de baştină.

Conta. — Acestea sînt binefacerile unei culturi. Şi-a scăldat sufletul în valurile culturii romîneşti şi sufletul lui s'a făcut pe potriva a lor noastre.

Gr. Alexandrescu.— Să trăeşti, *Trivăluţă*. Acum, ce zici *Titule?* — al cui rînd vine?

Maiorescu. — Al lui *Vlahuţă*. Să-l auzim.

Vlahuţă. — Pe mine m'a ispitit întrebarea aceasta: Cum se poate ca *Eminescu*, care era atît de aprig naţionalist şi care credea cu o tărie fără seamăn în viitorul neamului nostru, a putut să aibă o stare sufletească contrarie şi să scrie „Epigonii“ şi mai cu seamă „Scrisoarea I“. Mult trebue să se fi gîndit la viaţa omenească, mult trebue să-i fi sfredelit mintea cugetarea sfîrşitului ei, pentruca să-şi uite crezul naţional şi să simtă atît de profund nimicirea lumilor. Căci nu se poate explica acest adînc pesimism decît printr'o totală uitare a ceeace constitue viaţa de toate zilele. Tot ce era el, — el, iubitorul fanatic de neam, — trebue să se fi cufundat în adîncurile activităţii sufleteşti fără cunoştinţă şi în profunzimea activităţii sufleteşti terţiare, şi să fi rămas ca activitate sufletească primară numai gîndul că tot ce e va avea un sfîrşit. Şi astfel se va fi îndeplinit cerinţele legii psihologice d'întîi.—Dar apoi, blazarea

ce-o simţea în urma plăcerilor cărnii ce-l chinuia săptămîni întregi; neantul ce-i învăluia toate gîndurile şi-l potopea trîntindu-l la pămînt cu gîndul că nu mai putea reîncepe iar danţul beţiei simţurilor; revolta neputincioasă a întregii lui fiinţe în contra acestei legi a existenţei, care aduce saţiul şi-ţi omoară, ori ce-ai face, simţirea dătătoare de viaţă, l-au adus în starea fizicopsihică, pentru plinirea legii celei de-a doua. — Şi, cum sufletul lui era plin de toate frumuseţile lumii, la care rîvnea în zadar, nu se putea ca acel simţimînt fecundat de genialitatea creatoare să nu se înfrăţească cu imaginile firii, — nu se putea ca, înfrăţindu-se, să nu se obiectiveze. Nu se putea ca adînca lui gîndire, să nu le lege de viaţa lumilor, în care sufletul lui mare se confunda ca într'o vîltoare. Astfel a eşit minunea pe care el a întitulat-o „Scrisoarea I“, cea mai frumoasă dintre toate scrisorile create pe lume de un poet.

Maiorescu. — Bine de tot. Ai fost la înălţime, *Vlahuţă*. Se vede că nu numai ai cunoscut pe *Eminescu;* dar l-ai simţit. Minunat! Acum e rîndul lui *Duiliu*.

Duiliu Zamfirescu. — Eu sînt romîn; dar frumuseţea o simt ca un Grec. Şi la Greci mă 'ntorc cu gîndul. Vreau să zic la Grecii cei vechi, la Helenì, la *Homer*, părintele marii poezii umane. Ce-a putut să scoată geniul acesta helen din mînia unui erou! Ce incomensurabilă este lumea „Iliadei“! Luaţi-o şi citiţi-o în traducerea fără pereche a lui *Murnu*! Ce volburi de gînduri şi icoane! Ce treziri de talazuri în adîncuri! Ce învîrtejire prin coclaurile soartei omeneşti! Cînd Ahile, surprins de Priam asupra ospăţului de seară, îşi simte inima

înmuindu-se, văzîndu-l că-i sărută mîna care-i ucisese atîţia fii; cînd îşi aduce aminte de amicul său *Patrocle*, ucis de Hector, fiul acestui rege, şi, simţindu-şi inima că se turbură de umbrele vechii mînii — îi spune dîrz Troianului să nu fie prea grabnic în rugăciunea lui; cînd se gîndeşte la învrăjbirea, cu care şi-a răsbunat prietenul, ucizînd pe Hector, străpungîndu-i glesnele ca să lege curelele, de care avea să-l tîrască prin praf şi noroi, în jurul Troii şi în fiecare zi în jurul mausoleului lui Patrocle; cînd vede că mînia lui grozava în contra lui Agamemnon a fost o umbră, şi umbră este acum şi mînia în contra lui Hector; — atunci i se ridică în suflet cugetul că omul cel mai puternic, cel mai viteaz, cel mai vajnic şi mai năvalnic cum erà el, Ahile, nu însemnează nimic în faţa puterii divine. „Sîntem jucăria zeilor“ zice el, şi ce ne mai rămîne acum, e să plîngem amîndoi, şi eu, şi tu Priam, soarta omenească, bîntuită de nenoroci fără nume, cu sufletul plin de cei pe care i-am iubit, de cei pe care-i iubim şi care s'au dus pentru totdeauna, şi după care ne vom duce curînd şi noi“. Şi astfel ne dă să înţelegem că singurul bun pe această lume este iubirea şi mila, pe care apoi a întronat-o creştinismul ca lege a omenirii. — Şi mă gîndesc cu frică cum se va fi zămislit în sufletul lui *Homer* acest simţimînt al celei mai mari puteri şi al celei mai puternice slăbiciuni; al celei mai nemărginite dezolări şi al celei mai desăvîrşite rezignări. In acele timpuri primitive, pribeag şi orb, îndulcindu-şi viaţa din bunătatea vreunui drumeţ, va fi încolţit în sufletul lui necazul şi îmblînzirea, mînia şi potolirea, revolta şi împăcarea, şi acest sentiment

complex şi nou, îi va fi cuprins tot sufletul. Aceasta va fi fost îndeplinirea legii prime. — Şi apoi acest sentiment va fi fost devenit călăuza lui în viaţă şi-i va fi condus tot pasul pe drumul acestei fericiri nefericite. E plinirea celei de-a doua legi. — Dar pentru îndeplinirea celei de-a treia legi, poetul creator a găsit dintr'însul eroi mai mari decît umanitatea, i-a amestecat cu zeii şi-a alcătuit astfel „Iliada“, în al cărui cîntec 24 găsim simţimîntul atît de rar şi atît de omenesc, pe care l-am văzut în sufletul lui Ahile. Ce frumuseţe nespusă!

Maiorescu. — Deşi n'am prea gustat frumuseţile helene cît am fost în viaţă, în gura dumitale, *Duiliu*, ele îmi par acum mult mai strălucite decît le-aş fi găsit eu cu dinadinsul în vechile texte. Eşti un fiu vrednic al *„Junimii!“*. Cu totul la înălţimea acestor domni, care şi-au făcut cu prisosinţă datoria.

Delavrancea. — Un fiu vrednic al sufletului dumitale, cel care ai dat viaţa *„Junimii“*, din care sîntem şi noi o fărîmiţă de os, şi cu care ne-ai dat îndemnul cel mare spre marea poezie — şi nouă.

Gr. Alexandrescu. — Frumos ai vorbit, fiule *Duilie*; dar acum, să ascultăm şi gura noastră de aur. *Titule*, vorbeşte-ne şi încîntă-ne!

Maiorescu. — Nu ştim dacă vă voiu putea încînta. Eu nu ştiu să înflăcărez sufletele, ci să le înseninez. Eu sînt Goethean. *Goethe* mi-a dat filosofia vieţii în „Faust“. Ceeace e mai nalt, e mai simplu; ceeace e mai complex, e mai aproape de mintea omului. Toată filosofia lui *Goethe* pare că nu-e decît filosofia altui om mare şi ciudat—aceea din „Candide“ al lui *Voltaire*. „Travaillons notre

jardin!“ Dar *Goethe* i-a pus un adaos: „Nu atît pentru noi, cît pentru alţii!“ Dar, ca să ajungă la această filosofie, care e mi se pare şi a Integralismului, i-a trebuit lui *Goethe* nu mai puţin de 60 de ani, şi după tribulaţiuni, despre care mărturiseşte „Faust“ cu cerurile şi iadul său. Trebue să fi trecut prin crize de dureri năprasnice şi de bucurii infinite *Goethe*, şi de la ele trebue să fi aşteptat, cu blestemul ori cu mulţumirea lor, ca să-i umple viaţa. Sufletului mare îi trebue ceva puternic, ca să se simtă îndeplinit în sine însuşi. Dar, marele poet, după fiecare criză de mîhnire şi de încîntare îşi găsea sufletul tot gol, şi zadarnic căuta să-l umple cu înălţimile cugetului sau cu adîncurile simţirii. Intreaga lui fiinţă era prinsă pe suişurile uneia şi pe povîrnişul alteia; dar nemulţumirea sta totuşi streajă la intrarea sufletului. Astfel îşi găsea împlinirea, prima lege. — Cu vremea, un gînd începe să i se înfripeze în adîncul mistic, pe măsura ce, ca ministru al prinţului de Weimar, lucra. Nici cugetul singur, nici simţirea singură, nici amîndouă nu puteau să-i umple sufletul — ci acestea amîndouă împreunată cu fapta săvîrşită în folosul aproapelui. Şi-atunci, toate puterile lui şi le îndreptează să facă fapte bune şi apoi să le încoroneze cu filosofia faptei. Erà împlinirea legii de-a doua. — Dar toată această filosofie cădea în imaginaţia extraordinară a unui mare poet, în fermentul genialităţii lui creatoare. Şi, dacă era obişnuit să-şi obiectiveze toate micile prilejuri subiective ale vieţii, cu atît mai mult trebuia să-şi obiectiveze această simplă, dar mare descoperire, că viaţa sufletească nu poate fi îndeplinită în ea

însăşi decît prin fapta care aduce fericirea celorlalţi. Şi-a luat pe Faust, pe care caută să-l mulţumească cu ştiinţa, dar îl duce la paharul cu otravă din noaptea Invierii. Apoi caută să-i mulţumească simţurile, şi-l face să ajungă la dezolarea de a vedea pe suava, naiva, curata Gretchen devenind criminală, nebună şi la picioarele spînzurătorii. Apoi caută să-i dea mulţumirea prin lumea mitologică, antică şi modernă, dar nu-şi găseşte adevărata împlinire a golului din suflet decît atunci, cînd, bătrîn, neputincios şi orb, şi după ce, prin zidirea unui dig scăpase viaţa şi averea atîtor oameni, vede că a făcut un bine pe lume. De aceea, cu tot pactul ce-l făcuse cu Mefistofeles, de a-şi da sufletul acestui diavol, cînd va alunge să spună clipei „stăi!"— Dumnezeu îl iartă cînd vine această clipă. El zisese clipei să stea, nu cînd plăcerile simţurilor sau puterii i-au răscolit sufletul, ci numai cînd s'a pătruns de gîndul că a făcut un bine pentru alţii — cînd a făcut faptul, pe care avea să-l înregistreze istoria. Integral în primul moment al stării sufleteşti, integral şi fizicopsihic în al doilea moment, el devine integral psihofizic şi transfigurat în capodopera universală „Faust".

Delavrancea — Stăm uimiţi ascultîndu-vă, — mai cu seamă că vedem cum Integralismul se împacă şi cu cea mai înaltă concepţie de viaţă, — aceea a lui *Goethe*.

Gr. Alexandrescu. — *Titule*, ne-ai vrăjit şi-ţi mulţumim cu toţii.

Maiorescu. — La drept vorbind, toţi am fost mai mult sau mai puţin mulţumiţi de Integralism.

Caragiale. — Cu atît vom trece cu mai multă plăcere, dupăce vom face o pauză, la lumea psihofizică, ca s'o cercetăm şi pe aceea.

(In vremea aceasta feţ le tuturor se iluminează extraordinar încît atrage atenţiunea celorlalte spirite ce-au putut pătrunde în Empireu. O horă de oameni spiritualizaţi de tot felul îi înconjoară pe departe cuprinşi de o curiozitatate cerească. Par'că ar vrea să ştie şi ei pricina iluminării convorbitorilor. Incet incet însă sorii dela amiază subţiază şi şterg apariţia lor, şi Adunarea celor opt se împrăştie în nemărginirile empireice).

CUPRINSUL

INTEGRALISMUL

In memoria lui Titu Maiorescu

PROLOG

Pag.

DIALOGUL I. *Natura capodoperei literare* 5

" II. *Selecțiunea, hierarhizarea și clasificarea capodoperelor* 15

PARTEA I.

Principiile integralismului.

DIALOGUL III. *Sinceritatea simțirii și adevărul simțirii* 27

" IV. *Talent și genialitate creatoare* . . 35

" V. *Capodoperele fac parte din lumea psihofizică* 47

" VI. *Logica simțirii și Estetica obișnuită* 61

" VII. *Frumosul în natură nu există* . . . 71

" VIII, *Imperativul categoric al lui Kant* . 83

" IX. *Binele utilitarist* 95

" X. *Binele e faptul istoric* 109

" XI. *Binele e ordinea* 121

" XII. *Relațiunea dintre Faptul istoric, Adevăr și Frumos* 137

" XIII. *Importanța tripartiției și a elementului mistic.— Lumea psihofizică.* 149

" XIV. *Principiile existenței fizice, psihice și psihofizice* 163

" XV. *Psihofizicul și Fizicopsihicul* . . . 181

VERIFICAT 2007

Pag.

DIALOGUL XVI. *Capodoperile sînt singurele cunoștințe integrale* 193

PARTEA II.

LUMEA FIZICĂ

Profesorului D-r D. Gerota.

DIALOGUL XVII. *Spațiu, timp, Cauzalitate (Matematicele)* 207
„ XVIII. *Clasificarea sensațiilor* 223
„ XIX. *Fizica* (fen. fizice) 231
„ XX. *Chimia* (fen. chimice) 245
„ XXI. *Biologia* (fen. biologice) 255
„ XXII. *Geografia, St. Naturale, Sociologia Concretele fizice* 265
„ XXIII. *Nedumeriri cu privire la clasificarea științelor fizice* 277

PARTEA III.

LUMEA PSIHICĂ

In memoria lui I. Crăciunescu.

DIALOGUL XXIV. *Condițiile de existență în lumea psihică* 290
„ XXV. *Geometria și Logica (Spațiul și Identitatea* 202
„ XXVI. *Aritmetica și Estetica (Timpul și Unitatea)* 317
„ XXVII. *Mecanica și Etica (Cauzalitatea și ordinea)* 325
„ XXVIII. *Corespondențele psihice. Sărăcia Psihologiei de astăzi* 335
„ XXIX. *Corespondentele psihice ale Fizicei, Chimiei și Biologiei* 347
„ XXX. *Corespondentele psihice ale Geografiei* 359
„ XXXI. *Corespondentele psihice ale Științelor Naturale și Sociologiei* 373

Pag.

DIALOGUL XXXII. *Corespondentele psihice ale Mineralogiei, Geologiei și Cosmometeorologiei* 381
„ XXXIII. *Corespondentele psihice ale Micrologiei, Botanicei și Zoologiei* 393
„ XXXIV. *Corespondentele psihice ale Etnografiei, Etnologiei și Ontogeografiei* 401
„ XXXV. *Corespondente psihice ale Acusticei, Fototermoelectricei și Gravitației* 413
„ XXXVI. *Analiza percepției* 423
„ XXXVII. *Integralismul noțiunii, judecății, raționamentului* 439
„ XXXVIII. *Integralitatea stărilor sufletești afective și volitive* 449
„ XXXIX. *Corespondentele psihice ale fenomenelor chimice* 461
„ XL. *Corespondentele psihice ale fenomenelor biologice. — Reflectica* 469
XLI. *Corespondentele psihice ale fenomenelor fitobiologice și zoobiologice* 481
„ XLII. *Legile schimbării prin cunoaștere a stărilor sufletești* 491
„ XLIII. *Aplicarea celor trei legi ale schimbării stărilor sufletești la creațiunea operelor literare (I)* . . 505
„ XLIV. *Aplicarea aceloraşi legi la creațiunea operelor literare (II)* . 517

FONDUL REGELE CAROL

VERIFICAT 1987

VERIFICAT 2017